

"น้ำสมบูรณ์ สนับสนุนการผลิต
เสริมสร้างคุณภาพชีวิต เศรษฐกิจมั่นคง"

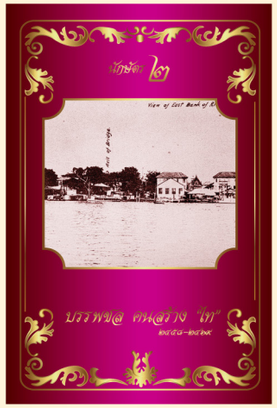

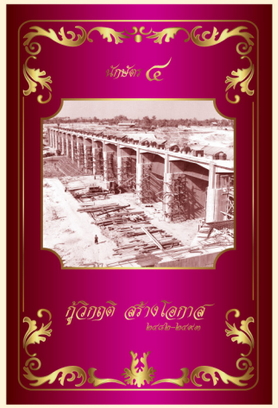

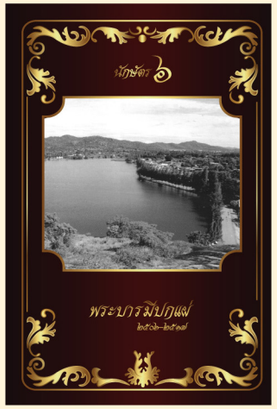

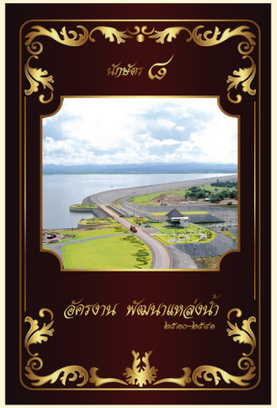

ชลประทาน งานเพื่อแผ่นดินไทย

จากพระราชดำริ สู่การพัฒนาแหล่งน้ำที่สำคัญ ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

พระราชดำริ

- อ่างเก็บน้ำเขาเต่า จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (๒๕๐๕)
- เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จังหวัดเชียงใหม่ (๒๕๑๘)
- เขื่อนลำนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ (๒๕๒๑)
- อ่างเก็บน้ำลำปลายมาศ จังหวัดนครราชสีมา (๒๕๒๑)
- ฝายคลองไม้เสียบ จังหวัดนครศรีธรรมราช (๒๕๒๑)
- อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส จังหวัดนครศรีธรรมราช (๒๕๒๑)
- เขื่อนห้วยโสมง จังหวัดปราจีนบุรี (๒๕๒๑)
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ จังหวัดสกลนคร (๒๕๒๕)
- กังหันน้ำชัยพัฒนา (๒๕๓๑)
- ประตูระบายน้ำอุทกวิภาชประสิทธิ จังหวัดนครศรีธรรมราช (๒๕๓๖)
- โครงการปรับปรุงคลองลัดโพธิ์ จังหวัดสมุทรปราการ (๒๕๓๘)
- โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำของอ่างเก็บน้ำยางชุม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (๒๕๔๖)
- เขื่อนขุนด่านปราการชล จังหวัดนครนายก (๒๕๓๖)
- เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน จังหวัดพิษณุโลก (๒๕๔๖)
- โครงการบรรเทาอุทกภัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (๒๕๓๑)
- เขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ (๒๕๑๙)
- โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำบางขรา จังหวัดนราธิวาส (๒๕๒๓)
- เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี-สระบุรี (๒๕๓๒)
- โครงการแก้มลิง (๒๕๓๙)
- อ่างเก็บน้ำห้วยเดียก จังหวัดสกลนคร (๒๕๒๑)
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ จังหวัดเชียงใหม่ (๒๕๒๕)
- โครงการพัฒนาลุ่มน้ำโก-ลก (มูโนะ) จังหวัดนราธิวาส (๒๕๑๗)
- ฝายท่าด่าน จังหวัดนครนายก (๒๕๒๐-๒๕๒๓)
- อ่างเก็บน้ำห้วยแม่ประจันต์ จังหวัดเพชรบุรี (๒๕๒๓)

๒๕๐๕ ๒๕๐๗ ๒๕๐๙ ๒๕๑๑ ๒๕๑๓ ๒๕๑๕ ๒๕๑๗ ๒๕๑๙ ๒๕๒๑ ๒๕๒๓ ๒๕๒๕ ๒๕๒๗ ๒๕๒๙ ๒๕๓๑ ๒๕๓๓ ๒๕๓๕ ๒๕๓๗ ๒๕๓๙ ๒๕๔๑ ๒๕๔๓ ๒๕๔๕ ๒๕๔๗ ๒๕๔๙ ๒๕๕๑ ๒๕๕๓ ๒๕๕๕

การดำเนินงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

- อ่างเก็บน้ำเขาเต่า จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (๒๕๐๖)
  โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริโครงการแรก
- โครงการพัฒนาลุ่มน้ำโก-ลก (มูโนะ) จังหวัดนราธิวาส (๒๕๑๘-๒๕๓๕)
- เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จังหวัดเชียงใหม่ (๒๕๒๐-๒๕๒๘)
- ฝายท่าด่าน จังหวัดนครนายก (๒๕๒๐-๒๕๒๓)
- อ่างเก็บน้ำห้วยเดียก จังหวัดสกลนคร (๒๕๒๔-๒๕๒๗)
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาภูพานฯ จังหวัดสกลนคร (๒๕๒๗)
- ศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ฯ จังหวัดเชียงใหม่ (๒๕๒๖)
- ฝายคลองไม้เสียบ จังหวัดนครศรีธรรมราช (๒๕๒๔-๒๕๒๙)
- เขื่อนลำนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ (๒๕๒๓-๒๕๒๕)
- อ่างเก็บน้ำลำปลายมาศ จังหวัดนครราชสีมา (๒๕๒๙-๒๕๓๔)
- โครงการบรรเทาอุทกภัยหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา (๒๕๓๒-๒๕๔๘)
- เขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ (๒๕๓๑-๒๕๓๖)
- กังหันน้ำชัยพัฒนา (๒๕๓๑)
- ประตูระบายน้ำบางนราดอนบน จังหวัดนราธิวาส (๒๕๓๐-๒๕๓๓)
- อ่างเก็บน้ำห้วยน้ำใส จังหวัดนครศรีธรรมราช (๒๕๓๔-๒๕๓๙)
- โครงการแก้มลิงฝั่งตะวันออก (คลองสนามชัย-คลองมหาชัย) (๒๕๔๑-๒๕๔๙)
- เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จังหวัดลพบุรี-สระบุรี (๒๕๓๗-๒๕๔๒)
- ประตูระบายน้ำอุทกวิภาชประสิทธิ จังหวัดนครศรีธรรมราช (๒๕๓๙-๒๕๔๒)
- เขื่อนขุนด่านปราการชล จังหวัดนครนายก (๒๕๔๒-๒๕๔๗)
- อ่างเก็บน้ำห้วยแม่ประจันต์ จังหวัดเพชรบุรี (๒๕๔๖-๒๕๕๐)
- โครงการเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำของอ่างเก็บน้ำยางชุม จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (๒๕๔๙-๒๕๕๑)
- โครงการปรับปรุงคลองลัดโพธิ์ จังหวัดสมุทรปราการ (๒๕๔๖-๒๕๔๘)
- เขื่อนห้วยโสมง จังหวัดปราจีนบุรี (๒๕๕๓-๒๕๖๑)
- เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน จังหวัดพิษณุโลก (๒๕๔๖-๒๕๕๑)

๒๕๐๖ ๒๕๐๘ ๒๕๑๐ ๒๕๑๒ ๒๕๑๔ ๒๕๑๖ ๒๕๑๘ ๒๕๒๐ ๒๕๒๒ ๒๕๒๔ ๒๕๒๖ ๒๕๒๘ ๒๕๓๐ ๒๕๓๒ ๒๕๓๔ ๒๕๓๖ ๒๕๓๘ ๒๕๔๐ ๒๕๔๒ ๒๕๔๔ ๒๕๔๖ ๒๕๔๘ ๒๕๕๐ ๒๕๕๒ ๒๕๕๔

๑๐๘ ปี กรมชลประทาน งานเพื่อแผ่นดินไทย วิวัฒนาการแห่งงานพัฒนาแหล่งน้ำของประเทศไทย ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๔๕-๒๕๕๓

รัชกาลที่ ๕

พ.ศ. ๒๔๔๕
โปรดเกล้าฯ สถาปนา "กรมคลอง"

นายโยมัน วัน เดอร์ ไฮเด
๒๔๔๕-๒๔๕๒

รัชกาลที่ ๖

พ.ศ. ๒๔๕๗
โปรดเกล้าฯ เปลี่ยนชื่อ "กรมคลอง" เป็น "กรมทดน้ำ"

นายวันทู เบอร์เก็น
๒๔๕๒

เซอร์ ฮอมมัส วอร์ด
๒๔๕๗

รัชกาลที่ ๗

พ.ศ. ๒๔๗๐
โปรดเกล้าฯ เปลี่ยนชื่อ "กรมทดน้ำ" เป็น "กรมชลประทาน"

เจ้าพระยาพลเทพ
๒๔๖๕-๒๔๖๖

ฝายสินธุกิจปรีชา จังหวัดเชียงใหม่
(โครงการชลประทานแห่งแรกในภาคเหนือ)
พ.ศ. ๒๔๗๑-๒๔๗๗

รัชกาลที่ ๘

พ.ศ. ๒๔๘๑
มีการตั้งโรงเรียนช่างชลประทาน

พลตรีพระอุดมโยธาธิยุต
(ครั้งที่ ๑) ๒๔๗๗-๒๔๘๕

พระพิศาลสุขุมวิท
๒๔๘๕-๒๔๘๖

หลวงสินธุกิจปรีชา
๒๔๗๐-๒๔๗๑

รัชกาลที่ ๙

เขื่อนเจ้าพระยา จังหวัดชัยนาท
พ.ศ. ๒๔๙๕-๒๕๐๐

เขื่อนบางพระ จังหวัดชลบุรี
พ.ศ. ๒๔๙๖-๒๕๐๒

เขื่อนภูมิพล
จังหวัดตาก
พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๗

อ่างเก็บน้ำเขาเต่า
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
พ.ศ. ๒๕๐๖

เขื่อนน้ำอูน จังหวัดสกลนคร
พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๖

เขื่อนสิริกิติ์
จังหวัดอุตรดิตถ์
พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๗

นายมนัส ปิติวงษ์
๒๕๑๘-๒๕๒๑

เขื่อนลำนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๒๕

ร.อ.สุนทร เรืองเล็ก
๒๕๒๒-๒๕๒๗

เขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๖

นายประกายพฤกษ์ ศุรตานนท์
๒๕๒๗-๒๕๒๙

นายจรีย์ ดุลยานนท์
๒๕๓๑-๒๕๓๓

นายสวัสดิ์ วัฒนายากร
๒๕๓๕-๒๕๓๘

เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์
จังหวัดลพบุรี-สระบุรี
พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๔๒

นายปราโมทย์ ไม้กลัด
๒๕๔๐-๒๕๔๒

เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน
จังหวัดพิษณุโลก
พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๑

ประตูระบายน้ำอุทกวิภาชประสิทธิ
จังหวัดนครศรีธรรมราช
พ.ศ. ๒๕๓๙-๒๕๔๒

นายสามารถ โชคคณาพิทักษ์
๒๕๔๕-๒๕๕๐

นายธีระ วงศ์สมุทร
๒๕๕๐-๒๕๕๒

๒๔๔๕ ๒๔๕๐ ๒๔๕๕ ๒๔๖๐ ๒๔๖๕ ๒๔๗๐ ๒๔๗๕ ๒๔๘๐ ๒๔๘๕ ๒๔๙๐ ๒๔๙๕ ๒๕๐๐ ๒๕๐๕ ๒๕๑๐ ๒๕๑๕ ๒๕๒๐ ๒๕๒๕ ๒๕๓๐ ๒๕๓๕ ๒๕๔๐ ๒๕๔๕ ๒๕๕๐ ๒๕๕๕

รายงานการชลประทาน
และระบายน้ำในเขตลุ่มเจ้าพระยาตอนล่าง
พ.ศ. ๒๔๔๕ (ฉบับแรกของสยาม)

พระราชบัญญัติ
บำรุงรักษาคลอง ร.ศ. ๑๒๑
พ.ศ. ๒๔๔๖

ขุดลอกคลองสำคัญในลุ่มน้ำเจ้าพระยา
พ.ศ. ๒๔๔๕-๒๔๕๖

ตั้งโรงเรียนกรมคลอง
พ.ศ. ๒๔๔๖

พระยาสวัสดิ์วรวิถี
๒๔๕๒-๒๔๕๕

นายอาร์ ซี อาร์ วิลสัน
๒๔๕๗-๒๔๖๕

พระราชบัญญัติ
สำหรับกำจัดผักตบชวา
พ.ศ. ๒๔๕๖

ขุดคลองระพีพัฒน์
พ.ศ. ๒๔๕๗

เขื่อนพระรามหก พ.ศ. ๒๔๕๘-๒๔๖๗

ระบบส่งน้ำในแปลงนา
โครงการเจ้าพระยาใหญ่
พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๕๐๖

พระยาชลมารคพิจารณ์
๒๔๖๖-๒๔๗๗

โครงการเชียงราก-คลองด่าน
พ.ศ. ๒๔๖๕-๒๔๗๔

โครงการโพธิ์พระยา
จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. ๒๔๖๖-๒๔๖๘

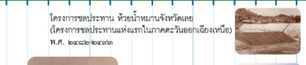

โครงการชลประทาน ห้วยน้ำหมานจังหวัดเลย
(โครงการชลประทานแห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ)
พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๗๓

ประตูระบายน้ำพลเทพ
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
พ.ศ. ๒๔๗๒-๒๔๗๘

พระราชบัญญัติ
ควบคุมเหมืองฝายและพนัง
พ.ศ. ๒๔๗๗

ฝายแม่วัง จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๔๗๖-๒๔๘๐

พระราชบัญญัติ
การชลประทานราษฎร์
พ.ศ. ๒๔๘๒

เขื่อนพิมาย
จังหวัดนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๗๖

เขื่อนเพชรบุรี
จังหวัดเพชรบุรี
พ.ศ. ๒๔๘๔-๒๔๗๓

เขื่อนห้วยหลวง
จังหวัดอุดรธานี
พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๗๒

ประตูระบายน้ำทุ่งสัมฤทธิ์
จังหวัดนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๔๘๒-๒๔๗๖

พระราชบัญญัติคันนา
และคูน้ำ
พ.ศ. ๒๔๘๔

พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง
พ.ศ. ๒๔๘๕

พลตรีพระอุดมโยธาธิยุต
(ครั้งที่ ๒) ๒๔๘๖
(ครั้งที่ ๓) ๒๔๘๖-๒๔๘๙

นายจรูญ สืบแสง
๒๔๘๖

ม.ล.ชูชาติ กำภู
๒๔๗๒-๒๕๐๙

พ.ศ. ๒๔๗๐
ส่งนายช่างชลประทาน
ไปดูงานที่สหรัฐอเมริกา

ก่อตั้งโรงเรียนการชลประทาน
พ.ศ. ๒๔๗๒ เริ่มรับนักเรียนรุ่นที่ ๕

เขื่อนแก่งกระจาน
จังหวัดเพชรบุรี
พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙

เขื่อนลำพระเพลิง
จังหวัดนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๓

เขื่อนลำปาว
จังหวัดกาฬสินธุ์
พ.ศ. ๒๕๐๖-๒๕๑๑

เขื่อนลำคะคอง จังหวัดนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๒

เขื่อนกิ่วลม จังหวัดลำปาง
พ.ศ. ๒๕๐๘-๒๕๒๓

เขื่อนแม่กลอง
จังหวัดกาญจนบุรี
พ.ศ. ๒๕๐๗-๒๕๑๓

เขื่อนปราณบุรี
จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๒๑

เขื่อนปัตตานี จังหวัดยะลา
พ.ศ. ๒๕๑๑-๒๕๑๖

เขื่อนกระเสียว
จังหวัดสุพรรณบุรี
พ.ศ. ๒๕๐๙-๒๕๒๓

เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จังหวัดเชียงใหม่
พ.ศ. ๒๕๒๐-๒๕๒๘

เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน
จังหวัดพิษณุโลก
พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๑

เขื่อนลำแชะ จังหวัดนครราชสีมา
พ.ศ. ๒๕๒๓-๒๕๔๐

เขื่อนทับเสลา จังหวัดอุทัยธานี
พ.ศ. ๒๕๒๘-๒๕๓๑

นายเล็ก จินดาสงวน
๒๕๓๓-๒๕๓๔

วิทยาลัยการชลประทาน พ.ศ. ๒๕๓๕

เขื่อนคลองสียัด
จังหวัดฉะเชิงเทรา
พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๕๒

โครงการปรับปรุงปากแม่น้ำโก-ลก
จังหวัดนราธิวาส
พ.ศ. ๒๕๓๘-๒๕๔๒

เขื่อนบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา
พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๔๒

เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน
จังหวัดพิษณุโลก
พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๑

เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน
จังหวัดพิษณุโลก
พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๕๑

เขื่อนสวรรค จังหวัดพิษณุโลก
พ.ศ. ๒๕๑๙-๒๕๒๒

ประตูระบายน้ำบางนราดอนบน
พ.ศ. ๒๕๓๐-๒๕๓๓

นายสุทธ กิ่งเกตุ
๒๕๓๔-๒๕๓๕

นายรุ่งเรือง จุลชาต
๒๕๓๘-๒๕๔๐

นายกิจจา ผลภาษี
๒๕๔๒-๒๕๔๕

เขื่อนประแสร์ จังหวัดระยอง
พ.ศ. ๒๕๔๓-๒๕๕๐

เขื่อนขุนด่านปราการชล จังหวัดนครนายก
พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๗

สถาบันพัฒนาการชลประทาน พ.ศ. ๒๕๔๖

เขื่อนมูลจากหนังสือ ๑๔ ปี ชลประทาน

สารบัญ

๑

๙ รอบนักษัตร กรมชลประทาน

๑๙
นักษัตรที่ ๑ ก่อเกิดกำเนิดกรม
๓๕
นักษัตรที่ ๒ บรรพชล คนสร้าง "ไท"
๔๑
นักษัตรที่ ๓ ก่อร่างสร้างชาติ
๔๖
นักษัตรที่ ๔ กู้วิกฤติ สร้างโอกาส
๕๓
นักษัตรที่ ๕ สมัยแห่งความยิ่งยง
๖๒
นักษัตรที่ ๖ พระบารมีปกแผ่
๗๐
นักษัตรที่ ๗ ชลประทานสนองบาทบงสุ์
๗๘
นักษัตรที่ ๘ อัครงาน พัฒนาแหล่งน้ำ
๙๖
นักษัตรที่ ๙ ปรัตยุบัน การมีส่วนร่วม

๒

งานเพื่อแผ่นดินไทย

๑๐๕
เผชิญหน้า ฝ่าวิกฤติ
๑๑๑
พัฒนาแหล่งน้ำ ภารกิจหลักที่ลุ่ลวง
๑๒๕
คุณภาพน้ำเพื่อความยั่งยืน
๑๒๖
ชลประทานร่วมสร้างไทยเข้มแข็ง
๑๒๙
พลังงานสะอาดจากน้ำชลประทาน
๑๓๒
๘๔ โครงการ ๘๔ พรรษามหามงคล
๑๓๔
มุ่งมั่นจัดการความรู้สู่เป้าหมาย
๑๓๕
การปรับเปลี่ยนเพื่อสิ่งที่ดีกว่า
๑๓๗
งบประมาณเพื่อวันข้างหน้า
๑๓๘
ทิศทางสู่อนาคต

๓

ชลกร ผู้รังสรรค์

๑๔๐
หม่อมหลวง เฉิงชาญ กำภู
๑๔๒
นายประกายพฤกษ์ ศรุตานนท์
๑๔๔
นายจรัย ตุลยานนท์
๑๔๖
นายยุทธ กิ่งเกตุ
๑๔๘
นายสวัสดิ์ วัฒนายากร
๑๕๐
นายรุ่งเรือง จุลชาต
๑๕๒
นายปราโมทย์ ไม้กลัด
๑๕๔
นายกิจจา ผลภาษี
๑๕๖
นายสามารถ โชคคณาพิทักษ์
๑๕๘
นายธีระ วงศ์สมุทร

สารนายธีระ วงศ์สมุทร

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ตลอดระยะเวลา ๑๐๘ ปีที่ผ่านมา กรมชลประทานมุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่ ด้วยปณิธานในอันที่จะเสริมสร้างความอุดมสมบูรณ์ให้กับประเทศ เพื่อให้เกษตรกร ซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่มีคุณภาพชีวิต และเศรษฐกิจที่มั่นคง สามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน ด้วยการจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำ ให้เกษตรกรมีน้ำใช้อย่างพอเพียงและเหมาะสม พัฒนาระบบการบริหารจัดการน้ำและระบบชลประทาน เพิ่มพื้นที่ชลประทานใหม่และพื้นที่รับประโยชน์ รวมทั้งพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กนอกเขตชลประทาน กระจายไปทั่วประเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ทำการเกษตรและช่วยบรรเทาปัญหาภัยแล้งในพื้นที่ที่เกษตรกรได้รับผลกระทบ เพื่อบรรเทาอุทกภัย ในการพัฒนาระบบบริหารจัดการน้ำและการชลประทาน กรมชลประทานมีการเปิดโครงการชลประทานขนาดใหญ่ ๕ โครงการ ในปี ๒๕๕๓ คือ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง โครงการผันน้ำจากพื้นที่จังหวัดจันทบุรีไปยังแหล่งเก็บกักน้ำจังหวัดระยอง โครงการผันน้ำจากพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก-อ่างเก็บน้ำบางพระ โครงการบรรเทาอุทกภัยเมืองจันทบุรี โครงการอ่างเก็บน้ำคลองหลวง ด้วยวงเงินมากกว่า ๒๒,๔๐๐ ล้านบาท ซึ่งผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ เพิ่มพื้นที่ชลประทานได้ประมาณ ๑๑๘,๐๐๐ ไร่ เพิ่มปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำปีละประมาณ ๑๔๐ ล้านลูกบาศก์เมตร รวมทั้งส่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค และป้องกันการรุกล้ำของน้ำเค็มในฤดูแล้ง นอกจากนี้ ยังมีการจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนจากการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค ในพื้นที่ที่ไม่ได้รับน้ำจากโครงการชลประทาน ด้วยการก่อสร้างแหล่งน้ำ ระบบส่งน้ำและหัวงานสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า อาคารป้องกันและบรรเทาภัยจากน้ำ ประตูระบายน้ำ แก้มลิงในทุกภูมิภาคของประเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำไว้ใช้ในพื้นที่ทำการเกษตรและช่วยบรรเทาปัญหาภัยแล้ง

ในวาระที่กรมชลประทานดำเนินงานมาครบ ๙ รอบหรือ ๑๐๘ ปีในปีนี้ ผมเชื่อมั่นว่า ความมุ่งมั่นตั้งใจของกรมชลประทานในการปฏิบัติหน้าที่จะยังคงเข้มแข็งเช่นนี้ต่อไปในอนาคตเหมือนที่เป็นมา และขอถือโอกาสให้กำลังใจข้าราชการ ลูกจ้าง พนักงานราชการ และเจ้าหน้าที่กรมชลประทานทุกท่าน ที่ตั้งมั่นและตระหนักในภาระหน้าที่ มีความสามัคคี ร่วมกันพัฒนางานเพื่อผลักดันให้กรมชลประทานมีความเจริญก้าวหน้า มีประสิทธิภาพในการทำงาน เพื่อความอยู่ดีกินดีของเกษตรกร และขออำนวยพรให้ทุกท่านประสบความสุข ความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน เป็นกำลังสำคัญของกรมชลประทานในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

(นายธีระ วงศ์สมุทร)

รัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

สารนายชลิต ดำรงศักดิ์

อธิบดีกรมชลประทาน

กรมชลประทาน ถือกำเนิดและรุ่งเรืองก้าวหน้ามาจนถึงทุกวันนี้ได้ ก็เพราะบรรพบุรุษของกรมฯ ทุกยุค ทุกสมัย ได้ทุ่มเทในการปฏิบัติงาน และสร้างวัฒนธรรม ค่านิยมในการทำงานของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ของกรมชลประทาน ให้เป็นผู้อุทิศตัวเสียสละทำงานเพื่อประโยชน์สุขของประชาชนมาตลอดระยะเวลา ๑๐๘ ปี เมื่อประสานกับความรู้และความเชี่ยวชาญทั้งด้านวิชาการ เทคโนโลยีการก่อสร้าง การบริหารจัดการน้ำ ตลอดจนประสบการณ์การทำงานที่ได้สร้างสมมาตลอดชั่วอายุของกรมฯ ทำให้กรมชลประทานสามารถสร้างผลงานได้เป็นที่น่าพอใจ ด้วยปริมาณน้ำที่เก็บกักไว้ได้โดยโครงการชลประทานทุกรูปแบบ 75,360 ล้านลูกบาศก์เมตร สร้างพื้นที่ชลประทานได้ถึงปัจจุบัน ประมาณ 28.7 ล้านไร่ ประชากรโดยเฉพาะในภาคเกษตรกรรม สามารถสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นได้ ด้วยน้ำชลประทาน อย่างไรก็ตาม กรมชลประทานยังมีภารกิจสำคัญที่จะต้องพัฒนาประสิทธิภาพการใช้น้ำ ระบบการบริหารจัดการน้ำ ระบบการกระจายน้ำ และจัดหาแหล่งน้ำให้ทั่วถึง เพียงพอ ซึ่งเป็นความท้าทายอย่างยิ่งในสภาวการณ์ปัจจุบัน ที่ความต้องการใช้น้ำเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ ในขณะที่การก่อสร้างโครงการชลประทาน ทำได้ยากขึ้นทุกที กรมชลประทาน จึงต้องปรับการทำงานให้สอดคล้องกับสถานการณ์โลก สถานการณ์ของประเทศ สภาวะเศรษฐกิจ สังคม ความคาดหวังและความต้องการของประชาชน รวมทั้งต้องเตรียมพร้อม เพื่อรับมือภาวะวิกฤตที่อาจเกิดขึ้น ทั้งภาวะน้ำแล้ง น้ำท่วมและน้ำเสีย

การไปสู่เป้าหมายให้เกษตรกรในเขตชลประทาน ได้รับบริการที่ดีมีประสิทธิภาพ กรมชลประทานต้องใช้มาตรการและวิธีการหลากหลายควบคู่กันไป ทั้งวางแผนจัดหาแหล่งน้ำใหม่เพิ่มเติม เพิ่มประสิทธิภาพการชลประทานที่มีอยู่เดิม เช่น ปรับปรุงอาคารชลประทานเพื่อลดการสูญเสียน้ำในระบบ เพิ่มประสิทธิภาพความจุเก็บกักของอ่างเก็บน้ำเดิมที่มีอยู่ พัฒนาระบบชลประทานชุมชนให้สามารถกระจายน้ำได้เต็มศักยภาพ พัฒนาและฟื้นฟูแหล่งน้ำธรรมชาติ พัฒนาแหล่งเก็บกักน้ำและระบบชลประทานเพิ่มเติม ผันน้ำระหว่างลุ่มน้ำในประเทศ และระหว่างประเทศ เป็นต้น โดยมีหัวใจของความสำเร็จอยู่ที่การสร้างการมีส่วนร่วม ในลักษณะร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันแก้ไขปัญหา ทั้งกับหน่วยงานภายนอก ภายใน และที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรและราษฎรซึ่งเป็นลูกค้าของกรมฯ ให้ร่วมกันวางแผนการจัดการน้ำ ซึ่งจะสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของ ที่จะรัก หวงแหน ดูแล ช่วยกันบำรุงรักษาอาคารชลประทาน ทิศทางการดำเนินงานทั้งหมดนี้ จะต้องได้รับความร่วมมือจากข้าราชการทุกคน ทุกระดับขั้นในการปฏิบัติหน้าที่ โดยใช้ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ และความซื่อสัตย์สุจริต เช่นที่พวกเราปฏิบัติต่อเนื่องมาตลอด ๑๐๘ ปี และจะยังคงเป็นเช่นนี้ต่อไปในอนาคต

นายชลิต ดำรงศักดิ์

อธิบดีกรมชลประทาน

ผู้บริหารกรมชลประทาน ปีที่ ๑๐๘

นายชลิต ดำรงศักดิ์

อธิบดีกรมชลประทาน คนที่ ๒๘

ผู้บริหารกรมชลประทาน ปีที่ ๑๐๘

นายวีระ วงศ์แสงนาค
รองอธิบดีฝ่ายบำรุงรักษา

นายสิ่พร มณีโชติ
รองอธิบดีฝ่ายก่อสร้าง

นายมงคล วิเชียรชิต
รองอธิบดีฝ่ายบริหาร

นายประสงค์ เสี่ยงโชคอยู่
รองอธิบดีฝ่ายวิชาการ

ผู้บริหารกรมชลประทาน ปีที่ ๑๐๘

นายมนตรี ตันตระกูล
วิศวกรใหญ่ที่ปรึกษา ด้านควบคุมการก่อสร้าง

นายปัญญา สัจจกมล
วิศวกรใหญ่ที่ปรึกษา ด้านจัดสรรน้ำและบำรุงรักษา

นายประสิทธิ์ สิโท
วิศวกรใหญ่ที่ปรึกษา ด้านสำรวจและหรือออกแบบ

นายชูชาติ คุยกลม
วิศวกรใหญ่ที่ปรึกษา ด้านวางแผนและโครงการ

๙ รอบนักษัตร กรมชลประทาน

บริเวณที่ตั้ง "กรมคลอง"

*กำเนิด*ของกรมชลประทาน เมื่อ ๑๐๘ ปีก่อน เป็นที่มาแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งในการบริหารจัดการน้ำของประเทศ โดยการนำแนวคิดและวิชาการมาทำให้มีการใช้น้ำอย่างคุ้มค่าและอำนวยประโยชน์ได้ดังที่ต้องการ

ตลอดระยะเวลาอันยาวนานถึง ๙ รอบนักษัตร หรือ ๑๐๘ ปี นับแต่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนา ***"กรมคลอง"*** ขึ้นเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบในการบริหารจัดการน้ำของประเทศ ผลงานความสำเร็จที่เกิดขึ้นมากมาย ล้วนเป็นประวัติศาสตร์สำคัญหน้าหนึ่งที่ควรค่าแก่การบันทึกไว้ เพื่อการเรียนรู้ของคนรุ่นหลังที่จะต้องก้าวขึ้นมาสืบสานปณิธานของบุรพชน คนชลประทานให้มั่นคงเข้มแข็งสืบต่อไป

นักษัตรที่ ๑ ก่อเกิดกำเนิดกรม (๒๔๔๕-๒๔๕๗)

"ในพระราชอาณาเขตสยามนี้ คลองเป็นสิ่งสำคัญ
ในปีหนึ่งควรให้ได้มีคลองขึ้นสักสายหนึ่ง จะทำให้บ้านเมืองเจริญ
ถึงจะออกพระราชทรัพย์ทีละพันชั่งหรือสองพันชั่ง ก็ไม่ทรงเสียดาย"

*พระราชดำรัส*พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าสายสนิทวงศ์ คือจุดเริ่มต้นกำเนิดของการพัฒนางานชลประทานในประเทศไทย ด้วยทรงเห็นความสำคัญของการชลประทานต่อการพัฒนาประเทศไทย ซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรมที่ต้องอาศัยน้ำเป็นปัจจัยสำคัญ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่างปี ๒๔๑๓-๒๔๔๗ จึงมีการขุดลอกคลองและขุดคลองใหม่บริเวณทุ่งราบภาคกลางในพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับใช้ประโยชน์ในด้านการคมนาคมและเก็บกักน้ำไว้ใช้เพื่อการเพาะปลูกขยายตัวออกไปกว้างขวางมากที่สุด ทั้งคลองที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุด และคลองที่เอกชนขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตขุด ถึง ๑๗ คลอง คือ ๑) คลองสวัสดิ์เปรมประชากร เป็นคลองขุดเอง ยาว ๑,๒๗๑.๓ เส้น ๒) คลองนครเนื่องเขตร เป็นคลองขุดเอง ยาว ๕๓๐.๑๐ เส้น ๓) คลองประเวศบุรีรมย์ และคลองแยกอีก ๔ คลอง เป็นคลองขุดเอง ความยาวรวม ๑,๑๕๐ เส้น ๔) คลองทวีวัฒนา เป็นคลองขุดเอง ยาว ๓๔๐ เส้น ๕) คลองนราภิรมย์ เป็นคลองขุดเอง ยาว ๕๔๐ เส้น ๖) คลองเปร็ง เป็นคลองขุดเอง ยาว ๔๔๘ เส้น ๗) คลองหลวงแพ่ง เอกชนขอขุด ยาว ๓๘๓.๑๕ เส้น ๘) คลองอุดมชลจรและคลองแยกอีก ๒ คลอง เอกชนขอขุด ยาว ๓๘๐ เส้น ๙) คลองรังสิตประยูรศักดิ์ เอกชนขอขุด ความยาวรวม ๓๓,๔๐๐ เส้น

๑๐) คลองเจริญ เอกชนขอขุด ยาว ๗๖๕ เส้น ๑๑) คลองพระราชาภิมล เอกชนขอขุด ยาว ๘๐๐ เส้น ๑๒) คลองพระยาบรรฦๅ เอกชนขอขุด ยาว ๔๐๐ เส้น ๑๓) คลองสาธร เอกชนขอขุด ๑๔) คลองบางพลีใหญ่ เอกชนขอขุด ยาว ๒๖๐ เส้น ๑๕) คลองนิยมยาตรา เป็นคลองขุดเอง ยาว ๑๘๐ เส้น ๑๖) คลองราชดำริ เป็นคลองขุดเอง ยาว ๑๐๐ เส้น ๑๗) คลองไผ่สิงห์โต ขุดโดยวิธีจ้างเหมา ยาว ๑๐๐ เส้น

*ใน*บรรดาบริษัทเอกชนที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ขุดคลอง โดยรับผลประโยชน์ตอบแทนในรูปของที่ดินตามแนวสองฝั่งคลองที่ขุดเป็นกรรมสิทธิ์ มีบริษัทขุดคลองและคูนาสยาม (Siam Canal, Land and Irrigation Company) เป็นเอกชนรายใหญ่ ที่ได้รับพระบรมราชานุญาตให้ดำเนินการ เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๔๓๓ โดยกำหนดให้ก่อสร้างระบบคลองขึ้นในบริเวณพื้นที่ราบฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยาในเขตจังหวัดปทุมธานี ที่เรียกว่า ทุ่งหลวง ซึ่งต้องมีการขุดคลองสายใหญ่เชื่อมระหว่างแม่น้ำเจ้าพระยากับแม่น้ำนครนายก แล้วสร้างระบบคลองเป็นตาข่ายติดต่อ พร้อมสร้างประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจร สำหรับควบคุมการเก็บกักน้ำเพื่อการเพาะปลูก ควบคุมน้ำและรักษาระดับน้ำในคลองที่จะขุดขึ้นนี้ให้มีเพียงพอตลอดทั้งปี โดยเฉพาะให้มีน้ำอย่างเพียงพอต่อการทำนา แม้ในปีที่น้ำไม่ปกติ รวมตลอดถึงการจัดให้มีน้ำสำหรับใช้อุปโภคบริโภคของราษฎร และการคมนาคม

การขุดคลองรังสิตประยูรศักดิ์

คลองสายใหญ่ที่ขุดขึ้นนี้ คือ คลองรังสิตประยูรศักดิ์ ซึ่งบริษัทขุดคลองแลคูนาสยาม ขุดขึ้นเป็นสายแรก เริ่มขุดเมื่อวันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๓๓ แล้วเสร็จปี ๒๔๔๐ เริ่มต้นจากบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลบ้านบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี และสิ้นสุดที่อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก ขนาดคลองกว้าง ๖ วา ลึก ๖ ศอก ยาว ๑,๔๐๐ เส้น โดยในระยะแรกได้ทำการขุดคลองสายนี้จนถึง ปี ๒๔๓๖ แต่ขุดไม่เสร็จ คงขุดได้เพียง ๑๐๐ เส้นเศษเท่านั้น บริษัทจึงขอขยายกำหนดเวลาแล้วเสร็จเป็นปี ๒๔๔๐ และขยายขนาดคลองเป็นกว้าง ๘ วา ลึก ๕ ศอก และมีคลองแยกซอยเพื่อไปเชื่อมกับคลองหกวา ๑๖ คลอง ได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า คลองรังสิตประยูรศักดิ์ บริเวณพื้นที่ที่คลองนี้ผ่าน เดิมเคยเรียกว่า ทุ่งหลวง จึงได้รับการเรียกว่า ทุ่งรังสิตไปด้วย

ประโยชน์ที่เกิดจากคลองรังสิตประยูรศักดิ์ คือ สามารถเก็บน้ำไว้ในคลองได้ประมาณ ๑.๖ ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งนอกจากช่วยเพิ่มผลผลิตทางด้านการเกษตรแล้ว ยังใช้เพื่อการอุปโภคบริโภค ช่วยบรรเทาอุทกภัยแก่พื้นที่เพาะปลูกในทุ่งรังสิต เพิ่มประสิทธิภาพในการสัญจรทางน้ำ สามารถใช้คลองเป็นทางคมนาคมทางน้ำได้ตลอดคลองและตลอดปี ลดการเกิดมลภาวะเป็นพิษของน้ำ เนื่องจากมีการไหลอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ออกซิเจนละลายในน้ำได้ดีขึ้น และคันคลองใช้เป็นถนนเพื่อการคมนาคม

การดำเนินงานขุดคลองในบริเวณทุ่งรังสิตของบริษัทขุดคลองแลคูนาสยามนี้ มีส่วนสำคัญเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งกรมคลองในระยะต่อมา กล่าวคือ หลังจากที่บริษัทขุดคลองต่าง ๆ ในบริเวณทุ่งรังสิตแล้วประมาณ ๑๐ ปี ในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๔๐ เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการสมัยนั้น ได้นำความกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงสภาพคลองในบริเวณทุ่งราบภาคกลาง ทั้งที่ขุดมาในรัชกาลก่อน ๆ รวมทั้งคลองรังสิตประยูรศักดิ์ที่ขุดขึ้นใหม่ในรัชกาล เกิดการตื้นเขิน ไม่สะดวกต่อการคมนาคม และทำให้ขาดแคลนน้ำสำหรับการเพาะปลูก ในฤดูแล้ง น้ำเค็มยังรุกเข้าไปในแม่น้ำเจ้าพระยาและพื้นที่เพาะปลูก ทำให้ได้รับความเสียหาย จำเป็นต้องมีการช่วยเหลือจัดหาน้ำให้เกษตรกรเพื่อใช้ในการปลูกข้าวเป็นการด่วน จึงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พิจารณาจ้างนายช่างชลประทานจากต่างประเทศมาตรวจพิจารณาและแก้ไขงานจัดหาน้ำในบริเวณทุ่งรังสิตนี้ให้ดีขึ้น

เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์

ที่ปรึกษาการคลัง นายซี ริเวท คาร์แนค (Mr.C Rivett Carnac) ได้ทูลเกล้าฯ ถวายข้อเสนอเพิ่มเติมอีกว่า รัฐบาลสมควรเข้าไปจัดระบบชลประทานเสียเอง เพราะจะได้รับประโยชน์ทั้งรัฐบาลและประชาชน และมีความเห็นว่าคลองชลประทานนั้นมีความสำคัญในการพัฒนาประเทศมากยิ่งกว่างานสาธารณูปโภคอื่นๆ ควรที่รัฐบาลจะได้พิจารณาจ้างวิศวกรชลประทานผู้มีประสบการณ์ด้านนี้ มาศึกษาและจัดทำรายงานโครงการชลประทานสำหรับพื้นที่ราบภาคกลางและประมาณค่าใช้จ่ายในการก่อสร้าง นอกจากนั้นก็ควรที่จะพิจารณาจัดตั้งกรมคลองขึ้นด้วย เพื่อให้รับผิดชอบและดำเนินงานพัฒนาด้านการชลประทานของรัฐบาลต่อไป

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชดำริเห็นชอบตามรายงานของเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ และข้อเสนอของที่ปรึกษาการคลัง ดังพระราชหัตถเลขาที่ได้พระราชทานแก่เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ว่า

"...ความคิดอันนี้เป็นการถูกต้องกันกับที่เราคิดมาก่อนแต่เดิม จึงได้ไปทูลขออินเยอเนียจากกวินเอมมาก็เป็นอันตกลงความคิดได้ว่าเราจะทำเช่นนี้โดยว่าทุนไม่พอจะกู้ต่างประเทศก็เป็นอันควรกู้ยิ่งนัก ปัญหาเรื่องกู้เงินต่างประเทศเกิดขึ้นก็ด้วยเรื่องจะทำอิริเกชั่นนี้อย่างหนึ่ง ทำรถไฟอย่างหนึ่งอิริเกชั่นเป็นเครื่องบำรุงแผ่นดินให้อุดมดี รถไฟเป็นเครื่องย่นความลำบากในการบรรทุกโดยทางไกลให้เป็นทางใกล้ การ ๒ อย่างนี้ต้องเป็นไปด้วยกัน ถ้ายิ่งทำกว้างออกไปถึงหัวเมืองหลายมณฑลก็ยิ่งเป็นประโยชน์เร็วมากขึ้น การที่เรียกว่าทะนุบำรุงแผ่นดิน คือ การอันนี้ซึ่งเราไม่แลเห็นมาแต่ก่อน ฤๅแลเห็นตามอย่างหูสั้นตาสั้น เห็นเล็กเป็นใหญ่ เห็นใกล้เป็นไกล ทำน้อยหมายว่ามาก แลไปถือเอาการปกครองรักษา คือการจัดการปกครองหัวเมืองตั้งศาล มาถือเป็นการทะนุบำรุงแผ่นดิน..."

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงเกษตราธิการร่วมกับกระทรวงการต่างประเทศ จัดหาวิศวกรผู้ชำนาญงานชลประทานมารับราชการ ในปี ๒๔๔๕ จึงได้มีการว่าจ้างนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด (Mr. J. Homan Van Der Heide) วิศวกรชลประทานชาวฮอลันดา ซึ่งขณะนั้นรับราชการกับรัฐบาลเนเธอร์แลนด์ประจำอยู่ที่ประเทศชวาให้มาปฏิบัติงานที่ประเทศไทย ทำหน้าที่ตรวจการคลอง และเป็นที่ปรึกษาของเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการในการที่เกี่ยวข้องกับทางน้ำ

ปฐมบทกรมคลอง

นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เดินทางมาถึงประเทศไทย เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ดังหนังสือกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวของเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ลงวันที่ ๑๔ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๑ (พ.ศ. ๒๔๔๕) ว่า

นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด

"มิสเตอรโฮมันแวนเดไฮเดอินยิเนียวิลันดา ได้เข้ามาถึงกรุงเทพ เมื่อวันที่ ๑๓ เดือนนี้เวลาเช้า"

หนังสือฉบับนี้ ยังได้กราบบังคมทูลด้วยว่า ในเวลานั้น นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด อายุประมาณกลางคน และสามารถพูดได้หลายภาษา เช่น เยอรมัน ฝรั่งเศส และอังกฤษ นอกจากนี้ นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ยังได้ขอเวลา ๓-๔ วัน จัดการเรื่องที่พักก่อนจะเริ่มปฏิบัติงานแรก คือ การตรวจระดับน้ำในมณฑลกรุงเทพก่อน สำหรับตรวจระดับน้ำตามหัวเมืองนั้นจะกำหนดเวลาในภายหลัง

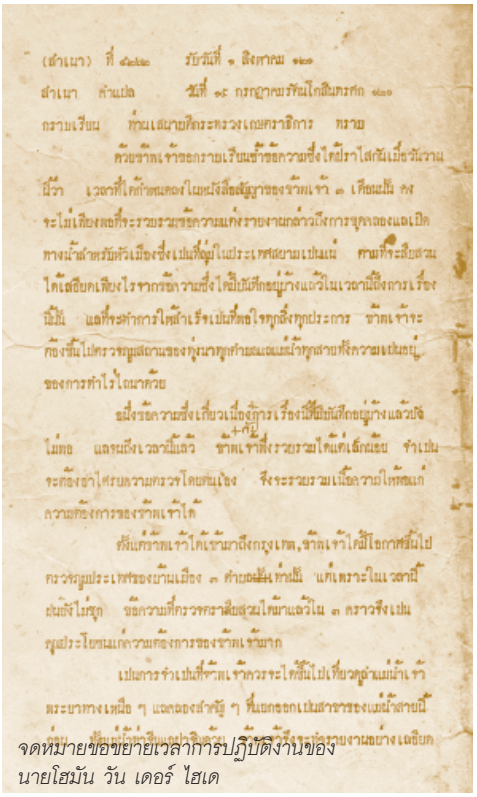

จดหมายขอขยายเวลาการปฏิบัติงานของ
นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด

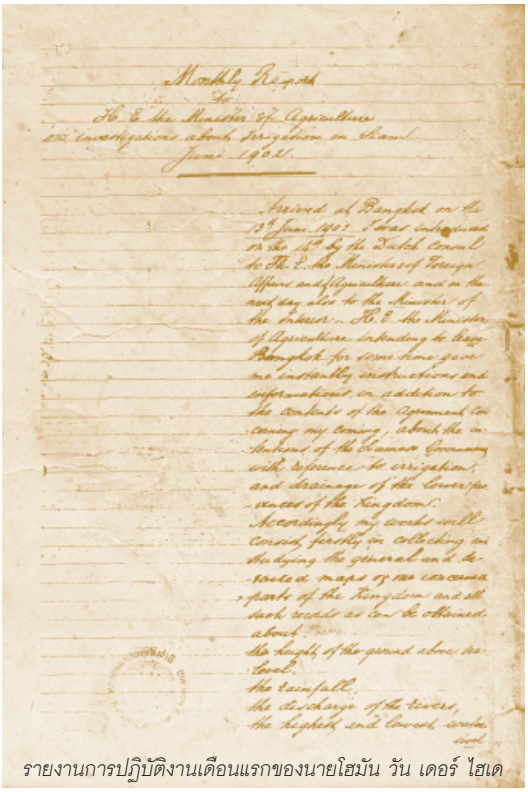

รายงานการปฏิบัติงานเดือนแรกของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด

กระทรวงเกษตราธิการได้มีการตกลงทำหนังสือสัญญากับนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด มีกำหนด ๓ เดือน ในการสำรวจทุ่งราบภาคกลางแล้วจัดทำรายงานถวายเพื่อทรงทราบ แต่ได้มีการต่อสัญญาออกไปอีก เนื่องจากการสำรวจไม่แล้วเสร็จ ซึ่งนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ได้ให้เหตุผลในหนังสือถึงเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการเมื่อวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ร.ศ. ๑๒๑ มีใจความสำคัญว่า

*"*เวลาที่ได้กำหนดลงในหนังสือสัญญาของข้าพเจ้า ๓ เดือนนั้น คงจะไม่เพียงพอที่จะรวบรวมข้อความแต่งรายงานกล่าวถึงการขุดคลองและเปิดทางน้ำสำหรับหัวเมืองซึ่งเป็นที่ลุ่มในประเทศสยามเป็นแน่ ตามที่จะสืบสวนได้เลอียดเพียงไรจากข้อความซึ่งได้มีบันทึกอยู่บ้างแล้วในเวลานี้ถึงการเรื่องนี้นั้น และที่จะทำการให้สำเร็จเป็นที่พอใจทุกสิ่งประการ ข้าพเจ้าจะต้องขึ้นไปตรวจภูมสถานของทุ่งนาทุกตำบลและแม่น้ำทุกสายทั้งความเป็นอยู่ของการทำไร่ไถนาด้วย

เป็นการจำเป็นที่ข้าพเจ้าควรจะได้ขึ้นไปเที่ยวดูลำแม่น้ำเจ้าพระยาทางเหนือ ๆ และคลองสำคัญ ๆ ที่แยกออกเป็นสาขาของแม่น้ำสายนี้ก่อน ทั้งแม่น้ำท่าจีนและปาจิณด้วย ข้าพเจ้าจึงจะทำรายงานอย่างเลอียดได้ ถ้าจะขึ้นไปได้ในก่อนฤดูฝนหรือถ้าอย่างไรในต้นฤดูฝน แต่อย่าให้ล่าไปนักก็ยังดี เพราะฉะนั้นในเวลานี้ไม่ควรจะให้เวลาล่วงไปเสียเปล่าที่จะคอยจัดหาเรือ

เมื่อได้ตรวจการนี้เสร็จแล้ว ข้าพเจ้าควรจะได้ไปดูคลองที่มีอยู่แล้วอีกต่อไป เพื่อได้ทราบความเลอียดเป็นการแน่ว่า คุณประโยชนและความเป็นอยู่ของคลองเหล่านี้เป็นอย่างไร"

นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ยังได้บอกไว้ในหนังสือนี้ด้วยว่า ไม่ขัดข้องที่จะขยายเวลาสัญญาออกไปอีก ๓ เดือน รวมทั้ง "เมื่อต่อไปรัฐบาลสยามมีความประสงค์จะตั้งกรมขุดคลองขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าจะยินยอมทำสัญญาให้ยืดยาวเวลาต่อไป (ถ้าต้องการ ๓ ปีก็จะยอม) หากว่ารัฐบาล

* เป็นภาษาที่ใช้ในสมัยนั้น

รายงานการชลประทานฉบับแรกของไทย

วิลันดาจะอนุญาตให้ข้าพเจ้าทำได้ ซึ่งข้าพเจ้ามีความหวังว่าคงจะได้รับอนุญาต

โดยความรู้สึกล่วงน่าว่า รัฐบาลสยามคงจะตกลงจัดการตั้งกรมขุดคลองขึ้น ข้าพเจ้าจึงจะขออนุญาตจากรัฐบาลของข้าพเจ้าในเวลาอันสมควร เพื่อข้าพเจ้าจะได้มีเวลาจัดการส่งคำขอไปก่อนพ้นกำหนดสัญญาใหม่ ๓ เดือนนี้เสีย แลในเวลาเดียวกันนั้นรัฐบาลสยามควรจะมีจดหมายชี้แจงไปให้รัฐบาลวิลันดาทราบความเสียด้วยว่ามีความประสงค์จะให้ข้าพเจ้ารับราชการของรัฐบาลสยามนานต่อไปอีก ถ้าหากว่ารัฐบาลจะตั้งกรมขุดคลองขึ้น ข้าพเจ้ารู้สึกเปนการแน่ว่า รัฐบาลของข้าพเจ้าคงจะอนุญาตให้ข้าพเจ้ารับราชการของรัฐบาลสยามนานต่อไปอีก"

สกีมไชยนาท ความล้ำหน้าแห่งยุคสมัย

เมื่อกระทรวงเกษตราธิการตกลงตามที่ขอ ในที่สุด หลังจากที่ปฏิบัติงานมานาน ๘ เดือน นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ก็ได้จัดทำรายงานเสนอต่อกระทรวงเกษตราธิการ เมื่อเดือนมกราคม ร.ศ. ๑๒๒ (ในเวลานั้น วันขึ้นปีใหม่ คือ วันที่ ๑ เมษายน)

รายงานทั่วไปเกี่ยวกับการชลประทานและการระบายน้ำในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่าง (General Report on Irrigation and Drainage in the Lower Menam Valley) ของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด แบ่งออกเป็น ๙ ตอน ประกอบด้วย ๑. คำนำ ๒. ความสามารถทำสำเร็จได้ในการขุดคลองทดน้ำแลไขน้ำ ๓. คุณแห่งการขุดคลองทดน้ำแลไขน้ำ ๔. ผลประโยชน์แห่งการขุดคลองทดน้ำแลไขน้ำ ๕. ความจำเปนจัดแก้ไขคลองสำหรับทดน้ำเข้าทุ่งนาในเวลานี้ ซึ่งยังขัดขวางอยู่ ให้บริบูรณรุ่งเรืองขึ้น ๖. หัวข้อแบบจัดการขั้นใหญ่ ๗. วิธีสำหรับทำการ ๘. การอำนวยการแลรักษาการต่อไป (คือตั้งกรมคลองน่าที่ทำการแลแนะนำการสำหรับปกครองรักษาการนั้น) และ ๙. ความเห็นสุดท้าย

รายงานนี้สรุปได้ว่า ความเทลาดของพื้นที่และปริมาณน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก แม่น้ำบางปะกง และแม่น้ำแม่กลองนั้น มีความเหมาะสมในการที่จะขุดคลองซอยสำหรับไขน้ำเข้าทุ่งได้ โดยไม่มีอุปสรรค และเพื่อช่วยเหลือการทำนาในทุ่งราบภาคกลางให้ได้ผลผลิตเพิ่มขึ้นสม่ำเสมอ ไม่ผันแปรไปตามลมฟ้าอากาศแต่ละปีแล้ว จำเป็นต้องสร้างโครงการเจ้าพระยาใหญ่ หรือ **"สกีมไชยนาท"** คือ การสร้างเขื่อนทดน้ำขึ้นบนแม่น้ำเจ้าพระยา สำหรับส่งน้ำให้พื้นที่นาต่าง ๆ ตลอดลงไปจดเขตทะเล รวม ๔.๕ ล้านไร่ ใช้ค่าลงทุนประมาณ ๔๗ ล้านบาท พร้อมทั้งแก้ไขคลองธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ทางตอนล่างของทุ่งราบไปด้วย

"ถ้าทำทำนบขวางแม่น้ำในตำบลหนึ่งตำบลใดขึ้นได้สักอันหนึ่ง การใช้น้ำจืดในทุ่งข้างใต้จะสดวกบริบูรณดีมาก เห็นว่าที่ที่จะลงทำนบนั้นใกล้เมืองไชยนาทเปนที่เหมาะดีที่สุด อนึ่งจะต้องมีคลองแยกออกจากแม่น้ำทั้งสองฝั่งเหนือทำนบนี้ เพื่อจะได้ไขน้ำเข้าทุ่งและระดับในคลองจะได้สูงกว่าระดับในแม่น้ำ เมื่อต้องการจะให้น้ำท่วมทุ่งเวลาใดจะได้ไขตามชอบใจ

ได้เสมอ การสร้างทำนบที่ไชยนาทเปนที่เหมาะสม เพราะมีหินแลคันตลิ่งเหนือเมืองไชยนาทสองฝั่งเปนที่สูง น้ำที่ทดไว้ได้ในทำนบจะอยู่ได้ทั้งหมดกับมีประโยชน์ที่ใช้แม่น้ำสุพรรณ แม่น้ำน้อย แลแม่น้ำไปเมืองลพบุรีแทนคลองใหญ่ไม่ต้องขุด เปนแต่ซ่อมแซมบ้างเล็กน้อย ผ่อนค่าขุดคลองใหญ่เกือบครึ่งราคา

เมื่อได้ทำทำนบนี้แล้ว มีคลองฝั่งตวันออกสองสาย แลตวันตก ๑ สาย น้ำในคลองนี้คงพอใช้ตลอดมณฑลกรุงเก่า, กรุงเทพ, นครไชยศรี, เมืองไชยนาท, แปดริ้ว, แลเมืองในบริเวณแม่น้ำแม่กลองด้วย"

"ใน ๒-๓ ปีข้างน่า ถึงหากว่าปีหนึ่งปีใดฝนแล้งจัดน้ำเพียงเท่านี้จะพอสำหรับทำนามากขึ้นอีก ๒๐ เปอเซนกว่าเวลานี้ หรือทวีเนื้อนาขึ้นประมาณอีก ๑,๐๐๐,๐๐๐ ไร่"

นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ยังได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินงานไว้ในรายงานดังกล่าวด้วยว่า

"ในขั้นแรก ให้ขุดซ่อมคลองขนาดใหญ่ฝั่งขวาแลซ้ายแม่น้ำเจ้าพระยาในมณฑลกรุงเทพให้ลึกแล้วทำประตูน้ำลงในคลองทุกสาย ให้ลงมือที่คลองภาษีเจริญ ดำเนินสดวก แลแสนแสบ เปนลำดับไปการนี้สำเร็จแล้วเมื่อใดความบริบูรณของคลองเหล่านี้จะมีเท่ากับคลองรังสิต ความบริบูรณนั้นคือน้ำเค็มไม่เข้าในคลองได้ แลการเดินเรือจะสดวกดีกว่าก่อนอีกมาก

การซ่อมแซมคลองแลสร้างประตูน้ำทุกคลองได้กล่าวมาแล้วนี้ กับประตูน้ำที่ปากคลองบางเหี้ยริมซ้ายทเลสำหรับป้องกันน้ำเค็ม จะต้องใช้เงินประมาณ ๔,๕๐๐,๐๐๐ บาท แต่ผลประโยชนที่รัฐบาลจะเก็บได้จากค่าธรรมเนียมเรือคงเปนเงินมาก ทั้งการเพาะปลูกแลการต่าง ๆ ในบ้านเมืองเจริญขึ้นอีกด้วย

ลำดับการที่สองคือ เมื่อเวลาที่กำลังขุดซ่อมคลองเก่าอยู่นั้น ควรลงมือเตรียมการสำหรับทดน้ำจืดที่ไชยนาทเสียทีเดียว เปนต้นตรวจพื้นที่สำหรับทำแผนที่วัดระดับพื้นดิน ทำแบบรูปตัวอย่างของการต่าง ๆ วัดน้ำที่ไหลลงมาแต่เหนือแลการอะไรต่าง ๆ เช่นนี้ให้ตลอด เพราะจะต้องเปลืองเวลาประมาณดูเกินกว่า ๒ ปี แลเมื่อการนี้พร้อมจะได้ลงมือทำทำนบใหญ่แลขุดคลองใหญ่สายใหม่ฝั่งขวามือแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย

ในปลายปีที่ ๖ ทำนบใหญ่ควรสำเร็จแล้วหมด น้ำจะได้ไหลเข้าแม่น้ำน้อยสุพรรณแลแม่น้ำเมืองลพบุรีแลทุ่งนาในบริเวณนั้นคงเจริญขึ้นอีกมาก น้ำจืดคงจะไหลมาถึงกรุงเทพได้ตามคลองที่มีอยู่บ้างแล้วในเวลานี้

ลำดับการที่ ๓ คือในระหว่างที่ก่อสร้างทำนบใหญ่ในเมืองไชยนาท การขุดคลองใหญ่สายใหม่นั้นก็ทำด้วยพอทำนบเสร็จแล้วได้ปีหนึ่งหรือสองปี คลองนั้นเปนอันเปิดใช้ได้ทีเดียว

ลำดับการนี่คือ ในระหว่างขุดคลองใหญ่จะได้ขุดคลองซอยด้วยพร้อมกัน พอคลองขุดตลอดเสร็จแล้วจะได้ลงมือทำประตูสำหรับไขน้ำโดยเร็ว"

จากหนังสือ King of the Water กล่าวถึงชีวประวัติและผลงานของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ซึ่งนายฮัน เทน บรัมเมลฮุยส์ (Han ten Brummelhuis) ได้เรียบเรียงเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ในเวลานั้นความขัดแย้งและอุปสรรคในการเสนอให้สร้างเขื่อนทดน้ำบนแม่น้ำเจ้าพระยา หรือที่เรียกว่า สกีมไชยนาท ไว้อย่างน่าสนใจ

ในตอนที่เกี่ยวข้องกับสกีมไชยนาทนั้น หนังสือเล่มนี้เขียนไว้ว่า นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ต้องเผชิญกับอุปสรรคหลายครั้งที่สร้างความยากลำบากในการทำงานจนนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งกับบุคคลหลายคน โดยเฉพาะภายหลังการจัดทำรายงานเสร็จสิ้น ได้ก่อให้เกิดความคิดเห็นโต้แย้งตามมา ภายใต้สถานการณ์ของประเทศสยามในขณะนั้น ที่มีความจำเป็นต้องใช้เงินในการสร้างทางรถไฟสายเหนือ หลังจากเกิดเหตุกบฏวุ่นวายขึ้นในมณฑลภาคเหนือ โครงการชลประทานเจ้าพระยาใหญ่ที่นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เสนอจึงถูกระงับไว้ก่อน

ในเวลานั้น มีคณะกรรมการ ๕ คน เป็นผู้พิจารณาเรื่อง *"การชลประทาน การรถไฟ และเงินกู้ต่างประเทศ"* ประกอบด้วย เสนาบดีกระทรวงพระคลัง กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงเกษตราธิการ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงนครบาล

หนังสือเล่มนี้ อ้างถึงบันทึกของนายเกรแฮม (W.A.Graham) ที่ปรึกษาแห่งสยาม ซึ่งกล่าวว่า ข้อเสนอของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด มิได้รับการตอบรับจากเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการมากนัก แม้จะประทับใจในเอกสารที่มีจำนวนมากถึง ๒๐๐ หน้า และให้นายเกรแฮม จัดทำเป็นรายงานย่อที่แปลเป็นภาษาไทย และนำขึ้นถวายอีกครั้งในวันที่ ๙ พฤษภาคม ก่อนส่งไปยังเสนาบดีที่เกี่ยวข้อง

มีเพียงสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ พระองค์เดียวที่มีปฏิกิริยาตอบสนองเชิงบวก โดยรู้สึกว่าเป็นความอัศจรรย์มากหากทำได้สำเร็จ แต่มีความกังวลเรื่องการใช้เงินจำนวนมหาศาล

บันทึกของนายเกรแฮม แสดงความเข้าใจในข้อเสนอของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด แต่เมื่อจัดลำดับความสำคัญของงาน เนื่องจากมีเงินทุนไม่เพียงพอที่จะดำเนินการตามแผนทั้งหมดที่มีอยู่แล้ว ก็เห็นว่างานสาธารณะ ๓ ประเภทที่เป็นเรื่องเร่งด่วนไม่สามารถเลื่อนดำเนินการออกไปได้ ลำดับแรก คือ การจัดหาน้ำดื่มที่สะอาดปลอดภัยในเมืองหลวง ใช้เงิน ๑๕ ล้านบาท ต่อมา คือ การสร้างทางรถไฟไปอุตรดิตถ์ใช้เงิน ๑๘ ล้านบาท งานชลประทานเป็นลำดับสุดท้าย ซึ่งแม้จะใช้แผนงานแบบประหยัดที่ใช้เงินเพียง ๒๘ ล้านบาท แต่เมื่อรวมแล้ว ทั้งหมดต้องใช้เงินเกือบ ๖๐ ล้าน ซึ่งทำให้จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากต่างประเทศ เรื่องดังกล่าวสร้างความหวาดเกรงให้กับประเทศสยามว่า เงินกู้จากต่างประเทศจำนวนมหาศาลจะต้องชำระคืนเป็นเวลานาน จะทำให้สยามขาดอิสรภาพในการปกครองตนเอง

นอกจากนี้ ยังมีการคัดค้านรายงานของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด อย่างชัดเจนจากมองซิเออร์ เดอลา มะโฮเตีย (L.R.De La Mahotiere) วิศวกรชาวฝรั่งเศส ที่ได้รับการว่าจ้างจากกรมสุขาภิบาล กระทรวงนครบาล ให้เข้ามาช่วยงานต่าง ๆ รวมทั้งวางแผนการประปาเพื่อการบริโภคในกรุงเทพ

แผนที่มองซิเออร์ เดอลา มะโฮเตีย เสนอไว้ คือ ให้นำน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยา บริเวณคลองบางหลวง-เชียงราก ซึ่งเป็นจุดที่น้ำจะไม่กร่อย เข้ามาเก็บกักและกรองวันละ ๒๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร ซึ่งจะต้องใช้งบประมาณ ๕.๕ ล้านบาท

นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ได้ทำหนังสือชี้แจงว่า หากโครงการของเขาแล้วเสร็จ จะสามารถนำน้ำจืดจากบริเวณที่อยู่ใกล้กรุงเทพเข้ามาได้อีก ซึ่งจะลดค่าใช้จ่ายลงได้ถึงร้อยละ ๕๐ ได้น้ำดื่มที่สะอาดและใช้เวลาน้อยกว่า ๕ ปี ปริมาณน้ำประปาเพื่อการบริโภคจะได้มากกว่าแผนงานที่วิศวกรชาวฝรั่งเศสวางไว้ถึง ๔ เท่า

ต่อมาในเดือนมิถุนายน ความขัดแย้งได้ขยายเป็นวิวาทะที่เป็นลายลักษณ์อักษร ระหว่างมองซิเออร์ เดอลา มะโฮเตียและนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เริ่มจากมองซิเออร์ เดอลา มะโฮเตีย จัดทำรายงานระบุว่าแผนงานชลประทานของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด แทบเป็นไปไม่ได้เลยที่จะจัดหาน้ำดื่มให้กรุงเทพ และไม่จำเป็นต้องมีโครงการชลประทานขนาดใหญ่ โดยยกเหตุผลโต้แย้งอย่างน้อย ๕ ประเด็น คือ

๑. ประชากรชาวสยามมีจำนวนน้อย จึงไม่จำเป็นต้องทำโครงการขนาดใหญ่ ๒. รัฐไม่สามารถหารายได้ค่าภาษีเกษตรกรในทุ่งรังสิตได้ตามจินตนาการของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เนื่องจากทุ่งรังสิต ไม่ได้ขาดแคลนน้ำ แต่ขาดแคลนแรงงาน จนทำให้ต้องพึ่งพาแรงงานจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จนทำให้สูญเสียรายได้ไปเป็นค่าแรงงาน ๓. การก่อสร้างเขื่อนขัยนาทไม่สามารถเปรียบเทียบกับเขื่อนอัสวานของอียิปต์ที่มีประชากรได้รับประโยชน์ถึง ๖ ล้านคน ขณะที่เขื่อนขัยนาทให้ประโยชน์กับชาวสยามเพียง ๒-๓ หมื่นคนเท่านั้น

๔. การก่อสร้างเขื่อนส่งผลกระทบมากทั้งเรื่องน้ำกร่อย โรงสีข้าวและโรงเลื่อยตลอดสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาไม่สามารถนำน้ำขึ้นมาใช้ได้ และยังเป็นการสกัดซุงไม้สัก

ที่ล่องมาจากภาคเหนือ และ ๕. แผนงานชลประทานทำให้คนบางกอกต้องฝากชีวิตไว้กับแม่น้ำเจ้าพระยา ขณะที่น้ำดื่มที่ดีต้องนำมาจากแหล่งที่กระแสน้ำไหลแรงเพื่อแยกมลพิษออกไป โดยนำน้ำจากแหล่งนั้นไปสู่ปลายทางที่เป็นระบบปิดของท่อน้ำคอนกรีต

นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ได้รับรายงานของมองซิเออร์ เดอลา มะโฮเตีย และตอบโต้อย่างทันควันด้วยเอกสารพิมพ์ดีดยาวถึง ๔๐ หน้า ยืนยันความถูกต้องของข้อมูลในรายงานของเขาทั้ง ๕ ข้อว่า

๑. โครงการชลประทานเป็นการรองรับจำนวนประชากรที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะในต่างจังหวัด ขณะที่การเก็บเกี่ยวได้ผลน้อยลง ๒. ทุ่งรังสิตจะมีผลผลิตดีขึ้นกว่าเดิมจากชลประทาน ซึ่งจะสามารถกระจายความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของประเทศ ๓. สถานการณ์ในสยามไม่สามารถเปรียบเทียบกับอียิปต์ได้ และเขาไม่ได้เป็นผู้เปรียบเทียบ เพราะเขื่อนชัยนาทไม่ได้เก็บกักน้ำ อีกทั้งสยามมีฤดูฝน ขณะที่อียิปต์ฝนตกน้อยมาก แต่การที่อียิปต์สร้างเขื่อนอัสวานเมื่อปี ๒๓๘๖ เป็นแผนงานที่ใหญ่กว่าและค่าใช้จ่ายสูงกว่าที่เสนอดำเนินการให้สยามในปัจจุบันภายใต้เงื่อนไขที่ให้ความพึงพอใจไม่เท่ากับสยาม ขณะที่จำนวนประชากรอียิปต์เพิ่มขึ้นจาก ๕.๒ ล้านคนเป็น ๙.๗ ล้านคน ในปี ๒๔๔๖ อียิปต์จึงเป็นตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จด้านชลประทานที่เกิดจากการคาดการณ์จำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น

๔. การที่น้ำเค็มจะแทรกซึมเข้าไปถึงชัยนาทเป็นการพูดเกินจริง เพราะชัยนาทอยู่เหนือกว่าระดับน้ำทะเลไม่น้อยกว่า ๒๓ เมตร น้ำเค็มสามารถถึงอยุธยาเพียงช่วงหน้าแล้งเท่านั้น บางกอกจะเป็นน้ำกร่อยในช่วง ๖ เดือน แทนที่จะเป็น ๓ เดือน แต่พื้นที่ดินเค็มจะได้รับน้ำจืดทางลำคลอง ซึ่งโรงสีข้าวและโรงเลื่อยนำน้ำจืดจากคลองมาใช้ได้ตลอดทั้งปี ส่วนการส่งซุงไม้สัก แพสามารถผ่านฝายที่ชัยนาทได้ตลอดทั้งปี หรืออาจใช้คลอง ตลอดจนทางรถไฟขนส่งได้ถ้าจำเป็น

๕. แหล่งน้ำดื่มในบางกอก คลองชลประทานที่อยู่ชายขอบบางกอกไม่ได้เป็นแหล่งน้ำที่น่าพอใจสำหรับใช้ดื่มมากกว่าน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยาช่วงใต้อยุธยา เพราะอัตราการไหลของน้ำเป็นที่พอใจและทิศทางของกระแสน้ำก็ถูกต้องเสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอัตราการไหลของน้ำแรงขึ้น ยิ่งเพิ่มกำลังในการทำให้น้ำบริสุทธิ์จากแสงอาทิตย์และอากาศ

นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ได้สรุปข้อโต้แย้งนี้ว่า งานชลประทานให้ประโยชน์แก่ประชากรครึ่งประเทศ ขณะที่น้ำอุปโภคบริโภคในบางกอก ไม่เพียงเป็นข้อได้เปรียบสำหรับผู้อาศัยอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำในเมืองหลวง ซึ่งเป็นจำนวนร้อยละ ๕ ของประชากร ไม่ใช่เรื่องยากที่จะเลือก ถึงแม้ว่าไม่จำเป็นที่จะเลือก แต่ระบบชลประทานได้เสนอความเป็นไปได้ทั้ง ๒ ด้าน คือ การกระจายน้ำสะอาด และการนำเข้ามาใกล้บางกอก

ความขัดแย้งนี้ สร้างความลำบากใจให้แก่เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ จึงได้ทูลเกล้าฯ ถวายต่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาจึงมีรับสั่งให้เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ หารือร่วมกับกรมหมื่นเทวะวงศ์วโรปการ และกรมพระยาดำรงราชานุภาพเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย คณะกรรมการประชุมกันมากกว่า ๒ ครั้งเพื่อพิจารณาว่า เรื่องการรถไฟกับการชลประทาน เรื่องใดจะเป็นเรื่องหลัก

มีเพียงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย เสนาบดีกระทรวงพระคลังเท่านั้น ที่ทรงเตรียมรับข้อเสนอของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด อย่างเคร่งเครียด เพราะทรงเชื่อมั่นการคาดคะเนของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ว่าการชลประทานจะได้ผลกลับคืนมาร้อยละ ๑๐ และมีความเป็นไปได้ที่จะได้เงินจากการชลประทานมาใช้จ่ายสำหรับกิจการรถไฟ แต่ในที่สุดก็ต้องทรงยอมรับเหตุผลทางด้านความมั่นคงว่า การสร้างทางรถไฟมีส่วนสำคัญในการรักษาอิสรภาพของประเทศ

ในทางตรงกันข้าม เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ ไม่เชื่อว่าการชลประทานจะทำรายได้ได้ ตามที่นายโฮมัน คิดไว้ กลับเห็นว่านายโฮมัน ใช้รูปแบบประเมินมากกว่าคำนวณ นอกจากนี้ ยังมีความเสี่ยงเรื่องแผนงานทั้งหมดที่ต้องขึ้นอยู่กับสุขภาพและชีวิตของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เพราะหากมีอะไรเกิดขึ้นกับนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ก็อาจมีปัญหาในการสรรหาบุคคลที่มีแนวคิดเหมือนกัน สามารถทำงานร่วมกันได้ จึงเห็นว่าควรยุติโครงการชลประทาน โดยให้ค่อย ๆ ทำการขยายออกไปมากกว่า

ยังมีการคัดค้านจากนายรีเว็ทท์ คาร์แน็ก (Rivett - Carnac) ที่ปรึกษาการเงินการคลังของรัฐบาล บันทึกไว้ว่า

"ตามความเห็นของข้าพเจ้า การดำเนินการโครงการชลประทานขนาดใหญ่โดยกระทรวงเกษตราธิการเป็นไปได้ยาก ข้าพเจ้าไม่คิดว่าโครงการนี้จะเกิดขึ้นได้ในอีกไม่กี่ปีข้างหน้า ปริมาณงานมีเท่ากับการดำเนินการทำความสะอาดคลองทุกปี ซึ่งไม่สามารถทำได้ดีด้วยที่ปรึกษาวิศวกรชาวยุโรปเพียงคนเดียว ก่อนที่เราจะคิดระบบชลประทานขนาดใหญ่ได้ เราต้องให้เงินทุนเพื่อก่อสร้างทางรถไฟ ซึ่งจำเป็นต่อจังหวัดที่ห่างไกล เพื่อให้มีการปกครองตามความเหมาะสม ทางรถไฟเหล่านั้นต้องสร้างโดยไม่ยืมเงินจากใคร และข้าพเจ้าคัดค้านการยืมเงิน ให้กับการชลประทานและการสร้างทางรถไฟด้วยการกระทำไม่ยั้งคิด"

ในหนังสือประวัติกระทรวงเกษตราธิการ ซึ่งเจ้าพระยาวงษานุประพัทธ์ ครั้งดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ ได้รวบรวมและพิมพ์ขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อปี ๒๔๕๓ มีการบันทึกเกี่ยวกับงานชลประทานในเวลานั้นไว้ว่า

"ส่วนการขุดคลองแลคูนาต่าง ๆ นั้น ในระยะนี้ก็ได้เริ่มคิดแลจัดการไปตามสมควร เช่น การขุดคลองแลคูนาในตำบลทุ่งหลวง ซึ่งบริษัทขุดคลองแลคูนาสยามได้รับพระบรมราชานุญาตให้ทำการขุดคลองนั้น ข้อใดในสัญญาซึ่งเปนข้อที่ติดขัดที่บริษัทจะจัดการไปไม่ได้โดยสะดวกนั้น ก็ได้ปฤกษาหารือแก้ไขสิ่งที่ควรจะผ่อนผันหรือที่ควรจะเพิ่มเติม ก็ได้เพิ่มลงเพื่อให้การนั้นดำเนินไปได้ ก็ได้กระทำไปตามควร บริษัทก็ทำการตลอดมาได้

คลองเก่าต่าง ๆ ซึ่งเปนคลองสำคัญนั้นก็ได้จัดขุดซ่อมขึ้นหลายคลอง มีคลองแสนแสบ แลคลองภาษีเจริญดำเนินสะดวก เปนต้น

กับได้คิดที่จะจัดการเรื่องน้ำสำหรับใช้ในการเพาะปลูก ให้มีความเจริญขึ้นตามสมัย จึ่งได้ขออินยิเนียผู้ชำนาญในวิชาการทางน้ำมาจากรัฐบาลนิเทอร์แลนด์อินเดีย แลได้ตั้งกรมขึ้นกรมหนึ่งเรียกว่า "กรมคลอง" มีน่าที่ตรวจระดับพื้นที่สำหรับทำการทดน้ำมาบำรุงการเพาะปลูกในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนใต้ กรมคลองได้จัดทำแบบคิดอ่าน (สกีม) การทดน้ำขึ้นหลายแบบ แต่แบบคิดอ่านอันสำคัญนั้นคือเรียกว่า สกีมไชยนาท ที่คิดจะปิดลำแม่น้ำเจ้าพระยาณ ตำบลเมืองไชยนาท แลนำน้ำมาตามลำคลองใหญ่ที่จะได้ขุดขึ้นทั้ง ๒ ฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยานั้น สำหรับจำหน่ายน้ำในท้องที่ต่าง ๆ ตลอดลงไปจดเขตร์ทเล แต่แบบคิดอ่านนี้เปนการใหญ่หลวงนัก จะต้องใช้เงินประมาณถึง ๖๐ ล้านบาท จึ่งจะทำสำเร็จบริบูรณได้ แต่ในเวลานี้รัฐบาลก็กำลังทำการโยธาอันใหญ่อยู่ส่วนหนึ่งแล้ว คือทำการก่อสร้างทางรถไฟต่าง ๆ ซึ่งจำเปนต้องใช้จ่ายเงินเปนอันมาก เหตุฉะนี้ จึ่งยังทำการทดน้ำใหญ่ตามแบบคิดอ่านนี้ไม่ได้โดยทันที จำเปนต้องผ่อนผันแบ่งทำเปนตอน ๆ ไป อย่างวิธีการก่อสร้างทางรถไฟที่ทำมาแล้วนั้น จึ่งเปนต้นเหตุที่ได้ก่อสร้างประตูน้ำต่าง ๆ ขึ้น ที่ได้ทำสำเร็จแล้วไปหลายประตู ที่ยังทำอยู่แลที่จะทำขึ้นต่อไปนั้น ก็ล้วนเปนส่วนหนึ่งของแบบคิดอ่าน (สกีม) ใหญ่นั้นทั้งสิ้น"

ในที่สุดงานชลประทาน ก็ต้องเริ่มต้นด้วยโครงการขนาดเล็ก ในทำเลที่เหมาะสมก่อน ซึ่งหากไม่เกิดประโยชน์ก็จะไม่มีการเดินหน้าโครงการขนาดใหญ่ต่อไป

แม้ว่าโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ สกีมไชยนาท ที่นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เสนอนี้จะถูกระงับไว้ เนื่องจากรัฐบาลมีความจำเป็นต้องใช้เงินเพื่อการอื่นก่อน แต่โครงการที่นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เสนอนี้ รวมทั้งโครงการทดน้ำในที่อื่น ๆ อีกหลายแห่ง เช่น สกีมพระปฐมเจดีย์ สกีมป่าสัก สกีมทุ่งตะวันออก เป็นต้น ก็ได้เป็นรากฐานที่สำคัญของการวางโครงการชลประทานในระยะเวลาต่อมา

เริ่มต้น ณ กรมคลอง

*เมื่อ*มีการทำหนังสือสัญญาตกลงว่าจ้างนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ให้ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมคลอง (เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า Royal Irrigation Department) มีผลใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ เมษายน ร.ศ. ๑๒๒ (พ.ศ. ๒๔๔๖) กำหนดเวลา ๓ ปี โดยได้รับเงินเดือน เดือนละ ๒,๐๐๐ บาท และค่าเช่าบ้านอีกเดือนละ ๒๐๐ บาท และหากเดินทางไปทำงานนอกกรุงเทพ จะได้รับเงินค่าเดินทางนอกจากค่าใช้สอยต่าง ๆ วันละ ๑๕ บาท

บ้านพักเจ้ากรมคลอง

นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ได้เสนอความเห็นในการจัดตั้งกรมคลอง และโครงสร้างการทำงานของกรมที่ตั้งขึ้นใหม่นี้ไว้ด้วยว่า

"หัวน่าในกรมคลองควรเปนคนมีความรู้วิชาขั้นสูง กับมีกองนายช่าง (อินยิเนีย) ๑ กอง ช่างเขียน ๑ กอง แล พนักงานอื่น ๆ ตามสมควร อยู่ในบังคับบัญชาของหัวน่ากรมทั้งสิ้น ทั้งการรักษาแลซ่อมแซมแลการทดน้ำแลไขน้ำควรอยู่ในความปกครองของหัวน่าตลอดไปด้วย

การจัดอำนวยการสำหรับคลองทั่วไปนั้น ควรตั้งราษฎรในบริเวณคลองเปนกรรมการเปนสาย ๆ ในคลองขนาดใหญ่ สำหรับคลองสายหนึ่ง กรรมการต้องเปนคนที่อาไศรยน้ำในคลองนั้นทำการเพาะปลูกเพื่อแทนราษฎรตลอดคลองสายนั้น แต่ต้องอยู่ในบังคับบัญชาแลความแนะนำของกรม ส่วนคลองซอยมีกรรมการรองสำหรับทุกสายเหมือนกัน แต่กรรมการสำหรับสายใดต้องเปนคนที่อาไศรยน้ำในลำคลองสายนั้นทำนาด้วย

อนึ่งคลองสายใด ในน่าที่กรรมการพวกไหนพวกนั้นต้องรักษาแลซ่อมแซมจงดีตามบังคับบัญชาเจ้ากรมคลอง กับเปนผู้แบ่งส่วนแลจำหน่ายน้ำให้แก่ลูกนาด้วย

กรรมการให้มีอำนาจเก็บเงินจากราษฎรได้บ้างเล็กน้อยตามสมควร เพื่ออุดหนุนการซ่อมแซมหรือถ้ารัฐบาลจะยืมเงินให้แก่กรรมการสำหรับทำการซ่อมแซมคลองแลการอื่น ๆ ได้ก็จะเปนการดีเหมือนกัน

กรมคลองนี้ ควรมีอำนาจเต็มที่จะบังคับบัญชาการขุดคลองอย่างหนึ่งอย่างใด ในพวกราษฎรด้วย ถ้าราษฎรคนหนึ่งคนใดมีความประสงค์จะขุดคลองต้องได้รับอนุญาตจากเจ้ากรมเสียก่อนจึงจะขุดได้"

โครงสร้างของกรมคลองตามที่นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เสนอนั้น ประกอบด้วย

"๑. กองทำการทั่วไป (คือกองกลาง) มีเจ้ากรมกับนายช่าง (อินยิเนีย) ทำการเด็ดขาด ๑ คน สารวัด ๑ คน สมุหบาญชี ๑ คน ช่างเขียน ๒ คน แลเสมียน ๔ คน ๒. กองการแก้ไข คือสำหรับซ่อมแซมแลจัดการต่าง ๆ ในคลองเก่า มีนายช่างเปนผู้อำนวยการ ๑ คน นายช่างรอง ๒ คน สารวัด ๒ คน สารวัดผู้ช่วย ๑ คน พนักงานแผนที่ ๕ คน ช่างเขียน ๒ คน เสมียน ๒ คน แลพนักงานอื่น ๆ อีก ๓. กองสร้างการใหม่ มีนายช่างเปนผู้อำนวยการ ๑ คน นายช่างรอง ๒ คน สารวัด ๒ คน สารวัดผู้ช่วย ๑ คน พนักงานแผนที่ ๑๐ คน ช่างเขียน ๒ คน เสมียน ๒ คน แลพนักงานอื่น ๆ อีก"

เมื่อโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่ สกีมไชยนาท ถูกระงับไว้เนื่องจากต้องใช้ทุนรอนในการก่อสร้างเป็นจำนวนมาก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงมีพระราชดำริให้จัดซ่อมคลองที่มีอยู่แล้วให้มีน้ำพอใช้บำรุงการเพาะปลูก และให้เรือแพสัญจรไปมาได้ไปพลางก่อน และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการจัดการซ่อมคลองต่าง ๆ ขึ้นตามพระราชประสงค์ กระทรวงเกษตราธิการได้มอบหมายให้นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เป็นผู้อำนวยการการจัดการซ่อมคลองต่าง ๆ ที่ตื้นเขินอยู่ให้เรือแพสามารถเดินทางไปมาได้สะดวกดังแต่ก่อน พร้อมกับก่อสร้างประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจรตามต้นและปลายคลองต่างๆ เพื่อเก็บกักน้ำไว้ช่วยเหลือการทำนาตอนปลายฤดูและเพื่อให้เรือแพผ่านไปมาตามคลองเหล่านั้นได้ด้วย

นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาแหล่งน้ำในด้านอื่น ๆ อีกมาก เช่น การตราพระราชบัญญัติบำรุงรักษาคลอง ร.ศ. ๑๒๑ เพื่อป้องกันการตื้นเขินของคลองอันเกิดจากการกระทำต่าง ๆ กำหนดระเบียบสำหรับการสัญจรในคลอง และให้เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการมีอำนาจเรียกเก็บเงินค่าผ่านคลองที่ได้บำรุงรักษาแล้วด้วย ซึ่งยังคงใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน

มีการขุดลอกคลองต่าง ๆ ได้แก่ คลองภาษีเจริญ คลองดำเนินสะดวก คลองราชดำริ คลองไผ่สิงห์โต คลองแสนแสบ คลองท่าไข่ คลองบางขนาก คลองสำโรง และคลองประเวศบุรีรมย์ เป็นต้น ก่อสร้างประตูเรือสัญจร (ประตูน้ำ) เพื่อการคมนาคมซึ่งได้อาศัยน้ำลำคลองเป็นหลัก ได้แก่ ประตูเรือสัญจรประทุมวัน ที่คลองแสนแสบ ประตูเรือสัญจรท่าไข่ ประตูเรือสัญจรพระโขนง ประตูเรือสัญจรท่าถั่ว ประตูเรือสัญจรปากตะคลอง ประตูเรือสัญจรคลองด่าน ประตูเรือสัญจรภาษีเจริญ และประตูเรือสัญจรกระทุ่มแบน ที่คลองภาษีเจริญทั้งสองด้าน เป็นต้น

ก่อสร้างประตูระบายน้ำ เก็บกักน้ำช่วยเหลือการทำนาตอนปลายฤดูฝน ได้แก่ ประตูระบายน้ำไผ่สิงห์โต ประตูระบายน้ำคลองราชดำริ ประตูระบายน้ำประทุมวัน ประตูระบายน้ำท่าไข่ ประตูระบายน้ำพระโขนง ประตูระบายน้ำคลองด่าน ประตูระบายน้ำบางปลาม้า ประตูระบายน้ำสาลี ประตูระบายน้ำหัวลาดชะโด ประตูระบายน้ำภาษีเจริญ และประตูระบายน้ำกระทุ่มแบน ที่คลองภาษีเจริญทั้งสองด้าน เป็นต้น

คลองต่าง ๆ ที่ขุดลอก รวมทั้งประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจรที่ได้สร้างไว้ทั้งหมดนี้ นอกจากจะเป็นประโยชน์ด้านการคมนาคมแล้ว ยังสามารถเก็บรักษาระดับน้ำไว้ในคลองเป็นประโยชน์ต่อการเพาะปลูกได้รวมพื้นที่ประมาณ ๓๐๐,๐๐๐ ไร่ด้วย

จัดตั้งสถานีอุทกวิทยาเพื่อวัดระดับน้ำและตรวจสอบปริมาณน้ำไหลตามลำน้ำไหลตามลำน้ำที่ต่าง ๆ ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำน้อย แม่น้ำลพบุรี แม่น้ำสุพรรณ แม่น้ำแม่กลอง และแม่น้ำป่าสัก เป็นต้น

ออกแบบและดำเนินการก่อสร้างคลองส่งน้ำให้กับการประปากรุงเทพฯ กรมสุขาภิบาล กระทรวงนครบาล พร้อมกับสร้างอาคารและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ตามคลองหลายแห่ง โดยคลองส่งน้ำดังกล่าวได้ขุดแยกจากคลองขังที่ตำบลบางพูน จังหวัดปทุมธานี ไปถึงคลองบางหลวง-เชียงราก แล้วขุดต่อจากคลองบางหลวง-เชียงรากตรงไปยังโรงสูบน้ำและโรงกรองน้ำสามเสน เพื่อจัดทำน้ำให้บริสุทธิ์รวมความยาวประมาณ ๒๕ กิโลเมตร หรือเรียกคลองประปาในปัจจุบัน (มีการก่อสร้างเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๔๕๒ แต่มาแล้วเสร็จและมอบงานให้กรมสุขาภิบาลในเดือนตุลาคม ๒๔๕๖ เมื่อกรมคลองมาขึ้นอยู่กับกรมทางแล้ว)

หนังสือประวัติกระทรวงเกษตราธิการ บันทึกเหตุการณ์ในช่วงเวลานี้ไว้ว่า

"ส่วนการบำรุงชลประทานนั้น แม้ว่าในสมัยนั้นไม่ได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างตามโครงการของนายโฮมันวัน เดอร์ ไฮเด ซึ่งเป็นผู้ทำการสำรวจภูมิประเทศในลุ่มน้ำเจ้าพระยา และทำรายงานเกี่ยวกับการก่อสร้างโครงการชลประทานเนื่องจากโครงการที่ว่านี้เป็นงานใหญ่โตและต้องสิ้นเปลืองเงินทองสำหรับก่อสร้างมากก็ดี กระทรวงเกษตราธิการก็ได้จัดการก่อสร้างประตูน้ำและ

ประตูระบายขึ้นหลายแห่งพร้อมทั้งขุดลอกคลองเก่าบางแห่ง เพื่อประโยชน์แก่การเพาะปลูกและการขนส่งโดยทางน้ำ อาทิ ประตูน้ำและประตูระบายที่ได้เสร็จการก่อสร้าง และเริ่มก่อสร้างในสมัยที่ท่านเจ้าพระยาวงษานุประพัทธ์เป็นรองเสนาบดีและเสนาบดี คือ

(๑) ประตูน้ำภาษีเจริญตอนใน และประตูน้ำภาษีเจริญตอนนอก สร้างเสร็จเมื่อปี ๒๔๕๒

(๒) ประตูระบายบางเหี้ย ซึ่งการก่อสร้างส่วนหนึ่งได้แล้วเสร็จในปี ๒๔๕๑ ต่อมาในปี ๒๔๕๒ และปี ๒๔๕๓ ได้มีการก่อสร้างเพิ่มเติมเพื่อความมั่นคงของประตู ทางหน้าและหลังประตูระบาย การก่อสร้างประตูระบายนี้เสร็จบริบูรณ์เมื่อปี ๒๔๕๕

(๓) ได้จัดสร้างประตูระบายขึ้นที่คลองกระทุ่มแบน คลองภาษีเจริญตอนใน คลองภาษีเจริญตอนนอก คลองประทุมวัน คลองท่าไข่ และคลองพระโขนง เมื่อปี ๒๔๕๒

(๔) การขุดลอกคลอง ได้เริ่มทำการขุดลอกคลองประเวศบุรีรมย์ และคลองแสนแสบขึ้นก่อน และทางด้านสุพรรณบุรีได้ทำการขุดลอกคลองเจ้าเจ็ดและคลองบางยี่หน กับจัดสร้างประตูน้ำและประตูระบายขึ้นที่คลองเจ้าเจ็ดและคลองบางยี่หน การก่อสร้างประตูน้ำและประตูระบายเจ้าเจ็ดและบางยี่หนให้ได้ประโยชน์แก่การทำนาในท้องที่นั้นหลายหมื่นไร่

(๕) ได้เปลี่ยนแปลงอ่างประตูน้ำประทุมวันเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก และจัดสร้างประตูระบายเพื่อป้องกันน้ำเค็มที่คลองสำโรงและปากตะคลองแห่งละประตู ในปี ๒๔๕๔

(๖) เมื่อปี ๒๔๕๕ กรมคลองได้เริ่มก่อสร้างโครงการน้อยสำหรับทุ่งฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยจัดสร้างประตูระบายขึ้นที่ลาดชะโดในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่บางปลาม้าและที่สาลี จังหวัดสุพรรณบุรี

นับตั้งแต่การก่อสร้างประตูน้ำ ประตูระบายและการขุดลอกคลอง ดังกล่าวมานี้ได้ดำเนินการแล้วเสร็จเรียบร้อย การทำนาก็ได้ผลสม่ำเสมอเกือบทุกปี เนื่องจากท้องที่นั้นมีน้ำพอสำหรับหล่อเลี้ยงต้นข้าว

ในประวัติกระทรวงเกษตราธิการ เช่นเดียวกัน ได้บันทึกถึงการตั้งกรมคลองในกระทรวงเกษตราธิการว่า

"ด้วยมีพระราชประสงค์ที่จะทรงทำนุกบำรุงคลองต่างๆ ที่มีอยู่แล้ว ให้คงเป็นคลองสำหรับมหาชนสัญจรไปมาได้โดยสดวกตลอดฤดูกาล และจะทรงทำนุกบำรุงให้มีน้ำบริบูรณ์สำหรับการเพาะปลูกให้เจริญตามสมัย ครั้นเมื่อวันที่ ๒๐ พฤศจิกายน ศก ๑๑๘ เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์เมื่อดำรงตำแหน่งเป็นเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ กราบบังคมทูลพระกรุณาว่า การที่จะตรวจตารักษาคลองให้เป็นระเบียบเรียบร้อยเป็นอันดี และที่จะจัดการให้มีน้ำสำหรับการเพาะปลูกทั่วถึงกัน และจะให้ปิดเปิดน้ำในเวลาที่ต้องการให้มีน้ำมากได้ตามประสงค์ ควรจะต้องมีอินยิเนียผู้ชำนาญในการทางน้ำและผู้แนะนำการและตรวจการคลองทั่วไปสักนายหนึ่ง

วันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ศก ๑๑๘ โปรดเกล้าฯ พระราชทานลายพระราชหัตถ์เลขามายังเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการมีความว่า ตามความคิดนั้นสมดังพระราชดำริห์ จนถึงได้พูดขออินยิเนียจากกวีนเอมริเยนต์เมืองฮอแลนด์แล้ว ซึ่งคิดเห็นการรู้สึกตำแหน่งน่าที่แห่ง

กระทรวงของตนเช่นนี้ นับว่าเปนที่หวังใจว่าจะจัดการให้เปนไปตามความมุ่งหมาย แต่การซึ่งเปนข้อสำคัญต่อจากความเข้าใจนี้ก็ในเรื่องจะที่หาคนให้เหมาะแก่ตำแหน่ง แลจำเปนจะต้องจัดการ ทางกระทรวงต่างประเทศ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงเกษตราธิการจัดการกับกระทรวงต่างประเทศ หาจ้างอินยิเนียมารับราชการต่อไป กว่าการจะสำเร็จได้ดังพระราชประสงค์

ครั้นเดือนมิถุนายน รัตนโกสินทร ศก ๑๒๑ จึ่งจ้างมิศเตอร์โฮมันวันเดอร์ไฮเด ซึ่งรับราชการอยู่ที่เมืองมอดยอแซตาประเทศยะวาได้คนหนึ่ง

วันที่ ๑๓ มิถุนายน ศก ๑๒๑ มิศเตอร์โฮมันวันเดอร์ไฮเด ได้เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ได้ทำสัญญากับท่านเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์มีกำหนดรับราชการอยู่ในกรุงสยาม ๓ ปี จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปนเจ้ากรมคลอง รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒,๐๐๐ บาท แลโปรดเกล้าฯ ให้มีผู้ช่วยอินยิเนียแลเสมียนพนักงาน รวมเงินที่ต้องจ่ายสำหรับเจ้าพนักงานเปนการประจำปีหนึ่งเปนเงิน ๒๕๐,๐๐๐ บาท

ในเดือนธันวาคม ศก ๑๒๑ มิศเตอร์โฮมันวันเดอร์ไฮเด ได้ยื่นรายงานการทดน้ำใหญ่ต่อกระทรวงเกษตราธิการ การทดน้ำใหญ่นี้มีความประสงค์จะปิดทำนบในแม่น้ำเจ้าพระยาที่เมืองไชยนาท เพื่อทดน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาให้ไหลหลากมาตามคลอง ซึ่งจะได้ขุดขึ้นใหม่ทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา ให้น้ำไหลไปสู่ไร่นาได้ทุกฤดูกาลตลอดลงมาถึงริมทเล ส่วนเงินที่จะต้องใช้จ่ายในการก่อสร้างนี้ประมาณ ๖๐ ล้านบาท กระทรวงเกษตราธิการได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาทรงทราบฝ่าลอองธุลีพระบาทแล้ว ต่อมาทรงพระราชดำริห์เห็นว่าทุนรอนที่จะต้องการในคราวนี้เปนการมากมายนัก ควรจะจัดซ่อมคลองที่มีอยู่แล้ว ให้มีน้ำพอที่จะบำรุงการเพาะปลูกแลให้เรือแพสัญจรไปมาได้ไปพลางก่อน จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ เมื่อดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการจัดการซ่อมคลองต่าง ๆ ขึ้นตามพระราชประสงค์ กระทรวงเกษตราธิการได้ให้มิศเตอร์โฮมันวันเดอร์ไฮเด เปนผู้อำนวยการจัดการขุดซ่อมคลองต่าง ๆ ตอนที่ตื้นเขินอยู่ ให้เรือแพเดินไปมาได้สดวกดังแต่ก่อน คือ

ซ่อมคลอง

เมื่อวันที่ ๑ ธันวาคม ศก ๑๒๑ ได้ลงมือปิดทำนบคลองภาษีเจริญ แลขุดด้วยแรงจีนลึก ๒ ศอก ๑๐ นิ้ว พื้นคลองกว้าง ๓ วา ๒ ศอก กับให้มีทางโยงเรือได้ทั้งสองฝั่งคลองด้วย การซ่อมคลองแล้วเสร็จในเดือนเมษายน ศก ๑๒๒ สิ้นพระราชทรัพย์ ๕๐,๐๐๐ บาท

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ศก ๑๒๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดคลองภาษีเจริญซึ่งซ่อมแล้วเสร็จนั้นให้มีมหาชนเดินไปมา แลเก็บเงินค่าธรรมเนียมเดินเรือในคลองนั้นจนครบตามจำนวนพระราชทรัพย์ที่ลงทุนได้เสร็จแล้วจึ่งเลิกเก็บค่าธรรมเนียมนั้น

เมื่อวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ ศก ๑๒๒ ได้ลงมือขุดซ่อมคลองดำเนินสดวกด้วยแรงจีนแล้วเสร็จเมื่อเดือนพฤษภาคม ศก ๑๒๓ สิ้นพระราชทรัพย์ ๔๗,๐๐๖ บาท

วันที่ ๑๐ พฤษภาคม ศก ๑๒๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปิดคลองดำเนินสดวกให้มหาชนเดินได้ตามเดิม แลได้เก็บเงินค่าธรรมเนียมสำหรับการช่วยซ่อมคลองจนครบจำนวนแล้ว จึ่งงดการเก็บเงินค่าธรรมเนียมนั้นเสีย

เมื่อเดือนสิงหาคม ศก ๑๒๒ ลงมือขุดคลองไผ่สิงห์โตแล้วเสร็จเมื่อวันที่ ๑๓ ตุลาคม ศก ๑๒๓ สิ้นพระราชทรัพย์ ๒๗,๖๔๓ บาท ๕๙ อัฐ

นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด กับทีมงานซึ่งเป็นแรงงานชาวจีน

ทำประตูน้ำ

ครั้นเมื่อเดือนมีนาคม รัตนโกสินทรศก ๑๒๔ จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงเกษตราธิการจัดการก่อสร้างประตูน้ำขึ้นตามคลองต่าง ๆ สำหรับจะได้ทดน้ำ เพื่อให้เรือลูกค้าวานิชเดินไปมาค้าขายได้สะดวกเสมอ ไม่ต้องรอคราวน้ำอย่างที่เปนอยู่ กับเพื่อทดน้ำให้เข้านาสำหรับหล่อเลี้ยงต้นข้าวในฤดูที่น้ำน้อย เพื่อป้องกันไม่ให้ข้าวในนาแห้งม้านเสียได้ กระทรวงเกษตราธิการได้ให้กรมคลองลงมือทำการก่อสร้างประตูน้ำคลองแสนแสบสระประทุมวัน ในปีรัตนโกสินทร ศก ๑๒๔ เปนครั้งแรก แลเปนลำดับมามีจำนวนดังนี้

ในคลองแสนแสบมี ๓ ประตู คือ

ประตูน้ำสระประทุมวัน, ประตูน้ำบางขนาก, ประตูน้ำท่าไข่นี้ ได้เริ่มสร้างแต่ศก ๑๒๔ แล้วเสร็จในศก ๑๒๕ พร้อมทั้งที่พักเก็บเงินค่าธรรมเนียมด้วย สิ้นเงิน ๒๔๓,๘๐๐ บาท

ในคลองภาษีเจริญ ๒ ประตู คือ

ประตูน้ำภาษีเจริญตอนใน, แลประตูน้ำภาษีเจริญตอนนอก ได้เริ่มแต่ศก ๑๒๖ เสร็จเมื่อศก ๑๒๘ สิ้นเงิน ๑๔๙,๐๐๐ บาท

ในคลองดำเนินสดวก มี ๒ ประตู คือ

ประตูน้ำบางยาง, แลประตูน้ำบางนกแขวก ได้เริ่มทำแต่ศก ๑๒๖ เสร็จเมื่อศก ๑๒๗ สิ้นเงิน ๑๒๙,๐๐๐ บาท

ในคลองประเวศมี ๒ ประตู คือ

ประตูน้ำพระโขนง, แลประตูน้ำท่าถั่ว ได้เริ่มทำแต่ศก ๑๒๔ เสร็จเมื่อศก ๑๒๕ สิ้นเงิน ๑๘๑,๐๔๑ บาท

ในคลองสำโรงมี ๒ ประตูคือ

ประตูน้ำสำโรง, แลประตูน้ำปากตะคลอง ได้เริ่มสร้างแต่ศก ๑๒๔ เสร็จเมื่อศก ๑๒๕ สิ้นเงิน ๑๘๑,๔๔๕ บาท

ประตูน้ำบางเหี้ย ได้เริ่มสร้างแต่ศก ๑๒๓ กะว่าจะเสร็จในศก ๑๒๙ ตั้งแต่เริ่มทำสิ้นเงินไปแล้ว ๖๓๑,๖๙๖ บาท แลจะต้องใช้อีก ๕๐,๐๐๐ บาท รวมเปนเงิน ๖๘๑,๖๙๖ บาท จึ่งจะเปนอันเรียบร้อยบริบูรณ์

เมื่อศก ๑๒๓ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมคลองซื้อเรือขุด ๒ ลำ เปนเงิน ๑๗๙,๓๑๔ บาท เมื่อเรือขุด ๒ ลำนี้เข้ามาถึงกรุงเทพฯแล้ว กรมคลองได้จัดให้ไปขุดคลองแสนแสบ, ท่าไข่, แลบางขนาก

เมื่อศก ๑๒๕ กรมคลองได้รับพระบรมราชานุญาตซื้อเรือขุดอีก ๓ ลำ เปนเงิน ๒๒๒,๗๓๔ บาท แลเรือขุดลำเล็กอีกลำ เปนเงิน ๓๕,๙๙๔ บาท

ในศก ๑๒๖ กรมคลองได้ขุดซ่อมคลองประเวศบุรีรมย์แลคลองสำโรง

ในศก ๑๒๗ ขุดซ่อมคลองแสนแสบตอนที่ตื้นเขินขึ้นนั้น

เจ้ากรมคลองคนไทย

เมื่อนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมคลองได้ ๗ ปี เกิดมีความขัดแย้งกันขึ้นเนื่องจากกระทรวงพระคลังไม่ยอมจ่ายเงินให้ ดังปรากฏในหนังสือกราบทูล พระเจ้าน้องยาเธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ราชเลขานุการในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของพระยาศรีสุนทรโวหาร ปลัดทูลฉลองกระทรวงเกษตราธิการ เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๘ ว่า

"ด้วยเมื่อวันที่ ๒๙ เมษายน มิศเตอร์วันเดอร์ไฮเด เจ้ากรมคลองมีหนังสือมาว่า กระทรวงพระคลังไม่ยอมจ่ายเงินประจำศก ๑๒๘ ให้ เว้นแต่กรมคลองจะส่งใบสำคัญสำหรับศก ๑๒๗ ให้เสร็จก่อน กับสั่งปิดครีดิตของมิศเตอร์วันเดอร์ไฮเดกับแบงก์เสียด้วย จึงจำเปนต้องหยุดงานต่าง ๆ คือการก่อสร้าง การขุดดิน แลการเซอร์เวร์ไว้ต่อนี้ไปก็เปนข้อความแก้ตัวเรื่องส่งใบสำคัญข้ามีวิธีที่กระทรวงพระคลังกำหนดให้ทำไม่ดีสำหรับกรมที่ต้องทำการตามหัวเมืองต่าง ๆ เปนต้น กับขอให้กระทรวงเกษตร์ร้องขอให้รัฐบาลตั้งมิศเตอร์เวสเตนกาดเปนคนกลางไต่สวนการขัดข้อง ระหว่างกระทรวงพระคลังกับกรมคลองด้วย

ข้าพระพุทธเจ้ามีหนังสือตอบไปว่า การที่กระทรวงพระคลังไม่จ่ายเงินให้ เพราะใบสำคัญค้างอยู่มาก ถ้าจะจ่ายให้ก็จะยิ่งทับถมมากขึ้น ที่กล่าวว่าการที่คั่งค้างเช่นนี้เพราะวิธีที่กระทรวงพระคลังสั่งให้ทำไม่ดีควรจะชี้แจงมายังกระทรวง ๆ จะได้หารือกับกระทรวงพระคลังจัดการแก้ไขผ่อนผันไปตามควรแก่การ การที่สั่งให้อยุดงานเสียก่อนนั้นไม่สมควร ให้สั่งให้เจ้าพนักงานทำการต่อไปตามน่าที่ ส่วนการขัดข้องด้วยเรื่องเงินนั้น กระทรวงเกษตร์รับเงินแล้วเมื่อใดก็จะได้ลงมือทำการเมื่อนั้น"

นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ได้ขอลาออก และทำหนังสือกราบถวายบังคมลาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อนที่จะออกเดินทางไปชวา ในวันที่ ๑๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘ เวลา ๑๔.๐๐ น. เป็นอันสิ้นสุดบทบาทและภารกิจ *"เจ้ากรมคลอง"* คนแรก

ประวัติกระทรวงเกษตราธิการ บันทึกไว้ว่า

"ครั้นเมื่อเดือนเมษายน ศก ๑๒๘ มิศเตอร์โฮมันวันเดอร์ไฮเดทราบว่าสกีมใหญ่ของการขุดคลองฝั่งตวันตกนั้น เปนการงดอยู่ก่อนแล้ว จึ่งได้ยื่นหนังสือขอลาออกจากราชการ กระทรวงเกษตราธิการได้นำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทแล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานพะบรมราชานุญาต

ในวันที่ ๑๓ มิถุนายน ร.ศ. ๑๒๘ เวลาบ่าย ๒ โมง มิศเตอร์โฮมันวันเดอร์ไฮเดได้กลับไปยังประเทศยุโรป มิศเตอร์เยวันทูเบอร์เกนได้ว่าการแทนต่อไป"

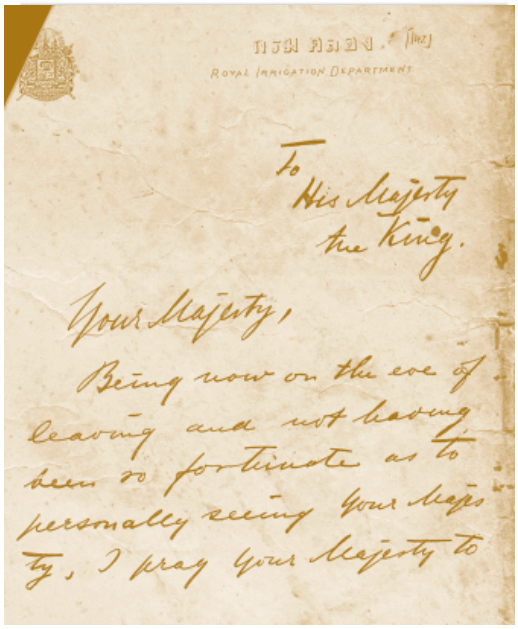
กรม คลอง (ใหม่)
ROYAL IRRIGATION DEPARTMENT

To His Majesty the King.

Your Majesty,

Being now on the eve of leaving and not having been so fortunate as to personally seeing Your Majesty, I pray Your Majesty to

และอีกตอนหนึ่งว่า

"ตำแหน่งเจ้ากรมคลองเปนตำแหน่งอันสำคัญ จะทิ้งไว้ว่างอยู่ไม่ได้ ครั้นวันที่ ๓ สิงหาคม ศก ๑๒๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้หม่อมอนุรุธเทวา พระยาสวัสดิ์วรวิถี (ม.ร.ว.สายหยุด สนิทวงศ์) เปนผู้รั้งเจ้ากรม ๆ คลอง แลเมื่อวันที่ ๒ มกราคม ศก ๑๒๘ โปรดเกล้าฯ ให้เลื่อนเปนเจ้ากรมว่าการกรมคลอง ตั้งแต่หม่อมอนุรุธเทวาได้เข้ารับราชการมาแล้วก็ได้จัดการแก้ไขระเบียบการขึ้นใหม่ ให้สมกับสมัยที่ควร

เปลี่ยนแปลง กับได้ออกข้อบังคับต่าง ๆ ขึ้นสำหรับน่าที่ราชการในกรมคลองด้วย"

พระยาสวัสดิ์วรวิถี คือ คนไทยคนแรกที่ขึ้นดำรงตำแหน่งเจ้ากรมคลอง (วันที่ ๓ สิงหาคม ๒๔๕๒-๓ มิถุนายน ๒๔๕๕) และเป็นผู้จัดการแก้ไขระเบียบและข้อบังคับต่าง ๆ โดยแบ่งการบริหารกรม ออกเป็น ๗ กอง แทนการบริหารงานแบบเดิมที่รวมศูนย์อำนาจอยู่ที่เจ้ากรมเพียงคนเดียว

ในสมัยเจ้ากรมคลองผู้นี้ มีการเปลี่ยนแปลงอ่างน้ำประทุมวันเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างประตูระบายน้ำเพื่อป้องกันน้ำเค็มที่คลองสำโรงและปากตะคลอง และเริ่มงานก่อสร้างโครงการขนาดเล็กสำหรับพื้นที่เพาะปลูกบริเวณทุ่งฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา โดยสร้างประตูระบายน้ำขึ้นที่ลาดชะโด จ.พระนครศรีอยุธยา บางปลาม้า และสาลี จ.สุพรรณบุรี

ประกอบกับระยะนั้น อยู่ในสภาวะที่การเงินของประเทศไม่เอื้ออำนวย ให้กรมคลองปฏิบัติงานคืบหน้าบรรลุผลตามเป้าหมายได้เท่าใดนัก งานของกรมคลองจึงจัดทำขึ้นเพื่อการคมนาคมทางน้ำเสียเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้น ในปี ๒๔๕๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบกรมคลองแล้วโอนกิจการทั้งหมดของกรมคลองไปขึ้นอยู่กับกรมทางในกระทรวงโยธาธิการ โดยให้กรมทางมีหน้าที่ก่อสร้างทางทั้งทางบกและทางน้ำด้วย ส่วนการขุดคลองหรือซ่อมแซมทางน้ำเพื่อประโยชน์แก่การเพาะปลูกนั้น ให้เป็นหน้าที่ของกระทรวงเกษตราธิการในการดำริ แล้วมอบให้กรมทางเป็นผู้ดำเนินการตามความเหมาะสม

ก้าวที่สอง "กรมทดน้ำ"

*กรมคลอง*สถาปนาเมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๔๕ ภารกิจในยุคเริ่มต้น คือ การวางรากฐานและเสนอแนวคิดการบริหารจัดการและพัฒนาแหล่งน้ำอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ ทั้งเพื่อประโยชน์ในด้านการคมนาคม การเกษตร การอุปโภคบริโภค และการป้องกันภัยธรรมชาติ

แม้ว่าจะมีแนวคิดก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่มาตั้งแต่เวลานั้น แต่เนื่องจากสถานการณ์ไม่เอื้ออำนวยในช่วงเวลานั้น ภารกิจหลักของกรมคลองจึงเป็นการขุดลอกคลองเพื่อประโยชน์ในการคมนาคม และเก็บกักน้ำไว้ใช้ในการเพาะปลูก โดยเป็นการก่อสร้างประตูระบายน้ำและประตูน้ำบริเวณปากและปลายคลองจำนวนมาก รวมทั้งขุดคลองใหม่ ซ่อมแซมบำรุงรักษาคลองเดิม และเริ่มงานก่อสร้างโครงการขนาดเล็กสำหรับส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกบริเวณทุ่งฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา

ล่วงมาในปี ๒๔๕๕ มีการปรับเปลี่ยนภารกิจของกรมคลอง มามุ่งเน้นด้านการจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเกษตรกรรม ทั้งขยายพื้นที่และบำรุงพื้นที่เพาะปลูกให้ได้ผลดียิ่งขึ้น โดยอาศัยการทดน้ำตามหลักวิชาการ เพื่อควบคุมน้ำฝนและน้ำท่าให้ใช้ประโยชน์เพื่อการเพาะปลูกได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ต่อมาในปี ๒๔๕๗ เซอร์ ธอมมัส วอร์ด ผู้เชี่ยวชาญการทดน้ำชาวอังกฤษ มาเป็นเจ้ากรมคลองคนที่ ๔ และวางแผนดำเนินการโครงการทดน้ำสำหรับพื้นที่ราบตลอดบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา โดยแบ่งงานก่อสร้างเป็นตอน ๆ รวม ๕ ตอน คือ ตอนที่ ๑ การทดน้ำไปยังทุ่งนาทางตะวันออกและตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณบุรีลงมาทางใต้จนถึงตำบลสองพี่น้อง ตอนที่ ๒ การทดน้ำในจังหวัดเพชรบุรี ตอนที่ ๓ การทดน้ำไปยังพื้นที่ริมคลองขุดที่ใช้เป็นทางเรือสัญจรในบริเวณทุ่งรังสิต รวมทั้งพื้นที่รอบนอก ตอนที่ ๔ การทดน้ำไปยังพื้นที่ราบในจังหวัดลำปาง และตอนที่ ๕ การทดน้ำเข้าสู่ลำคลองต่าง ๆ ในฝั่งตะวันออกและตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยา

ในปี ๒๔๕๗ นี้เอง พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมกิจการของกรมคลองเก่าแล้วจัดตั้งเป็น *"กรมทดน้ำ"* เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ๒๔๕๗

นักษัตรที่ ๒ บรรพชิต คนสร้าง "ไท" (๒๔๕๘-๒๔๖๙)

*ต้น*รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ประเทศไทยประสบกับสภาวะฝนแล้งเป็นเวลานานถึง ๓ ปีติดต่อกัน ตั้งแต่ปี ๒๔๕๔-๒๔๕๖ ทำให้การเพาะปลูกข้าวในบริเวณทุ่งราบภาคกลางที่เป็นอู่ข้าวอู่น้ำได้รับความเสียหายอย่างหนัก เพราะน้ำตามลำคลองหรือแหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งแต่ก่อนเคยท่วมตลิ่งเป็นประโยชน์ต่อการทำนามีระดับต่ำกว่าปกติ ไม่ไหลเอิบอาบเข้าไปหล่อเลี้ยงต้นข้าวเหมือนปีก่อน ๆ เป็นเหตุให้ชาวนาต้องได้รับความเดือดร้อนค่าครองชีพตามเมืองต่าง ๆ เพิ่มสูงขึ้น ก่อให้เกิดปัญหาโจรผู้ร้ายชุกชุมอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน

เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในระยะนั้น ในปี ๒๔๕๕ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งคณะกรรมการขึ้นคณะหนึ่ง โดยมีสมเด็จพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการเป็นประธาน เพื่อพิจารณาหามาตรการแก้ไขทุพภิกขภัยที่เกิดขึ้นนั้น เมื่อคณะกรรมการพิจารณาแล้ว ลงความเห็นว่า ควรมีการเร่งรัดพัฒนางานชลประทานขึ้นในประเทศไทยโดยด่วน ดังรายงานของเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการที่ได้กราบบังคลทูลพระกรุณาความตอนหนึ่งว่า

"...การที่จะบำรุงส่งเสริมการทำนาให้ชาวนาได้ตั้งหลักทำไปได้ด้วยดีนั้น จำเป็นต้องสร้างการชลประทานตามทางวิทยาศาสตร์ เพื่อรักษาน้ำฝนกับน้ำในแม่น้ำลำคลองให้มีพอที่จะบำรุงการทำนา เป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะหวังผลได้ ถ้าไม่ได้ทำการชลประทานแล้ว ประเทศและอาณาประชาราษฎร์ก็จะถึงซึ่งความสมบูรณ์หาได้ไม่..."

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริเห็นชอบด้วยรายงานนั้น ดังกระแสพระราชดำรัสที่พระราชทานเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๕๖ แสดงถึงความสนพระราชหฤทัยที่จะให้มีการขยายและพัฒนางานชลประทานในทุกภาคของประเทศไทย ดังความตอนหนึ่งที่ขออัญเชิญมา ดังนี้

"...เมื่อพิจารณาถึงสิ่งสำคัญที่จะนำไปสู่ความสำเร็จทางด้านการเกษตร เป็นความพยายามของเราที่จะขยายงานชลประทานออกไปให้มากยิ่งขึ้น และจะเป็นเรื่องหนึ่งซึ่งรัฐบาลจะให้ความสนใจอย่างจริงจัง..."

ด้วยเหตุนี้ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ติดต่อขอความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากรัฐบาลอังกฤษ ซึ่งได้ให้ยืมตัว เซอร์ ธอมมัส วอร์ด (Sir Thomas Ward) ผู้เชี่ยวชาญชาวอังกฤษ ซึ่งขณะนั้นปฏิบัติงานอยู่ที่ประเทศอินเดีย ให้เข้ามาช่วยเหลือศึกษาวางรูปงานโครงการชลประทานให้ ในเดือนกันยายน ๒๔๕๖

เมื่อเซอร์ ธอมมัส วอร์ด ผู้เชี่ยวชาญการทดน้ำชาวอังกฤษ (ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเจ้ากรมคลองคนที่ ๔ ในเวลาต่อมา) เดินทางมาปฏิบัติงานในประเทศไทย ได้ทำการสำรวจสภาพภูมิประเทศ รวบรวมและศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับน้ำ ปัญหาการชลประทานในรัชสมัยรัชกาลที่ ๕ ตลอดจนรายงานของนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด ที่ได้จัดทำไว้ก่อนนี้แล้วมาศึกษาพิจารณา จากนั้นได้เสนอรายงานมีข้อสำคัญโดยสรุป คือ ในการจะพัฒนาประเทศไทยให้เป็นแหล่งเพาะปลูกข้าวที่สำคัญของโลกตลอดไปนั้น ประเทศไทยควรจะมีการก่อสร้างงานชลประทานที่มีความถูกต้องตามหลักวิชาการขึ้น

รายงานของ เซอร์ ธอมมัส วอร์ด กล่าวว่า ถ้าหากการดำเนินงานโครงการทดน้ำตามหลักวิชาการตามที่นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เสนอไว้เป็นผลสำเร็จแล้ว จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่งแก่ประเทศชาติ แต่จะต้องกำหนดโครงการย่อยเพื่อดำเนินการทีละส่วน ทั้งนี้ได้กำหนดวงเงินงบประมาณที่จะต้องใช้ดำเนินการก่อสร้างโครงการทดน้ำทั่วประเทศไว้เป็นเงินทั้งสิ้น ๑๕๐ ล้านบาท แต่เพื่อให้เริ่มโครงการได้รวดเร็วขึ้น เซอร์ ธอมมัส วอร์ด แนะนำให้รัฐบาลพิจารณาจัดสร้างโครงการชลประทานตามความเหมาะสมกับสถานะทางการเงินของประเทศ เหมาะสมกับสภาพพื้นที่เพาะปลูกที่ได้บุกเบิกไว้ และบริเวณที่ราษฎรเข้าไปตั้งถิ่นฐานตามท้องที่ต่าง ๆ แล้วด้วย ในการนี้เห็นสมควรให้พิจารณาก่อสร้างโครงการทดน้ำ

สำหรับพื้นที่ราบตลอดบริเวณแม่น้ำเจ้าพระยา โดยแบ่งงานก่อสร้างเป็นตอน ๆ ๕ ตอน ซึ่งต้องใช้งบประมาณรวม ๒๓ ล้านบาท ดังนี้

ตอนที่ ๑ การทดน้ำไปยังทุ่งนาทางตะวันออกและตะวันตกของแม่น้ำสุพรรณบุรี ตลอดลงมาทางใต้จนถึงท้องที่ตำบลสองพี่น้อง เพื่อประโยชน์ในการขยายพื้นที่การทำนาเพิ่มขึ้น และเพื่อให้มีปริมาณน้ำเพียงพอหล่อเลี้ยงต้นข้าวในพื้นที่นาที่มีอยู่เดิมให้ได้ผลผลิตอย่างสม่ำเสมอ หรือเรียกว่า **โครงการแม่น้ำสุพรรณ**

ตอนที่ ๒ การทดน้ำในจังหวัดเพชรบุรี เพื่อเพิ่มพูนผลผลิตในการทำนาให้แก่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเพชรบุรีและขยายพื้นที่นาในฝั่งตะวันตกให้มากขึ้น หรือ **โครงการเพชรบุรีฝั่งตะวันออก**

ตอนที่ ๓ การทดน้ำไปยังพื้นที่ริมคลองขุดที่ใช้เป็นทางเรือสัญจรในบริเวณทุ่งรังสิต รวมทั้งบริเวณพื้นที่รอบนอก เพื่อให้มีปริมาณน้ำเพียงพอหล่อเลี้ยงต้นข้าวให้ได้ผลอย่างสม่ำเสมอ และเพื่อขยายพื้นที่การทำนาในบริเวณดังกล่าว หรือ **โครงการป่าสักใต้**

ตอนที่ ๔ การทดน้ำไปยังพื้นที่ราบในจังหวัดลำปาง เพื่อประโยชน์ในการขยายการทำนาให้มากขึ้น และสามารถบำรุงหล่อเลี้ยงต้นข้าวให้ได้ผลผลิตสม่ำเสมอ

ตอนที่ ๕ การทดน้ำเข้าสู่ลำคลองต่าง ๆ ในบริเวณพื้นที่ลุ่มริมแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้งฝั่งตะวันออกและตะวันตก ในเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ลงมาถึงพื้นที่ตอนล่างจดชายทะเล เพื่อเพิ่มความสะดวกในทางคมนาคม รวมทั้งให้มีปริมาณน้ำบำรุงหล่อเลี้ยงต้นข้าวให้ได้ผลผลิตดียิ่งขึ้น

ส่วนโครงการเขื่อนทดน้ำที่ควรสร้างปิดกั้นแม่น้ำเจ้าพระยาในบริเวณจังหวัดชัยนาท ตามที่นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เคยเสนอไว้นั้น เมื่อเกษตรกรหรือพลเมืองจำนวนมากได้ขยายพื้นที่เพาะปลูก หรือเข้าไปตั้งถิ่นฐานกระจายเกือบเต็มพื้นที่ในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างเมื่อใดแล้ว ก็ควรพิจารณาก่อสร้างขึ้นตามรูปแบบที่นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด วางโครงการไว้ หลังจากนั้น โครงการสาขาของแม่น้ำเจ้าพระยาที่ก่อสร้างเสร็จตามโครงการระยะแรกนี้ ก็จะได้รับประโยชน์อย่างสมบูรณ์ขึ้นต่อไป

ระหว่างที่ เซอร์ ธอมมัส วอร์ด กำลังปฏิบัติงานอยู่ในประเทศไทยนั้นพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รวบรวมกิจการของกรมคลองเก่า ซึ่งก่อนหน้านี้มีการโอนภารกิจงานก่อสร้างทางน้ำเพื่อประโยชน์ด้านการคมนาคมทางน้ำของกรมคลองให้ไปขึ้นกับกระทรวงคมนาคม โดยเปลี่ยนชื่อเป็น กรมทางมีหน้าที่ก่อสร้างทางบกและทางน้ำทั่วราชอาณาจักร ส่วนงานสร้างคลองเพื่อประโยชน์แก่การเพาะปลูกนั้นคงอยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงเกษตราธิการ โดยกรมคลองดำเนินการเมื่อวันที่ ๑ เมษายน ๒๔๕๕ กลับมารวมกัน แล้วจัดตั้งเป็นกรมทดน้ำขึ้น เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน ปี ๒๔๕๗ เพื่อให้รับผิดชอบทำงานชลประทานตามโครงการที่จะดำเนินการต่อไป ดังสำเนาพระราชหัตถเลขาแด่เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการที่ได้อัญเชิญมา ดังนี้

ที่ ๒/๔๘๖

สวนดุสิต

วันที่ ๓๐ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๕๗

ทูล กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์

ด้วยกระทรวงพระคลังมหาสมบัติชี้แจงเรื่องกำหนดแยกหน้าที่การกรมทดน้ำกับกรมทางตามที่ได้ตกลงกับกระทรวงเกษตราธิการและกระทรวงคมนาคมแล้ว คือ โอนการในกรมทางแผนกทางน้ำและการเก็บผักตบชวา และพนักงานที่ทำการในแผนกทางน้ำ พร้อมทั้งเครื่องใช้ของกรมคลองเก่ากับสถานที่ คือ โรงงานและที่ว่าการกรมคลอง ตลอดจนการเงินค่าใช้จ่าย ที่เกี่ยวกับการแผนกทางน้ำจากกระทรวงคมนาคม ไปขึ้นกระทรวงเกษตราธิการ ได้เห็นชอบตามความตกลงนี้แล้ว ให้กระทรวงเกษตราธิการ รับมอบหน้าที่การตามความตกลงนี้ จากกระทรวงคมนาคมจัดการในกระทรวงเกษตราธิการสืบไป

(พระปรมาภิไธย)

"กรมทดน้ำ" ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นแทน กรมคลอง มีการแบ่งส่วนราชการ ดังนี้ กองบัญชาการ กองบาญชี กองพัสดุ กองจัดซื้อที่ดินสร้างการทดน้ำ กองเซอร์เวย์ดิวิชั่น กองช่างเขียน กองทดน้ำแควป่าสัก กองเครื่องกล กองโรงงาน แพนกเรือขุด กองผลประโยชน์และบำรุงรักษา ประตูน้ำต่าง ๆ ๑๗ แห่ง อีกทั้งยังมีหน้าที่รับผิดชอบงานเกี่ยวกับการระบายน้ำ การแปรสภาพที่ดิน การบรรเทาอุทกภัยและงานไฟฟ้าพลังน้ำเพิ่มขึ้นด้วย

เมื่อเซอร์ ธอมมัส วอร์ด จัดทำรายงานต่าง ๆ เสร็จแล้วก็กราบบังคมทูลลากลับไปปฏิบัติงานที่ประเทศอินเดียตามเดิม ในเดือนกุมภาพันธ์ ๒๔๕๗ หลังจากนั้น กระทรวงเกษตราธิการได้แต่งตั้ง นายอาร์ ซี อาร์ วิลสัน ซึ่งเป็นวิศวกรผู้ช่วยของ เซอร์ ธอมมัส วอร์ด เป็นเจ้ากรมทดน้ำ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๕๗

ในปี ๒๔๕๘ เมื่อสัญญาบริษัทขุดคลองแลคูนาสยามสิ้นสุดลง กรมทดน้ำได้รับโอนงานไว้ดำเนินการต่อ เพื่อจัดบำรุงที่นาในเขตนี้และบริเวณพื้นที่ทางเหนือ ในระยะแรกตกลงว่า จะดำเนินการตามโครงการตอนที่ ๓ ที่เซอร์ ธอมมัส วอร์ด เสนอไว้ก่อน คือ ตอนที่เรียกว่าโครงการป่าสักใต้ โดยกรมทดน้ำได้เตรียมความพร้อมในการวางแผนการวัดระดับพื้นดิน การจัดซื้อเครื่องจักรเครื่องมือ และการจัดซื้อที่ดินตามพระราชกฤษฎีกา ซึ่งได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศเมื่อวันที่ ๓ มีนาคม ๒๔๕๗

โครงการชลประทานป่าสักใต้ ประกอบด้วย การก่อสร้างเขื่อนทดน้ำกั้นแม่น้ำป่าสักที่ตำบลท่าหลวง อำเภอท่าเรือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีขนาดช่องระบายกว้าง ๑๒.๕๐ เมตร ๖ ช่อง ทำหน้าที่ทดน้ำในแม่น้ำป่าสักให้มีระดับสูงขึ้น และการขุดคลองส่งน้ำสายใหญ่ สำหรับส่งน้ำจากด้านหน้าเขื่อนเข้าไปตามคลองต่าง ๆ จนทั่วถึงพื้นที่โครงการฯ ในท้องที่จังหวัดสระบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จนถึงพื้นที่ทุ่งหลวงรังสิต จังหวัดปทุมธานี ประมาณ ๖๘๐,๐๐๐ ไร่

การก่อสร้างเริ่มขึ้นในเดือนพฤศจิกายน ๒๔๕๗ โดยนายอาร์ ซี อาร์ วิลสัน เป็นผู้บังคับบัญชาและจัดดำเนินงาน พร้อมด้วยนายช่างกลทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ถึงแม้ว่าประเทศไทยในขณะนั้นจะอยู่ในช่วงวิกฤตการณ์สงครามโลกก็ตาม แต่การดำเนินงานของกรมทดน้ำก็สามารถฟันฝ่าอุปสรรคได้สัมฤทธิผล โดยเริ่มทำการขุดดินสำหรับก่อสร้างประตูระบายน้ำ และขุดคลองส่งน้ำสายใหญ่ไปพร้อมกัน อีกทั้งได้รวบรวมหิน ซีเมนต์ เครื่องเหล็ก และเครื่องใช้อื่น ๆ ที่จะใช้ดำเนินการ

ในเดือนเมษายน ๒๔๖๐ ได้ลงมือวางรากฐานสำหรับการก่อหินสร้างเขื่อนปิดแม่น้ำ และได้ทำสัญญากับบริษัทช่างกลสก็อตแลนด์ในประเทศอังกฤษ ให้เป็นผู้จัดส่งบานประตูเหล็กสำหรับทำเขื่อนและเครื่องประกอบส่วนบนมาให้ แต่เนื่องจากได้เกิดสงครามขึ้นในยุโรป (สงครามโลกครั้งที่ ๑) ประเทศอังกฤษจำเป็นต้องใช้อุปกรณ์เหล่านี้ จึงไม่สามารถที่จะจัดส่งให้ได้ตามกำหนด ต่อมาในปี ๒๔๖๒ กรมทดน้ำได้เรียกประมูลจัดซื้ออุปกรณ์ก่อสร้างอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งบริษัทเดิมสามารถประมูลได้ และได้จัดส่งเครื่องเหล็กต่าง ๆ เข้ามายังกรุงเทพฯ ในระหว่างเดือนกันยายน ถึงเดือนมีนาคม ๒๔๖๓ ส่วนเครื่องเหล็กอื่น ๆ เช่น บานประตูเหล็กสำหรับทำประตูระบายใหญ่ต้นคลองส่งน้ำ บานประตูเหล็ก เคร่าเหล็ก และเครื่องสำหรับปิดเปิดบานประตูระบายอื่น ๆ เครื่องเหล็กทำสะพานบานประตูน้ำทางเรือสัญจรเหล่านี้ได้จัดประกอบในโรงงานของกรมทดน้ำที่กรุงเทพ ทั้งสิ้น

ในระหว่างที่กำลังก่อสร้างโครงการทดน้ำระบายน้ำอยู่นั้น การขุดคลองด้วยเครื่องจักรก็ได้ดำเนินต่อมาเรื่อย ๆ มิได้หยุดชะงักดังเช่นในระยะแรกที่ต้องรอรับเครื่องจักรจากต่างประเทศและขาดเชื้อเพลิงที่ต้องหาในประเทศบ้างเป็นครั้งคราว การขุดคลองโดยมากขุดด้วยเครื่องจักรซึ่งสั่งซื้อมาจากสหรัฐอเมริกา ส่วนการขุดดินด้วยแรงคนคงใช้เฉพาะที่จำเป็น สำหรับสะพานข้ามคลองซึ่งทำด้วยคอนกรีตและก่อฐานรากหินนั้นก็ได้ทำขึ้นไว้เป็นตอน ๆ มีจำนวนและระยะห่างกันพอสมควร สะพานที่ใหญ่ที่สุดในจำนวนนี้ คือสะพานรองรับทางรถไฟสายนครราชสีมาข้ามคลองส่งน้ำสายใหญ่ที่หลักกิโลเมตรที่ ๑๑ นับตั้งแต่คลองไปและได้จัดการวางท่อ

เขื่อนพระราม ๖

สำหรับระบายน้ำจากทุ่งนาลอดใต้คลองส่งน้ำสายใหญ่ออกไป รวมทั้งท่อระบายน้ำลงในคลองไว้ด้วย

เมื่อโครงการชลประทานป่าสักใต้ก่อสร้างแล้วเสร็จ โดยใช้งบประมาณดำเนินการทั้งสิ้น ๑๕,๔๙๔,๔๕๒ บาท ในปี ๒๔๖๗ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเปิดและพระราชทานนามเขื่อนใหญ่แห่งนี้ ซึ่งเป็นเขื่อนชลประทานที่ก่อสร้างขึ้นอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการสมัยใหม่แห่งแรกของประเทศ ว่า ***"เขื่อนพระราม ๖"*** แทนชื่อเดิม ***"เขื่อนพระเทียรราชา"*** เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๔๖๗ โดยทรงประทับแรม ณ บริเวณโครงการ ทั้งยังเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรการทดน้ำและการระบายน้ำในคลองระพีพัฒน์อันเป็นคลองส่งน้ำสายใหญ่ที่ขุดใหม่ รวมทั้งการสูบน้ำของเรือนาค ๑ และ ๒ เพื่อช่วยเหลือการทำนานอกเขตชลประทานอีกด้วย

ในปี ๒๔๖๕ ซึ่งเป็นระยะที่การก่อสร้างโครงการป่าสักใต้กำลังดำเนินการจนใกล้จะแล้วเสร็จ รัฐบาลได้ให้ความเห็นชอบที่กรมทดน้ำเสนอเปิดโครงการตามแผนงานของเซอร์ ธอมมัส วอร์ด เพิ่มขึ้นอีก คือโครงการชลประทานแม่น้ำสุพรรณ หรือต่อมาเรียกว่า ***"โครงการโพธิ์พระยา"*** ซึ่งเป็นโครงการรับน้ำนองจากแม่น้ำเจ้าพระยากับโครงการเชียงราก-คลองด่าน เป็นโครงการเพื่อการระบายน้ำ การคมนาคม และใช้น้ำส่วนที่เหลือจากโครงการชลประทานป่าสักใต้นำมาล้างความเค็มของดินแถบชายทะเล

เมื่อนายอาร์ ซี อาร์ วิลสัน กราบถวายบังคมลากลับไปประเทศอินเดีย เมื่อปี ๒๔๖๕ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งเจ้าพระยาพลเทพ (เฉลิม โกมารกุล ณ นคร) ขณะดำรงตำแหน่งเสนาบดี กระทรวงเกษตราธิการ ให้รักษาการในตำแหน่งอธิบดีกรมทดน้ำอีกตำแหน่งหนึ่ง ตั้งแต่วันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๖๕ จนถึงวันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๔๖๖ จากนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระยาชลมารคพิจารณ์ (ม.ล.พงศ์ สนิทวงศ์) เป็นอธิบดีกรมทดน้ำต่อมา

หลังจากที่กรมทดน้ำก่อสร้างโครงการชลประทานป่าสักใต้เสร็จเรียบร้อย และกำลังก่อสร้างโครงการโพธิ์พระยาที่จังหวัดสุพรรณบุรี กับโครงการเชียงราก-คลองด่านอยู่นั้น พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชดำริว่า คำว่า ***"ทดน้ำ"*** ซึ่งใช้เรียกชื่อกรมอยู่ไม่ถูกต้องตรงกับงานแท้จริงที่ปฏิบัติ เพราะคำว่า ***"ทดน้ำ"*** หมายเฉพาะแต่การปิดกั้นลำน้ำ ซึ่งเป็นงานแขนงหนึ่งของการส่งน้ำเท่านั้น ส่วนงานของกรมทดน้ำที่ปฏิบัติอยู่จริงนั้น รวมถึงการขุดคลองทดน้ำ ส่งน้ำตามคลองที่ขุด ตลอดจนใช้เครื่องสูบน้ำช่วยเหลือการเพาะปลูกอีกด้วย จึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อกรมทดน้ำเป็น ***"กรมชลประทาน"*** เมื่อวันที่ ๒๑ มีนาคม ๒๔๗๐ ดังประกาศกระทรวงเกษตราธิการ ความว่า

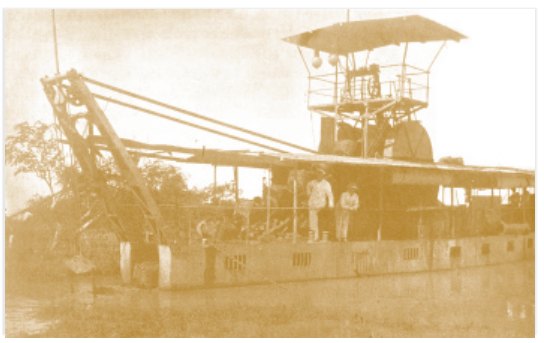

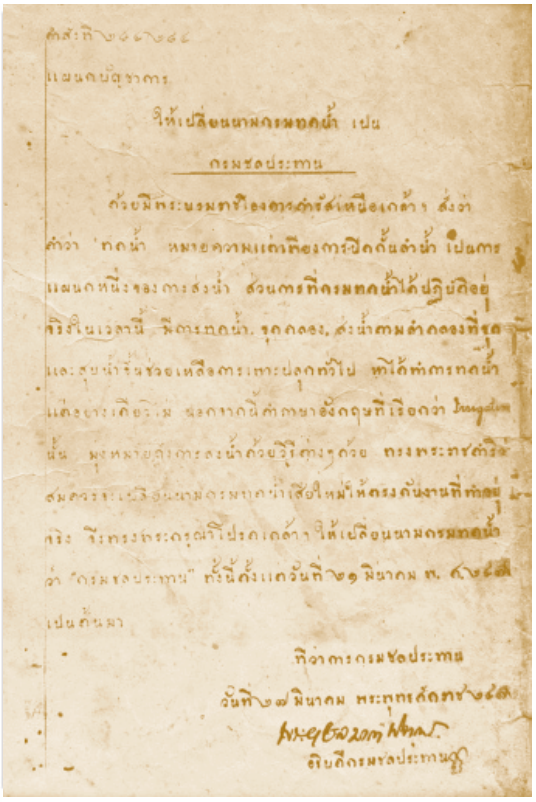

ประกาศ

เปลี่ยนนามกรมทดน้ำ เป็นกรมชลประทาน

เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้าฯ ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า

ด้วยเมื่อพระพุทธศักราช ๒๔๕๗ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้โอนการแผนกทางน้ำ และการอื่น ๆ ซึ่งเกี่ยวกับทางน้ำในกรมทางมาขึ้นกระทรวงเกษตราธิการ ตั้งขึ้นเป็นกรมสำหรับจัดการส่งน้ำไปทำการเพาะปลูก และเรียกว่า กรมทดน้ำ นั้น

คำว่า ***"ทดน้ำ"*** หมายความแต่เพียงการปิดกั้นลำน้ำเป็นการแผนกหนึ่งของการส่งน้ำ ส่วนงานที่กรมทดน้ำได้ปฏิบัติอยู่จริงในเวลานี้ มีการทดน้ำ ขุดคลองส่งน้ำตามลำคลองที่ขุดและใช้เครื่องสูบต่าง ๆ เพื่อสูบน้ำขึ้นช่วยเหลือการเพาะปลูกทั่วไป หาได้ทำการทดน้ำแต่อย่างเดียวไม่นอกจากนี้คำภาษาอังกฤษ ***"IRRIGATION"*** นั้น มุ่งหมายถึงการส่งน้ำด้วยวิธีต่าง ๆ ด้วย ทรงพระดำริว่าสมควรจะเปลี่ยนนามกรมทดน้ำเสียใหม่ให้ตรงกับงานที่ทำอยู่จริง

จึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามกรมทดน้ำว่ากรมชลประทาน ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป

กระทรวงเกษตราธิการ

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๑ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๗๐

เจ้าพระยาพลเทพ

เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ

นามกรมชลประทาน ซึ่งใช้อยู่จนถึงปัจจุบัน จึงเกิดขึ้นในด้วยเหตุนี้

นักษัตรที่ ๓ ก่อร่างสร้างชาติ (๒๔๗๐–๒๔๘๑)

*เมื่อ*พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนาม ***"กรมทดน้ำ"*** เป็น ***"กรมชลประทาน"*** โดยพระบรมราชวินิจฉัยถึงขอบเขตและความสำคัญของงานชลประทานที่เพิ่มมากขึ้น กรมชลประทานก็ได้ย้ายที่ทำการกรมจากตำบลโรงยาเก่า ระหว่างถนนท่าวัดราชบูรณะกับท่าโรงยาเก่า มาอยู่ที่ถนนสามเสน ซึ่งเป็นที่ตั้งมาจนถึงปัจจุบัน ส่วนบริเวณที่ตั้งเดิมนั้น คือ สถานที่ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างพระปฐมบรมราชานุสาวรีย์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชขึ้น

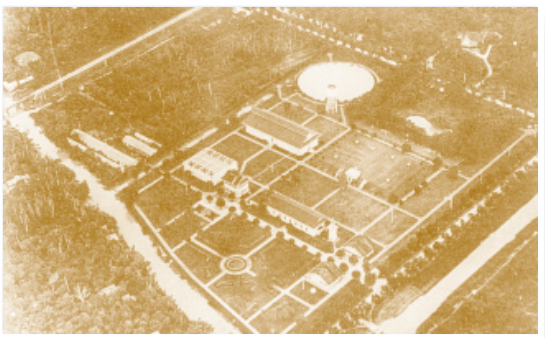

การจัดหาสถานที่เพื่อก่อสร้างที่ทำการกรมชลประทานใหม่นั้น เจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ มีหนังสือถึงราชเลขาธิการ ให้นำความขึ้นกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยดังนี้

(สำเนา) ที่ ๘๔/๑๙๘๗
กระทรวงเกษตราธิการ

วันที่ ๑๘ มิถุนายน ๒๔๗๒
เรียน มหาเสวกเอก ท่านเจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ

เนื่องจากที่โปรดเกล้าฯ ให้จัดสร้างปฐมบรมราชานุสรณ์ ที่ตรงบริเวณกรมชลประทานนั้น กรมชลประทานจำเป็นจะต้องย้ายไปหาที่ตั้งทำการในที่อื่นใหม่ต่อไป ข้าพเจ้าจึงได้สั่งให้เจ้าหน้าที่พยายามเสาะหาที่ๆ จะเช่าทำการต่อไป แต่ไม่เป็นผลสำเร็จ เพราะไม่มีที่ไหนเหมาะแก่การนี้ กรมชลประทานจึงได้เสาะหาที่ดินของรัฐบาลที่มีอยู่แล้วที่ใดที่หนึ่งสำหรับย้ายไป เป็นเพื่อการประหยัดพระราชทรัพย์ในการที่ไม่ต้องซื้อที่ดินใหม่ เจ้าหน้าที่จึงได้ไปเลือกตรวจดูและกะรายงานประมาณในที่ๆ จะปลูกสร้างใหม่ ๓ แห่ง คือ ในที่ดินว่างเปล่าของกระทรวงพระคลังมหาสมบัติตำบลพระโขนงแห่ง ๑ ที่ตำบลปากคลองสานแห่ง ๑ ในที่ดินว่างเปล่าของกรมชลประทานตำบลรังสิตแห่ง ๑ ต่อมาเจ้าของที่โรงสีไฟกิมเซ่งหลีได้บอกขายมาอีกแห่ง ๑ จึ่งได้รวมสั่งให้กะรายการใช้จ่ายด้วยรวมเป็น ๔ แห่งด้วยกัน

บัดนี้ได้รับรายงานของอธิบดีกรมชลประทานพร้อมกับบันทึกความเห็นของนาย ซี.ดี.ยี. ที่ปรึกษา ซึ่งได้กะประมาณรายการเทียบราคาค่าปลูกสร้าง และย้ายที่ทำการรวม ๔ แห่งนี้มาแล้ว ดั่งสำเนารายงาน ๒ ฉบับ ซึ่งได้ส่งมาเพื่อทราบพร้อมกับหนังสือนี้

สรุปรวมความเห็นของอธิบดีและที่ปรึกษากรมชลประทานนี้ มีความเห็นพร้อมกันว่า ในที่ดินทั้ง ๔ แห่งนั้น ที่โรงสีไฟกิมเซ่งหลีตำบลสามเสนเป็นเหมาะและสะดวกกว่าที่อื่นทั้งหมด ถึงแม้จะต้องใช้จ่ายแพงกว่าที่อื่นอยู่บ้าง แต่เมื่อคำนวนถึงค่าใช้จ่ายอื่นๆ ต่อไป เช่นค่าใช้จ่ายสำหรับพาหนะที่ไปมาในทางราชการก็ดี ค่าพาหนะในการขนเครื่องใช้ก็ดี อีกทั้งความสะดวกที่จะต้องไปจัดทำพื้นที่ก่อนที่จะไปปลูกสร้างลงก็ดี ในที่อื่นๆนั้นจะต้องเปลืองเวลาและเปลืองค่าใช้จ่ายมาก ที่โรงสีไฟกิมเซ่งหลีนั้นนับว่าสะดวก และจะใช้ประโยชน์ทำเป็นออฟฟิศราชการโดยทันทีได้ จึ่งเห็นพร้อมกันว่าควรที่จะใช้โรงสีไฟกิมเซ่งหลีนี้ต่อไป

ข้าพเจ้าได้พิจารณารายงานทั้ง ๒ ฉบับนี้แล้ว เห็นว่าที่อธิบดีและที่ปรึกษาราชการกรมชลประทานเลือกเอาที่ดินโรงสีไฟกิมเซ่งหลีนั้นก็มีเหตุผลอันสมควร กล่าวคือในขั้นแรกถ้าจะเทียบถึงราคาค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นจะเห็นได้ดั่งต่อไปนี้ คือ ถ้าจะเลือกเอาที่ดินตำบลรังสิตของกรมชลประทานทำเป็นโรงงานไว้ส่วนหนึ่งแล้ว แล้วรวมกับที่ดินปากคลองสานซึ่งจะทำเป็นออฟฟิศบัญชาการอีกส่วนหนึ่ง จะต้องใช้จ่ายทั้งสิ้น ๑,๕๓๓,๒๒๐ บาท ซึ่งเพิ่มเงินขึ้นกว่าตำบลปากคลองสาน และรังสิตอีกประมาณ

๘๓,๙๐๐ บาท ก็ยังไม่ได้รับความสะดวกทีเดียว เพราะเหตุที่ดินตำบลนั้นก็เปนที่ลุ่ม ก่อนที่จะปลูกสร้างอย่างใดจำเปนต้องถมที่ดินอีกมาก ซึ่งต้องเสียเวลาอีกนานกว่าจะปลูกสร้างได้เสร็จ และในระวางนั้นเองก็จำเปนที่จะต้องหาที่เช่าไปพักอาศัยอยู่ชั่วคราว ซึ่งเปนการไม่ได้ประโยชน์อย่างใด นอกจากนี้แล้วว่าถึงการไปมาติดต่อในกิจธุระของราชการอันมีอยู่เปนประจำวันก็ไม่สะดวก เพราะเปนหนทางไกล จะต้องเสียค่าพาหนะไปมาเพิ่มขึ้นอีกในการข้างหน้าเปนอันมาก

ฉะนั้น จึ่งเหลือที่ควรจะพิจารณาเฉพาะที่ดินโรงสีไฟกิมเซ่งหลี ซึ่งได้คำณวนค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นประมาณ ๑,๗๖๑,๘๓๐ บาท ซึ่งจะต้องใช้จ่ายมากกว่าตำบลพระโขนง ๑๔๔,๗๑๐ บาท หรือมากกว่าตำบลปากคลองสานและรังสิต ๒๒๘,๖๑๐ บาท แต่เมื่อได้พิจารณาโดยทั่วไปแล้ว เห็นว่าเหมาะกว่าที่อื่นทั้งหมด คือ มีเรือนโรงพอจะอาศัยเปนที่ทำการ เปนที่พักพัศดุ โรงงาน และโรงเรือพาหนะ กับทั้งมีอู่เรือพอจะใช้การได้แล้วชั่วคราว เปนอันที่จะขนย้ายไปได้ทันที ว่าถึงระยะทางก็ยังอยู่ในย่านที่จะติดต่องานทั่วไปในกรุงเทพฯ ได้สะดวก อีกประการหนึ่งจำนวนเงินที่มากขึ้นกว่ากันนั้น เมื่อคิดรวมถึงที่ดินอันรัฐบาลได้เพิ่มขึ้นอีกแห่งหนึ่งอันมีราคาถึงห้าแสนบาท เมื่อเทียบจำนวนค่าที่ดินรายนี้กับจำนวนเงินที่จะต้องใช้จ่ายสูงกว่ารายอื่นๆ แล้วก็พอเห็นได้ว่าที่โรงสีไฟกิมเซ่งหลีเปนเหมาะกว่าที่อื่น ค่าใช้จ่ายทั้งสิ้นไม่เปนการแพงขึ้นกว่าที่อื่น เพราะเหตุได้ที่ดินเพิ่มเติมขึ้นอีกแปลงหนึ่งซึ่งมีอาณาเขตต์กว้างใหญ่เหมาะและสมควรอย่างยิ่ง นอกจากนี้ในกาลภายหน้าถ้าคิดจะปลูกสร้างที่ทำการของกรมขึ้นในกระทรวงเกษตรที่ยังต่างแยกย้ายต้องเช่าอยู่ในบริเวณนี้ลงในที่แห่งเดียวกันก็ยังมีพื้นที่เหลือพอจะปลูกสร้างมารวมไว้ได้ เพราะฉะนั้นเมื่อคำณวนเปรียบเทียบโดยทั่วไปแล้ว การที่จะเลือกเอาที่โรงสีไฟกิมเซ่งหลี ก็เท่ากับเปนการได้ลดค่าใช้จ่ายลงกว่าที่จะเลือกเอาที่อื่นๆ ตามที่เรียนมาแล้วนั้น ข้าพเจ้าจึ่งเห็นพ้องด้วยกับความคิดเห็นของอธิบดีและที่ปรึกษาราชการกรมชลประทานว่าควรเลือกที่โรงสีไฟกิมเซ่งหลีมากกว่าที่อื่น ดั่งมีรายการและเหตุผลแจ้งชัดโดยละเอียดอยู่ในสำเนารายการประมาณนั้นแล้ว

ส่วนราคาที่ดินโรงสีไฟกิมเซ่งหลี ซึ่งเจ้าของบอกขายมาเปนราคาหกแสนห้าหมื่นบาทนั้น เปนราคาที่บอกขายมาแต่เดิม ครั้นต่อมาในระวางพิจารณาเรื่องนี้อยู่ ผู้ขายได้ลดราคาลงมาถึงห้าแสนบาท นาย ซี.ดี.ยี. จึ่งได้ตั้งราคาห้าแสนบาทไว้เปนหลักคำณวนพลาง และขณะที่กำลังจะทำหนังสือฉบับนี้มา ก็พอดีได้รับจดหมายของแบงก์อินโดจีนผู้เปนเจ้าของบอกเพิ่มเติมมาอีกว่าจะขอรับราคาสี่แสนบาท ตามสำเนาซึ่งส่งมาให้ทราบด้วยนี้ ทั้งนี้จึ่งเปนการที่จะได้ลดเงินมากขึ้นกว่ารายการที่เรียนมาแล้วข้างต้น จำนวนเงินที่จะต้องใช้จ่ายจึ่งเปนอันลดลงแสนบาท คือ ๑,๖๖๑,๘๓๐ บาท เทียบกับจำนวนเงินที่จะสร้างที่พระโขนงคงสูงกว่า ๔๔,๗๑๐ บาท และก็มีเหตุผลสมควรยิ่งที่จะเลือกที่นี้กว่าที่อื่นๆ

ตามเรื่องทั้งหมดนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่ามีความสำคัญเกี่ยวกับจะต้องใช้จ่ายพระราชทรัพย์เปนจำนวนมากและเปนเรื่องที่จะโยกย้ายสฐานที่ราชการอันเปนความสำคัญอยู่ด้วยเหมือนกัน จึ่งขอเรียนมา เพื่อว่าถ้าเจ้าคุณมีโอกาสสมควร ขอได้โปรดนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาเรียนพระราชปฏิบัติว่าจะเปนการสมควรประการใด หรือจะทรงพระราชดำริเห็นสมควรให้ย้ายไปอยู่ในที่ใดอย่างไร ที่เหมาะกว่านี้ ก็สุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ และถ้าจะทรงพระราชดำริเห็นว่าเปนการสมควรที่จะใช้ที่ดินโรงสีไฟกิมเซ่งหลีนี้ต่อไปแล้ว ขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้กระทรวงพระคลังมหาสมบัติเปนเจ้าหน้าที่ จัดการซื้อที่ดินรายนี้ตลอดถึงการพิจารณารายการใช้จ่ายต่อไปโดยด่วน โดยเหตุเหลือเวลาอยู่น้อยซึ่งจะต้องรีบเร่งย้ายสฐานที่กรมชลประทานไปเพราะกรมพระคลังข้างที่ได้บอกเตือนเร่งรัดมาแล้ว ส่วนรายจ่ายค่าก่อสร้างอื่น ก็จะได้วางโครงการกับกระทรวงพระคลังมหาสมบัติวางระยะการตั้งงบประมาณต่อไป ทั้งนี้จะสมควรประการใด สุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด
(ลงนาม) เจ้าพระยาพลเทพ
เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการ

*จาก*นั้นเป็นต้นมา กรมชลประทาน และการพัฒนางานชลประทานยิ่งทวีบทบาทสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติมากขึ้น เมื่อมีการกระจายกิจการชลประทานออกสู่ภูมิภาค ทั้งการจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำ การส่งน้ำและการสูบน้ำช่วยเหลือพื้นที่เพาะปลูกอย่างทั่วถึง ด้วยการก่อสร้างโครงการต่าง ๆ ขึ้นในเกือบทุกภาคของประเทศไทย เช่น โครงการชลประทานประเภทฝายขนาดใหญ่แห่งแรกในภาคเหนือ คือ โครงการฝายแม่แฝก กั้นแม่น้ำปิงที่บ้านสหกรณ์ ตำบลแม่แฝก อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ก่อสร้างเมื่อ ปี ๒๔๗๑

ในเวลานั้น กรมชลประทานยังมีความจำเป็นต้องว่าจ้างที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ มาเป็นผู้ออกแบบทางวิศวกรรมและเป็นที่ปรึกษา เนื่องจากในเวลานั้นกรมชลประทานยังขาดแคลนบุคลากรผู้มีความรู้ทางด้านก่อสร้าง ต่อมาเมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๗๕ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน รวมทั้งกรมชลประทานก็ได้ถูกตัดทอนงบประมาณและชะลอการก่อสร้าง ตลอดจนเลิกจ้างที่ปรึกษาชาวต่างประเทศเพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่าย จนกระทั่งถึง ๒๔๗๖ กรมชลประทานจึงได้เริ่มงานก่อสร้างโครงการได้แก่ โครงการฝายแม่แฝก จังหวัดเชียงใหม่ จนเสร็จสมบูรณ์ในปี ๒๔๗๙ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อเป็น ฝายสินธุกิจปรีชา

"ฝายสินธุกิจปรีชา" นี้ สามารถทดน้ำจากแม่น้ำปิงเพื่อส่งน้ำให้แก่พื้นที่ชลประทาน ประมาณ ๗๐,๐๐๐ ไร่ ได้อย่างสมบูรณ์ ไม่เพียงแต่เป็นโครงการของกรมชลประทานแห่งแรกในภาคเหนือ แต่ยังเป็นโครงการที่มีอายุยืนนาน และสามารถส่งน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพจนถึงปัจจุบัน เป็นเวลากว่า ๗๐ ปีแล้ว

ที่เริ่มการก่อสร้างในเวลาเดียวกับโครงการชลประทานแม่แฝก คือ โครงการแม่วัง (ฝายหลวงสบอาง) จังหวัดลำปาง ซึ่งมิสเตอร์ ซี.ดี.ยี. วิศวกรที่ปรึกษาชาวต่างประเทศ เป็นผู้ออกแบบ และมีหลวงธาราดิเรกรองอธิบดีฝ่ายก่อสร้างเป็นผู้ควบคุมงานก่อสร้างด้วยงบประมาณหนึ่งล้านบาท และโครงการชลประทานนครนายก อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก สร้างเป็นเขื่อนทดน้ำโครงการชลประทานแม่น้ำสุพรรณ ตอนโครงการมะขามเฒ่า ซึ่งเป็นตอนที่ ๑ ของโครงการแม่น้ำสุพรรณ ประกอบด้วยงานก่อสร้างประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจรปิดกั้นแม่น้ำสุพรรณ ที่อำเภอวัดสิงห์ จังหวัดชัยนาท เรียกประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจรนี้ว่า ประตูระบายน้ำพลเทพ และประตูเรือสัญจรพลเทพ

นอกจากนี้ ยังมีกำหนดการโยธาเทศบาล เรื่อง การจัดหาน้ำจืด การประปา การระบายน้ำ และการชลประทาน เพื่อแบ่งงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรน้ำออกเป็นหลายด้านตามวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ มีการให้ความหมายและขอบเขตของการชลประทานชัดเจนขึ้น และต่อมา ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รัฐบาลออกกฎหมายควบคุมกิจการชลประทานในแถบภาคเหนือของประเทศฉบับแรก เรียกว่า พระราชบัญญัติควบคุมเหมืองฝายและพนัง พุทธศักราช ๒๔๗๗

ช่วงเวลาเดียวกันนี้ กรมชลประทานยังวางโครงการจะก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่เพื่อประโยชน์ในการเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง รวมทั้งในระยะเวลาที่ขาดแคลนน้ำ โดยได้เริ่มมีการสำรวจหาพื้นที่สร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้าพลังน้ำส่งมาใช้ที่กรุงเทพฯ โดยเลือกที่แม่น้ำแควใหญ่ และแม่น้ำแควน้อย จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งอยู่ใกล้กว่าแหล่งอื่นๆ ผลการสำรวจแล้วเสร็จในปี ๒๔๗๕ ได้กำหนดที่ตั้งเขื่อนบนแม่น้ำแควใหญ่ที่แก่งเรียง (เหนือเขื่อนศรีนครินทร์ขึ้นไป ๕ กิโลเมตร) และแม่น้ำแควน้อยที่แก่งละว้า และสำรวจความเหมาะสมเสร็จในปี ๒๔๘๒ แต่ก็เกิดสงครามโลกครั้งที่ ๒ ขึ้นเสียก่อน ทำให้สภาวะเศรษฐกิจของประเทศตกต่ำ จึงไม่สามารถดำเนินการอย่างใดต่อได้

นอกจากกรมชลประทานจะได้มีการพัฒนาแหล่งน้ำเพิ่มขึ้นแล้ว งานด้านการพัฒนาบุคลากรทางด้านช่างก็เกิดขึ้นเช่นกัน โดยการรื้อฟื้นการตั้งโรงเรียนช่างชลประทานขึ้น ในปี ๒๔๘๑ ซึ่งตั้งมาตั้งแต่ปี ๒๔๔๖ จนถึงปี ๒๔๔๘ จึงได้โอนโรงเรียนชลประทานไปเป็นส่วนหนึ่งของโรงเรียนวิชาการเพาะปลูก กระทรวงเกษตราธิการ ในสาขาวิชาการคลอง การรื้อฟื้นโรงเรียนช่างชลประทานขึ้นทำให้กรมชลประทานมีบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถทางด้านช่างเพื่อสนับสนุนงานก่อสร้างโครงการต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น จนสามารถดำเนินการก่อสร้างงานชลประทานทั้งหมดสำเร็จได้ด้วยฝีมือช่างคนไทย ตั้งแต่การสำรวจ การออกแบบ การก่อสร้าง และการนำเอาวิชาการที่ทันสมัยมาใช้ เช่น การศึกษาและวิเคราะห์สภาพน้ำจากแหล่งน้ำธรรมชาติที่จะนำมาใช้ในการชลประทาน เช่น ปริมาณน้ำที่สามารถนำมาใช้ในการเพาะปลูกได้ และปริมาณน้ำหลากสูงสุดในรอบปีต่าง ๆ อีกด้วย

จากนั้นมา กรมชลประทานได้ก้าวเข้าสู่ยุคแห่งการพัฒนาอย่างจริงจัง และทำให้งานชลประทานก้าวหน้าเข้มแข็งสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

นักษัตรที่ ๔ กู้วิกฤต สร้างโอกาส (๒๔๘๒-๒๔๙๓)

ในสภาวะวิกฤตแห่งสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งเริ่มต้นขึ้นเมื่อปี ๒๔๘๒ และกินเวลาถึง ๖ ปี กว่าจะสิ้นสุดลงเมื่อปี ๒๔๘๘ กรมชลประทานได้พยายามอย่างเต็มกำลังในการพัฒนาแหล่งน้ำให้ขยายตัวไปอย่างกว้างขวางทั่วทุกภูมิภาคของประเทศ เท่าที่สถานการณ์และงบประมาณจะเอื้ออำนวย เช่น โครงการชลประทานแม่น้ำสุพรรณ ตอนโครงการสามชุก ซึ่งเป็นโครงการตอนที่ ๒ ของโครงการแม่น้ำสุพรรณ ประกอบด้วย งานก่อสร้างประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจรปิดกั้นแม่น้ำสุพรรณ ที่อำเภอสามชุก จังหวัดสุพรรณบุรี โดยเรียกประตูระบายน้ำและประตูเรือสัญจรแห่งนี้ว่า ประตูระบายน้ำชลมารคพิจารณ์ และประตูเรือสัญจรชลมารคพิจารณ์

ในภาคเหนือ มีการเปิดโครงการชลประทานแม่ปิงเก่า ประกอบด้วย งานก่อสร้างฝายปิดกั้นแม่น้ำปิง ในเขตอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ และเขตอำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน โดยเรียกฝายแห่งนี้ว่า ฝายชลขันธ์พินิต เมื่อปี ๒๔๘๒ วางแผนให้มีโครงการพัฒนาแหล่งน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อจัดหาน้ำให้กับพื้นที่ที่ขาดแคลน และบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่บางแห่งให้สามารถทำการเพาะปลูกได้ ได้แก่ โครงการชลประทานลุ่มน้ำลำตะคอง ประกอบด้วย การก่อสร้างเขื่อนทดน้ำรวม ๙ แห่ง ปิดกั้นลำตะคองและลำบริบูรณ์ ได้แก่ เขื่อนบ้านกันผม อำเภอจักราช เขื่อนบ้านคนชุม เขื่อนบ้านมะขามเฒ่า เขื่อนบ้านข่อยงาม เขื่อนบ้านโพธิ์เตี้ย เขื่อนบ้านนาตม เขื่อนบ้านจอหอ เขื่อนบ้านทุ่ง ทั้ง ๗ แห่งนี้อยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา และเขื่อนบ้านโคกแฝก อำเภอขามทะเลสอ จังหวัดนครราชสีมา

โครงการชลประทานทุ่งสัมฤทธิ์ ประกอบด้วย งานสร้างเขื่อนทดน้ำพิมาย ปิดกั้นลำน้ำมูล ที่บริเวณคุ้งไทรงาม ตำบลในเมือง อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา โครงการชลประทานห้วยเสนง ประกอบด้วยงานสร้างเขื่อนทดน้ำปิดกั้นลำห้วยเสนง ที่ตำบลเฉลียง อำเภอเมืองสุรินทร์ จังหวัดสุรินทร์ โครงการบรรเทาอุทกภัยทุ่งแซงบาดาล ประกอบด้วยงานสร้างคันกั้นน้ำเลียบแม่น้ำชี เพื่อบรรเทาอุทกภัยสำหรับพื้นที่เพาะปลูกริมแม่น้ำชี ในเขตอำเภอธวัชบุรีและอำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด โครงการบรรเทาอุทกภัยบ้านตูม-บ้านติ้ว ประกอบด้วย งานสร้างคันกั้นน้ำเลียบแม่น้ำชีกับห้วยคะคาง เพื่อบรรเทาอุทกภัยสำหรับพื้นที่เพาะปลูกริมแม่น้ำชี ในเขตอำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม โครงการชลประทานห้วยน้ำหมาน เป็นโครงการเขื่อนทดน้ำแห่งแรกในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสร้างฝายหินก่อปิดกั้นห้วยน้ำหมาน อำเภอเมือง จังหวัดเลย โครงการชลประทานห้วยหลวง เป็นโครงการเขื่อนทดน้ำปิดกั้นลำห้วยหลวง ที่อำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี โครงการบรรเทาอุทกภัยพื้นที่ริมแม่น้ำโขง ประกอบด้วย งานสร้างคันกั้นน้ำเลียบแม่น้ำโขง ในเขตจังหวัดหนองคาย เพื่อบรรเทาอุทกภัยสำหรับพื้นที่เพาะปลูกริมแม่น้ำโขง โครงการชลประทานเพชรบุรี โดยการสร้างเขื่อนทดน้ำปิดกั้นแม่น้ำเพชรบุรี อำเภอท่ายาง จังหวัดเพชรบุรี สร้างเขื่อนเก็บกักน้ำแก่งกระจานบริเวณต้นน้ำเพื่อเก็บกักน้ำได้มากขึ้น เพื่อเพิ่มพื้นที่การเพาะปลูกในเขตจังหวัดเพชรบุรี

ในช่วงเวลานี้ ได้มีการแก้ไขและตราพระราชบัญญัติเกี่ยวข้องกับการชลประทานหลายฉบับ เช่น การ

แก้ไขพระราชบัญญัติควบคุมเหมืองฝายและพนัง ๒ ครั้ง ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ และ พ.ศ. ๒๔๘๐ เพื่อควบคุมระบบการทำเหมืองฝายและพนังให้ได้ผลยิ่งขึ้น ตราพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ พ.ศ. ๒๔๘๒ พระราชบัญญัติรักษาคลอง (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๔๘๓ พระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พ.ศ. ๒๔๘๕ และพระราชบัญญัติคันนาและคูน้ำ พ.ศ. ๒๔๘๔ เพื่อควบคุมการทำคันนาและคูน้ำ การแบ่งปันน้ำอย่างทั่วถึง และส่งเสริมการทำนาให้ได้รับผลดียิ่งขึ้น เนื่องจากระบบคันนาและคูน้ำ จำเป็นที่จะต้องทำการก่อสร้างต่อจากระบบคลองชลประทาน ในปี ๒๔๘๕ มีการเร่งส่งเสริมการชลประทานเพื่อเพิ่มพื้นที่การทำนาให้มากขึ้น เพื่อให้เศรษฐกิจของประเทศดีขึ้น จึงมีการตราพระราชบัญญัติการชลประทานหลวง พ.ศ. ๒๔๘๕ ขึ้นบังคับใช้ สำหรับส่งเสริมควบคุมการชลประทานหลวงให้ดำเนินไปด้วยดี และเพื่อให้เจ้าหน้าที่ของรัฐบาลเข้าไปดำเนินการและควบคุมก่อสร้างการชลประทาน การบำรุงรักษาอาคารชลประทานต่าง ๆ รวมถึงการคมนาคมทางน้ำและการป้องกันความเสียหายแก่การเพาะปลูกอันเกิดจากน้ำด้วย

ระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ในปี ๒๔๘๕ ประเทศไทยยังประสบอุทกภัยครั้งร้ายแรง ที่สร้างความเสียหายให้กับบ้านเรือนของราษฎร หน่วยงานราชการ โครงการชลประทานและพื้นที่เพาะปลูกที่อยู่ในพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง เนื่องจากมีฝนตกหนักทางภาคเหนือ ทำให้ลำน้ำสาขาสำคัญของแม่น้ำเจ้าพระยา ทั้ง ปิง วัง ยม น่าน มีปริมาณน้ำมหาศาล ไหลหลากมาบรรจบกันที่จังหวัดนครสวรรค์ บ้านเรือนราษฎรและบริเวณที่ราบลุ่มกลายสภาพเป็นทะเลสาบขนาดใหญ่ และส่งผลกระทบมาถึงพื้นที่ราบลุ่มภาคกลาง รวมทั้งพระนคร รัฐบาลได้มอบหมายให้กรมชลประทานเป็นผู้รับผิดชอบแก้ไขปัญหานี้ พระพิศาลสุขุมวิท อธิบดีกรมชลประทานในเวลานั้น ได้สั่งการทันทีให้นายช่างหัวหน้ากองชลประทานหลวง ไปตรวจสภาพน้ำที่จังหวัดนครสวรรค์และจังหวัดทางตอนเหนืออย่างเร่งด่วน และรายงานปริมาณน้ำมหาศาลที่กำลังไหลหลากลงตามลำน้ำเจ้าพระยาให้กรมฯ ทราบ พระพิศาลสุขุมวิทสั่งการให้เปิดประตูน้ำของกรมชลประทานทุกแห่งเพื่อให้น้ำไหลลงสู่ทะเลได้อย่างรวดเร็วและมากที่สุด แต่เนื่องจากปริมาณน้ำมีมาก ประจวบกับน้ำทะเลหนุนไม่สามารถระบายได้อย่างตั้งใจ พระพิศาลสุขุมวิทได้ติดต่อกระทรวงมหาดไทยขอความร่วมมือสร้างพนังกั้นน้ำไม่ให้ไหลเข้าท่วมทุ่งรังสิตที่ข้าวกำลังออกรวง มีการจ้างและเกณฑ์ราษฎรจำนวนมากมาสร้างพนังกั้นน้ำ โดยเฉพาะตอนคลองหกวาสายบน เพื่อระบายน้ำให้ไหลไปยังอีกฝั่งของทุ่งรังสิตและไหลลงสู่ทะเลโดยตรง การดำเนินงานได้รับความร่วมมือจากราษฎรเป็นอย่างดี สามารถสร้างพนังกั้นน้ำเสร็จได้ภายใน ๒ วันเท่านั้น ทำให้พื้นที่บริเวณทุ่งรังสิตรอดพ้นน้ำท่วมได้

หลังจากปัญหาน้ำท่วมผ่านพ้นไป กรมชลประทานได้เร่งซ่อมแซมประตูน้ำต่าง ๆ ที่ได้รับความเสียหาย รวมทั้งเขื่อน คลอง และทำนบ เพื่อให้ทันกับฤดูแล้งที่กำลังมาถึง โดยใช้แรงงานคนในการซ่อมแซมเป็นส่วนใหญ่ เพราะอยู่ในสภาวะสงคราม ไม่มีเครื่องมือที่ทันสมัยมาช่วยทำงาน ในภาวะสงครามนี้ ยังทำให้ข้าราชการพลเรือนต้องแบ่งหมวดหมู่คล้ายทหาร พระพิศาลสุขุมวิท อธิบดีกรมชลประทานในขณะนั้น จึงถูกเรียกว่าเป็น *"ผู้บังคับกองพันชลประทาน"* ด้วย

ในระหว่างสงครามมหาเอเชียบูรพา นายจารินอัตถะโยธิน อดีตรองอธิบดีกรมชลประทาน ซึ่งเป็นนายช่างหนุ่ม วัยเพียง ๒๑ ปี ของกรมชลประทาน ต้องเดินทางไปทำการสำรวจเพื่อวางโครงการชลประทาน ที่แม่น้ำกะลัน จังหวัดพิบูลสงคราม (เมืองศรีโสภณ ประเทศเขมร)

"เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของประเทศไทย ยอมแพ้กองทหารญี่ปุ่น เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๔๘๔ และทำสัญญาร่วมรบกับกองทัพญี่ปุ่นต่อต้านประเทศสหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส และอังกฤษ โดยใช้ประเทศไทยเป็นฐานที่ตั้งทางทหารเพื่อบุกประเทศเมืองขึ้นของสัมพันธมิตร เช่น มาเลเซีย สิงคโปร์ พม่า และประเทศในแหลมมลายู โดยญี่ปุ่นยกจังหวัดพระตะบอง จังหวัดพิบูลสงคราม (เมืองศรีโสภณ) ของเขมร ให้ไทยครอบครอง กรมชลประทานเลยต้องมีบทบาทร่วมรบ และไปทำความเจริญให้เมืองพิบูลสงคราม และพระตะบองด้วย"

นายจาริน อัตถะโยธิน ได้เล่าถึงการทำงานในสมัยนั้นว่า นักเรียนช่างชลประทานรุ่น ๒ จำนวน ๕-๖ คน ไปทำการสำรวจวางโครงการแม่น้ำกะลันอยู่ ๔-๕ เดือน โดยทำการเดินระดับทุก ๑ กิโลเมตร ๒ ฝั่งแม่น้ำกะลัน มีคนงานเขมรช่วย ๕-๖ คน ตอนนั้นป่าสองข้างแม่น้ำกะลัน มีทั้งเสือ ช้าง อีเก้ง เวลาเดินระดับก็ต้องกินน้ำในบ่อในห้วย จนเป็นทั้งไข้จับสั่น แผลพุพองตามง่ามขาและก้น ทำการเดินระดับ ๒ ฝั่งแม่น้ำกะลัน ได้ประมาณ ๕๐ เส้น ก็ต้องขออนุญาตกรมชลประทานกลับ

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ ๒ สิ้นสุดลง ช่วง ๒ ปี จากนั้น การทำงานของกรมชลประทาน ไม่มีการเปลี่ยนแปลง เพราะทุกอย่างในราชการมีอุปสรรคแก่การดำเนินงาน จนถึงปี ๒๔๙๐ ที่ประเทศไทยเข้าร่วมองค์การสหประชาชาติ ในภาวะที่ทั่วโลกกำลังขาดแคลนอาหาร จึงมีความจำเป็นที่ต้องเร่งทวีผลผลิตทางการเกษตรให้มากขึ้นและเร็วขึ้น ผู้เชี่ยวชาญองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (FAO) ได้เสนอแนะด้านการเกษตรแก่รัฐบาลไทย ๑๒๘ ข้อ ในจำนวนนี้ เป็นข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการชลประทาน ๒๒ ข้อ มีสาระสำคัญในการพัฒนาการชลประทานในประเทศไทย ซึ่งกรมชลประทานต้องถือปฏิบัติในเวลานั้นด้วย

คำแนะนำ ๒๒ ข้อ ของสหประชาชาติ ประกอบด้วย

๑. ให้เร่งสร้างโครงการเจ้าพระยาใหญ่ ที่ผู้เชี่ยวชาญฮอลันดาและผู้เชี่ยวชาญอังกฤษได้วางไว้ในปี ๒๔๔๖ และปี ๒๔๕๖

๒. ให้รัฐบาลไทยรีบเร่งสร้างอ่างเก็บน้ำในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคอีสาน

๓. ให้รีบเร่งงานก่อสร้างโครงการชลประทานที่ทำค้างอยู่ให้เสร็จเสียโดยเร็ว

๔. ให้กรมชลประทานเร่งงานขุดลอกคลองให้รุดหน้าและจัดหาเงินสำหรับซื้อเครื่องมือที่ยังจำเป็นสำหรับงานนี้ด้วย

๕. ให้กรมชลประทานเร่งรัดงานระบบส่งน้ำในโครงการชลประทานต่าง ๆ

๖. ให้พิจารณาเรื่องงานเกษตรชลประทาน

๗. กิจการใดที่สนับสนุนงานชลประทานเกษตรกรผู้ใช้น้ำ ความสะดวกสบายต่อการดำเนินการเพาะปลูก จะเป็นการออกกฎหมายก็ดี การเพิ่มเติมงบประมาณในการส่งน้ำ บำรุงรักษาก็ดี การทำแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศก็ดี การสูบน้ำช่วยเหลือก็ดี กรมชลประทานจะต้องรีบเร่งดำเนินการตามคำแนะนำของคณะผู้เชี่ยวชาญขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ

ในปี ๒๔๙๑-๒๔๙๒ กรมชลประทานจึงได้พิจารณาและเสนอหลักการใหญ่ ๆ ต่อรัฐบาลไทยในสมัยนั้น ๕ ข้อ ด้วยกัน คือ

๑. เร่งสร้างโครงการเจ้าพระยาใหญ่ เพื่อความสมบูรณ์ทางการเกษตรในทุ่งราบภาคกลาง ซึ่งเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของประเทศ เพราะโครงการย่อยบางโครงการได้สร้างไว้บ้างแล้วในระยะ ๑ ระยะ ๒ ระยะ ๓ ประกอบกับชาวนาในทุ่งเจ้าพระยานี้ได้ทำนาอยู่แล้ว และมีจำนวนครอบครัว จำนวนเกษตรกรอยู่มาก ครอบคลุมเนื้อที่ ๕,๗๑๘,๐๐๐ ไร่ รวม ๑๗ จังหวัด ๘๖ อำเภอ

๒. เร่งสร้างอ่างเก็บน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือให้ครบทุกอำเภอ ทุกจังหวัดทั่วทั้งภาค เพราะภูมิประเทศในภาคตะวันออกเฉียงเหนือไม่เหมือนกับภาคกลางและภาคเหนือ ซึ่งมีแม่น้ำหลายสายและมีแนวทางส่งน้ำได้โดยสะดวก เพราะมีพื้นที่ลาดเทสม่ำเสมอ ต่างกันกับพื้นที่ทางภาคอีสานลุ่ม ๆ ดอน ๆ ยากแก่การขุดคลองส่งน้ำและลงทุนแพง จึงต้องจัดทำไปในรูปของการสร้างอ่างเก็บน้ำ มีความจุโดยจำกัดในแต่ละแห่งและแต่ละท้องที่

๓. สร้างงานระบบส่งน้ำ คือ การทำคัน-คูน้ำลำเลียงใหญ่เล็ก งานเกษตรชลประทาน โดยตั้งสถานีทดลองปลูกพืชชนิดอื่นนอกจากข้าว และสอบวัดการใช้น้ำของพืชแต่ละชนิด ตลอดจนกระทั่งฤดูระยะเวลาการปลูกอันจะเป็นตัวอย่างการศึกษาแก่เกษตรกรที่มีความสนใจและขยันขันแข็ง

๔. รัฐบาลอนุมัติขยายงานการศึกษาลุ่มน้ำให้มีการพัฒนาแหล่งน้ำ ลุ่มน้ำเป็นภาค ๆ เพื่อทราบต้นทุน

ของจำนวนน้ำโดยแน่นอนและกำหนดแผนที่แน่นอน เพื่อจะได้พัฒนาไปตามโครงการแต่ละโครงการตามกำลังงบประมาณ

๕. เร่งสร้างโครงการที่ทำอยู่แล้วให้เสร็จสมบูรณ์ใช้การได้โดยเร็ว

เพราะความจำเป็นที่ประเทศไทยจะต้องเพิ่มปริมาณการส่งออกข้าวให้ได้มากขึ้นถึง ๒ ล้านตัน รัฐบาลภายใต้การนำของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้อนุมัติหลักการใหญ่ ๆ ตามที่กรมชลประทานเสนอ โดยเฉพาะโครงการชลประทานเจ้าพระยาใหญ่

๔๘ ปี หลังจากที่นายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เจ้ากรมคลองคนแรก เสนอแนวคิด *"สกีมไชยนาท"* ให้ก่อสร้างเขื่อนทดน้ำขนาดใหญ่บนแม่น้ำเจ้าพระยา จึงปรากฏเขื่อนทดน้ำขนาดใหญ่เกิดขึ้น ณ จุดที่ตั้ง ซึ่งนายโฮมัน วัน เดอร์ ไฮเด เสนอไว้ ในเดือนตุลาคม ๒๔๙๑

ผู้ที่มีบทบาทสำคัญยิ่งในการผลักดันให้โครงการก่อสร้างเขื่อนทดน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งต่อมาจะได้ชื่อว่า *"เขื่อนเจ้าพระยา"* สำเร็จเป็นผล คือ หม่อมหลวงชูชาติ กำภู *"บิดาแห่งชลกร"* อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๑๒

แต่จุดเริ่มต้นของการก่อสร้างเขื่อน *"เจ้าพระยา"* ไม่ใช่เพียงการอนุมัติจากรัฐบาลเท่านั้น แต่ด่านแรกที่ต้องฝ่าฟันให้ได้เสียก่อน คือ การขอกู้เงินจากธนาคารโลกเพื่อมาดำเนินโครงการนี้

ในปี ๒๔๙๒ รัฐบาลไทยได้ทูลขอให้พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิวัฒนไชย ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย ในฐานะผู้ว่าการพระองค์หนึ่งในสภาผู้ว่าการกองทุนการเงินระหว่างประเทศ เป็นผู้แทนเจรจาทาบทามขอกู้เงินจากธนาคารโลก เพื่อใช้ในการพัฒนากิจการสาธารณูปโภคในประเทศไทย หนึ่งในนั้น คือ การก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา

ในเดือนกุมภาพันธ์ ปี ๒๔๙๒ ธนาคารโลกจึงได้ส่งคณะผู้เชี่ยวชาญคณะหนึ่งมายังประเทศไทย เพื่อสำรวจถึงความคุ้มค่าในการลงทุนก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา รวมทั้งความสามารถในการชำระคืนเงินกู้, ความพร้อมด้านวิศวกรรมของประเทศไทย ผลการสำรวจในเบื้องต้นนี้เป็นที่พอใจของคณะผู้เชี่ยวชาญมาก ธนาคารโลกจึงขอให้รัฐบาลไทยส่งผู้แทนไปดำเนินการขอกู้เงินเพื่อก่อสร้างโครงการนี้

หม่อมหลวงชูชาติ กำภู คือ ผู้ทำหน้าที่ผู้แทนไทยในครั้งนี้

นายจริย์ ตุลยานนท์ อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๑๙ ซึ่งเป็นหนึ่งในผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยาตั้งแต่เริ่มต้น เล่าถึงเหตุการณ์ในเวลานั้นว่า *"การไปเจรจาครั้งนั้น ต้องอาศัยอัจฉริยภาพของหม่อมหลวงชูชาติเป็นอย่างมาก การที่ท่านเป็นวิศวกรซึ่งมีความรู้ทางเศรษฐศาสตร์ด้วย ทำให้สามารถตอบคำถามของธนาคารโลกได้ผ่านหมด ทั้งเรื่องการเงินของประเทศ จะชำระเงินกู้ได้หรือไม่ ด้านเทคนิคและวิศวกรรมของประเทศไทยเป็นอย่างไร ประชาชนมีความต้องการเขื่อนหรือไม่ เมื่อสร้างเขื่อนแล้ว ประชาชนจะพ้นจากความยากจนได้หรือไม่ ธนาคารโลกพอใจกับการชี้แจงของท่านมาก จึงให้ความเห็นชอบและให้การสนับสนุนอย่างเต็มที่"*

การชี้แจงอย่างชาญฉลาดของหม่อมหลวงชูชาติ กำภู ทำให้ธนาคารโลกหมดสิ้นข้อสงสัย และได้อนุมัติเงินกู้เพื่อการก่อสร้างโครงการชลประทานเขื่อนเจ้าพระยา เป็นเงินทั้งสิ้น ๑๘ ล้านเหรียญสหรัฐ หรือประมาณ ๓๖๐ ล้านบาท ตามสัญญาลงวันที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๔๙๓ ระยะเวลาผ่อนชำระ ๒๐ ปี อัตราดอกเบี้ยร้อยละ ๔ ต่อปี เริ่มผ่อนชำระคืนเงินต้นภายในปี ๒๔๙๘

โครงการก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา จึงเป็นโครงการแรกที่กู้เงินจากธนาคารโลก (ธนาคารระหว่างประเทศเพื่อการฟื้นฟูบูรณะและพัฒนาการ-IBRD) มาดำเนินการและความสำเร็จครั้งนี้ ยังได้ทำให้การเจรจากู้เงินเพื่อมาดำเนินโครงการขนาดใหญ่ในเวลาต่อมา ไม่ว่าจะเป็นการก่อสร้างเขื่อนภูมิพล จังหวัดตาก และเขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ ดำเนินการได้อย่างราบรื่นปราศจากอุปสรรค

การลงมือก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา จึงเริ่มต้นขึ้นในปี ๒๔๙๓ จากเงินกู้ ๓๖๐ ล้านบาท กรมชลประทานได้นำมาใช้ในการจัดซื้อเครื่องจักร เครื่องมือ และวัสดุก่อสร้างที่ไม่สามารถผลิตขึ้นเองได้ในประเทศไทย และใช้เป็นค่าก่อสร้างตัวเขื่อนเจ้าพระยาบางส่วน ซึ่งนายจาริน อัตถะโยธิน เล่าว่า

"การจัดซื้อวัสดุและเครื่องจักรเพื่อใช้ในการก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา รวมทั้งการขนส่งเข้ามาในประเทศไทย ในปี ๒๔๙๔ กรมชลประทานใช้วิธีเรียกประกวดราคาให้บริษัททั่วโลกเข้ามาแข่งขันกัน มีบริษัทต่าง ๆ เข้ามาร่วมประกวดราคากว่า ๑,๕๑๑ บริษัท ประโยชน์ที่ได้รับ คือ กรมชลประทานสามารถซื้อของคุณภาพดีได้ภายในวงเงินงบประมาณ"

วิธีนี้ ทำให้กรมชลประทานประหยัดค่าใช้จ่ายในการจัดซื้อวัสดุได้ถึง ๒,๐๐๐,๐๐๐ เหรียญสหรัฐ ประหยัดค่าขนส่งและค่าประกันภัยได้อีก ๒๕๐,๐๐๐ เหรียญสหรัฐ ซึ่งช่วยชดเชยกับการที่วัสดุเหล่านั้น มีราคาเพิ่มสูงขึ้นร้อยละ ๑๕-๑๖ ได้เป็นอย่างดี

และเพื่อเตรียมกำลังคนให้พร้อมสำหรับงานใหญ่ในเดือนพฤษภาคม ๒๔๙๐ นั้นเอง หม่อมหลวงชูชาติ กำภู นายช่างใหญ่กรมชลประทานก็คัดเลือกข้าราชการกรมชลประทาน ๓๐ คน ไปฝึกงาน ปฏิบัติงาน ณ ประเทศสหรัฐอเมริกา ในความดูแลของ Bureau of Reclamation เป็นเวลา ๑ ปี ๔ เดือน

"ด้วยวิสัยทัศน์อันกว้างไกลของท่าน กรมชลประทานจึงได้ส่งบุคลากรไปฝึกงานที่ประเทศสหรัฐอเมริกา เพื่อเตรียมความพร้อมในการก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา จุดประสงค์สำคัญ คือ ทำให้นายช่างเหล่านั้นสามารถทำงานกับเครื่องจักรที่ทันสมัยที่สุดในขณะนั้นได้อย่างเชี่ยวชาญ และคุ้นเคยกับงานก่อสร้างชลประทานมากที่สุด การไปครั้งนั้น ไม่ใช่เพียงไปเดินดูงานแล้วก็กลับ แต่ต้องลงไปฝึกทำงานในพื้นที่จริง และลงไปทำงานจริง ๆ กับชาวต่างชาติ ซึ่งทำให้มีความรู้ และสร้างทักษะให้กับบุคลากรของกรมชลประทานอย่างมาก เมื่อทุกคนกลับมาปฏิบัติงานจริง ต่างก็นำความสามารถที่ได้ฝึกฝนมาใช้กับงานที่รับผิดชอบได้เป็นอย่างดีทุกคน" อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๑๙ นายจริย์ ตุลยานนท์ เล่าให้ฟัง พร้อมกับบอกเล่าถึงเรื่องราว ขั้นตอนในการออกแบบเขื่อนเจ้าพระยาด้วยว่า

ในการออกแบบเขื่อนเจ้าพระยา กรมชลประทานได้ขอยืมตัวนายช่างออกแบบอาวุโสจากกรมชลประทานประเทศสหรัฐอเมริกา ๒ นาย มาเป็นหัวหน้าควบคุมการออกแบบเขื่อนเจ้าพระยาคนหนึ่ง และเป็นหัวหน้าควบคุมการออกแบบโครงการส่งน้ำอีกคนหนึ่ง แต่นายช่างผู้ออกแบบโดยตรง คือ นายช่างของกรมชลประทานไทยทั้งสิ้น ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของหม่อมหลวงชูชาติ กำภู อธิบดีกรมชลประทานในเวลานั้น

ต่อมา คือ การเลือกที่ตั้งหัวงานเขื่อนเจ้าพระยา ซึ่งมีความสำคัญมาก เพราะจะส่งผลต่อระบบส่งน้ำทั้งระบบในภายหน้า อธิบดีจริย์ ซึ่งในขณะนั้นเป็นนายช่างชลประทานคนหนึ่งที่ลงสำรวจพื้นที่ก่อสร้างด้วย เล่าว่า การเลือกพื้นที่สำหรับการก่อสร้างเขื่อนซึ่งจะต้องเป็นโค้งน้ำนั้น สมัยก่อนต้องเดินป่ากันเข้าไป หรือไม่ก็ไปทางเรือด้วยความยากลำบากมาก หม่อมหลวงชูชาติและคณะต้องบากบั่นเดินทางไปเพื่อให้ได้ที่ที่เหมาะสมอย่างแท้จริง จนในที่สุด คณะสำรวจของกรมชลประทานที่นำโดยหม่อมหลวงชูชาติก็ได้พบกับจุดที่มีความเหมาะสมมากที่สุดทั้งด้านภูมิประเทศและด้านเทคนิคที่ต้องมีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ๑๕ เมตร คือ บริเวณคุ้งกระเบียน ตำบลบางหลวง อำเภอสรรพยา จังหวัดชัยนาท

เมื่อได้ชัยภูมิที่เหมาะสมแล้ว สิ่งที่กรมชลประทานจะต้องดำเนินการต่อมา คือ การเวนคืนที่ดิน *"บ้านกรุณา"* เพื่อก่อสร้างหัวงานเขื่อนเจ้าพระยา ซึ่งกว่าจะได้ที่ดินมา กรมชลประทานก็ต้องทำงานอย่างหนัก เพื่อชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจ

ในการชี้แจงทำความเข้าใจกับชาวบ้านนั้น นายจริย์ เล่าว่า *"เจ้าหน้าที่ชลประทานร่วมกับจังหวัดชัยนาท เดินลงพื้นที่ชี้แจงทำความเข้าใจกับประชาชนทุกบ้าน ทุกคนว่าการสร้างเขื่อนนั้นจะก่อให้เกิดประโยชน์มาก เราเดินกันอยู่นาน แรก ๆ ชาวบ้านไม่เชื่อใจ เพราะเราเป็นคนนอกพื้นที่ เลยต้องไปตามกำนัน ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่มาช่วยอธิบายว่า พวกเรามาสร้างเขื่อน เพราะต้องการพัฒนาพื้นที่แถบนี้อย่างจริงจัง สุดท้ายชาวบ้านทั้งหมู่บ้านก็เห็นถึงความพยายามของเรา และเข้าใจ"*

ความพยายามของกรมชลประทานในการทำความเข้าใจกับชาวบ้าน ยังรวมถึงการที่ต้องจัดหาที่ดินทำกินใหม่ ซึ่งไม่ห่างไกลจากที่เดิมให้ และเป็นที่ดินที่เหมาะสมสำหรับทำการเกษตรทุกชนิด และเมื่อสร้างโครงการชลประทานเจ้าพระยาเสร็จแล้ว ก็จะเป็นพื้นที่ที่จะได้รับน้ำชลประทานอย่างสมบูรณ์อีกด้วย

ปี ๒๔๙๐ จึงเป็นปีแรกของยุคพัฒนาการชลประทานแผนใหม่ คือ การชลประทานที่เป็นงานอเนกประสงค์ ที่จะต้องก่อสร้างชนิดสำเร็จรูปทุกอย่างในลักษณะของการพัฒนา คือ ทั้งงานเก็บกักน้ำเพื่อป้องกันอุทกภัยในลุ่มน้ำ งานผลิตกระแสไฟฟ้า งานทดน้ำ ส่งน้ำ โดยมีระบบส่งน้ำที่ดี มีการระบายน้ำ งานแปรสภาพที่ดิน ตลอดจนการคมนาคมทางน้ำ เพื่อลำเลียงพืชผลเชื่อมโยงจากการลำเลียงจากนาไร่ สู่ตลาด โดยมีจุดเริ่มต้นจาก *"เขื่อนเจ้าพระยา"* นี่เอง

นักษัตรที่ ๕ สมัยแห่งความยิ่งยง (๒๔๙๔-๒๕๐๕)

*หลังจาก*กรมชลประทาน ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างโครงการชลประทานเจ้าพระยาใหญ่ โดยการสร้างเขื่อนทดน้ำกั้นแม่น้ำเจ้าพระยาที่จังหวัดชัยนาท และขุดคลองส่งน้ำจำนวนมากในเขตพื้นที่เมื่อปี ๒๔๙๓ เพื่อขยายพื้นที่การทำนาในเขตทุ่งราบภาคกลาง ซึ่งเป็นแหล่งผลิตข้าวที่สำคัญและใหญ่ที่สุดของประเทศให้กว้างขวางออกไป และทำให้เกษตรกรมีหลักประกันที่แน่นอนเรื่องน้ำสำหรับการปลูกข้าว เพื่อให้ได้ผลผลิตในปริมาณและคุณภาพที่ดี เขื่อนเจ้าพระยา ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำของกรมชลประทานโครงการแรก ที่กู้เงินจากต่างประเทศมาดำเนินการก็เริ่มต้นขึ้น

ตั้งแต่ปี ๒๔๙๐ ที่กรมชลประทานได้เตรียมการพร้อมทุกด้านเพื่อรองรับแผนงานก่อสร้างระบบชลประทานเจ้าพระยาใหญ่ ตั้งแต่การสั่งซื้อเครื่องจักรกลที่ทันสมัยจำนวนมาก เช่น รถแทรกเตอร์ รถบรรทุกขนาดใหญ่สำหรับขนย้ายเครื่องจักรกลขนาดหนัก เครื่องจักรกลสูบน้ำ เครื่องจักรกลไฟฟ้าต่าง ๆ การต่อเรือบรรทุกขนาดใหญ่ที่รับน้ำหนักได้มากและกินน้ำตื้น และโรงงานที่มีอยู่ก็สามารถผลิตบานระบายเหล็กสำหรับอาคารชลประทานต่าง ๆ ขึ้นเอง รวมทั้งการจัดส่งบุคลากรด้านเครื่องจักรกล ไปดูงานด้านการพัฒนาและการปฏิบัติงานด้านเครื่องจักรเครื่องมือหนักในสหรัฐอเมริกา

โรงงานเครื่องมือกลของกองช่างกล กรมชลประทาน จึงเป็นโรงงานที่ใหญ่และทันสมัยที่สุดในประเทศไทยในขณะนั้น กำลังเครื่องจักรและบุคลากรที่สร้างขึ้น ก็ได้ใช้ในการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ต่อมาอีกหลายโครงการ เช่น เขื่อนแก่งกระจาน เขื่อนปราณบุรี เขื่อนภูมิพล โครงการแม่กลองใหญ่ เป็นต้น

การก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา ยังเป็นที่มาของงานเครื่องจักรกลไฟฟ้า เพื่อผลิต ซ่อม สร้างไฟฟ้าใช้เอง การพัฒนาเครื่องมือสื่อสารต่าง ๆ ก็เริ่มต้นขึ้นในช่วงเวลานี้เช่นกัน เช่น การนำโทรศัพท์ระบบ *"แมกนีโต"* ซึ่งเป็นเครื่องแบบไม่มีหน้าปัดหมุนเลขหมายแต่ใช้มือหมุนแมกนีโตที่ติดอยู่กับตัวเครื่อง แล้วจะมีสัญญาณกริ่งเรียกตามรหัสสัญญาณสั้นและยาวประจำแต่ละเครื่องที่กำหนดไว้ มาใช้ติดต่อสื่อสารกันในบริเวณหัวงานก่อสร้าง เมื่อปี ๒๔๙๕ ก่อนจะพัฒนามาเป็นการใช้วิทยุสื่อสาร และเป็นเขื่อนแรกที่มีการสำรวจทางธรณีวิทยาอย่างจริงจังก่อนการก่อสร้าง

ถึงปี ๒๔๙๕ การสำรวจหัวงาน การวางแนวคลองสายใหญ่ คลองซอย คลองแยก และการจัดซื้อที่ดินของโครงการชลประทานเขื่อนเจ้าพระยาเสร็จสิ้นไปแล้วเป็นส่วนใหญ่ เครื่องจักร เครื่องมือ และวัสดุก่อสร้างที่สั่งซื้อจากต่างประเทศ เข้ามาถึงกรุงเทพมหานคร ประมาณร้อยละ ๖๐ การคำนวณอาคารและคลองส่งน้ำขั้นสุดท้าย สามารถดำเนินการได้สำเร็จลุล่วงตามแผนงาน ปริมาณงานเบื้องต้นที่จัดทำไปทั้งหมดในปีนี้ นับว่าเพียงพอแล้วสำหรับการเริ่มต้นการก่อสร้างในปี ๒๔๙๖ และในวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๙๖ จอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีมาเป็นประธานในพิธีวางศิลาฤกษ์เขื่อนเจ้าพระยา

เมื่อฟันเฟืองในการก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยาเริ่มหมุน งานทุกอย่างดูจะต้องเร่งรัดให้เป็นไปตามระยะเวลาที่รัฐบาลและธนาคารโลกกำหนดไว้ การทำงานในเวลานั้นจึงต้องแบ่งออกเป็น ๓ กะ ผลัดเปลี่ยนตลอดทั้งวัน โดยคนงานก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยาส่วนใหญ่จะเป็นคนในพื้นที่นั่นเอง

บรรยากาศการทำงานในเวลานั้น ตามคำบอกเล่าของอธิบดีจริย์ ตุลยานนท์ เป็นไปด้วยความเร่งรีบ แต่สนุกสนาน *"เราอยู่กันแบบพี่น้อง ลูกน้องทุกคน เราต้องดูแลเขาให้ดี และเขาก็คอยดูแลเราด้วย นอกจากจะต้องคุมงานก่อสร้างแล้ว นายช่างทั้งหลายต้องทำหน้าที่ครูไปในตัวด้วย เพื่อสอนคนงานที่มีแววให้สามารถทำงานก่อสร้างที่ค่อนข้างยากกว่าการแบกหาม เช่น การผูกเหล็กเส้น การผสมปูนให้ได้สัดส่วน การเทปูน หลายคนไม่เคยทำงานก่อสร้างมาก่อนเลย ก็ต้องสอนเขา เมื่อเขาเป็นแล้วก็ไปสอนคนอื่นต่อไปเรื่อย เหมือนเป็นโรงเรียนไปในตัว ส่วนหม่อมหลวงชูชาตินั้น ท่านมาตรวจงานอยู่ตลอดมาดูความคืบหน้าทุกระยะ เรียกได้ว่ามาเกือบทุกอาทิตย์ทีเดียว"*

ในการก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา ส่วนของงานดินนั้น กรมชลประทานมีการใช้รถตักดิน ๕ คัน รถดุนรถตักดิน ๕ คัน รถขุดโยนดิน ๕ คัน รถบรรทุก ๖๐ คัน รถแทรกเตอร์ ๖ คัน เรือขุด ๔ ลำ รถไฟเล็ก ๑๒ คัน รถเข็นดิน ๒๕๐ คัน และรางเหล็กรถไฟเล็กยาว ๔๐ กิโลเมตร เพื่อใช้ในการขนย้ายวัสดุและอุปกรณ์ในการก่อสร้าง

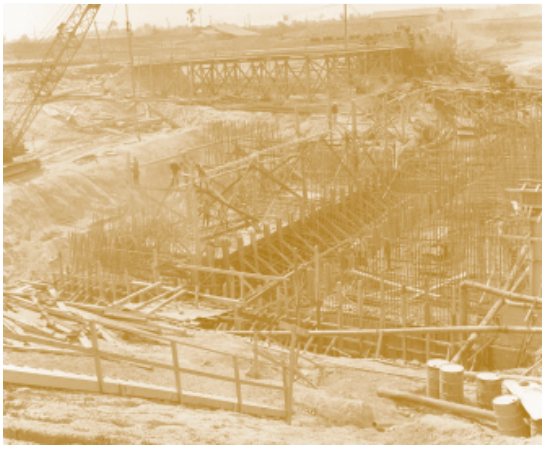

ในส่วนงานคอนกรีต การก่อสร้างโครงการใหญ่ขนาดนี้ จำเป็นต้องผสมคอนกรีตให้ได้สัดส่วนเท่ากัน มีคุณภาพและมาตรฐานเหมือนกันทุกครั้ง จึงต้องมีเครื่องผสมคอนกรีต ซึ่งในเวลานั้น ใช้ทั้งหมด ๑๓ เครื่อง ปั้นจั่นยกของ ๒ เครื่อง ปั้นจั่นเคลื่อนที่ ๕ เครื่อง การขนส่งใช้รถบรรทุก ๑๐ คัน รถจี๊ป ๖ คัน รถสเตชั่นแวกอน ๒ คัน เรือติดท้าย ๓ ลำ เรือเครื่องกลางลำ ๓ ลำ

"อุปกรณ์ของเราทันสมัยที่สุดแล้วในตอนนั้น สั่งซื้อมาจากอเมริกา และที่สำคัญที่สุด คือ มีการนำเครื่องสูบน้ำที่สามารถควบคุมระดับน้ำได้ตามต้องการ (well point pump) มาใช้เป็นครั้งแรก เพื่อคุมน้ำในบ่อก่อสร้างไม่ให้สูงกว่า ๒๐ เมตร ในหน้าน้ำ และให้อยู่ที่ ๑๐ เมตร ในหน้าแล้ง เพื่อให้สามารถทำงานได้

เขื่อนเจ้าพระยา จึงเป็นความภาคภูมิใจของนายช่างไทย เพราะสำเร็จได้ด้วยฝีมือของคนไทย อันประกอบด้วย คนงาน ๒,๐๐๐-๒,๓๐๐ คน นายงาน ๓๐ คน เจ้าหน้าที่ธุรการ ๑๐ คน และนายช่าง ๑๗ คน ชาวต่างประเทศที่เข้ามาเป็นเพียงที่ปรึกษาเท่านั้น

นอกจากงานก่อสร้างเขื่อน โรงไฟฟ้าพลังน้ำ ประตูน้ำ ทำนบดินปิดกั้นลำน้ำเดิม และช่องลัดซึ่งเป็นทางน้ำใหม่ งานก่อสร้างคลองส่งน้ำและประตูระบายประจำคลอง ที่จำเป็นแก่การส่งน้ำให้กับราษฎรก่อนแล้ว การก่อสร้างโครงการชลประทานเขื่อนเจ้าพระยา ยังประกอบด้วยระบบส่งน้ำทั้งสองฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยาที่จะต้องดำเนินการด้วย คือ ระบบส่งน้ำฝั่งซ้าย ประกอบด้วยคลองชัยนาท-ป่าสัก ที่เริ่มขุดจากบริเวณอำเภอมโนรมย์ ผ่านจังหวัด

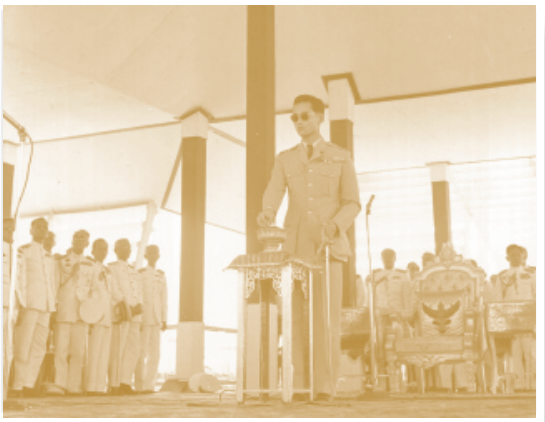

ชัยนาท ลพบุรี สระบุรี และพระนครศรีอยุธยา ความยาวรวม ๑๓๐ กิโลเมตร รวมทั้งคลองแยกจากคลองใหญ่นี้อีก ๖๖ คลอง ความยาวรวม ๖๔๐ กิโลเมตร และคลองชัยนาท-อยุธยาที่เริ่มขุดจากตอนเหนือของทำนบดินเขื่อนเจ้าพระยา ผ่านจังหวัดชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง ลพบุรี พระนครศรีอยุธยา ความยาวรวม ๑๑๐ กิโลเมตร พร้อมคลองซอยอีก ๒๒ คลอง ความยาวรวม ๒๕๐ กิโลเมตร

ระบบส่งน้ำฝั่งขวา ซึ่งใช้แม่น้ำน้อย ลำน้ำธรรมชาติชักน้ำออกจากแม่น้ำเจ้าพระยาเหนือตัวเขื่อนประมาณ ๒ กิโลเมตร ขุดคลองซอยแยกจากลำน้ำน้อยทั้งสองฝั่ง ผ่านจังหวัดชัยนาท สิงห์บุรี อ่างทอง สุพรรณบุรี พระนครศรีอยุธยา ๑๖๒ คลอง ความยาวรวมทั้งสิ้น ๑,๙๐๐ กิโลเมตร และใช้คลองมะขามเฒ่าต่อกับแม่น้ำสุพรรณชักน้ำออกจากแม่น้ำเจ้าพระยาที่วัดสิงห์เหนือเขื่อนเจ้าพระยา ๑๔ กิโลเมตร แล้วขุดคลองซอยแยกจากคลองมะขามเฒ่าทั้งสองฝั่ง ผ่านจังหวัดชัยนาท สุพรรณบุรี ๗๐ คลอง ความยาวรวม ๕๖๕ กิโลเมตร

ระบบส่งน้ำทั้งหมดนี้ เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จในปี ๒๕๐๓ สามารถส่งน้ำให้กับพื้นที่เกษตรกรรมได้ทั้งหมดถึง ๕,๗๑๘,๐๐๐ ไร่

งานก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา ยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณล้นพ้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินยังสถานที่ก่อสร้างเพื่อทอดพระเนตรความก้าวหน้าของงานก่อสร้างหลายครั้ง และเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดเขื่อนเมื่อการก่อสร้างแล้วเสร็จ ในวันที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๐ เวลา ๑๕.๓๐ น.

กระแสพระราชดำรัสที่พระราชทานในวันเปิดเขื่อนเจ้าพระยานั้น มีความว่า

"...ข้าพเจ้ามีความยินดีที่ได้มีโอกาสมาร่วมในพิธีเปิดเขื่อนเจ้าพระยาในวันนี้ ประเทศของเราเป็นประเทศกสิกรรม ทั้งข้าวก็เป็นอาหารหลักของประชาชนพลเมือง การอยู่ดีกินดีของอาณาประชาราษฎร์ และความสมบูรณ์มั่งคั่งของประเทศ ยังต้องอาศัยอยู่กับการเพาะปลูกเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าวในภาคกลางนี้ รัฐบาลของเราทุกยุคทุกสมัยดังที่นายกรัฐมนตรีแถลงมา ได้เล็งเห็นความสำคัญและสนใจในการทำนุบำรุงประเทศ โดยการที่จะสร้างโครงการชลประทานเพื่อส่งเสริมช่วยการเพาะปลูกและการทำนาให้ได้ผลดียิ่งขึ้น จึงเป็นที่น่ายินดียิ่งนักที่เขื่อนเจ้าพระยา อันเป็นส่วนหนึ่งของโครงการชลประทานที่ได้ดำริกันมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เป็นอันก่อสร้างสำเร็จลุล่วงได้ในปัจจุบันนี้ ทั้งนี้เป็นหลักพยานอันหนึ่งถึงความเพียรพยายามที่จะดำเนินการอันจะก่อให้เกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติโดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค ซึ่งนับเป็นคุณสมบัติอันดีของคนไทย

ตามคำชี้แจงของนายกรัฐมนตรีนั้น ก็เห็นได้แล้วว่าความสำเร็จของเขื่อนเจ้าพระยาได้ส่งผลให้แก่พื้นที่นาทั้งสองฝั่งในระยะเริ่มแรกนี้แล้วเพียงไร ข้าพเจ้าขออนุโมทนาด้วย และขอบรรดาผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการนี้ จงได้รับคำชมเชยโดยทั่วกัน

ได้เวลาแล้ว ข้าพเจ้าจะได้กระทำพิธีเปิดเขื่อนเจ้าพระยา ขอให้เขื่อนเจ้าพระยานี้จงสถิตอยู่ด้วยความมั่นคงถาวร ได้อำนวยประโยชน์แก่ประเทศชาติ และเพิ่มพูนประโยชน์แก่กสิกรต่อไปอย่างไพศาล สมตามปณิธานที่ได้ก่อสร้างขึ้นนั้นทุกประการ ข้อความสุขสวัสดีจงมีแก่ทุก ๆ คนทั่วกัน...”

จากนั้นมา เป็นเวลาถึง ๕๓ ปีแล้ว ที่เขื่อนเจ้าพระยาได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ตลอดมา และเป็นประจักษ์พยานอันยิ่งใหญ่ที่ตระหง่านยืนยง แสดงถึงความสามารถของคนไทยมาจนถึงทุกวันนี้

หม่อมหลวงชูชาติ กำภู บิดาแห่งชลกร

กรมชลประทานในช่วงเวลาเดียวกับการก่อสร้างเขื่อนเจ้าพระยา มีหม่อมหลวงชูชาติ กำภู ดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมชลประทาน ยังได้ขยายการก่อสร้างโครงการชลประทานให้กว้างขวางออกไปตามภาคต่าง ๆ อย่างเต็มที่ ให้เพียงพอกับความต้องการของประชาชนในหลายท้องถิ่น ทั้งงานเหมืองฝาย งานสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและขนาดใหญ่ตามลำห้วยลำธารต่าง ๆ ไว้ช่วยเหลือราษฎรที่กระจายไปทั่วประเทศ และกำหนดให้มีการพัฒนาตลอดทั้งลุ่มแม่น้ำ รวมทั้งสาขาของแม่น้ำ ทำให้การพัฒนาแหล่งน้ำ เพื่อพัฒนาประเทศทั้งในด้านเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ดำเนินมาเป็นขั้นตอนตามลำดับความสำคัญและความเหมาะสม และก้าวหน้าเป็นลำดับเรื่อยมานับแต่นั้น จนกล่าวได้ว่า ความเจริญรุ่งเรืองของกรมชลประทานและผลงานจำนวนมากที่เกิดขึ้นและสำเร็จลง อำนวยประโยชน์มหาศาลแก่ประเทศนั้น เป็นผลงานจากการที่ท่านวางแผนไว้ทั้งสิ้น

ตลอด ๓๔ ปี ในการรับราชการ หม่อมหลวงชูชาติ กำภู ได้อุทิศกำลังกาย กำลังใจ และกำลังสติปัญญา ในการริเริ่ม สร้างสรรค์ บุกเบิก วางรากฐานและพัฒนางานชลประทานของไทยให้เจริญก้าวหน้าเป็นปึกแผ่นมาจนถึงทุกวันนี้

จากคติประจำใจที่ว่า *“ชีวิตนี้สั้นนัก แต่ขอให้เต็มไปด้วยความรุ่งโรจน์”* การทำงานของหม่อมหลวงชูชาติ กำภู จึงเป็นวันละ ๑๒ ชั่วโมงตลอดชีวิต ตั้งแต่วันแรกที่เข้ารับราชการ ในยุคที่ชาวต่างชาติคุมงานด้านวิชาการทั้งหมดของกรมชลประทาน หม่อมหลวงชูชาติ กำภู เป็นคนไทยคนแรกที่สามารถออกแบบ เขียนแบบ คำนวณและกำหนดบัญชีเกี่ยวกับงานคอนกรีตและงานก่อสร้างได้ ตั้งแต่ยังเป็นนายช่าง ซึ่งผลงานนั้นยังใช้เป็นมาตรฐานการก่อสร้างมาจนทุกวันนี้

เพื่อให้คนไทยสามารถยืนอยู่ได้ด้วยลำแข้งของตนเอง หม่อมหลวงชูชาติ ได้เริ่มการอบรมช่างคนไทยให้สามารถคำนวณออกแบบและเขียนแบบก่อสร้างอาคารชลประทานได้เอง ซึ่งต้องใช้ความรู้ความชำนาญด้านวิชาการอย่างมาก

งานสร้างคนของหม่อมหลวงชูชาติ ในเวลาต่อมาคือการก่อตั้งโรงเรียนช่างชลประทาน ซึ่งผลิตช่างชลประทานออกมาทำงานรับใช้ประเทศชาติจำนวนมาก และทำให้งานก่อสร้างของกรมชลประทานขยายกว้างขวางยิ่งขึ้น ทันต่อความต้องการของประเทศ ตราบเท่าทุกวันนี้

จากคุณูปการนี้ นักเรียนช่างชลประทาน จึงยกย่องให้หม่อมหลวงชูชาติ กำภู เป็น *“บิดาแห่งชลกร”*

ตลอดระยะเวลา ๑๖ ปี (๒๔๙๒-๒๕๐๙) ในตำแหน่งอธิบดีกรมชลประทาน หม่อมหลวงชูชาติ กำภู ได้พัฒนากรมชลประทานเข้าสู่ยุคใหม่แบบก้าวกระโดด และสร้างสมเกียรติภูมิอันยิ่งใหญ่ให้เกิดขึ้นแก่กรมชลประทาน จากหน่วยงานที่เคยต้องพึ่งพิงความรู้ ความเชี่ยวชาญ และ

เทคโนโลยีจากต่างชาติ มาเป็นหน่วยงานที่ยืนอยู่ได้ด้วยลำแข้งอันแข็งแกร่งของตัวเองอย่างสง่าภาคภูมิ และทำให้การชลประทานของไทยเจริญรุดหน้าเทียบเท่าอารยประเทศ

จาก ***"เขื่อนเจ้าพระยา"*** ซึ่งเป็นความภาคภูมิใจของชาวชลประทาน ในการเป็นโครงการขนาดใหญ่และสำคัญที่สุด โครงการแรกที่สำเร็จด้วยฝีมือช่างชลประทานไทยทั้งหมด มาสู่โครงการขนาดใหญ่อีกหลายโครงการ เช่น โครงการยันฮี หรือเขื่อนภูมิพล ซึ่งเป็นเขื่อนที่สูงที่สุดในเอเชียอาคเนย์ เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนพลังงานไฟฟ้าของประเทศด้วยไฟฟ้าพลังน้ำ เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนแก่งกระจาน เขื่อนแม่กลอง เขื่อนลำตะคอง อ่างเก็บน้ำบางพระ ฯลฯ ทำให้พื้นที่ชลประทานที่ได้รับประโยชน์ในยุคนี้ มีมากกว่า ๗ ล้านไร่

โครงการยันฮี หรือเขื่อนภูมิพล เริ่มขึ้นในเดือนมีนาคม ๒๔๙๔ หม่อมหลวงชูชาติ ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมชลประทาน ได้พิจารณาให้สร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำปิงที่เขาแก้ว อำเภอสามเงา จังหวัดตาก เพื่อเก็บกักน้ำที่เหลือใช้ในฤดูฝนมาผลิตกำลังไฟฟ้า หลังจากรัฐบาลให้ความเห็นชอบ งานก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำแห่งนี้ตลอดจนการติดตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าพลังน้ำและปักเสาเดินสายไฟเพื่อจ่ายไฟให้กับเขตพระนครและธนบุรี จึงได้เริ่มดำเนินการในปี ๒๕๐๐ จนแล้วเสร็จในปี ๒๕๐๗ รวมระยะเวลาทั้งสิ้น ๗ ปี โดยที่หม่อมหลวงชูชาติเป็นผู้กำกับดูแล ตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การออกแบบและการก่อสร้างทั้งหมด

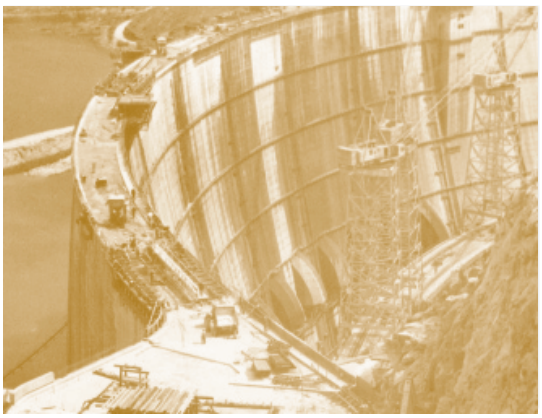

เขื่อนภูมิพลช่วยให้ประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือ ภาคกลาง และจังหวัดทางฝั่งทะเลด้านตะวันออกกับตะวันตกของอ่าวไทย รวม ๓๖ จังหวัด มีพลังงานไฟฟ้าใช้อย่างทั่วถึง นอกจากนี้ การเก็บกักน้ำไว้ในอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อนภูมิพล ยังเป็นผลให้โครงการเจ้าพระยาใหญ่ได้รับน้ำสมบูรณ์ยิ่งขึ้นและยังช่วยบรรเทาอุทกภัยในทุ่งราบ บริเวณจังหวัดตาก จังหวัดกำแพงเพชร และทุ่งราบภาคกลางอีกด้วย

ความสำเร็จเหล่านี้และความสำเร็จในเวลาต่อมาของกรมชลประทาน เกิดขึ้นได้จากการบุกเบิกของหม่อมหลวงชูชาติ กำภู ทั้งสิ้น ตั้งแต่สร้างสมเตรียมกำลังช่างจนเพียงพอที่จะดำเนินงานก่อสร้างโครงการชลประทานขนาดใหญ่ได้เอง การเจรจาเพื่อขอกู้เงินธนาคารโลกและประเทศต่าง ๆ การวางระบบงานทุกด้าน เช่น วิชาการสำรวจทำแผนที่ งานสำรวจทางอุทกวิทยา งานสำรวจทางธรณีวิทยา อีกทั้งยังขยายวงเงินงบประมาณกรมชลประทานเพิ่มขึ้นทุกปี เพื่อขยายงานให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ตลอดจนจัดหาเครื่องจักร เครื่องมือและเครื่องทุ่นแรงใหม่ ๆ มาสนับสนุนช่างและงานก่อสร้าง สนับสนุนและขยายโรงงานช่างกลของกรมชลประทานให้มีประสิทธิภาพ สามารถปฏิบัติงานสนับสนุนงานก่อสร้างของกรมชลประทานได้ทันตามความต้องการ งานก่อสร้างจึงดำเนินไปได้ด้วยดี ปราศจากอุปสรรค ทั้งยังสร้างสวัสดิการต่าง ๆ ให้กับกรมชลประทาน ทั้งโรงพยาบาลชลประทาน บ้านพัก โรงเรียนชลประทานวิทยาและ

โรงเรียนชลประทานสงเคราะห์ วัดชลประทานรังสฤษฎ์ และวัดชลประทานรังสรรค์ ก่อตั้งมูลนิธิและกองทุนสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของข้าราชการและเจ้าหน้าที่ ช่วยเหลือนักเรียนที่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ไปจนถึงช่วยเหลืองานศพ การสงเคราะห์ผู้ประสบภัยพิบัติต่าง ๆ

ในการก่อตั้งโรงเรียนช่างชลประทาน หม่อมหลวงชูชาติ มิได้เพียงวางมาตรฐานการศึกษา และหลักสูตรประสิทธิ์ประสาทวิทยาการต่าง ๆ เช่น เขียนตำราว่าด้วยน้ำฝน น้ำท่าของประเทศไทย ไว้เป็นคู่มือสำหรับใช้ในงานและเป็นการเผยแพร่ความรู้เรื่องน้ำ สืบต่อมาจนถึงทุกวันนี้ เท่านั้นยังฝากฝังคุณธรรมให้แก่ลูกศิษย์ยึดเป็น ***"มงคล"*** ของชีวิตและงาน ด้วยการปฏิบัติตัวเป็น ***"ชายชาตรี"*** ที่เพียบพร้อมด้วยสติปัญญา ความสามารถ มีความซื่อสัตย์จนนับถือตัวเองได้

ความประพฤติและการปฏิบัติที่งดงามเข้มแข็งนี้เป็นที่ประทับใจแก่ผู้พบเห็นและศิษย์รักจนได้รับการขนานนามว่าเป็นทั้งพ่อ...และครู

ทั้งวิธีการสอนสั่ง การอบรมลูกศิษย์และลูกน้อง ตลอดจนวิธีการทำงานของท่านเอง หม่อมหลวงชูชาติ มีคุณลักษณะที่โดดเด่น เป็นที่รัก ที่เคารพของผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้ใกล้ชิดทุกคน

หม่อมหลวงเชิงชาญ กำภู อธิบดีกรมชลประทาน คนที่ ๑๓ ผู้เป็นน้องชายเล่าว่า

"ผมกับพี่ชาติอายุห่างกันมาก ห่างมากขนาดที่ผมเป็นลูกได้ ตอนที่พี่ชาติได้ทุนไปเรียนต่อต่างประเทศ ผมยังเล็กมาก จึงยังไม่มีโอกาสใกล้ชิดกัน ตอนที่พี่ชาติกลับจากเมืองนอก มารับราชการเป็นนายช่างชลประทานนั้น ผมอายุได้สัก ๑๐ ขวบ ภาพแรกของพี่ชาติที่ผมจำได้คือภาพที่พี่เป็นนายช่าง เวลาที่ได้พบกัน คือเวลาที่พี่ชาติกลับมาจากบ้านนอก ผมได้ฟังพี่ชาติคุยถึงการทำงาน ก็รู้สึกสนุกดี ทั้ง ๆ ที่ยังไม่รู้รสว่าทำจริง ๆ แล้วจะเป็นอย่างไร และปิดเทอมบางปี พี่ชาติก็จะพาไปเที่ยวที่โครงการ

เมื่อผมเรียนจบ เข้าทำงานที่กองออกแบบกรมชลประทาน ตอนนั้นพี่ชาติเป็นอธิบดีแล้ว และกรมชลประทานเริ่มมีงานเขื่อนทดน้ำขนาดใหญ่ คือ เขื่อนเจ้าพระยา พอเขื่อนเจ้าพระยาจวนจะเสร็จ พี่ชาติก็คิดต่อว่าในการพัฒนาน้ำจะต้องมีเขื่อนเก็บกักน้ำ จึงเริ่มศึกษาโครงการเขื่อนภูมิพล เป็นเขื่อนอเนกประสงค์ คือ นอกจากจะเก็บกักน้ำเพื่อการชลประทานแล้ว ยังมีเรื่องของพลังงานมาเกี่ยวข้องด้วย เขื่อนนี้ เป็นเขื่อนไฟฟ้าพลังน้ำโครงการแรกของประเทศ แล้วก็มีเขื่อนขนาดใหญ่ตามมาอีกมาก เช่น เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนแก่งกระจาน ฯลฯ จนกล่าวได้ว่าสมัยของพี่ชาติเป็นสมัยที่การชลประทานขยายและรุ่งเรืองมาก

มีอยู่ครั้งหนึ่งที่พี่ชาติสอนและผมยังจำได้ถึงทุกวันนี้ คือ ท่านพูดว่า สมเด็จพระพันปีหลวงให้ทุนท่านไปเรียนต่อเป็นประโยชน์มหาศาล ไม่อย่างนั้นท่านก็ไม่ได้ไป ท่านต้องกลับมาใช้หนี้ แทนคุณแผ่นดิน คงจะเป็นข้อนี้ที่ทำให้พี่ชาติมุ่งมั่นในงานมาก จนเป็นคนดุ ไม่ใช่ดุธรรมดา แต่ดุมาก เหตุผลก็คืออยากให้งานเร็ว ท่านมักจะพูดว่า

ทุกอย่างมันไม่ทันถ้ามัวงุ่มง่าม เมืองไทยยังงุ่มง่าม งานก็เลยไม่เสร็จ คือท่านมีเกณฑ์ของท่าน ถ้าไม่ทันใจก็ดุ แต่ว่าก็ดุเพื่องาน ลูกน้องรู้ทุกคน เท่าที่ผมสังเกต และจากการที่ผมเคยทำงานด้วย ลูกน้องส่วนใหญ่เข้าใจท่านและยอมรับ เพราะเห็นความตั้งใจและเห็นผลงาน นับถือท่านว่าท่านทำอะไร ติดต่ออะไร เป็นสำเร็จทั้งนั้น เช่น ไปติดต่อขอเงินกู้จากธนาคารโลกเป็นโครงการแรกของประเทศท่านก็ทำได้ ในช่วงเวลาที่ท่านเป็นอธิบดีนี้ เราได้เห็นผลงานรุ่งเรืองที่สุด เพราะทุกนาทีของพี่ชาติเป็นงาน ผมกล้าพูดว่า ที่ท่านมีความทุ่มเทขนาดนี้ จนถึงวันนี้ก็ยังไม่เห็นมีใครมาเปรียบได้"

นายจาริน อัตถะโยธิน อดีตนักเรียนช่างชลประทานรุ่นที่ ๒ ศิษย์ผู้ใกล้ชิด ซึ่งให้ความรักและเคารพหม่อมหลวงชูชาติเสมือนเป็นบิดาคนที่สอง เล่าถึงความประทับใจในวิธีการทำงานของท่านไว้ว่า

"ท่านมีแบบฉบับการปฏิบัติงานที่ "ครบวงจร" รวมทั้งแผนปฏิบัติการที่สอดคล้องประสานกัน การวางแผนของท่านนั้นมี Foresight หรือ Vision ที่ยาวนานถึง ๒๐ ปี ซึ่งเป็นความจริงถึงทุกวันนี้ ที่ประทับใจผมมาก คือ การที่ทำงานอยู่กับท่านนั้น มีชีวิตชีวาที่น่าสนใจ มีรสชาติความประทับใจที่ไม่ซ้ำกัน เช่น เวลาที่ท่านเรียกเข้าไปพบสั่งงานนั้น เราจะไม่รู้ล่วงหน้าว่าท่านจะสั่งหรือถามอะไร เพราะฉะนั้นผู้เข้าพบต้องเตรียมพร้อมทุกเรื่อง พร้อมทั้งหลักฐานข้อมูลต่าง ๆ จึงทำให้ผมต้องศึกษาในวงกว้าง เพื่อที่จะปลอดโปร่ง ไม่ถูกดุ เป็นการปฏิบัติแบบศิษย์กับครูโดยตลอด

ผมเป็นเลขานุการส่วนตัวและเลขานอกทำเนียบ และเด็กรับใช้ บางวันต้องอยู่กับท่านตลอดวัน ตลอดคืน และตลอดสัปดาห์ ตลอดอายุราชการของท่าน ผมจึงต้องยิ้มอยู่ตลอดเวลา ผมภูมิใจมากมาจนกระทั่งถึงทุกวันนี้ ที่ท่านได้กล่าวชมผมว่า *"ใช้จาริน ดีอยู่อย่างที่มันยิ้มอยู่ตลอดและใช้ให้ไปทำอะไรได้หรือไม่ได้ ไม่เคยพูดถาม ไปทำก่อนเมื่อทำไม่ได้ก็กลับมาหาครู ขอรายละเอียดเพิ่มเติม หรือเราเองก็ต้องปฏิบัติไปจนสำเร็จ ไม่มีการซักถามหรือขัดแย้งที่ครูสั่งการ ผมจึงต้องจำคำสั่งสอนของท่านมาจนทุกวันนี้ ว่า "**ถ้าจะเป็นคนที่ทำงานเก่ง จะต้องปากเป็นเอก จำเลข ให้แม่น วางแผนให้เหมาะ เจาะให้ลึก ฝึกให้จริง และยิงเป้า เข้าถึงที่หมาย และตรึงให้นาน พร้อมที่จะหาญแก้และแพ้เป็น รวมเป็น ๑๐ ข้อ จำไว้ให้ดี***

ข้อสำคัญที่ผมประทับใจมาก ก็คือ ท่านเป็น ***"อัจฉริยบุคคล"*** และ ***"ปูชนียบุคคล"*** สอนลูกศิษย์ให้เป็นนักวิชาการ นักปฏิบัติ นักบริหาร ตลอดจนสอนให้เป็นนักบริหารขั้นสูง ติดต่อกับชาวต่างประเทศได้เป็นอย่างดี

งานชลประทานในยุคนั้น ยังครอบคลุมถึงงานเกษตรชลประทาน การทดลองการใช้น้ำของพืช ฯลฯ ซึ่งนายจาริน เล่าว่า

"เมื่อวันที่ ๑๐ เมษายน ๒๔๙๘ ผมได้รับคำสั่งกรมฯ ให้ร่วมดำเนินงานใกล้ชิดกับ Mr. M.R. Balakrisanan ผู้เชี่ยวชาญ FAO ที่แผนกโครงการชลประทานสามชุก จัดทำไร่นาผสมตัวอย่าง เพื่อทราบปริมาณการใช้น้ำของ

พืชต่าง ๆ ในภาคกลาง ทั้งข้าว พืชไร่ เช่น ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถั่วเหลือง ถั่วเขียว งา ยาสูบ ฝ้าย อ้อย ตลอดจนพืชผักต่าง ๆ มีการตั้งสถานีทดลองการใช้น้ำของพืช เพื่อให้ทราบว่า พืชเกษตรที่ปลูกในประเทศไทยนั้น เมื่อมีน้ำชลประทานแล้ว พืชแต่ละชนิดต้องการน้ำเท่าไหร่ จะมีน้ำชลประทานให้แก่พืชเท่าไร วิธีการให้น้ำของพืชเป็นอย่างไร และดินบริเวณรากพืชจะเก็บน้ำไว้ได้เท่าไหร่ เพราะพืชแต่ละชนิดแตกต่างกัน ตั้งแต่ธัญพืช ผัก พืชน้ำมัน และพืชอื่น ๆ ตามหลักวิชาการของเกษตรชลประทาน มีรายละเอียดมากและมีความสำคัญต่อฤดูกาลมาก (คือ ดิน ฟ้า อากาศ) ตลอดจนผลผลิตของพืชต่าง ๆ ที่จะได้รับ พร้อมทั้งปริมาณและคุณภาพด้วย

สถานีทดลองการใช้น้ำของพืชที่หัวงานโครงการชลประทานสามชุกนี้เอง ที่หม่อมหลวงชูชาติ กำภู ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ เสด็จทอดพระเนตรเมื่อเดือนกันยายน ๒๔๙๘ ทั้งสองพระองค์ทรงสนพระทัยเป็นอย่างมาก ทรงประทับแรม ๑ คืน (วันที่ ๒๐ กันยายน ๒๔๙๘) โดยกรมชลประทานสร้างแพลอยน้ำทางด้านเหนือน้ำ ในวันรุ่งขึ้น ๒๑ กันยายน ๒๔๙๘ ทั้งสองพระองค์ประทับเรือเร็วในคลองส่งน้ำ แล้วเสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งไปอนุสรณ์ดอนเจดีย์ อำเภอดอนเจดีย์ จังหวัดสุพรรณบุรี

นับตั้งแต่ปี ๒๔๙๘ เป็นต้นมา ทั้งสองพระองค์ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมและทอดพระเนตรงานชลประทานด้วยความสนพระทัย ทั้งในภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ เป็นลำดับ ตราบจนถึงปัจจุบันนี้

รัฐบาลในขณะนั้น ยังจัดตั้งโรงงานน้ำตาลสุพรรณบุรีขึ้นที่อำเภอสามชุก ในปี ๒๔๙๙ โดยใช้อ้อยที่ปลูกในเขตชลประทานลุ่มแม่น้ำสุพรรณ ประมาณ ๓๐,๐๐๐ ไร่ เป็นวัตถุดิบ เป็นโรงงานเกษตรอุตสาหกรรมน้ำตาลทรายขาวแห่งแรก ซึ่งยังผลิตมาจนถึงปัจจุบัน รวมทั้งมีการจัดตั้งสถานีทดลองข้าว สถานีทดลองพืชกสิกรรมในเขตโครงการชลประทานลุ่มน้ำสุพรรณอีกหลายแห่ง และต่อเนื่องเชื่อมโยงมาถึงแม่น้ำแม่กลองด้วย

เมื่อภาคกลางมีสถานีทดลองการใช้น้ำของพืชต่าง ๆ แล้ว FAO ได้ขอให้กรมชลประทาน จัดตั้งสถานีทดลองในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่อ่างเก็บน้ำห้วยบ้านยาง จังหวัดนครราชสีมา และอ่างเก็บน้ำห้วยสีทน จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นไร่นาผสมตัวอย่าง เพื่อเป็น **"ศูนย์รวมการทดลองเรื่องต่าง ๆ ทางการเกษตรชลประทาน"** ที่ทุกกรมในกระทรวงเกษตรมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน คือ เรื่อง ดิน น้ำ พืช ที่มีความสัมพันธ์กัน ตลอดจนวิธีการให้น้ำ ใช้น้ำ โดยเฉพาะที่ห้วยบ้านยาง จังหวัดนครราชสีมา ใช้ Sprinkler Irrigation มีผู้เชี่ยวชาญจากประเทศอิสราเอล มาช่วย ผมยังจำได้ในระยะปี ๒๕๐๒ ถึง ๒๕๐๖ กรมชลประทานมีผู้เชี่ยวชาญที่ทาง FAO, USOM, AID ฯลฯ ส่งมาช่วยดำเนินการมากกว่าร้อยคน พร้อมทั้งงบประมาณที่มาจาก UN Special Fund เงินงบประมาณที่เป็น Counterpart ยิ่งไปกว่านั้น กรมชลประทานยังได้รับทุนไปดูงานต่างประเทศปีละ ๕ คน อีกหลายปี"

จากนั้นจึงเป็นยุคสมัยแห่งความยิ่งยงของกรมชลประทาน ที่ไม่เพียงแต่จะพรั่งพร้อมด้วยกำลังคน กำลังความรู้ กำลังเครื่องจักรกล หากแต่ยังได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากองค์พระประมุข ผู้ทรงพระคุณประเสริฐยิ่งของปวงชนชาวไทย ที่จะทรงงานเพื่อช่วยเหลือปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของราษฎรในทุกภูมิภาคทั่วประเทศ โดยการพัฒนาแหล่งน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการดำรงชีวิต ผ่านกรมชลประทาน

นักษัตรที่ ๖ พระบารมีปกแผ่ (๒๕๐๖–๒๕๑๗)

นับแต่ปี ๒๕๐๔ เมื่อประเทศไทยมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเกิดขึ้น การพัฒนาแหล่งน้ำด้วยวิธีการและรูปแบบต่าง ๆ ก็ถูกกำหนดเป็นนโยบายสำคัญของรัฐ ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทุกฉบับ ตั้งแต่ฉบับที่ ๑ (พ.ศ. ๒๕๐๔-๒๕๐๙) จนถึงปัจจุบัน โดยปรับเปลี่ยนแนวทางและรูปแบบไปตามสถานการณ์และโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ มีนโยบายเพิ่มผลผลิตการเกษตร โดยการขยายการชลประทาน ซึ่งความสำคัญอันดับแรก คือ การดำเนินงานโครงการชลประทานเขื่อนเจ้าพระยาและเขื่อนภูมิพลให้แล้วเสร็จตามกำหนดเวลา และได้ประโยชน์ทางการเกษตรสมบูรณ์ตามเป้าหมาย

นอกจากเขื่อนเจ้าพระยาและเขื่อนภูมิพลแล้ว โครงการสำคัญในแผนฉบับนี้ ยังเน้นการก่อสร้างเขื่อนเก็บกักน้ำขนาดใหญ่ซึ่งสามารถใช้ประโยชน์อเนกประสงค์ เช่น เขื่อนสิริกิติ์ จังหวัดอุตรดิตถ์ เขื่อนแก่งกระจาน จังหวัดเพชรบุรี และเขื่อนแม่กลอง จังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ ๒ (พ.ศ. ๒๕๑๐-๒๕๑๔) นโยบายสำคัญ คือ การเพิ่มรายได้และยกระดับมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น โดยระดมทรัพยากรของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อขยายกำลังการผลิตและรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจของประเทศ จึงยังคงแนวทางการพัฒนาแหล่งน้ำต่อเนื่องจากแผนฯ ฉบับแรก และเน้นหนักการจัดระบบส่งน้ำให้ถึงมือประชาชนเพื่อเร่งรัดเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร

โครงการชลประทานสำคัญตามแผนพัฒนาฯ ฉบับนี้ คือ โครงการชลประทานน้ำอูน จังหวัดสกลนคร โครงการชลประทานปราณบุรี จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โครงการชลประทานห้วยหลวง จังหวัดอุดรธานี และโครงการโดมน้อย จังหวัดอุบลราชธานี เป็นต้น

เมื่อถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ (พ.ศ. ๒๕๑๔-๒๕๑๙) นโยบายคือ เร่งรัดการผลิตและการจำหน่ายสินค้าการเกษตรเป็นสินค้าส่งออกให้มากยิ่งขึ้น โดยมาตรการสำคัญ คือ เน้นใช้พื้นที่ชลประทานของโครงการที่สร้างเสร็จแล้วให้ได้ประโยชน์เต็มที่เสียก่อน โดยจัดให้มีแผนพัฒนาการเกษตรชลประทานเป็นลุ่มน้ำไป เร่งก่อสร้างโครงการชลประทานต่าง ๆ ให้เสร็จสมบูรณ์ โดยเฉพาะระบบส่งน้ำและคลองระบายน้ำ ส่วนการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ให้ลดความสำคัญลง โดยพิจารณาแผนการก่อสร้างให้สอดคล้องกับความต้องการที่แท้จริงในอนาคต และปรับปรุงการเกษตรชลประทาน โดยประสานงานอย่างใกล้ชิดระหว่างกระทรวงเกษตรและกระทรวงพัฒนาการแห่งชาติ

โครงการขนาดใหญ่ที่เปิดใหม่ตามแผนฯ ฉบับนี้ ได้แก่ โครงการชลประทานแม่กวง จังหวัดเชียงใหม่ โครงการพรุบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส โครงการมูโนะ จังหวัดนราธิวาส และโครงการพัฒนาน้ำใต้ดิน จังหวัดสุโขทัย เป็นต้น และเร่งดำเนินการโครงการต่อเนื่องในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น เขื่อนลำพระเพลิง สร้างปิดกั้นลำพระเพลิงที่อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา เมื่อปี ๒๕๐๖ แล้วเสร็จปี ๒๕๑๓ เพื่อการเพาะปลูกในฤดูฝน ๖๗,๗๖๐ ไร่ และ

ฤดูแล้ง ๒๐,๐๐๐ ไร่ เขื่อนลำตะคอง สร้างปิดกั้นลำตะคองที่อำเภอสีคิ้ว จังหวัดนครราชสีมา ความจุเก็บกักน้ำ ๓๒๓ ล้านลูกบาศก์เมตร สร้างเมื่อปี ๒๕๐๗ แล้วเสร็จปี ๒๕๑๒ ส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกในฤดูฝน ๑๖๔,๐๐๐ ไร่ และฤดูแล้ง ๕๐,๐๐๐ ไร่ รวมทั้งใช้เพื่อการประปา อุตสาหกรรม และบรรเทาอุทกภัยในลุ่มน้ำลำตะคองและลุ่มน้ำมูล โครงการโดมน้อย อำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี สูบน้ำจากอ่างเก็บน้ำสิรินธร ส่งไปตามคลองส่งน้ำ ๘๐ สาย ยาว ๒๘๔.๑๒ กิโลเมตร ให้กับพื้นที่เพาะปลูกในเขตโครงการ ๑๕๐,๐๐๐ ไร่ สร้างเมื่อปี ๒๕๑๒ แล้วเสร็จปี ๒๕๒๗

"เขาเต่า" หยดแรกแห่งความหวัง

*บันทึก*ประวัติศาสตร์หน้าสำคัญของกรมชลประทานเริ่มขึ้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเริ่มงานพัฒนาแหล่งน้ำด้วยการพระราชทานแนวพระราชดำริให้กรมชลประทานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่า จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในปี ๒๕๐๕ และนับจากนั้นเป็นต้นมา กรมชลประทานก็มีบทบาทอย่างสำคัญในการรับสนองเบื้องพระยุคลบาทด้านงานพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อประเทศชาติและประชาชน

นับแต่ปี ๒๔๙๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรเป็นการส่วนพระองค์ตามหมู่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดภาคกลาง เช่น สุพรรณบุรี ชัยนาท อ่างทอง และสิงห์บุรี และมักโปรดให้หยุดรถพระที่นั่งเพื่อมีพระราชปฏิสันถารกับราษฎรที่มารอรับเสด็จฯ และรับสั่งถามถึงสภาพความเป็นอยู่และชีวิตประจำวันของราษฎรอย่างจริงจัง

ในการแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ วังไกลกังวล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เมื่อทรงว่างเว้นจากพระราชภารกิจ มักเสด็จพระราชดำเนินเป็นการส่วนพระองค์ไปทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่แถบอำเภอชะอำ จังหวัดเพชรบุรี และอำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งส่วนใหญ่ทำไร่สับปะรด และมีชีวิตความเป็นอยู่ค่อนข้างยากจน

เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรหมู่บ้านห้วยมงคล อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ในปี ๒๔๙๕ รถยนต์พระที่นั่งซึ่งแล่นไปตามเส้นทางที่ขรุขระและเป็นหลุมเป็นบ่อเกิดติดหล่มมีชาวบ้านกลุ่มหนึ่งมาช่วยกันเข็นรถ ทำให้ทรงทราบถึงความเดือดร้อนของชาวบ้านที่ต้องใช้เวลาทั้งวันในการนำพืชผลไปยังตลาดหัวหิน ทั้งที่ระยะทางเพียง ๒๐ กิโลเมตร จึงพระราชทานพระราชดำริให้ตำรวจตระเวนชายแดนร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ สร้างถนนเข้าหมู่บ้านห้วยมงคล เพื่อให้การขนส่งผลผลิตทางการเกษตรสะดวกขึ้น และต่อจากนั้น ก็มีโครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์เพื่อแก้ปัญหาสภาพดินเสื่อมโทรม และการจัดหาน้ำสนับสนุนโครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์นั้น เช่น โครงการหนองพลับ โครงการ

หนองพลับขยาย โครงการดอนขุนห้วย โครงการพัฒนาที่ดินตามพระราชประสงค์หุบกะพง และในวันที่ ๙ พฤษภาคม ๒๕๐๕ พระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่า อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ เป็นเขื่อนดินปิดกั้นห้วยตะกาด ที่หมู่บ้านชายทะเลเขาเต่า ความจุ ๖๐๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำให้กับราษฎร อันเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริโครงการแรก เริ่มก่อสร้างในเดือนเมษายน ๒๕๐๖ แล้วเสร็จในปีเดียวกัน

โครงการอ่างเก็บน้ำเขาเต่านี้ นายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี อธิบดีกรมชลประทานเล่าว่า *"เคยมีรับสั่งเล่าว่า ชาวบ้านที่เขาเต่า เขาเดือดร้อน เมื่อตอนที่ฉันอยู่หัวหินไปเยี่ยมเยียนเขา เขาบอกว่าน้ำก็มี แต่พอหมดฝน น้ำก็ลงทะเลหมด พระเจ้าอยู่หัวจึงรับสั่งว่า วิธีแก้ไขก็คือสร้างอ่างเก็บน้ำ ก็บอกหม่อมหลวงชูชาติ กำภู ให้ไปพิจารณาสร้างอ่างเก็บน้ำให้ชาวบ้านที่เขาเต่า มีรับสั่งว่า หม่อมหลวงชูชาติ ท่านก็รับไปวาง โครงการตามแบบวิศวกรที่ดี คือ ไปสร้างอ่างเก็บน้ำไว้บนภูเขา ค่าก่อสร้างเป็น 10 ล้าน ไม่ไหวหรอก แพงเกินไป ทรงมีรับสั่งว่า ฉันเลยให้เงินส่วนตัวไป 4 หมื่นให้กรมชลประทานไปทำเขื่อนดินกั้นตรงนี้ แล้วก็ทำประตูพอหน้าฝนมาก็เก็บน้ำไว้ ชาวบ้านเขาเต่าก็ได้มีไว้ใช้ในหน้าแล้งจนบัดนี้"*

น้ำทิพย์ของทวยราษฎร์

ด้วยความเข้าพระราชหฤทัยอย่างลึกซึ้งทั้งในเรื่องปัจจัยของการพัฒนาอย่างยั่งยืน และสภาวะที่แท้จริงของพสกนิกรของพระองค์ ดังกระแสพระราชดำรัสว่า

"... การเข้าใจถึงสถานการณ์ของผู้ที่เราจะช่วยเหลือนั้นเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุด การช่วยเหลือให้เขาได้รับสิ่งที่เขาควรจะได้รับตามความจำเป็นอย่างเหมาะสม จะเป็นการช่วยเหลือที่ได้ผลดีที่สุด เพราะฉะนั้นในการช่วยเหลือแต่ละครั้ง แต่ละกรณี จำเป็นที่เราจะพิจารณาถึงความต้องการ และความจำเป็นก่อนและต้องทำความเข้าใจกับ

ผู้ที่เราจะช่วยให้เข้าใจด้วยว่า เขาอยู่ในฐานะอย่างไร สมควรที่จะได้รับความช่วยเหลืออย่างไร เพียงใด อีกประการหนึ่งในการช่วยเหลือนั้น ควรยึดหลักสำคัญว่าเราจะช่วยเขา เพื่อให้เขาสามารถช่วยตนเองได้ต่อไป..."

จึงทรงมุ่งมั่นที่จะแก้ปัญหาเรื่องน้ำที่เป็นความต้องการอย่างยิ่ง ให้กับราษฎรของพระองค์อย่างจริงจัง ในทั่วทุกภาคของประเทศ ทั้งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม เพื่อการอุปโภคบริโภค เพื่อรักษาต้นน้ำลำธาร เพื่อระบายน้ำจากพื้นที่ลุ่ม และการบรรเทาอุทกภัย ในรูปแบบที่เหมาะสมกับภูมิประเทศ แหล่งน้ำธรรมชาติในท้องถิ่น ความเหมาะสมด้านเศรษฐกิจ สภาพสังคม และวิถีชีวิตของคนในพื้นที่นั้นเสมอ

การพัฒนาแหล่งน้ำในภาคเหนือของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เริ่มมาตั้งแต่ปี ๒๕๐๑ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในพื้นที่ภาคเหนือ และทรงพบว่าราษฎรชาวไทยภูเขา มีชีวิตความเป็นอยู่โดดเดี่ยวยากจนข้นแค้น เพราะอยู่ห่างไกลเกินกว่าที่ราชการจะเข้าไปดูแลถึง ยังชีพอยู่ด้วยการทำเกษตรแบบเลื่อนลอย และปลูกฝิ่น บางพื้นที่ตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของพรรคคอมมิวนิสต์ พระบรมราโชบายในการช่วยเหลือพัฒนาให้ชาวไทยภูเขามีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้น ทั้งแก้ปัญหาความมั่นคง และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติไปพร้อมกันด้วย คือ การหาหนทางยับยั้งชาวไทยภูเขาไม่ให้บุกรุกทำลายป่าบนภูเขาอันเป็นพื้นที่ต้นน้ำลำธารซึ่งจะก่อให้เกิดความแห้งแล้งตามมา จึงพระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งโครงการ

หลวงพัฒนาชาวเขาหรือโครงการหลวงขึ้น เพื่อให้ชาวไทยภูเขาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอย่างถาวรเป็นหลักแหล่ง ปลูกผลไม้เมืองหนาว พืชเมืองหนาว ทดแทนการทำไร่เลื่อนลอยและการปลูกฝิ่น ในปี ๒๕๑๒ และทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดหาแหล่งน้ำให้กับพื้นที่เพาะปลูก และสำหรับอุปโภคบริโภค

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริในภาคเหนือ ที่กรมชลประทานดำเนินการก่อสร้างเป็นโครงการแรก คือ ฝายทดน้ำบ้านหนองหอย ปิดกั้นห้วยแม่รวก บริเวณบ้านหนองหอย ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มก่อสร้างและแล้วเสร็จในปี ๒๕๑๖ จากนั้นได้พระราชทานพระราชดำริให้ก่อสร้างโครงการฝายทดน้ำ พร้อมท่อส่งน้ำเข้าเหมืองกระจายไปตามพื้นที่หมู่บ้านชาวไทยภูเขาในอำเภอต่าง ๆ และขยายลงสู่หมู่บ้านในที่ราบซึ่งประสบปัญหาการขาดแคลนแหล่งน้ำตลอดจนกระจายไปสู่พื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ในภาคเหนือเป็นลำดับต่อมา

ในระยะแรกของการพัฒนา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงห่วงใยชาวเขาและราษฎรในภาคเหนือมาก เห็นได้ว่า จากโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ๑๐๐ โครงการแรก ระหว่างปี ๒๔๙๕ ถึงปี ๒๕๒๐ นั้นเป็นโครงการพัฒนาในภาคเหนือถึง ๘๕ โครงการ และส่วนใหญ่จัดทำในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกลมากที่สุด เช่น ที่จังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ และน่าน ซึ่งบางแห่งยังไม่มีถนนเข้าไปถึง แม้แต่ในปัจจุบัน

สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีสภาพความแห้งแล้ง ไม่เอื้อต่อการเพาะปลูก ประชากรจึงมีชีวิตความเป็นอยู่อย่างยากไร้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ตั้งแต่ปี ๒๔๙๘ เพราะทรงตระหนักถึงปัญหาความยากลำบากของผู้คนในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะการขาดแคลนน้ำที่รุนแรงยิ่งกว่าภาคอื่น ๆ พระราชดำริในการจัดหาน้ำให้กับราษฎรในระยะแรก เป็นไปเพื่อเสริมงานของรัฐบาลที่จำกัดด้วยงบประมาณและแผนดำเนินงานแก้ปัญหาความน้อยเนื้อต่ำใจว่าถูกทอดทิ้งของราษฎร ในครั้งแรก พระราชทานแนวพระราชดำริให้กรมชลประทานดำเนินการก่อสร้างโครงการอ่างเก็บน้ำบ้านส้างแก้ว ที่บ้านส้างแก้ว ตำบลส้างค้อ อำเภอกุดบาก จังหวัดสกลนคร และพระราชทานพระราชดำริให้มุ่งเน้นจัดหาแหล่งน้ำสำหรับราษฎรในพื้นที่ล่อแหลมในด้านความมั่นคง เช่น อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม อำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นต้น หลังจากเหตุการณ์ปัญหาด้านความมั่นคงคลี่คลายแล้ว จึงได้เน้นการพัฒนาพื้นที่ทั่วทั้งภูมิภาค พัฒนาแหล่งน้ำในรูปอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กและงานปรับปรุงขุดลอกแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ขุดลอกหนอง คลอง บึง หรือขุดสระเก็บน้ำในไร่นาตามแนวทฤษฎีใหม่ กระจายตามพื้นที่จังหวัดต่าง ๆ ทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

งานชลประทานในเวลานั้น จึงมีพระราชดำริเป้าหมายเพื่อความมั่นคงของชาติอีกด้วย และเป็นการทำงานที่ต้องเผชิญกับอันตรายทุกขณะ ดังเช่นที่ นายรุ่งเรือง จุลชาต อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๓ ถ่ายทอด

ประสบการณ์เมื่อครั้งเป็นนายช่าง ควบคุมการก่อสร้างโครงการเขื่อนน้ำอูน จังหวัดสกลนคร ว่า

"เริ่มถวายงานพระองค์ท่านเมื่อปี ๒๕๑๔ เสด็จพระราชดำเนินไปจังหวัดสกลนคร ผมเป็นนายช่างรับผิดชอบโครงการเขื่อนน้ำอูนอยู่ ตอนนั้นมีพระราชดำริงานชลประทานในภาคใต้ ภาคเหนือมามากแล้ว แต่ภาคอีสาน เสด็จลงไปจริงจังเมื่อปี ๒๕๑๔ ที่สกลนคร มีพระราชดำริหลาย ๆ จุด เมื่อเสด็จฯ เยี่ยมราษฎร แต่ทรงเริ่มงานที่นี่จริงจังเมื่อปี ๒๕๑๘ จากนั้นมาก็พระราชทานแนวพระราชดำริมาตลอด โดยทรงเน้นการหาแหล่งน้ำเพื่อพัฒนาคน พัฒนาพื้นที่การเกษตร ให้ราษฎรกินดีอยู่ดี ต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ซึ่งรุนแรงมากขณะนั้น เอาการเกษตรนำ เอาแหล่งน้ำนำ ที่ไหนมีแหล่งน้ำ ราษฎรกินดีอยู่ดี คอมมิวนิสต์มายุยงไม่ได้ ราษฎรก็หันมาให้ความร่วมมือ ขณะนั้นเป็นโครงการขนาดเล็กเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีโครงการขนาดใหญ่ ประกอบกับสมเด็จย่าเสด็จมาประทับที่สกลนครเป็นประจำทุกปี และเสด็จฯ ไปประทับที่เขื่อนชลประทานน้ำอูน เพราะฉะนั้นงานพัฒนาแหล่งน้ำทั้งของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จย่าจึงมีอยู่ตลอดเวลา และทำให้การพัฒนาแหล่งน้ำในจังหวัดสกลนครและข้างเคียงเกิดขึ้นมาก"

ความยากลำบากของการทำงานในเวลานั้น อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๓ เล่าว่า

"สมัยนั้น มีปัญหาเรื่องผู้ก่อการร้าย ทำให้การก่อสร้างค่อนข้างมีปัญหา เพราะจะถูกรังควานตลอด มีการรวมตัวกันเผานิคม เพื่อไม่ให้โครงการสำเร็จ ไม่ให้สามารถเก็บน้ำได้ ตอนนั้น กรมชลประทานต้องสร้างกองกำลังของตัวเองขึ้นมา โดยใช้ทหารที่ปลดประจำการแล้ว พร้อมอาวุธสำหรับป้องกันตัวเอง โดยประสานกับกองทัพภาคที่ ๒ และกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจในพื้นที่ ต้องส่งกำลังเข้ามาดูแลส่วนหนึ่ง กรมชลประทานก็ต้องดูแลตัวเองส่วนหนึ่ง

ช่วงปี ๒๕๑๔-๒๕๑๘ เป็นช่วงที่สถานการณ์รุนแรงที่สุด แต่กรมชลประทานจะหยุดไม่ได้ ตอนนั้นเราต้องทำงานกันวันละ ๒๔ ชั่วโมง ถ้าหยุดเราก็แพ้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวท่านรับสั่งว่าเราต้องเอาความเจริญเข้าไปก่อน เอาแหล่งน้ำเข้าไปให้ได้ มีน้ำกินน้ำใช้ จะได้ไม่เดือดร้อน ถ้าเขามีน้ำจะหมดปัญหา ซึ่งก็เป็นจริงตามนั้น"

ในภาคใต้ จากที่เคยมีแต่ความอุดมสมบูรณ์ ทำให้คนใต้มีฐานะเศรษฐกิจที่ดี กลับต้องกระทบกระเทือนอย่างมาก เนื่องมาจากปัญหา *"น้ำ"* ที่ไม่ใช่แค่ขาดแคลนหรือมีน้ำมากเกินไปในบางครั้งเท่านั้น คุณภาพน้ำยังเป็นปัญหาสำคัญอีกด้วยและเกิดสั่งสมมาช้านาน นับตั้งแต่ปี ๒๕๑๗ ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานไปประทับแรม ณ พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ จังหวัดนราธิวาส เพื่อทรงเยี่ยมราษฎรในภาคใต้ มักเสด็จฯ ตามพระราชอัธยาศัยไปตามหมู่บ้านในท้องถิ่นต่าง ๆ เป็นระยะทางไกล ๆ โดยไม่มีหมายกำหนดการ และจะมีพระราชกระแสรับสั่งถามถึงชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากิน และสภาพแหล่งน้ำบริเวณใกล้หมู่บ้าน น้ำไหลไปทางไหน ใช้น้ำทำประโยชน์อะไร มีปัญหาเดือดร้อนอย่างไร เพื่อทรงหาหนทางและวิธีการช่วยเหลือแก้ไข

เมื่อทรงพบว่า ปัญหาของภาคใต้ คือ มีพื้นที่พรุ ใช้ทำประโยชน์ไม่ได้อยู่หลายพื้นที่ จึงพระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทานก่อสร้างโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะซึ่งเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริแห่งแรกของภาคใต้ เมื่อปี ๒๕๑๘ และจากนั้นจึงมีโครงการระบายน้ำเกิดขึ้นตามมาอีกหลายโครงการ เช่น โครงการมูโนะ โครงการไม้แก่น โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำบางนรา เป็นต้น

ภาคกลาง รวมทั้งภาคตะวันออกและภาคตะวันตก ก็มีปัญหาแตกต่างกันไป เช่น ภาคตะวันตก บริเวณจังหวัดเพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์ มีสภาพดินเสื่อมโทรม เนื่องจากเป็นพื้นที่ไร่สับปะรดเก่าและขาดแคลนแหล่งน้ำ ได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดหาแหล่งน้ำเพื่อใช้ในการปรับปรุงสภาพพื้นที่ ส่วนภาคตะวันออก ทรงห่วงใยพื้นที่ชายแดนบริเวณจังหวัดปราจีนบุรีและสระแก้ว จึงพระราชทานแนวพระราชดำริที่มุ่งเน้นพัฒนาแหล่งน้ำในเขตพื้นที่เชิงเขาใหญ่ เช่น แม่น้ำนครนายกและแม่น้ำสาขา ส่วนที่ราบภาคกลางซึ่งเป็นที่ราบลุ่ม มักมีปัญหาน้ำท่วมขังและขาดแคลนน้ำในบางปี ได้พระราชทานแนวพระราชดำริในการแก้ไขปัญหาด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จัดการแบ่งน้ำในทุ่งตะวันออกและพื้นที่กรุงเทพมหานคร โดยการก่อสร้างระบบคันกั้นน้ำตามความเหมาะสม โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดลพบุรี และจังหวัดสระบุรี เพื่อบรรเทาอุทกภัยและแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลเป็นต้น

นายปราโมทย์ ไม้กลัด อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๔ เล่าถึงการทรงงานพัฒนาแหล่งน้ำของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวว่า

“พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเห็นปัญหาของราษฎรในชนบทว่าเป็นอย่างไร ในพระราชหฤทัยก็ทรงมุ่งมั่นที่จะช่วยเหลือประชาชน ดังพระปฐมบรมราโชวาทที่ว่า เราจะปกครองแผ่นดินโดยธรรม เพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชนชาวสยาม เป็นพื้นฐานอยู่ในพระราชหฤทัย เคยทรงเล่าถึงเมื่อครั้งที่เสด็จฯ แปรพระราชฐานไปประทับแรมที่วังไกลกังวลว่า “ตอนบ่าย ๆ ทุกบ่ายถ้าไม่มีงานอะไร ฉันจะขับรถขึ้นไปบนแผ่นดิน เข้าไปตามหมู่บ้านต่าง ๆ บางทีเป็นทางการ บางทีก็ไม่เป็นทางการ ราษฎรในหมู่บ้านก็ยังไม่รู้จัก ยังไม่เคยเห็นพระเจ้าอยู่หัวตัวจริงเลย” ทรงเล่าด้วยว่า เมื่อเสด็จฯ ไปชะอำก็ดี หัวหินก็ดี ไปคุยกับราษฎรที่ไหนก็ตาม เขาจะขอ ๒ อย่าง อย่างแรก ขอถนน อย่างที่ ๒ ขอน้ำ เพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ฤดูร้อนก็ไม่มีฝน แม้กระทั่งฤดูฝนฝนก็ดีบ้างไม่ดีบ้าง ที่หมู่บ้านเขาเต่า มีแต่น้ำเค็ม ไม่มีน้ำดื่มกิน พระองค์ท่านทรงคิดถึงกรมชลประทาน ก็

พระราชทานพระราชดำริให้สร้างอ่างเก็บน้ำเขาเต่า ทีมงานเขื่อนแก่งกระจานเป็นคนสร้าง หม่อมหลวงชูชาติท่านไปเป็นนายช่างควบคุมการก่อสร้างเองเลย

การทรงงานพัฒนาแหล่งน้ำในระยะแรก ๆ นั้น นายปราโมทย์ เล่าว่า *“ด้วยเหตุที่ทรงเห็นปัญหาเรื่องน้ำ มีรับสั่งว่าราษฎรช่วยตัวเองไม่ได้ เพราะฉะนั้นก็ต้องไปช่วยเขาทำอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กขนาดย่อม ทำฝายอะไรก็แล้วแต่ ขยายไปทั้งภาคเหนือภาคใต้ ในระยะแรก ๆ ยังไม่ได้ทรงงานในเชิงเทคนิคนัก คือ เมื่อเสด็จฯ เยี่ยมราษฎรที่ไหน พอรู้ว่ามีงานเรื่องน้ำมาก เจ้าหน้าที่นำโดยอธิบดีก็ต้องตามเสด็จฯ ไป เพราะแต่ละครั้งก็มีงานออกมาและจะทรงมีรับสั่งถึง”*

“การทำงานของกรมชลประทานในช่วงนั้น เมื่อทรงใช้แล้ว ใครจะไปทำสุ่มสี่สุ่มห้า ไม่ให้เป็นที่ไว้วางพระราชหฤทัยก็คงไม่ได้ ทุกคนตั้งแต่ระดับสูงจนถึงเจ้าหน้าที่ ก็ต้องปฏิบัติงานให้ครบถ้วนให้ถูกต้อง ปฏิบัติงานให้ครบถ้วนในที่นี้ หมายถึงการเอาใจใส่ให้ครบถ้วน เกาะติดตลอดเวลา ไม่ใช่รับสั่งแล้วก็หายไป ๔ เดือน ๕ เดือนอะไรอย่างนี้ ต้องให้ทันเหตุการณ์ทันเวลา ครบถ้วนสอดคล้องตามที่ทรงมุ่งหวัง เป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เป็นสิ่งที่เราเอาใจใส่กัน จะทำอะไรก็ต้องให้เกิดผลที่เป็นรูปธรรมภายในเวลาสมควร ไม่ได้ก็คือไม่ได้ ถ้าได้มันคืออะไร เมื่อรับสั่งถามต้องมีคำตอบ ไม่ใช่เงียบหายไป และการที่พวกเราได้รับการถ่ายทอดอุปนิสัยมาจากบรรพบุรุษว่า จะทำอะไรต้องให้ถูกต้อง

ตามหลักเทคนิควิธีการ พูดง่าย ๆ ก็คือ ทำแล้วต้องไม่พัง ต้องเกิดประโยชน์คุ้มค่า พระองค์ท่านก็เป็นนักเทคนิค เมื่อทรงเห็นพวกเราทำงานแบบนี้ จะเรียกว่าทรงโปรดก็คงได้ ถ้าทำไม่ดี ท่านก็ไม่เอาด้วย แล้วก็จะทรงดุเราด้วย"

นายปราโมทย์ ยังถ่ายทอดบรรยากาศการทำงานของกรมชลประทาน ในช่วงหลังจากปี ๒๕๐๙ ที่เขื่อนแก่งกระจานก่อสร้างแล้วเสร็จด้วยว่า ส่วนใหญ่เป็นโครงการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เช่น โครงการเขื่อนลำพระเพลิง โครงการลำปาว โครงการแม่แตง โครงการน้ำพอง ขณะเดียวกันก็มีโครงการขนาดกลางเกิดขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วย รัฐบาลสมัยนั้นเห็นว่ากรมชลประทานมีศักยภาพในการทำงาน ก็มอบหมายงานมาให้ทำ งานชลประทานก็เลยขยายไปมาก เรียกว่าทำงานเป็นจักรผันทีเดียว

"บรรยากาศการทำงาน ผมว่ามีความสนุกสนานมาก ทุกงานทุกฝ่ายจะมาชุมนุมกันอยู่ที่ตึกพระบรมราชานุสาวรีย์ ผู้คนวิ่งกันตลอด งานนี้ออกแบบเสร็จหรือยัง งานนี้ได้เงินหรือยัง วิ่งประสานงานกันสนุกสนาน เพราะในช่วงนั้น งานเกือบทั้งหมด กรมชลประทานทำเอง เพิ่งจะเริ่มมีการจ้างบ้างไม่มากนัก ต้องสำรวจเอง คำนวณเอง ออกแบบเอง งานมันมากชนิดที่ว่าออกแบบกันไม่ทันเลย"

นี่คือยุคเริ่มต้นการปฏิบัติงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และนับจากนั้นเป็นต้นมา กรมชลประทานก็ได้ปฏิบัติงานถวายอย่างต่อเนื่องมาเป็นระยะเวลาอีกกว่า ๔๐ ปี ด้วยวิธีการทำงานในแบบของกรมชลประทาน ซึ่งนายรุ่งเรือง จุลชาต อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๓ บอกกล่าว *"พระองค์ท่านจะรับสั่งออกมา บางครั้งเป็นเหมือนแนวพระราชดำริ แนวคิดพวกเราที่เคยถวายงานเข้าใจ เราจะสนองตอบ คือ สิ่งไหนที่เราศึกษารวบรวมไว้แล้ว เป็นไปตามที่พระองค์ท่านศึกษาไว้แนวเดียวกัน เราก็จะรับได้เลย และสนองตอบ แล้วเสนอรัฐบาลดำเนินการ แต่สำหรับสิ่งที่ยังไม่ชัดเจน แต่เป็นแนวพระราชดำริของพระองค์ท่าน ผมจะใช้คำว่า สำหรับเรื่องนี้ ข้าพระพุทธเจ้าจะขอรับใส่เกล้าฯ พิจารณากราบบังคมทูลโดยด่วน แล้วเราก็มารีบศึกษา ดูในรายละเอียดทำเสนอขึ้นไป เพราะบางอย่างมันต้องการรายละเอียดจะมีผลกระทบอะไรบ้าง ให้ทรงมีพระบรมราชวินิจฉัยออกมา หากมีพระราชประสงค์อยากรู้รายละเอียดลึก ๆ เราก็เข้าไปกราบบังคมทูล พระองค์ท่านทรงใช้เหตุและผลในการพิจารณาตัดสิน ดูว่าข้อเท็จจริงเป็นเช่นไร ในการทำงานของพวกเราก็ทำงานด้วยเหตุและผล โดยนำเอาแนวพระราชดำริของพระองค์ท่านมาขยายความ"*

นักษัตรที่ ๗ ชลประทานสนองบาทบงสุ์ (๒๕๑๘–๒๕๒๙)

นับแต่ปี ๒๕๑๘ เป็นต้นมา โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ได้เกิดขึ้นอย่างมากมาย และกระจายทั่วไปทุกภูมิภาค ทุกแห่งหนที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเยี่ยมและแก้ไขปัญหาความเดือดร้อนให้กับราษฎรของพระองค์

ในช่วงเวลาซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังทรงเปี่ยมด้วยพระพละกำลังอันแข็งแกร่ง พระพลานามัยที่แข็งแรงสมบูรณ์ และด้วยพลังพระราชหฤทัยอันมุ่งมั่น ที่จะบำบัดทุกข์บำรุงสุขเหล่าพสกนิกร ที่พสกนิกรทั้งประเทศต่างพากันคุ้นตาและคุ้นใจ คือ การเสด็จพระราชดำเนินไปในท้องที่ทุรกันดารในบางแห่ง ที่แม้แต่รถขับเคลื่อนสี่ล้อในขบวนรถยนต์พระที่นั่งยังไต่ขึ้นเขาไม่สำเร็จ ก็จะเสด็จพระราชดำเนินโดยพระบาทเป็นระยะทางยาวไกลนานหลายชั่วโมง บางครั้งก็ท่ามกลางอากาศอันร้อนระอุ จนพระพักตร์คล้ำด้วยแสงแดด บางครั้งต้องเสด็จพระราชดำเนินผ่านพื้นที่ที่เต็มไปด้วยปลิงและทากบุกผ่านป่ารกและชื้นแฉะ

แม้จะทรงเหน็ดเหนื่อยอ่อนเพลีย พระเสโทหลั่งไหลเต็มพระพักตร์ แต่ไม่มีแม้สักครั้งที่พสกนิกรชาวไทยจะได้เห็นความอ่อนล้าท้อถอย ไม่ว่าเส้นทางจะยากลำบากเพียงใด ดูเหมือนว่ากลับจะทรงสำราญพระราชหฤทัยในการปฏิบัติพระราชกรณียกิจเพื่อช่วยเหลือราษฎรของพระองค์ด้วยซ้ำไป และเมื่อเสด็จพระราชดำเนินถึงที่หมาย จะทรงซักถามสภาพความเป็นอยู่ ความเดือดร้อน และความต้องการการช่วยเหลือ ตลอดจนทอดพระเนตรแหล่งน้ำในพื้นที่ว่ามาจากที่ไหน ผ่านหมู่บ้านไหนบ้าง สำหรับเป็นข้อมูลในการจัดหาแหล่งน้ำช่วยเหลือราษฎรต่อไป

นายปราโมทย์ ไม้กลัด อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๔ ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่า เป็นผู้ที่ได้ถวายงานใกล้ชิดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างยาวนาน เล่าว่า

"ผมเริ่มถวายงานปี ๒๕๑๙ ตอนนั้นงานพระราชดำริมีมากขึ้นแล้วในทุกภาค กรมชลประทานก็จะมีผู้แทนกรมฯ ตามเสด็จฯ ไปด้วยทุกครั้ง ผมเป็นคนหนึ่งในทีมงานกรมชลประทาน รับผิดชอบพื้นที่ภาคอีสาน ก็ตามหลังผู้ใหญ่ไป จำได้ว่า ตอนนั้นพระตำหนักภูพานกำลังเริ่มสร้าง งานแรกของผมสมัยนั้นเป็นการวางโครงการในพื้นที่แถวภูพาน สกลนคร ถวายพระองค์ท่าน วางไปเป็นชุดเลยว่าพื้นที่แถบนั้นต้องทำอะไรบ้าง อ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก ขนาดกลาง เป็นการวางโครงการเบื้องต้นตามสภาพภูมิศาสตร์และพื้นที่ที่เป็นอยู่ นี่คือเริ่มแรก ตอนนั้นเขาใช้ให้ทำก็ทำ"

หลังจากนั้น ทุกคราวที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปภาคอีสาน ซึ่งจะทรงออกพื้นที่บ่อยวันเว้นวันหรือบางทีก็ทุกวัน นายช่างปราโมทย์ก็ต้องตามเสด็จพระราชดำเนินไปทุกที่ เกิดเป็นงานที่จะทรงจี้ตลอดตั้งแต่ปี ๒๕๒๐ เป็นต้นมา ในยุคนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดเล็ก โดยพระราชดำริว่า ให้ทำโครงการขนาดพอสมควรเพื่อให้เสร็จได้โดยเร็ว ซึ่งก็สอดคล้องกับแผนพัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กที่มีกรอบกำหนดให้เสร็จภายใน ๑ ปี โครงการลักษณะนี้ จึงเกิดขึ้นและกระจายไปทั่ว

วิธีการมอบหมายงานพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้นจะเป็นไปในรูปแบบทรงให้ไปคิดต่อ ซึ่งนายปราโมทย์ ถ่ายทอดให้ฟังว่า

"ทุกครั้ง จะไม่ได้รับสั่งออกมาว่าให้ทำอะไร อย่างไร แต่จะรับสั่งถึงสภาพปัญหาและข้อมูลที่ทรงได้รับจากราษฎรในคราวนั้น ๆ แล้วก็จะรับสั่งว่า มันน่าจะตรงนี้นะ คำว่ามันน่าจะทำตรงนี้นะ คิดว่าทำตรงนี้ จะได้น้ำขนาดนี้รับสั่งของพระองค์ท่านเป็นไปในทำนองให้ไปคิดต่อ เราก็ต้องกาด้วยดินสอไว้ในแผนที่ของเรา ป้องกันลืม"

แม้ว่าในเวลานั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จะทรงพระปรีชาสามารถในการวิเคราะห์ข้อมูลในแผนที่ได้ชัดเจนมากแล้ว ตั้งแต่ปี ๒๕๒๐ เพียงทอดพระเนตรแผนที่ก็รับสั่งได้ว่า ถ้าสร้างเขื่อนตรงนี้ น่าจะเก็บน้ำได้สัก ๕ แสนคิว หรือถ้าสร้างเขื่อนตรงนี้ น่าจะสูงไม่มากนักก็น่าจะทำได้ แล้วก็จะทรงชี้ตำแหน่งในแผนที่ โดยทรงพิจารณาจุดที่จะแก้ปัญหาให้ราษฎรได้ และสอดคล้องกับความต้องการของราษฎร แต่ก็จะทรงฟังความเห็นที่ผู้แทนกรมชลประทานกราบบังคมทูลด้วยว่า ทำได้หรือไม่ได้ ด้วยเหตุใด จนได้ข้อยุติ พอสมควรแก่เวลาก็มืดแล้ว เมื่อจบงานแล้วจะเสด็จฯ กลับ จะมีรับสั่งในที่สุดว่า คิดให้ดี คิดให้รอบคอบ ถ้าคุ้มก็ทำ มักเป็นเช่นนี้เสมอ โดยความหมายของคำว่า *"คุ้ม"* นั้นก็คือ ทำให้ราษฎรมีความสุขแก้ปัญหาได้ แต่ก็ต้องสอดคล้องเหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ภูมิประเทศและเทคนิควิชาการเทคโนโลยีด้วย

แผ่ไปในทุกทิศา

ด้วยพระราชปณิธานอันมุ่งมั่น และหลักการทรงงานเช่นนี้เอง โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ในเวลาต่อมาจึงได้ขยายขอบข่ายจากการจัดหาแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์ของราษฎร มาสู่การป้องกันบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ การบำบัดน้ำเสีย และการอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร

ในพื้นที่ภาคเหนือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานแนวพระราชดำริไว้อย่างชัดเจนให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ป่าต้นน้ำให้คงความสมบูรณ์ตลอดไป และอนุรักษ์ธรรมชาติให้เกิดความสมดุล จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้จัดตั้งศูนย์ศึกษาการพัฒนาห้วยฮ่องไคร้ขึ้นที่ตำบลป่าเมี่ยง อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ เมื่อปี ๒๕๒๕ ให้เป็นพื้นที่ต้นแบบการศึกษาว่าต้นน้ำลำธารลักษณะนี้ จะทำการพัฒนาและอนุรักษ์พื้นที่อย่างไร จากนั้นจะพระราชทานแผนที่ที่ทรงกำหนดขอบเขตโครงการแก่อธิบดีกรมชลประทานให้ศึกษาสภาพทางกายภาพในเรื่องของดิน น้ำ ป่าไม้ สภาพภูมิประเทศว่าเป็นอย่างไร ลู่ทางที่สมควรดำเนินการต่อไป โดยใช้ลุ่มน้ำห้วยฮ่องไคร้เป็นลุ่มน้ำสำหรับการศึกษาพัฒนารูปแบบต่าง ๆ โดยใช้ระบบน้ำชลประทานเป็นแกนนำ สำหรับเป็นต้นแบบการพัฒนาพื้นที่ต้นน้ำลำธารของลุ่มน้ำต่าง ๆ ในภาคเหนือ

นอกจากนี้ ยังทรงให้ทำการศึกษาระบบการป้องกันป่าไม้ไม่ให้เกิดไฟไหม้ โดยวิธี *"ป่าเปียก"* ทำให้ป่าเขียวตลอดปี ไม่ผลัดใบ และพระราชทานแนวพระราชดำริการพัฒนาผสมผสานอนุรักษ์ต้นน้ำลำธาร โดยก่อสร้างฝายชะลอน้ำบนภูเขาตามพระราชดำริ (CHECK DAM) ปิดกั้นร่องน้ำเป็นระยะ ๆ กระจายทั่วไปในพื้นที่ป่าเพื่อชะลอความเร็วของน้ำที่จะไหลลงสู่พื้นราบ และเก็บกักน้ำไว้เพื่อรักษาความชุ่มชื้นของพื้นดินในฤดูแล้ง และทำคูน้ำระบบก้างปลา เพื่อกระจายน้ำออกไปเพิ่มความชุ่มชื้นในดินและป่าไม้ตามแนวสองฝั่งลำธาร ให้มีสภาพเขียวชอุ่มตลอดปีในทำนอง *"ฤดูฝนเทียม"* และเป็นแนวป้องกันไฟ น้ำที่ไหลมาเบื้องล่างก็ทำอ่างเก็บน้ำไว้รองรับและใช้ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำสนับสนุนกิจกรรมการ

เพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์และการประมงต่อไป

ในพื้นที่ที่เป็นที่ลุ่มน้ำท่วมขังในฤดูฝน แต่ฤดูแล้งกลับไม่มีน้ำ ไม่อาจใช้ประโยชน์ในการเพาะปลูกได้ เช่น ลุ่มน้ำก่ำ จังหวัดสกลนคร-นครพนม ได้พระราชทานแนวทางแก้ไข ดังปรากฏในรูปลายพระหัตถ์ที่ทรงเขียนหรือที่ทรงเรียกว่า *"ตัวยึกยือ"* พระราชทานให้กรมชลประทานนำแนวทางดังกล่าวมาศึกษา เพื่อดำเนินการก่อสร้างโครงการพัฒนาลุ่มน้ำก่ำตามแนวพระราชดำริ เป็นต้นแบบใช้สำหรับการพัฒนาลุ่มน้ำอื่น ที่มีลักษณะคล้ายกัน เช่น ลุ่มน้ำสงคราม ลุ่มน้ำเซบาย ลุ่มน้ำเซบก เป็นต้น

งานพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพื้นที่อีสานใต้ ส่วนใหญ่จะเริ่มในปี ๒๕๒๑ โดยจะทรงเน้นเรื่องความมั่นคงเป็นสำคัญและมีโครงการพัฒนาที่จังหวัดบุรีรัมย์ เริ่มจากการพระราชทานแผนที่ที่ทรงวางโครงการพัฒนาพื้นที่บริเวณบ้านโนนดินแดง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นแกนกลาง พระราชทานแนวพระราชดำริให้กรมชลประทานก่อสร้างอ่างเก็บน้ำคลองมะนาวขึ้น เพื่อจัดหาน้ำให้กับราษฎร ให้มีที่อยู่อาศัยและทำกินเป็นหลักแหล่งถาวรเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงให้กับพื้นที่บริเวณนั้น และมีพระราชดำริให้สร้างอ่างเก็บน้ำเพื่อความมั่นคงในพื้นที่อื่น ๆ ตามมา

ในพื้นที่ภาคใต้ หลังจากโครงการระบายน้ำพรุบาเจาะ ซึ่งเป็นโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริแห่งแรกของภาคใต้ เมื่อปี ๒๕๑๘ ก็มีโครงการระบายน้ำเกิดขึ้นตามมาอีกหลายโครงการ เช่น

โครงการมูโนะ โครงการไม้แก่น โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำบางนรา เป็นต้น ตามมาด้วยโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการเพาะปลูกและการอุปโภคบริโภคอีกปีละหลาย ๆ โครงการโดยต่อเนื่อง รวมทั้งพระราชดำริเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำเปรี้ยว น้ำเค็ม และน้ำเสียไปพร้อมกัน

นายสามารถ โชคคณาพิทักษ์ อธิบดีกรมชลประทาน คนที่ ๒๖ เล่าถึงการทำงานในโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามูโนะ จังหวัดนราธิวาส ว่า

"ปี ๒๕๒๖ ไปเป็นหัวหน้าโครงการส่งน้ำและบำรุงรักษามูโนะ อยู่นราธิวาส ส่วนมากจะเป็นงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการขนาดเล็กมีทำทุกปี ตามที่พระองค์ท่านดำริมา มอบหมายมาให้ เราจะวางเป้าหมายไว้ว่ามีพระราชดำริปีนี้ปีหน้าต้องเห็นก่อสร้างแล้วไม่เสร็จก็ต้องเห็นว่าก่อสร้างอยู่ การทำงานของเราเป็นการสนองพระราโชบาย เข้าถึงชาวบ้านในท้องถิ่น เรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีของเขา จนทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปได้ งานโครงการพระราชดำริ ส่วนมากก่อสร้างในพื้นที่ที่เป็นจุดล่อแหลม ก็ต้องจ้างพวกเขามาเป็นยามพูดไทยไม่ได้ก็รับ เพราะถ้าได้พวกนี้มาเป็นยามแล้ว ของจะไม่หาย พวกนั้นก็กลายมาเป็นลูกน้องเรา การทำงานก็ง่ายขึ้น เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ มาทรงเปิดเขื่อนบางนรา นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นมาร่วมพิธีด้วย ซึ่งตามปกติแล้วเขาจะไม่ไปในพื้นที่ที่เสี่ยงภัย แต่เพราะเราดูแลสถานการณ์ได้เรียบร้อย เป็นที่ไว้วางใจ ผมคิดว่าเป็นความสำเร็จของกรมชลประทานอย่างมากในครั้งนั้น"

ปัญหาน้ำในพื้นที่ภาคกลาง มิใช่เฉพาะการขาดแคลนเท่านั้น แต่ยังมีปัญหาน้ำท่วมที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงห่วงใยและแก้ไข เพราะทำความเดือดร้อนเสียหายให้เกิดกับชีวิตและทรัพย์สินของราษฎร ดังเหตุการณ์น้ำท่วมที่เกิดขึ้นรุนแรงหลายครั้งในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลในปี ๒๕๒๓ พระราชทานแนวพระราชดำริให้ก่อตั้งโครงการที่จะมิให้น้ำท่วมชานเมืองด้านทิศตะวันออก โดยการให้น้ำที่หลากมาจากทางเหนือไหลลงสู่คลองในจังหวัดปทุมธานี น้ำจากทิศตะวันออกให้ไหลลงสู่คลองในจังหวัดสมุทรปราการและไหลลงสู่ทะเลโดยตรงต่อไป โครงการดังกล่าวเป็นแผนระยะยาวที่จะขุดลอกคลอง ๑๙ สาย ซึ่งมีความยาวรวมกัน ๑๓๓.๕ กิโลเมตร และตั้งสถานีสูบน้ำ ๔๓ แห่งเพื่อควบคุมการไหลของน้ำ ซึ่งกรมชลประทานได้ร่วมกับกรมทางหลวงดำเนินการด้วยงบประมาณ ๓๗๕ ล้านบาท เมื่อปี ๒๕๒๖

ปี ๒๕๒๖ ได้เกิดฝนตกหนักในช่วงฤดูฝน วัดได้ถึง ๕๓๔ มิลลิเมตร สูงสุดเท่าที่เคยบันทึกไว้ในประเทศไทย น้ำได้ท่วมขังในบางพื้นที่เป็นเวลานาน จนเกิดความสูญเสียถึง ๖,๖๐๐ ล้านบาท ในวันที่ ๗ พฤศจิกายน ๒๕๒๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินไปทรงสำรวจสถานการณ์น้ำท่วมบริเวณพระโขนงและลาดพร้าว ที่ถูกน้ำท่วมขังนานถึงสองเดือน พระราชทานพระราชดำริให้ขุดลอกคลองธรรมชาติบางสายและขุดลอกท่อระบายน้ำใต้ถนน เพื่อให้น้ำไหลได้สะดวกกับซ่อมแซมท่อประปาตามถนน ทั้งยังพระราชทานแนวพระราชดำริให้สร้างประตูน้ำในคลองแสนแสบ ตรงจุดที่จะเชื่อมต่อกับคลองบางกะปิให้เร็วที่สุดที่จะทำได้ วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๒๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินลุยน้ำตามตรอกและถนนที่น้ำท่วม ทอดพระเนตรความคืบหน้าของโครงการบรรเทาน้ำท่วมตามพระราชดำริและทรงเก็บข้อมูลด้วยพระองค์เองไปตามถนนสายสรรพาวุธ-บางนา ในเวลาต่อมา ยังเสด็จพระราชดำเนินไปทอดพระเนตรสภาพน้ำท่วมเขตบางขุนเทียนและเขตธนบุรี เสด็จพระราชดำเนินลุยน้ำท่วมกว่าหนึ่งกิโลเมตร และทรงใช้เวลา ๔ ชั่วโมงในการทรงตรวจตราประตูน้ำและทรงสังเกตการสูบน้ำด้วยพระองค์เอง กับทั้งมีพระราชปฏิสันถารกับราษฎรที่ได้รับความเดือดร้อนอย่างใกล้ชิด จากนั้นพระราชทานพระราชดำรัสแนะนำให้เจ้าหน้าที่กรมชลประทานก่อสร้างอุโมงค์ใต้ทางรถไฟสายแม่กลองเพิ่มขึ้น และขุดคลองลัดเพื่อเร่งให้น้ำระบายได้เร็วขึ้น ซึ่งทุกครั้งของการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจะทรงวางแนวทางและวิธีการแก้ไขด้วยพระองค์เอง พร้อมทั้งทรงเรียกประชุมคณะบุคคลที่เกี่ยวข้อง แล้วพระราชทานแนวพระราชดำริในการแก้ไขและบรรเทาปัญหา

พื้นที่ลุ่มน้ำเพชรบุรีเป็นอีกพื้นที่ที่ประสบกับปัญหาน้ำท่วม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวจึงได้พระราชทานแนวพระราชดำริเมื่อวันที่ ๑๗ มิถุนายน ๒๕๒๓ ให้กรมชลประทานดำเนินการก่อสร้างอ่างเก็บน้ำห้วยแม่ประจันต์ขึ้น ที่ตำบลหนองหญ้าปล้อง อำเภอหนองหญ้าปล้อง จังหวัดเพชรบุรี เพื่อบรรเทาอุทกภัยในเขตโครงการเพชรบุรีให้ได้ผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

จากน้ำเสียสู่น้ำใส ด้วยน้ำพระราชหฤทัย

กรุงเทพมหานคร ยังมีปัญหาน้ำเสียเป็นปัญหาหนัก ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทานศึกษาแนวทางการแก้ไขปัญหาน้ำเสียในปี ๒๕๒๗ ซึ่งนายปราโมทย์ อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๔ เล่าว่า

“มีรับสั่งว่า กรุงเทพฯ มีคลองหลายคลอง ทั้งทิศใต้และทิศเหนือเชื่อมกับแม่น้ำเจ้าพระยา ให้ใช้ประโยชน์จากน้ำขึ้นน้ำลง ถ้าน้ำลง ให้เอาเข้าในคลองด้านทิศเหนือแล้วไปออกทิศใต้ ถ้าน้ำขึ้นเอาน้ำเข้าคลองด้านทิศใต้ไปออกทิศเหนือ นี่คือหลักการ หลังจากนั้น เป็นเรื่องของผักตบชวา ปี ๒๕๒๘ เสด็จฯ ทอดพระเนตรน้ำเสียที่ปากคลองเทเวศร์และคลองสามเสน รับสั่งให้เอาน้ำเสียจากคลองสามเสนไปไว้ในบึงมักกะสัน แล้วทำโครงการกำจัดน้ำเสียด้วยผักตบชวาในบึงมักกะสัน กรมชลประทานเป็นผู้ขุดลอกทำความสะอาดบึง จนกระทั่งปี ๒๕๓๐ รับสั่งว่าจะไปเยี่ยมบึงมักกะสัน ครั้งนั้นทรงลงเรือ ประทับทอดพระเนตรสภาพของบึง หลังจากนั้น ท่านเรียกเข้าเฝ้าแล้วรับสั่งว่า อยากจะรวบรวมน้ำเสียกรุงเทพฯ มาบำบัดที่

ริมทะเล ทรงถ่ายเอกสารของประเทศออสเตรเลียมาให้ดูเรื่องระบบบำบัดน้ำเสียของนครเมลเบิร์น ซึ่งเป็นการรวบรวมน้ำเสียผ่านอุโมงค์ผ่านท่อไปบำบัดที่ริมมหาสมุทร ทรงรับสั่งว่าไปดูสิว่าเขาทำกันอย่างไร”

วิธีการของนครเมลเบิร์น ที่คณะกรมชลประทานเดินทางไปดู คือ การรวบรวมน้ำเสียไว้ในบ่อขนาดใหญ่ ผึ่งแดดบำบัดสภาพน้ำให้ตกตะกอน แล้วระบายเข้าสู่แปลงหญ้าให้ดูดซับสารอินทรีย์ น้ำก็ดีขึ้น แต่กรุงเทพฯ ไม่มีที่ดินริมทะเลจะทำได้ ในที่สุดก็ต้องไปทำที่จังหวัดเพชรบุรี โครงการแหลมผักเบี้ย

นายปราโมทย์ กล่าวว่า แม้งานบำบัดน้ำเสียจะไม่ใช่ภารกิจหลักของกรมชลประทาน แต่ที่ทรงมอบหมายเช่นเดียวกับการสร้างกังหันน้ำชัยพัฒนา ที่ทรงสเกตช์แบบมาให้กรมชลประทานสร้างเครื่องต้นแบบ ก็เพราะกรมชลประทานมีบุคลากร วิศวกร เครื่องมือ และโรงงานที่จะดำเนินการได้นั่นเอง

จักรกลแห่งการพัฒนา

งานประดิษฐ์เครื่องจักรกลที่กรมชลประทานรับสนองแนวพระราชดำริดำเนินการมีอยู่หลากหลาย เช่น เครื่องสีข้าวใช้กำลังคน ที่ดัดแปลงมาจากเครื่องสีข้าวของประเทศญี่ปุ่น เพื่อช่วยเหลือราษฎรที่เป็นชาวเขาให้สีข้าวได้รวดเร็ว ประหยัดเวลาขึ้น เครื่องนวดข้าวใช้กำลังคน ปรับปรุงจากเครื่องนวดข้าวของชาวไทยภูเขาให้แยกข้าวลีบและเศษฟางออกจากข้าวเปลือกได้ โรงสีข้าวพลังน้ำ โรงไฟฟ้าพลังน้ำ สถานีทดลองเกษตรหลวงดอยอ่างขาง โรงไฟฟ้าพลังน้ำศูนย์พัฒนาปางตอง จังหวัดแม่ฮ่องสอน ตะบันน้ำ หรือไฮดรอลิกแรม ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กรมชลประทานดัดแปลงทำขึ้นจากของต่างประเทศ เครื่องสูบน้ำกังหันน้ำ ซึ่งต่อมาถูกนำไปใช้ตามความเหมาะสมในพื้นที่ชลประทานทั่วประเทศ

กังหันน้ำสูบน้ำทุ่นลอย เกิดจากพระราชดำริให้กรมชลประทานประดิษฐ์ขึ้น เพื่อติดตั้งในแม่น้ำปาย สำหรับสูบน้ำขึ้นมาใช้ในการปลูกหม่อนเลี้ยงไหม เครื่องสูบน้ำพลังน้ำไหลหรือชัยพัฒนาไฮโดรปั๊ม ซึ่งพระราชทานพระดำริแนะนำให้เจ้าหน้าที่กรมชลประทานปรับปรุงให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น และเครื่องกลเติมอากาศ เพื่อแก้ปัญหาน้ำเสีย ซึ่งทรงปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง จนเป็นกังหันน้ำชัยพัฒนา

พระมหากรุณา ท้นแผ่นดิน

ตลอดช่วงเวลาการตามเสด็จฯ อธิบดีกรมชลประทาน คนที่ ๒๔ สรุปว่า *“ช่วงปี ๒๕๒๕ เป็นต้นมา งานพระราชดำริที่กรมชลประทานรับสนองพระยุคลบาท มีเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งถึงสมัยที่ผมเป็นอธิบดี ก็จะเข้าสู่ยุคโครงการขนาดใหญ่ เช่น เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ก็เสร็จในยุคผม โครงการปากพนังก็เสร็จ เขื่อนขุนด่านฯ ถึงจะยังไม่ได้เริ่มสร้าง แต่ก็ได้บริษัทรับจ้างดำเนินการก่อสร้างแล้ว”*

นายปราโมทย์ ให้ความเห็นว่า การที่มีโครงการพระราชดำริเกิดขึ้นมากในช่วงปี ๒๕๒๕ ขณะพระชนมายุได้ ๕๕ พรรษา นอกจากเพราะทรงเล็งเห็นปัญหาความทุกข์ยากของราษฎรแล้ว ยังเป็นเพราะทรงมีประสบการณ์มาก พระวรกายก็แข็งแรง เมื่อมีพระราชดำริลงมา กรมชลประทานก็ผลักดันอย่างเข้มแข็ง รัฐบาลตอนนั้นก็เอาใจใส่ จึงเกิดการพัฒนาตามมามากมาย ในการแก้ปัญหาน้ำทุกด้าน ทั้งน้ำท่วม น้ำแล้ง น้ำเสีย

"โครงการพระราชดำริ เป็นโครงการที่จะเสริมเข้าไปในพื้นที่ที่แผนพัฒนาฯ เข้าไปไม่ถึง ขาดแคลนแหล่งน้ำ พระราชประสงค์ คือ ช่วยหมู่บ้าน ช่วยตำบลต่าง ๆ ให้เกิดความมั่นคง ทรงมุ่งเน้นที่ความแร้นแค้น ไม่ใช่พื้นที่ในแผนพัฒนาฯ เพราะตรงนั้น รัฐทำได้ก็ทำไป ประโยชน์ต่อมาก็เกิดขึ้นกับหมู่บ้านนั้นโครงการพระราชดำริยังช่วยแก้ปัญหากรณีที่รัฐไม่สามารถขับเคลื่อนโครงการได้หรือมีอุปสรรค ให้เกิดการพัฒนาได้เต็มที่ เช่น โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักฯ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง โครงการเขื่อนขุนด่านปราการชล โครงการแควน้อยฯ ถ้าไม่ใช่โครงการพระราชดำริ โครงการเหล่านี้อาจจะไม่เกิด ช่วยรัฐบาล แต่ประโยชน์หลักเกิดกับประชาชน เพราะหลักการของกรมชลประทานต้องคำนึงถึงความคุ้มค่าและประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก"

พระปรีชาเกริกไกล

พระปรีชาสามารถในด้านการชลประทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวนั้น เป็นไปดังคำกล่าวของนายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๒ ว่า ***"ทรงพระปรีชาสามารถอย่างน่ามหัศจรรย์"***

"โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทรงพระปรีชาสามารถเรื่องแผนที่เป็นพิเศษ แผนที่ที่ทรงใช้เป็นประจำ เป็นแผนที่มาตราส่วน ๑ ต่อ ๕๐,๐๐๐ ซึ่งเป็นแผนที่บอกสภาพภูมิประเทศในประเทศไทย เป็นแผนที่ที่นายช่างชลประทานใช้ในการวางโครงการ เพราะจะบอกไว้หมด ทั้งความสูงจากระดับน้ำทะเล บอกได้ว่าตรงนี้เป็นภูเขา สูงเท่าไหร่ ตรงนี้เป็นหุบเขาลำห้วย น้ำจะไหลไปทางไหน มีตัวเลขบอกระดับเป็นช่วง ๆ เวลาวิศวกรจะวางโครงการหรือออกแบบเขื่อน ก็จะได้ระดับจากแผนที่ สันเขาอยู่ตรงนี้ ถ้ากั้นตรงนี้สูงเท่านี้ จะมีพื้นที่รับน้ำเท่าไหร่ แล้วมาคำนวณว่าควรจะสร้างจุดไหน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ท่านทรงพระปรีชาสามารถมาก มีครั้งหนึ่ง ที่เขื่อนแม่กวง พอทรงงานเสร็จ ระหว่างประทับที่โต๊ะเสวย ผมนั่งข้างพระองค์ท่าน ทรงเอาแผนที่ภาคเหนือออกมากางบนโต๊ะ แล้วใช้ไฟฉายเล็กที่เหน็บที่กระเป๋าบนของฉลองพระองค์ออกมาส่อง ภาคเหนือเป็นภูเขาสูงชัน เส้นบอกระดับความสูงจะติดกันดำพรืด ตรงไหนสูงมากจะยิ่งดูดำมาก สูงน้อยเส้นจะห่าง ดูดำน้อยลง ตัวเลขบอกระดับจะมองแทบไม่เห็น พระองค์ท่านทรงใช้ปากกาชี้ไปในแผนที่ ตั้งแต่แม่ฮ่องสอน เชียงราย เรื่อยมาจนถึง จ.ตาก พลางรับสั่งลำห้วยนี้ ถ้าเรากั้นตรงนี้ ทำนบสูงเท่านั้นเมตร จะได้น้ำประมาณเท่านั้น ลูกบาศก์เมตร ส่งน้ำไปช่วยหมู่บ้านนี้ ตำบลนี้ ได้พื้นที่เกษตรเท่านั้นไร่ ผมพยายามเพ่งตาม งงไปหมด ไม่ทราบด้วยซ้ำว่า น้ำในลำห้วยไหลไปทางไหน ทรงสามารถกำหนดวางโครงการชลประทานในพระราชหฤทัยได้ในทุกพื้นที่ โดยเพียงทอดพระเนตรแผนที่ ไม่ต้องเห็นตัวเลข บอกระดับ ขนาดนายช่างชลประทาน ผมเคยถามเขา เขาบอกว่า เขาต้องดูตัวเลขด้วยถึงจะวางโครงการได้ แต่พระองค์ท่านไม่ต้อง ผมเคยถามเพื่อน ๆ ว่า ทรงทำได้อย่างไร เขาบอกว่า เป็นไปได้ว่า ท่านทรง

พระปรีชาสามารถ ทรงคำนาญมากเกี่ยวกับแผนที่ ทรงสามารถมองจากเงาจากความเข้ม แล้วทรงเห็นเป็นภาพสามมิติโดยไม่ต้องทอดพระเนตรตัวเลข จะทรงทราบเลยว่าภูเขานี้สูงแค่ไหน ขันมากขันน้อย เห็นช่องพื้นที่รับน้ำ มีกี่ตารางกิโลเมตร แล้วก็ทรงจำได้ว่าฝนเฉลี่ยตรงนี้เท่าไหร่ ท่านก็คูณเข้าไปต่อปี ถ้าเรากั้นตรงนี้ ถึงตรงนี้ จะกั้นได้สูงแค่นี้ กั้นสูงกว่านี้ ไม่ได้เพราะว่ามีภูเขาตรงนี้ขาดอยู่ อะไรทำนองนี้"

คืนนั้นพระองค์ท่านทรงวางโครงการชลประทานจากแผนที่ ๑ ต่อ ๕๐,๐๐๐ ทั้งภาคเหนือ ผมตามพระองค์ท่านไม่ทัน จึงได้แต่ ***"พระพุทธเจ้าข้า"*** ทั้งคืน

ความสุขของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อยู่ที่การได้ทรงงานเพื่อประชาชน ซึ่งนายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี กล่าวว่า ***"พระองค์ท่านมีความสุขทุกครั้งที่ทรงงานกลับมา เมื่อมีโอกาสได้ร่วมโต๊ะเสวย จะเห็นว่าจะทรงพระสำราญมากเลยที่ได้ไปเยี่ยมราษฎร ได้ไต่ถามทุกข์สุข และได้มอบหมายให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทำโครงการไปช่วยเหลือเขา จะทรงพระสำราญมาก เป็นบุญของคนไทย ไม่รู้ว่าจะใช้คำว่ายังไง ที่เรามีพระเจ้าแผ่นดินที่ทรงพระปรีชาสามารถและทรงทุ่มเทพระวรกายเช่นนี้ ภาพที่เราเห็นติดตา คือ พระเสโทท่วมฉลองพระองค์ แต่ไม่เคยมีคำว่าเหนื่อยเลย พวกเราที่ตามเสด็จฯ เองนี่แหละ ที่บอกว่าเหนื่อย"***

ชลประทานยิ่งใหญ่ด้วยพระบารมี

โครงการชลประทานสำคัญ ที่เกิดขึ้นในช่วงปี ๒๕๑๘-๒๕๒๙ ยังมีทั้งเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จังหวัดเชียงใหม่ เขื่อนนเรศวร จังหวัดพิษณุโลก โครงการพัฒนาลุ่มน้ำลำนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งประกอบด้วยอ่างเก็บน้ำ ๔ อ่าง คือ เขื่อนลำนางรอง อ่างเก็บน้ำคลองมะนาว อ่างเก็บน้ำลำปะเทีย และอ่างเก็บน้ำลำจังหัน ซึ่งเป็นโครงการเพื่อความมั่นคงในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เขื่อนทับเสลา จังหวัดอุทัยธานี โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำบางนราอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ประตูระบายน้ำบางนราตอนบน จังหวัดนราธิวาส เป็นต้น

ส่วนใหญ่จะเป็นงานที่กรมชลประทานดำเนินการเอง เพราะกรมชลประทานมีเครื่องจักรกลหนักมากที่สุดในประเทศไทย และยังมีโรงงานขนาดใหญ่ ซึ่งในเวลานั้นยังไม่มีบริษัทเอกชนใดมีเครื่องจักรกลหนัก สามารถรับเหมางานได้เลย เขื่อนแก่งกระจาน เขื่อนลำตะคอง เขื่อนปราณบุรี เขื่อนลำปาว เขื่อนลำพระเพลิง เขื่อนน้ำอูน และเขื่อนดินขนาดใหญ่อีกหลายเขื่อน จึงสำเร็จด้วยเครื่องจักรกลของกรมชลประทานเอง ทั้งรถแทรกเตอร์ รถเกลี่ย รถใบมีด รถตะขาบใบมีด รถสแคปเปอร์ รถขุด รถแบ็คโฮ

นายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี เล่าถึงการทำงานในช่วงเวลานั้น ซึ่งท่านดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองเครื่องจักรกลงานดินว่า

"ต้องตระเวนไปทุกแห่งทั่วประเทศ เพราะนโยบายของกรมฯ จะสร้างอ่างเก็บน้ำขนาดกลาง ขนาดเล็กให้ทั่วภาคอีสาน ต้องทำไปพร้อม ๆ กันหลายโครงการ ตอนนั้นการทำงานวันละ ๒๔ ชั่วโมง สัปดาห์ละ ๗ วัน ถือเป็นเรื่องปกติ งานธรรมดาทำงานกันวันละ ๒ กะ งานไหนเร่งมาก ๆ ก็ ๓ กะ กะที่สาม ช่วงหลังเที่ยงคืน เรียกกันว่า กะป่าช้า ฝรั่งเรียกว่า Grave Yard Shift"

ปี ๒๕๒๐ ยังเป็นปีที่กรมชลประทานเริ่มงานก่อสร้างโครงการชลประทานขนาดเล็กให้กระจายไปทั่วประเทศ ด้วยการพิจารณาก่อสร้างโครงการชลประทานประเภทต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาความเดือดร้อนของเกษตรกรแต่ละท้องที่ สภาพภูมิประเทศและสภาพของแหล่งน้ำ เช่น การดำเนินการในรูปแบบของอ่างเก็บน้ำฝายทดน้ำ การระบายน้ำออกจากพื้นที่น้ำท่วม การสร้างพนังกั้นน้ำริมลำน้ำเพื่อป้องกันอุทกภัย การสร้างประตูระบายน้ำและคันกั้นน้ำ เป็นต้น

หลังจากปี ๒๕๒๙ เป็นต้นมา งานพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่กรมชลประทานรับสนองเบื้องพระยุคลบาท จะก้าวเข้าสู่ยุคของการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ ซึ่งจะเอื้อประโยชน์มหาศาลให้กับประเทศชาติในเวลาต่อมา

นักษัตรที่ ๘ สัคร งาน พัฒนาแหล่งน้ำ (๒๕๓๐-๒๕๔๑)

ก้าวเข้าสู่นักษัตรที่ ๘ ในปี ๒๕๓๐ ด้วยโครงการชลประทานสำคัญมากมาย ทั้งโครงการที่กรมชลประทานดำเนินการตามแผนงาน และรับสนองพระราชดำริ โดยโครงการพัฒนาแหล่งน้ำขนาดใหญ่ในยุคนี้ จะเป็นโครงการที่มีการบูรณาการทั้งระบบให้เกิดประโยชน์สูงสุดในวงกว้าง เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจมหาศาล เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาอย่างยั่งยืน หรือเป็นโครงการชลประทานขนาดเล็กที่จะช่วยบรรเทาทุกข์ของราษฎรได้อย่างรวดเร็ว โดยให้ราษฎรมีส่วนร่วม เช่น บริจาคที่ดิน

วัตถุประสงค์ในการพัฒนาแหล่งน้ำยังเพิ่มเติมขึ้นจากสมัยอดีต ที่ไม่เพียงแต่จัดหา พัฒนาแหล่งน้ำ และการก่อสร้างต่าง ๆ แต่ยังขยายผลไปสู่การป้องกันและบรรเทาปัญหาน้ำเสีย ภัยแล้ง และแก้ปัญหาความยากจน ปัญหาความมั่นคง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น โครงการไฟฟ้าพลังน้ำ โครงการที่สนับสนุนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ โดยการส่งเสริมและสนับสนุนให้เกษตรกรสามารถพึ่งพาตนเองได้ มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นและมีความมั่นคงในการประกอบอาชีพ

โครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่มีการเริ่มต้น และดำเนินการได้สำเร็จมีมากมาย เช่น เขื่อนลำปลายมาศ เขื่อนมูลบน เขื่อนลำแชะ ในจังหวัดนครราชสีมา เขื่อนแม่กวงอุดมธารา จังหวัดเชียงใหม่ เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ในโครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักอันเนื่องมาจากพระราชดำริจังหวัดลพบุรีและสระบุรี เขื่อนคลองสียัดและเขื่อนทดน้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ประตูระบายน้ำอุทกวิภาชประสิทธิ ในโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดนครศรีธรรมราช โครงการปรับปรุงปากแม่น้ำโก-ลก จังหวัดนราธิวาส เขื่อนประแสร์ จังหวัดระยอง โครงการแม่สรวย จังหวัดเชียงราย การศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการเขื่อนคลองท่าด่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (เขื่อนขุนด่านปราการชล) จังหวัดนครนายก ในปี ๒๕๓๗ ซึ่งดำเนินการต่อมาแล้วเสร็จในปี ๒๕๔๖ รวมทั้งการดำเนินโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สำคัญอื่น ๆ เช่น โครงการแก้มลิง โครงการปรับปรุงคลองลัดโพธิ์ และโครงการหาความสัมพันธ์ระดับน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยา หรือโทรมาตรลุ่มเจ้าพระยา เป็นต้น

เสด็จฯ ไปโดยพระบาท

การรับสนองโครงการพัฒนาแหล่งน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ยังเป็นภารกิจสำคัญ ซึ่งกรมชลประทานมุ่งมั่นดำเนินการอย่างจริงจัง ตามรอยพระยุคลบาท ซึ่ง นายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๒ เล่าถึงประสบการณ์ในการตามเสด็จฯ ไปทรงงานในพื้นที่ต่าง ๆ ในเวลานั้นว่า

"ในการเสด็จฯ แปรพระราชฐานต่างจังหวัด ที่ยังไม่มีพระตำหนัก ก็จะประทับที่โครงการของกรมชลประทาน เวลาเสด็จฯ ออกไปทรงงาน จะเป็นที่ที่ไม่มีใครคาดถึง เพราะจะเสด็จฯ ไปที่ห่างไกล บ่อยครั้งที่เสด็จฯ นอกจุดที่ผู้เกี่ยวข้องกำหนดไว้ เพราะทรงศึกษาข้อมูลมาก่อน กำหนดในพระทัยอยู่แล้วว่า ตรงไหนมีปัญหา และทรงอยากไป

เห็นด้วยพระเนตรเองว่าราษฎรอยู่กันยังไง เวลามีรับสั่งว่าจะเสด็จฯ ไปนอกเส้นทาง แล้วสมุหราชองครักษ์กราบบังคมทูลว่า ไปไม่ได้ ถนนไปไม่ถึง จะมีรับสั่งว่า "ไม่เป็นไร ฉันเดินไป" อยู่เป็นประจำ ภาพที่เราเห็นรถพระที่นั่งทรงขับเอง ลงไปในหุบในเขา ผ่านลงไปในลำน้ำในลำห้วย ไม่มีอยู่ในแผนหรอก ไม่มีใครจัดให้ท่านทรงงานแบบนั้นหรอก แต่เป็นพระประสงค์จะเสด็จฯ เอง เพราะทรงทราบว่าปัญหาอยู่ตรงไหน"

มีเกร็ดเรื่องหนึ่งที่ควรบันทึกไว้จากคำบอกเล่าของนายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี ด้วยว่าฝายชะลอน้ำบนภูเขาตามพระราชดำริ ซึ่งขณะนี้ได้มีการสร้างไว้จำนวนมากนั้น เกิดจากแนวพระราชดำริให้กรมชลประทานสร้างฝายเล็ก ๆ ในที่ที่เหมาะสมชะลอน้ำบนภูเขาไว้ และป่าที่แห้งแล้งจะฟื้นเขียวชอุ่มขึ้นมาเอง พระองค์ทรงย้ำให้ใช้วัสดุที่หาได้ในป่า เพื่อว่าต่อไปชาวบ้านจะได้ทำเองได้ ใช้เศษไม้เศษอิฐเศษดินมาขวางไว้ อัดลงไปด้วยแรงคน ผ่านไปสักพัก จะมีเศษดินเศษโคลนมาอุดตามช่องว่าง เก็บน้ำได้นานขึ้น พวกเรากรมชลประทานก็ล้อกันเองว่า ฝายอะไร ทำไมเอาไม้มาทำ ก็พูดกันเล่น ๆ ว่า ฝายแม้วทำ คนรุ่นหลังไม่ทราบก็คิดว่าไปเอาความคิดมาจากชาวเขา ซึ่งไม่ใช่เลย

พระเสโททุกหยาดเพื่อคนไทย

*เหตุการณ์*หนึ่ง ซึ่งอยู่ในความทรงจำด้วยความประทับใจอย่างที่สุดของนายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี ในการติดตามถวายงานพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นั้น เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๓๕

"เรารอรับเสด็จอยู่ที่หน้าอำเภอเขาวง จังหวัดกาฬสินธุ์ ระหว่างรอรับเสด็จ ถึงเวลาเมื่อ ฮ. ลงมา สมเด็จพระนางเจ้าฯ เสด็จฯ ลงมาพระองค์เดียว แล้วเสด็จฯ ขึ้นไปทรงงานศิลปาชีพบนที่ว่าการอำเภอ ส่วน ฮ. พระที่นั่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังไม่ลง แต่มีเสียง ฮ. บินวนอยู่ พระองค์ท่านต้องไปทอดพระเนตรที่ไหนสักแห่งหนึ่งแถว ๆ นี้แน่ พวกเราก็เตรียมตัว เดี๋ยวต้องเสด็จฯ ออกนอกเส้นทางแน่นอน เมื่อทรงลงมา รับสั่งว่า ฉันเห็น

ลำพะยังแห้งเป็นหุบเหวลึก เช่นเดียวกับแม่น้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แม่น้ำคดเคี้ยว ปีไหนฝนมาก น้ำจะท่วม เวลาหมดฝนน้ำจะแห้งขอด ราษฎรก็จะเดือดร้อนเพราะขาดน้ำ เราควรทำประตูกั้นแม่น้ำในจุดที่เหมาะสมเอาไว้ จะได้เก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้ง ทรงชี้ในแผนที่ รับสั่งว่า เดี๋ยวฉันจะไปดูตรงนี้ ท่านเสด็จฯ ลงมาจากอำเภอ ตอนนั้นค่ำแล้ว ผมก็กระโดดขึ้นรถนำ มี พลอากาศตรีสุพจน์ ครุฑพันธ์ (ยศในขณะนั้น) ดร.สุเมธ ตันติเวชกุล แล้วก็ปลัดอำเภอ ซึ่งไม่มีใครรู้ทาง เลยต้องรีบขับรถให้เร็วไปบ้านกำนัน จะได้เอากำนันไปด้วย ปรากฏว่ากำนันไปกรุงเทพฯ เจอชาวบ้าน ๓ คน คนหนึ่งนุ่งผ้าขาวม้าไม่ใส่เสื้อก็ถามว่า จุดที่จะดูลำพะยังได้อยู่ตรงไหน เห็นเขาส่งภาษาท้องถิ่นแล้วไม่ค่อยแน่ใจเลยคว้าเอาตัวไปด้วยให้นำไป มองหลังเห็นไฟรถพระที่นั่งที่ทรงขับเองตามมา

ถึงทางแยก เลี้ยวซ้ายมีถนนเพียงไม่กี่ร้อยเมตร คนนำทางที่นุ่งผ้าขาวม้าชี้ให้เลี้ยวลงไปในท้องนาตามทางเกวียน รถแกว่งไปแกว่งมาแทบจะบินได้ แล้วก็มืดด้วย ทุกคนกังวลมาก เพราะพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงขับรถเอง รถคงกระแทกแย่ เราวิ่งไปในความมืดราว ๒-๓ กิโลเมตร ถึงทางตันไปต่อไม่ได้ ไม่เห็นมีลำพะยังอยู่เลย ประเดี๋ยวรถพระที่นั่งตามมาถึง รับสั่งถามก่อนว่า อธิบดีจะพาฉันไปดิสโก้ที่ไหน ผมถวายความเคารพแล้วกราบบังคมทูลว่า ข้าพระพุทธเจ้าไม่ทราบว่าที่นี่ที่ไหนพระพุทธเจ้าข้า รับสั่งว่า ก็นี่เลี้ยวผิดมาเมื่อกี้นี้ตอนออกจากบ้านกุดตอแก่นมาต้องเลี้ยวขวา แต่รถนำเลี้ยวซ้าย ฉันเลยต้องขับตามมา ลอง

ถามสิว่า เลี้ยวขวาที่บ้านกุดตอแก่น มีเนินริมตลิ่ง มองเห็นลำพะยังขัด อยู่ตรงไหน ไปได้หรือไม่ ชาวบ้านก็บอกว่ามี ไปได้แต่ต้องเดินนะ ขบวนกลับรถกันในท้องนามืดมิดอย่างทุลักทุเล รถแล่นไปได้ครู่เดียว คนนำทางบอกว่าต้องเดินไปในท้องนา พระองค์เสด็จพระดำเนินไป โดยมีไฟฉายส่องทางไปตามทางตะปุ่มตะป่ำ ถึงที่ชาวบ้านมีรั้วลวดหนามกั้น ต้องผ่านลวดหนามเข้าไป รับสั่งว่าอย่าไปตัดลวดหนามเขานะ ผู้ติดตามก็ถ่างลวดหนาม พระองค์ท่านทรงมุดลวดหนามเข้าไป ผมยืนมองแล้วก็นึกในใจว่าจะมีพระเจ้าแผ่นดินไหนในโลกที่เสด็จพระราชดำเนินมายามค่ำคืนเพื่อไปหาน้ำให้ราษฎร แม้กระทั่งมุดลวดหนามก็ยังทรงมุด คงไม่มีที่ไหนในโลกหรอก พระองค์ท่านทรงหันมาที่ผม รับสั่งว่า อธิบดี ซ่อมรั้วให้เขาด้วยนะ

เมื่อเดินไปถึงจุดนั้น รับสั่งว่า นี่เจอแล้ว จุดที่ยืนลำน้ำแห้งสนิท ตลิ่งกลายเป็นเหมือนหน้าผาสูงชัน เห็นลำพะยังคดเคี้ยวอยู่ท่ามกลางแสงจันทร์ ทรงถ่ายภาพตลอด รับสั่งว่า ภาคอีสาน พื้นที่จะเป็นแบบนี้ ให้กรมชลประทานไปพิจารณาลำน้ำที่เหมาะสมสร้างประตูไว้เป็นจุด ๆ แล้วเก็บน้ำ ที่ไหนเก็บน้ำได้มากก็สร้างที่นั่น จะเก็บน้ำได้ ๓-๔ ล้านลูกบาศก์เมตรก่อนหมดฝน ก็จะสูบน้ำไปช่วยชาวนาได้ ครู่ใหญ่เสด็จฯ กลับ ผ่านชาวบ้านที่กำลังฟาดรวงข้าวอยู่ ทรงแวะไต่ถามทุกข์สุข แล้วทรงหยิบข้าวรวงหนึ่งขึ้นมา มีเม็ดลีบ ๆ อยู่ ๓-๔ เม็ด รับสั่งถามว่าทำไมเป็นอย่างนี้ ชาวบ้านตอบว่า ปีนี้แล้งมาก กล้าเสียหายหมด ก็ปักข้าวไปบนที่แห้ง ๆ นี้แหละ อาศัยน้ำค้าง ก็ได้ไร่ละ ๒-๓ ถัง ไม่พอกิน อดอยากเดือดร้อนมาก เลยมีรับสั่งกับผมว่า ไปสร้างอ่างเก็บน้ำที่เขาวงนะ แล้วก็พยายามต่อท่อมาให้บ้านกุดตอแก่นนี่ ใช้ท่อจะได้ประหยัดน้ำ ถ้าเป็นคลองน้ำจะระเหยมาก ทรงทราบดีว่าอ่างเก็บน้ำที่เขาวง ได้น้ำไม่มาก ไม่เพียงพอ"

อีกเหตุการณ์หนึ่งที่แสดงถึงพระปรีชาสามารถอันน่ามหัศจรรย์ ซึ่งในความเห็นของนายสวัสดิ์ เชื่อว่าเกิดขึ้นเนื่องจากทรงศึกษาเรื่องสภาพอากาศและเรื่องอื่น ๆ อย่างลึกซึ้ง

ในเดือนสิงหาคม ๒๕๔๐ พายุไต้ฝุ่น **"ซีต้า"** ถล่มชุมพร เสียหายหนักเป็นประวัติการณ์ ต่อมาในวันที่ ๒ ตุลาคม ๒๕๔๐ ระหว่างประชุมกรรมการมูลนิธิชัยพัฒนา คุณปราโมทย์ ไม้กลัด ซึ่งเพิ่งเป็นอธิบดีได้สองวัน นั่งติดกับผม มีบันทึกด่วนมาก จากรองสมุหราชองครักษ์ เป็นพระราชกระแสถึงคุณปราโมทย์ ให้กรมชลประทานขุดคลองระบายน้ำลงทะเล **"หัววัง-พนังตัก"** ที่กำลังดำเนินการค้างอยู่ เพราะผู้รับเหมาขาดสภาพคล่อง มีรับสั่งให้เสร็จภายใน ๓๐ วัน โดยให้กรมชลประทานยืมเงินจากมูลนิธิชัยพัฒนามาใช้ก่อน กรมชลประทานจึงระดมเครื่องจักรมาดำเนินการจนแล้วเสร็จ วันที่ ๔ พฤศจิกายน ๒๕๔๐ สามสิบสองวันจากวันที่มีพระราชกระแส **"พายุลินดา"** ถล่มชุมพรอีกครั้ง แต่คลองหัววัง-พนังตัก ช่วยระบายน้ำได้ทัน น้ำไม่ท่วมชุมพร เป็นเรื่องมหัศจรรย์ว่าทรงทราบได้อย่างไร ว่าพายุไต้ฝุ่นลินดาจะเข้าชุมพรอีกใน ๓๐ วัน ทั้ง ๆ ที่พายุไต้ฝุ่นซีต้าเพิ่งถล่มชุมพรไปเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๔๐ นี่เอง

ยิ่งใหญ่แห่งพระวิสัยทัศน์

*โครงการ*อันเนื่องมาจากพระราชดำริที่สำคัญ และก่อเกิดคุณูปการยิ่งใหญ่แก่ประเทศชาติในเวลาต่อมา หลายโครงการถือกำเนิดขึ้นในช่วงเวลานี้ ทั้งโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง ซึ่งมีจุดเริ่มต้นจากอุทกภัยครั้งใหญ่ในภาคใต้เมื่อปี ๒๕๓๑ จนแล้วเสร็จสมบูรณ์ในปี ๒๕๔๒ โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักซึ่งพระราชทานพระราชดำริครั้งแรกในปี ๒๕๓๒ และสามารถก่อสร้างได้แล้วเสร็จในปี ๒๕๔๒ โครงการเขื่อนคลองท่าด่าน มีพระราชดำริครั้งแรกในปี ๒๕๓๖ ก่อสร้างแล้วเสร็จในปี ๒๕๔๗ โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพคลองลัดโพธิ์ ซึ่งมีพระราชดำริในปี ๒๕๓๘ แล้วเสร็จในปี ๒๕๔๙ และโครงการพัฒนาลุ่มน้ำแควน้อยซึ่งมีพระราชดำริครั้งแรกในปี ๒๕๒๕ และดำเนินการแล้วเสร็จในปี ๒๕๕๒

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำป่าสักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

*โครงการ*พัฒนาลุ่มน้ำป่าสักอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เกิดขึ้นจากความต้องการใช้น้ำในลุ่มน้ำป่าสักและลุ่มน้ำเจ้าพระยา มีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนใกล้ถึงจุดวิกฤตขาดแคลนน้ำ การที่ลุ่มน้ำป่าสักมีเพียงเขื่อนทดน้ำไม่มีเขื่อนเก็บกักน้ำเป็นแหล่งน้ำต้นทุนที่สำคัญ เป็นสถานภาพที่ไม่มั่นคงสำหรับราษฎรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำแห่งนี้ เพราะต้องเผชิญทั้งปัญหาขาดแคลนน้ำเพื่อการเพาะปลูก การอุปโภคบริโภคในช่วงฤดูแล้ง ในช่วงฤดูฝน สภาพลำน้ำที่แคบเรียวยาวลงมา ทำให้มีปริมาณน้ำจำนวนมากไหลหลากลงมาอย่างรวดเร็ว เป็นเหตุให้เกิดอุทกภัยในพื้นที่สองฝั่งลุ่มน้ำป่าสักและลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนล่างเป็นประจำ

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงติดตามสถานการณ์การขาดแคลนน้ำและอุทกภัยที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำแห่งนี้ด้วยความสนพระราชหฤทัยและห่วงใย เพราะทรงทราบว่า นอกจากจะมีผลกระทบถึงพื้นที่ทุ่งราบเจ้าพระยาตอนล่างแล้ว ยังส่งผลกระทบรุนแรงกับกรุงเทพมหานครด้วย จึงได้พระราชทานพระราชดำริให้กรมชลประทาน ศึกษาความเหมาะสมของโครงการเขื่อนเก็บกักน้ำแม่น้ำป่าสักอย่างจริงจังและเร่งด่วน เมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๒๕๓๒ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวให้ลดน้อยลง

กรมชลประทาน จึงได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ณ ตำบลหนองบัว อำเภอพัฒนานิคม จังหวัดลพบุรี และตำบลคำพราน อำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี เมื่อวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๓๗

นายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี ในขณะนั้นดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมชลประทาน กล่าวว่า ***“เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสเรื่องเขื่อนป่าสัก***

ในวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๖ กรมชลประทานก็รีบดำเนินการทันที ให้แล้วเสร็จในปี ๒๕๔๒ เพื่อฉลองพระเจ้าอยู่หัว มีพระชนมายุครบ ๗๒ พรรษา เมื่อกรมชลประทานเรามีทุกอย่างพร้อม จึงตัดสินใจตอนนั้นที่จะทำเองทุกขั้นตอน ทั้งสำรวจเอง ออกแบบเอง ก่อสร้างเอง เอาเครื่องจักรของเราทำเอง ซึ่งจะช่วยประหยัดเวลาก่อสร้างไปได้ถึง ๒ ปี”

การก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เป็นงานที่ท้าทายความสามารถของกรมชลประทานอย่างยิ่ง ทั้งการเป็นงานก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ที่กรมชลประทานว่างเว้นการดำเนินการเองมานานถึง ๒๐ ปี หลังจากการสร้างเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล จังหวัดเชียงใหม่ การก่อสร้างเขื่อนป่าสักในเวลาที่จำกัด จึงเป็นการทำงานขนิดที่ว่า ไม่สามารถออกแบบได้จนเสร็จสมบูรณ์ทั้งหมด แล้วจึงเริ่มก่อสร้าง แต่จะออกแบบเป็นส่วน ๆ ส่วนไหนเสร็จก็เอาไปก่อสร้างก่อน ออกแบบไปทำไป ก่อสร้างไปจัดหาที่ดินไป คนงานก่อสร้างก็จ้างชาวบ้านท้องถิ่น จากชาวนามาเป็นช่างก่อสร้าง เรียนรู้จากหัวหน้างาน สอนไปสอนมากลายเป็นช่าง ช่างเหล็ก ช่างปูน ช่างไม้ รวมทั้งพวกเรียงหินท้ายเขื่อน ก็ยกกันมาทั้งครอบครัว

นายชลิต ดำรงศักดิ์ อธิบดีกรมชลประทาน นายช่างที่มีบทบาทสำคัญคนหนึ่งในการก่อสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เล่าประสบการณ์การทำงานช่วงนั้นว่า

“ประมาณปลายเดือนสิงหาคม ปี ๒๕๔๐ นายกิจจา (นายกิจจา ผลภาษี อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๕) รองอธิบดีฝ่ายก่อสร้างสมัยนั้น โทรศัพท์มา ตอนนั้นเป็นวันศุกร์ กำลังเข้ากรุงเทพฯ ท่านให้ไปพบ ท่านจะคอยอยู่ ไปถึงท่านก็บอกว่า งานป่าสัก มันจะไม่เสร็จปี ๒๕๔๒ เราต้องทำให้เสร็จ ไปช่วยหน่อย แล้วก็ส่งแฟ้มให้แฟ้มหนึ่ง เมื่อเริ่มอ่านก็รู้สึกว่าเหมือนไต่เส้นลวด เพราะต้องไปประสานกับหลายหน่วยงาน ต้องไปเคลียร์กับราษฎร และทำทุกอย่างให้ทันเวลา เพราะขีดเส้นไว้แล้วว่า วันที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๔๑ ต้องเก็บน้ำได้ ปี ๒๕๔๒ ต้องเปิดเขื่อนได้ ที่สำนักงานต้องมีปฏิทินทำงาน ต้องวางแผนการทำงานวันต่อวัน เพราะเขื่อนป่าสักมีพื้นที่ต้องจัดซื้อกว่า ๑๑๔,๑๑๙ ไร่ ๒ จังหวัด ๔ อำเภอ ๑๕ ตำบล ๖๕ หมู่บ้าน มีประชากร ๓,๐๐๐ กว่าครอบครัว มีทั้งวัด ทั้งโรงเรียน ที่ต้องโยกย้าย ระยะเวลาดำเนินการก็สั้น ต้องเคลียร์ปัญหาสังคมให้ได้ ตัวเขื่อนเองก็มีปริมาณงานมาก ทำงานหกโมงเช้ายันเที่ยงคืนยันสว่าง”

นายชลิตเล่าถึงการทำงานที่ต้องร่วมกันหลายหน่วยงาน ทั้งกรมที่ดิน จังหวัด อำเภอ ดูแลจ่ายค่าที่ดิน ทำงานมวลชน มีทางหลวง ทางรถไฟที่ต้องย้าย กระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงสาธารณสุขต้องย้ายอนามัย ย้ายโรงเรียน กรมการศาสนาย้ายวัด ตำรวจย้ายสถานีตำรวจ เป็นโครงการใหญ่โครงการแรกที่ใช้การบูรณาการระหว่างหน่วยงาน แต่ทุกหน่วยงานสามารถประสานใจกันเป็นหนึ่งเพื่อขับเคลื่อนให้โครงการประสบความสำเร็จให้ได้ ก็เป็นเพราะ

“ทุกคนที่มุ่งทำงาน มีใจหนึ่งเดียว คือ พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งว่า ๗๒ ปียังเดินไหว จะไปเปิดเขื่อนป่าสักฯ ทุกคน

มุ่งที่จุดนี้ การทำงานเหมือนการเดินเข้าป่ามีหนามเกี่ยว แต่ทุกคนไม่ท้อเพราะคำ ๆ เดียว แม้การทำงานจะมีปัญหาอุปสรรคอย่างไร แต่นึกถึงวันที่พระองค์จะเสด็จฯ มาเปิดเขื่อน ก็ต้องทำให้สำเร็จ"

เหตุการณ์ที่ประทับใจนายชลิตมากที่สุด คือ ในการเสด็จพระราชดำเนินไปทรงเปิดเขื่อนป่าสักฯ

"เฮลิคอปเตอร์พระที่นั่งบินวนรอบ ๆ เขื่อน เมื่อเสด็จฯ ลงมา มีรับสั่งว่า สวยมาก"

นายชลิต สรุปว่า คำจำกัดความของโครงการป่าสักฯ สำหรับตนเองแล้ว คือ โครงการพระราชดำริที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงคิดและเกิดประโยชน์กับคนมหาศาล เป็นบทพิสูจน์ของการพัฒนาแหล่งน้ำ เป็นความภูมิใจของกรมชลประทานและหลายหน่วยงานที่ได้สนองพระราชดำริ สำหรับผมก็เป็นความภาคภูมิใจสูงสุดในชีวิต คิดว่าการก่อสร้างเขื่อนป่าสักฯ นั้นเป็นสุดยอดแล้วในชีวิตที่ได้มีโอกาสทำงานสนองพระราชดำริ

นับจากวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จนถึงวันนี้กว่า ๑๐ ปีแล้ว ที่เขื่อนดินที่ยาวที่สุดในประเทศไทยแห่งนี้ได้ทำหน้าที่เต็มภาคภูมิสมดังนามพระราชทาน อันมีความหมายว่า *"เขื่อนแม่น้ำป่าสักที่เก็บกักน้ำได้อย่างมีประสิทธิภาพ"*

ด้วยความยาว ๔,๘๖๐ เมตร ระดับสันเขื่อน +๔๖.๕ เมตร เหนือระดับน้ำทะเลปานกลาง และปริมาตรเก็บกักน้ำสูงสุด ๙๖๐ ล้านลูกบาศก์เมตร เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จึงเป็นแหล่งน้ำสำคัญสำหรับพื้นที่ชลประทาน ๑๗๔,๕๐๐ ไร่ ในจังหวัดลพบุรีและสระบุรี เป็นแหล่งน้ำเสริมสำหรับพื้นที่โครงการชลประทานในทุ่งเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกตอนล่าง ๒,๒๐๐,๐๐๐ ไร่

เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ยังเป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค แหล่งน้ำเพื่ออุตสาหกรรมและแหล่งประมงน้ำจืดที่สำคัญของจังหวัดลพบุรีและสระบุรี ตลอดจนเป็นแหล่งน้ำเสริมเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำอุปโภคบริโภคในเขตกรุงเทพมหานคร

จากปี ๒๕๔๓ เป็นต้นมา แม้ว่าประเทศไทยจะเผชิญกับอิทธิพลของพายุหลายลูก แต่พื้นที่ท้ายเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ตั้งแต่จังหวัดลพบุรีและสระบุรี ลงมาจนถึงกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จะไม่ได้รับผลกระทบโดยตรง เนื่องจากเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มีศักยภาพในการเก็บกักน้ำไว้ส่วนหนึ่ง ช่วยชะลอปริมาณน้ำไม่ให้ไหลหลากลงมาท่วมขังในพื้นที่ โดยเฉพาะในช่วงที่มีฝนตกหนักน้ำเหนือหลาก และน้ำทะเลหนุนสูงพร้อมกัน สามารถลดการสูญเสียทางเศรษฐกิจได้อย่างมหาศาล

ความสวยงามของทัศนียภาพ และคุณประโยชน์ยิ่งใหญ่ของเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ยังทำให้เขื่อนแห่งนี้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของประเทศที่มีประชาชนให้ความสนใจเข้าเที่ยวชมปีละไม่ต่ำกว่า ๑ ล้านคน

"...ถ้านับดูปีนี้ที่น่าจะมีความเสียหายหมื่นล้านไม่ต้องเสีย ที่ไม่ต้องเสียนี้ก็ทำให้เกิดมีผลผลิต โดยเฉพาะอย่างเกษตร เขามีผลผลิตได้ แม้จะปีนี้ ซึ่งเขื่อนยังไม่ได้ทำงานในด้านชลประทาน ก็ทำให้ป้องกันไม่ให้มีน้ำท่วม ทำให้เกษตรกรเพาะปลูกได้ ก็เป็นเงินหลายพันล้าน ฉะนั้นในปีเดียวเขื่อนป่าสักนี้ได้คุ้มแล้ว คุ้มค่าที่ได้สร้าง ๒๐,๐๐๐ ล้านนั้น ค่าสร้างตัวเขื่อนและส่วนประกอบต่าง ๆ ไม่ถึงพันล้าน..."

พระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคลเนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๔๓ ซึ่งเป็นความปลื้มปีติอย่างที่สุดของกรมชลประทาน

โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

*โครงการ*พัฒนาลุ่มน้ำปากพนังมีกำเนิดจากโครงการพัฒนาและฟื้นฟูพื้นที่ภาคใต้ที่ประสบอุทกภัยครั้งใหญ่ ในเดือนพฤศจิกายน ๒๕๓๑ ทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อนและทรัพย์สินเสียหายเป็นอันมาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้พระราชทานแนวพระราชดำริการดำเนินโครงการ เพื่อเป็นแนวทางในการฟื้นฟูพัฒนาพื้นที่และแก้ไขป้องกันมิให้พื้นที่นั้น และบริเวณใกล้เคียงต้องได้รับความเสียหายอีกต่อไป

การดำเนินงานของกรมชลประทาน แบ่งเป็น ๒ ระยะ ได้แก่ ระยะที่ ๑ ขุดคลองธรรมชาติและปรับปรุงคลองระบายน้ำต่าง ๆ หลายสาย ระยะที่ ๒ พิจารณาขุดคลองใหม่เป็นช่วงแนวลัด เพื่อระบายน้ำในแม่น้ำปากพนังลงสู่ทะเลให้เร็วขึ้น โดยก่อสร้างประตูระบายน้ำและคันกั้นน้ำเพื่อกักน้ำจืดในลุ่มน้ำปากพนังทั้งหมดสำหรับใช้ในการเกษตรและป้องกันน้ำเค็ม

การก่อสร้างประตูระบายน้ำอุทกวิภาชประสิทธิกุญแจดอกแรกในการฟื้นฟูและพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง ณ บ้านบางบี้ ตำบลหูล่อง อำเภอปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นรูปเป็นร่างจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม ๒๕๓๕ วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๓๕ และวันที่ ๒๓ ธันวาคม ๒๕๓๕ ให้ก่อสร้างเขื่อนหรือประตูบังคับน้ำห่างจากอำเภอปากพนังประมาณ ๓-๕ กิโลเมตร รวมทั้งขุดคลองเชื่อมและทำคลองน้ำแบ่งเหมือนโครงการบางนราถ้าทำแล้ว นากุ้งจะอยู่ส่วนนากุ้ง นาข้าวจะอยู่ส่วนนาข้าว

นี่คือจุดเริ่มต้นการดำเนินงานโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ที่กรมชลประทานดำเนินการต่อมาอย่างจริงจัง

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง ไม่เพียงแต่ต้องแก้สภาวะวิกฤต จากทั้งน้ำเค็ม น้ำเปรี้ยว น้ำแล้ง น้ำท่วม น้ำเน่าเสีย ที่ราษฎรใน ๑๓ อำเภอ ๓ จังหวัดต้องเผชิญอยู่กว่า ๓๐ ปี เท่านั้น แต่ยังเป็นต้นแบบของการทำงานในลักษณะบูรณาการที่หลายหน่วยงานเข้ามาร่วมกัน โดยกรมชลประทานรับผิดชอบแผนงานด้านการก่อสร้างระบบชลประทานและโครงสร้างพื้นฐาน ประกอบด้วย ประตูระบายน้ำอุทกวิภาชประสิทธิ ระบบระบายน้ำสายหลักและอาคารประกอบจำนวน ๕ สาย การก่อสร้างคันแบ่งเขตน้ำจืด-น้ำเค็ม และการก่อสร้างระบบชลประทาน ๕๒๑,๕๐๐ ไร่ และในเวลาต่อมา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริเพิ่มเติมให้กรมชลประทานขุดคลองลัด เชื่อมระหว่างแม่น้ำปากพนังด้านท้ายประตูระบายน้ำอุทกวิภาชประสิทธิ และคลองระบายน้ำฉุกเฉิน เพื่อให้น้ำไหลหมุนเวียนได้ดียิ่งขึ้น ลดปัญหาน้ำเน่าเสีย และงานสร้างศาลหลวงบริเวณต้นไทรในคลองชะอวด-แพรกเมือง

นอกจากนี้ กรมชลประทานยังดำเนินการติดตั้งระบบโทรมาตร เพื่อควบคุมและพยากรณ์สถานการณ์น้ำในลุ่มน้ำปากพนัง ทำให้สามารถบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำปากพนังได้อย่างมีประสิทธิภาพและถูกต้องทั้งในช่วงฤดูฝนและฤดูแล้ง

เมื่อโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังดำเนินการแล้วเสร็จ ผลแห่งความสำเร็จครั้งนี้ ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เพราะคุณภาพน้ำในแม่น้ำดีขึ้น ปัญหาน้ำท่วมและการเกิดน้ำเปรี้ยวลดลง มีน้ำจืดมาสนับสนุนทำให้การทำนาขยายตัวมากขึ้น รวมทั้งยังเป็นแหล่งน้ำดิบสำหรับผลิตน้ำประปาอีกด้วย ทำให้วิถีชีวิตของชาวลุ่มน้ำปากพนังกลับคืนสู่ความสงบสุข ร่มเย็น เฉกเช่นที่เคยเป็นมาเมื่อครั้งบรรพบุรุษ เมื่อสมัยที่ดินแดนลุ่มน้ำปากพนังได้ชื่อว่าเป็นอู่ข้าวอู่น้ำสำคัญของภาคใต้

โครงการเขื่อนคลองท่าด่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

*"เขื่อน*ท่าด่าน พระเจ้าอยู่หัวรับสั่งตอนนั้นที่ภาคใต้ที่พระตำหนักทักษิณราชนิเวศน์ ทรงเอาแผนที่มากาง รับสั่งว่า คลองท่าด่านนี้ เป็นคลองที่ไหลมาจากเขาใหญ่ แล้วนครนายกนี่ น้ำท่วมทุกปี ดินเค็ม ปีไหนหน้าแล้งก็แล้ง ควรจะสร้างเขื่อนบนคลองท่าด่าน ผมก็กราบบังคมทูลว่า คลองท่าด่านนี่ กรมชลประทานเคยขึ้นไปสำรวจแล้ว มีจุดเหมาะสมที่จะสร้างเขื่อนได้ ค่าก่อสร้างต่ำก็ได้น้ำมากหลายร้อยล้าน แต่ว่าจุดที่จะสร้างเขื่อน เป็นหุบเขาอยู่เหนือน้ำตกเหวนรกขึ้นไปประมาณ ๒-๓ กิโลเมตร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว บอกว่าไม่ได้ ทำที่นี่ไม่ได้แล้ว จะไปกระทบสิ่งแวดล้อมมาก เพราะอยู่ใจกลางเขาใหญ่ ทรงระวังเรื่องสิ่งแวดล้อมมาก รับสั่งว่า ไม่เอา เราลงมาสร้างที่เชิงเขาดีกว่า ลองไปดูซิ ผมให้เจ้าหน้าที่คำนวณ สร้างตรงนี้ได้น้ำน้อยกว่าข้างบน และแพงกว่า เพราะพื้นที่ไม่เหมาะ รับสั่งว่า แพงหน่อยก็คุ้ม เลยสรุปว่าสร้างตรงที่ปัจจุบันนี้"

จากคำบอกเล่าของ นายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี กล่าวถึงความเป็นมาของการก่อสร้างเขื่อนคลองท่าด่าน

ในวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๖ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสเรื่องโครงการเขื่อนคลองท่าด่านว่า

"...โครงการเขื่อนเก็บกักน้ำคลองท่าด่าน จังหวัดนครนายก ซึ่งสร้าง ณ บริเวณจุดที่ต่ำจากน้ำตกเหวนรกลงมานั้น เป็นโครงการที่มีความสำคัญมาก เพราะนอกจากจะช่วยให้ราษฎรมีน้ำใช้เพาะปลูกในฤดูแล้งได้เป็นจำนวนนับแสน ๆ ไร่แล้ว เขื่อนแห่งนี้ก็จะสามารถเก็บกักน้ำอุทกภัยของทุกปีไว้ได้หมด จะไม่ทำให้เกิด

ภาวะน้ำท่วมพื้นที่เกษตรในบริเวณจังหวัดนครนายกอีกต่อไป และขณะเดียวกัน ในฤดูแล้ง น้ำจากเขื่อนก็จะถูกระบายเพื่อชะล้างดินเปรี้ยวในหลายอำเภอของนครนายกได้อีกด้วย...”

กรมชลประทานได้น้อมรับกระแสพระราชดำรัสนำมาพิจารณาดำเนินการ ตั้งแต่การศึกษาความเหมาะสมและวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมของโครงการฯ จนได้รับความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี อนุมัติให้ดำเนินการและเริ่มการก่อสร้างในวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๒

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มาทรงประกอบพิธีวางศิลาฤกษ์ ณ โครงการก่อสร้างเขื่อนคลองท่าด่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เมื่อวันที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๔๔ เขื่อนหัวงานและอาคารประกอบดำเนินการแล้วเสร็จสมบูรณ์ และเริ่มเก็บกักน้ำในเดือนมิถุนายน ๒๕๔๙

โครงการเขื่อนคลองท่าด่านอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ตำบลหินตั้ง อำเภอเมือง จังหวัดนครนายก เป็นวิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีการก่อสร้างที่สำคัญมาก ซึ่งนายรุ่งเรือง จุลชาต อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๓ เล่าว่า

“การดำเนินงานเขื่อนคลองท่าด่านฯ ไม่มีปัญหาเรื่องที่ดิน ปัญหาอยู่ที่การเลือกตำแหน่งที่ตั้งและเทคโนโลยีที่จะนำมาใช้ การก่อสร้างเขื่อนคลองท่าด่านฯ ถือได้ว่าเป็นการแสดงศักยภาพของวิศวกรไทย เพราะตำแหน่งที่ตั้งในปัจจุบัน ฐานรากเป็นหิน ไม่มีดิน ที่ผ่านมากรมชลประทานเชี่ยวชาญเขื่อนดินมาก แต่ถ้าทำเขื่อนดินก็จะกินที่อ่างเก็บน้ำหมด เพราะต้องสร้างฐานใหญ่ และเขื่อนขนาด ๙๐ เมตร ฐานจะใหญ่เทอะทะ แต่ที่สำคัญ คือ ไม่มีดิน ถึงปรับเป็นเขื่อนหิน ปริมาตรก็ยังใหญ่ ต้องใช้หินจำนวนมาก การระเบิดหินจะเกิดปัญหามากและการก่อสร้างอาจต้องใช้เวลาเป็น ๑๐ ปี”

แม้ทางออกจะเป็นเขื่อนคอนกรีต แต่ปัญหาที่ต้องคำนึงถึง คือ การหล่อเย็นเขื่อนคอนกรีตขนาดใหญ่เป็นเรื่องยาก และไม่สามารถใช้วิธีการเดียวกับเขื่อนภูมิพลได้ กรมชลประทานจึงต้องหาเทคโนโลยีอื่นมาใช้ ซึ่งในที่สุดก็ได้ข้อยุติที่ ***“เขื่อนคอนกรีตบดอัด”*** ซึ่งเป็นเทคโนโลยีที่ทันสมัยที่สุด และการที่กรมชลประทานใช้เถ้าลิกไนต์จากเหมืองแม่เมาะมาเป็นส่วนผสม ทำให้สามารถลดงบประมาณการก่อสร้างลงได้อย่างมาก

โครงการเขื่อนคลองท่าด่านฯ ซึ่งในเวลาต่อมา ได้รับพระราชทานนามว่า ***“เขื่อนขุนด่านปราการชล”*** เขื่อนคอนกรีตบดอัดที่ยาวที่สุดในโลก ในวันนี้ สามารถแก้ไขปัญหาภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นเป็นประจำในลุ่มน้ำนครนายก และเป็นแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่สามารถเก็บกักและจัดสรรน้ำอย่างเป็นระบบให้แก่พื้นที่เกษตรกรรม ๑๘๕,๐๐๐ ไร่ โดยมีเกษตรกรกว่า ๙,๐๐๐ ครัวเรือนได้รับประโยชน์

น้ำจากอ่างเก็บน้ำเหนือเขื่อน ยังเป็นแหล่งน้ำดิบสำหรับผลิตน้ำประปา และทำให้ราษฎรในพื้นที่ อำเภอเมืองปากพลี บ้านนา และองครักษ์ มีน้ำกินน้ำใช้เพิ่มขึ้นปีละ ๑๖ ล้านลูกบาศก์เมตร รวมทั้งน้ำใช้ในภาคอุตสาหกรรมด้วย การปล่อยน้ำจากเขื่อน จะช่วยบรรเทาปัญหาน้ำเค็มรุกเข้าสู่แหล่งน้ำธรรมชาติในช่วงฤดูแล้ง และน้ำส่วนหนึ่งจะถูกจัดสรรน้ำเพื่อรักษาระบบนิเวศของลุ่มน้ำบางปะกงด้วย

นอกจากนี้ ยังจะเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาและแหล่งประมงน้ำจืดขนาดใหญ่ที่จะเพิ่มรายได้ให้แก่ราษฎร และเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำคัญของจังหวัดนครนายก ที่ทำให้มีนักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมความน่ามหัศจรรย์ของเขื่อนที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ และมาเดินป่าท่องไพร ล่องเรือสู่น้ำตกเหวนรก เล่นกีฬาทางน้ำที่ใกล้ชิดธรรมชาติทั้งเรือใบ วินด์เซิร์ฟและพายเรือคายัค

ด้วยความมุ่งมั่นของกรมชลประทาน และความร่วมมือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เขื่อนขุนด่านปราการชลจึงทำหน้าที่ได้บรรลุวัตถุประสงค์ทุกประการ ในการ ***“...ลดน้ำยามท่วม เติมน้ำยามแล้ง แปลงดินยามเปรี้ยว และพัฒนาอาชีพ เพื่อคุณภาพชีวิต...”***

โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพคลองลัดโพธิ์อันเนื่องมาจากพระราชดำริ

เมื่อวันที่ ๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแนวพระราชดำริแก่นายรุ่งเรือง จุลชาต อธิบดีกรมชลประทานในขณะนั้น และนายจริย์ ตุลยานนท์ อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๑๙ และกรรมการมูลนิธิชัยพัฒนา ให้หน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น กรมชลประทาน จังหวัดสมุทรปราการ กรมทางหลวง กรมเจ้าท่า กรมอุทกศาสตร์ กองทัพเรือ เป็นต้น ร่วมกันศึกษาพิจารณาวางโครงการและดำเนินการปรับปรุงขุดลอกพร้อมก่อสร้างอาคารประกอบในคลองลัดโพธิ์ จังหวัดสมุทรปราการ ที่แต่เดิมมีสภาพตื้นเขินมาก เพื่อย่นระยะทางการไหลของน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณคุ้งน้ำช่วงที่ไหลผ่านเขตพื้นที่บางกระเจ้า จังหวัดสมุทรปราการ ระยะทาง ๑๘ กิโลเมตร ให้เหลือเพียง ๖๐๐ เมตร เพื่อให้น้ำไหลลัดลงทะเลได้สะดวกและรวดเร็วขึ้น ซึ่งจะช่วยบรรเทาปัญหาน้ำท่วมบริเวณกรุงเทพมหานครและปริมณฑลได้เป็นอย่างดี

หลังจากที่โครงการคลองลัดโพธิ์ แล้วเสร็จเมื่อต้นปี ๒๕๔๙ สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการน้ำและป้องกันปัญหาน้ำท่วมที่เกิดขึ้นในบริเวณพื้นที่ตลอดสองฝั่งของแม่น้ำเจ้าพระยา ตั้งแต่อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา กรุงเทพมหานคร จนถึงอำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการได้เป็นอย่างดี เห็นได้จากช่วงปลายปี ๒๕๔๙ ซึ่งเกิดเหตุการณ์น้ำท่วมเป็นบริเวณกว้างในพื้นที่ภาคกลาง กรมชลประทานสามารถบริหารจัดการน้ำผ่าน

ประตูระบายน้ำคลองลัดโพธิ์ได้สูงถึง ๙๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที (สภาวะปกติจะระบายสูงสุด ๕๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที) ทำให้สามารถลดผลกระทบจากภาวะน้ำท่วมลงไปได้อย่างมาก นอกจากนี้ การบริหารจัดการน้ำจะช่วยให้การไหลของน้ำในแม่น้ำเจ้าพระยาและคลองใกล้เคียงเป็นระบบมากขึ้นและเป็นประโยชน์ต่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชผลทางการเกษตร

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ยังมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับการนำพลังงานน้ำที่ระบายผ่านคลองลัดโพธิ์มาใช้ให้เกิดประโยชน์อีกด้วย ดังกระแสพระราชดำรัส ซึ่งนายวุฒิสุมิตร รองราชเลขาธิการ อัญเชิญมามอบให้นายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี รับไปพิจารณาดำเนินการ เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๙ ความว่า

“ทรงชื่นชมโครงการคลองลัดโพธิ์มาก รับสั่งว่าโครงการนี้จะทำประโยชน์ได้อย่างมหัศจรรย์ มีพลังงานมหาศาล จะใช้พลังงานน้ำที่ระบายผ่านคลอง ทำประโยชน์อย่างอื่นด้วยได้หรือไม่ นอกจากนี้ ได้มีพระราชกระแสให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ซึ่งเข้าเฝ้า ณ ที่นั้น รับไปศึกษาและทอดพระเนตรโครงการคลองลัดโพธิ์ในโอกาสต่อไป”

ปัจจุบัน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้ออกแบบในรายละเอียดกังหันผลิตไฟฟ้าจากกระแสน้ำตามพระราชดำริและกรมชลประทานได้ประสบความสำเร็จในการติดตั้งกังหันน้ำผลิตไฟฟ้าที่ประตูระบายน้ำคลองลัดโพธิ์ เพื่อนำพลังงานน้ำที่ระบายผ่านคลองลัดโพธิ์มาใช้ประโยชน์ตามแนวพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ปรากฏว่ากังหันน้ำที่สามารถผลิตไฟฟ้าจากความเร็วของกระแสน้ำเครื่องแรกของโลก ซึ่งประดิษฐ์ขึ้นตามพระราชดำริเครื่องนี้ มีกำลังการผลิตสูงสุดถึง ๕.๗๔ กิโลวัตต์ เพียงพอสำหรับการใช้เครื่องปรับอากาศ ๒,๔๐๐ บีทียู ๑ ชุด ตู้เย็นขนาด ๖.๗ ลูกบาศก์ฟุต โทรทัศน์สี ๒๐ นิ้ว ๑ เครื่อง หลอดไฟฟลูออเรสเซนต์ ๓๖ วัตต์ ๖ ชุด และเครื่องทำน้ำร้อน ๑ ชุด

จากความสำเร็จดังกล่าว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์และกรมชลประทานขยายผลต่อเนื่อง โดยทำการติดตั้งกังหันผลิตไฟฟ้าพลังน้ำที่ประตูระบายน้ำบรมธาตุ จังหวัดชัยนาท ในปี ๒๕๕๓ นี้ อย่างน้อย ๔ ชุด กำลังการผลิตรวมกันไม่น้อยกว่า ๘๐ กิโลวัตต์ ซึ่งนอกจากจะใช้ในหัวงานโครงการบรมธาตุแล้ว ยังสามารถใช้ในชุมชน โรงพยาบาล และวัดได้ด้วย

หากผลการพัฒนากังหันน้ำที่ประตูระบายน้ำบรมธาตุสำเร็จ ก็จะขยายไปยังประตูระบายน้ำอีก ๓๖๑ แห่งทั่วประเทศ และถ้าติดตั้งได้ครบ ๓๖๑ แห่ง จะสามารถผลิตกระแสไฟฟ้าจากประตูระบายน้ำต่าง ๆ ได้ ๒๓,๐๑๐ กิโลวัตต์ ซึ่งจะลดค่าไฟฟ้าได้ ๔๔๘,๖๙๖,๐๐๐ บาทต่อปี (คำนวณที่ค่าไฟหน่วยละ ๓.๒๕ บาท) นอกจากนี้ กรมชลประทานยังตั้งเป้าที่จะลดต้นทุนต่อกำลังการผลิต ๑ กิโลวัตต์ จากเดิม ๒ แสนบาท ให้เหลือเพียงหนึ่งแสนบาท และจะลดต้นทุนให้เหลือหกหมื่นบาทต่อกิโลวัตต์ ในโครงการชลประทานอื่น ๆ ต่อไป ซึ่งจะทำให้คืนทุนได้ภายใน ๓-๔ ปี นับเป็นผลงานสำคัญที่ได้นำพลังงานจากกระแสน้ำมาใช้ประโยชน์ในการผลิตกระแสไฟฟ้า

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแควน้อยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

*โครงการ*พัฒนาลุ่มน้ำแควน้อย เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องพิจารณาวางโครงการก่อสร้างขึ้น ด้วยมีพระราชปณิธานในอันที่จะบรรเทาปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อนของราษฎรในพื้นที่ลุ่มน้ำแควน้อยตอนล่างของจังหวัดพิษณุโลก เช่น อำเภอวัดโบสถ์ อำเภอพรหมพิราม อำเภอวังทอง และอำเภอเมือง ตลอดไปจนถึงพื้นที่บางส่วนของจังหวัดพิจิตร ที่ต้องประสบกับปัญหาความแห้งแล้งขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ทำให้ราษฎรในพื้นที่เหล่านั้น ไม่สามารถประกอบอาชีพเกษตรกรรมให้ได้ผลผลิตที่เพียงพอกับการดำรงชีวิต แต่ครั้นถึงฤดูฝน กลับเกิดปัญหาอุทกภัยรุนแรง สร้างความเสียหายให้กับพื้นที่เพาะปลูกกว่า ๗๕,๐๐๐ ไร่เป็นประจำแทบทุกปี

ตลอดระยะเวลากว่า ๒๕ ปี หลังจากพระราชทานแนวพระราชดำริโครงการเขื่อนแควน้อยเป็นครั้งแรก ในคราวเสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดเขื่อนนเรศวร และทรงเยี่ยมราษฎรบริเวณเขื่อนนเรศวร บ้านหาดใหญ่ ตำบลพรหมพิราม อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก เมื่อวันที่ ๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๕ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่และทรงติดตามโครงการนี้อย่างต่อเนื่อง มีพระราชดำรัสอีกหลายครั้งให้มีการดำเนินงานโครงการ จนในที่สุด คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ ๒๑ มกราคม ๒๕๔๖ ให้เปิดโครงการเขื่อนแควน้อยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ณ บ้านเขาหินลาด ตำบล คันโช้ง อำเภอวัดโบสถ์ จังหวัดพิษณุโลก และกรมชลประทานได้เริ่มดำเนินการก่อสร้างเมื่อวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ โดยกำหนดระยะเวลาดำเนินการ ๕ ปี ระหว่างปี ๒๕๔๖-๒๕๕๐

เพื่อให้เป็นหนึ่งในโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสทรงเจริญพระชนมายุครบ ๘๐ พรรษา

ครั้งหนึ่ง ทรงมีพระราชดำรัสพระราชทานแก่ผู้เข้าเฝ้าถวายพระพรชัยมงคล ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต วันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๔๖ ว่า

"...ถ้าทำได้ดี ไม่มีปัญหา จะช่วยจังหวัดพิษณุโลกและช่วยอีกเขตด้านใต้ของแม่น้ำเจ้าพระยาด้วย ทำให้น้ำไม่ท่วม ไม่แล้ง เพราะว่าเขื่อนนั้นจุได้มาก..."

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำแควน้อย เป็นอ่างเก็บน้ำอเนกประสงค์ขนาดใหญ่ ที่มีขนาดความจุเก็บกักน้ำ ๗๖๙ ล้านลูกบาศก์เมตร บริเวณที่เป็นอ่างเก็บน้ำ ครอบคลุมพื้นที่ ๓ ตำบล ใน ๒ อำเภอ คือ ตำบลคันโช้ง ตำบลบ้านยาง อำเภอวัดโบสถ์ และตำบลบ้านกลาง อำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก

ลักษณะโครงการฯ ประกอบด้วย ๓ เขื่อนยาวติดต่อกัน คือ เขื่อนปิดช่องเขาต่ำ เป็นเขื่อนดิน ความสูง ๑๖ เมตร ยาว ๖๔๐ เมตร เขื่อนแควน้อย เป็นเขื่อนหินทิ้งดาดคอนกรีต สร้างปิดกั้นแม่น้ำแควน้อย ความสูง ๗๕ เมตร ยาว ๖๘๑ เมตร และเขื่อนสันตะเคียน เป็นเขื่อนหินทิ้งแกนดินเหนียว สร้างปิดกั้นลำห้วยสันตะเคียน ความสูง ๘๐ เมตร ยาว ๑,๒๗๐ เมตร พื้นที่ถัดลงไป มีการก่อสร้างเขื่อนทดน้ำอีกแห่งหนึ่งปิดกั้นแม่น้ำแควน้อยที่บ้านพญาแมน ตำบลบ้านยาง อำเภอวัดโบสถ์ เพื่อทดน้ำจากท้ายเขื่อนแควน้อยด้วยแรงโน้มถ่วง เข้าสู่คลองชลประทานทั้งฝั่งขวาและฝั่งซ้าย จำนวน ๗๐ สาย ความยาวรวมกันประมาณ ๓๔๐ กิโลเมตร พร้อมด้วยการก่อสร้างคลองระบายน้ำอีก ๓๗ สาย ความยาวรวมกันประมาณ ๑๕๐ กิโลเมตร

โครงการแควน้อยฯ จะส่งน้ำให้กับโครงการชลประทานริมแม่น้ำแควน้อยตอนล่างทั้งฝั่งซ้ายและฝั่งขวาช่วยเหลือการเพาะปลูกในฤดูฝนและฤดูแล้งให้แก่พื้นที่ชลประทานแควน้อย ๑๕๕,๑๖๖ ไร่ น้ำที่เหลือจะไหลผ่านเขื่อนไปตามลำน้ำแควน้อยลงแม่น้ำน่านและแม่น้ำเจ้าพระยา ไปเสริมการเพาะปลูกในฤดูแล้งของโครงการชลประทานเจ้าพระยา ประมาณ ๒๕๐,๐๐๐ ไร่ อีกทั้งส่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค ๔๗.๓ ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี บรรเทาอุทกภัยบริเวณพื้นที่ลุ่มน้ำแควน้อยตอนล่างประมาณ ๗๕,๐๐๐ ไร่ และพื้นที่ตอนล่างของจังหวัดพิษณุโลกบางส่วน และยังช่วยเหลือโครงการชลประทานสูบน้ำด้วยไฟฟ้า บริเวณหัวงานฝายและเขื่อน และให้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยว การประมงแก่ประชาชนในพื้นที่ใกล้เคียง

ชลประทานพอเพียง

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระราชทานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง และเกษตรทฤษฎีใหม่ เพื่อให้คนไทยสามารถสร้างภูมิคุ้มกันทางเศรษฐกิจและยืนอยู่บนลำแข้งของตัวเองได้อย่าง *"พออยู่พอกิน"* ในปี ๒๕๓๕ หลังจากทรงค้นคว้า สำรวจ รวบรวมข้อมูล และทดสอบเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรน้ำ ที่ดิน พันธุ์พืชเพื่อทำการเกษตรแบบพึ่งพาตนเองเป็นอย่างดีแล้ว

โดยหลักการของ *"ทฤษฎีใหม่"* คือ การจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตร เป็นแนวทางพัฒนาการเกษตรแบบผสมผสาน มีทั้งกิจกรรมพืช สัตว์ และประมง มีแหล่งน้ำ ที่อยู่อาศัย การหมุนเวียนใช้ทรัพยากรในไร่นาอย่างเต็มที่ เพื่อลดความเสียงจากภัยธรรมชาติและความแปรปรวนของราคาผลผลิต ใช้แรงงานในครัวเรือนและมีงานทำในพื้นที่ตลอดปี ผลิตให้เพียงพอกับการบริโภคในครัวเรือน เหลือจึงจำหน่าย

"ทฤษฎีใหม่" นี้ ทรงให้ความสำคัญกับ *"น้ำ"* อย่างยิ่ง ทรงคิดสูตรคำนวณโดยละเอียด เช่น สำหรับพื้นที่ทำการเกษตร ๑๐ ไร่ ต้องมีน้ำใช้ในฤดูแล้งประมาณ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อไร่ รวมเป็นความต้องการใช้น้ำประมาณ ๑๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร จึงต้องขุดสระน้ำให้ลึก ๔ เมตร จุน้ำได้ประมาณ ๑๙,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร เป็นน้ำสำรองไว้ใช้ทำเกษตรในฤดูแล้ง เลี้ยงสัตว์น้ำ และเพื่อการอุปโภคบริโภคในยามขาดแคลน สระในไร่นาจึงเปรียบเสมือนตุ่มน้ำเล็ก ซึ่งเมื่อเกิดขาดแคลนน้ำในฤดูแล้ง ก็สามารถเติมน้ำจากตุ่มใหญ่ คือ แหล่งน้ำในระบบชลประทาน หรือห้วย คลอง บึงธรรมชาติ เพื่อให้มีปริมาณน้ำใช้ตลอดทั้งปีได้

ดังนั้น จึงมีพระราชดำริให้พัฒนาพื้นที่ที่ไม่มีลำห้วยให้มีแหล่งน้ำเพื่อประโยชน์ใช้สอยได้ โดยการขุดสระเก็บน้ำตามแนวทฤษฎีใหม่ ซึ่งได้เริ่มทดลองครั้งแรกที่วัดมงคลชัยพัฒนา จ.สระบุรี และนำมาขยายผลเป็นแห่งแรกในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เมื่อปี ๒๕๓๖ ที่บ้านแดนสามัคคี อำเภอเขาวง จ.กาฬสินธุ์ และเมื่อทรงทราบผลการดำเนินงานแล้วมีรับสั่งให้ขยายผลเพิ่มขึ้นในพื้นที่อำเภอเขาวง ซึ่งกรมชลประทานคือ หน่วยงานรับสนองพระราชดำริมาดำเนินการก่อสร้าง เริ่มจากปี ๒๕๓๗ จำนวน ๒๕ แห่ง และในปี ๒๕๓๘ อีก ๑๕๔ แห่ง และดำเนินการต่อเนื่องมาโดยตลอด

กรมชลประทาน ในท่ามกลางวิกฤต

"ฝ่ายจัดสรรน้ำรายงานว่า สถานการณ์วิกฤตมาก เพราะตั้งแต่ปี ๒๕๓๔ ฝนน้อยมาตลอด ปี ๒๕๓๕ ก็แล้งอีก เดือนกรกฎาคม ๒๕๓๕ ที่ผมมารับตำแหน่ง น้ำในเขื่อนภูมิพลกับเขื่อนสิริกิติ์ใกล้จะหมด มีปริมาณต่ำสุดเป็นประวัติการณ์ตั้งแต่สร้างสองเขื่อนนี้มา สองเขื่อนเหลือน้ำใช้งานได้ รวมกันไม่ถึง ๒๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร ในช่วงฤดูแล้ง ๖ เดือน จากช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนมิถุนายน ทุ่งเจ้าพระยาต้องการใช้น้ำจากสองเขื่อนนี้ประมาณ ๘,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร แต่ ณ วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๓๖ มีน้ำในสองเขื่อนเพียง ๕,๐๐๐ กว่าล้าน ขาดไปกว่า ๒,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร ยิ่งกว่านั้น ณ วันที่ ๑ มกราคม ๒๕๓๗ สถานการณ์น้ำวิกฤตสุด ๆ มีน้ำในเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ รวมกันเพียง ๒,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร

ในช่วงวิกฤตนั้น กรมชลประทานต้องออกมาตรการห้ามทำนาปรัง เนื่องจากไม่สามารถส่งน้ำให้ได้ การทำนาปีก็ต้องเลื่อนออกไป ภาคกลางต้องขุดบ่อน้ำตื้น ขุดน้ำใต้ดินขึ้นมา งดการเดินเรือในแม่น้ำท่าจีน แม่น้ำเจ้าพระยา ห้ามสนามกอล์ฟทุกแห่งใช้น้ำชลประทาน ทำทุกอย่างที่จะทำได้ รณรงค์ถึงขั้นให้รีไซเคิลนำน้ำกลับมาใช้ใหม่ แต่ปัญหาใหญ่อยู่ที่ น้ำเค็ม สวนส้ม สวนทุเรียนกำลังจะล่ม เพราะไม่มีน้ำผลักดันน้ำเค็ม ต้องปิดคลองเป็นร้อยแห่งไม่ให้น้ำเค็มรุกเข้ามา ที่สำคัญที่สุดน้ำสำหรับผลิตประปา ถ้าความเค็มเกิน ๐.๒ กรัมต่อลิตร ก็จะต้องหยุดส่งน้ำประปา

"ตอนนั้นคุยกับผู้ว่าฯ การประปานครหลวงว่า ถ้าผู้ว่าฯ หยุดน้ำประปากรุงเทพฯ และปริมณฑลทั้งหมด ผู้ว่าฯ กับผมก็เก็บกระเป๋าก็แล้วกัน เพราะมันจะสร้างความเสียหายให้กับประเทศชาติมหาศาล"

วิกฤตการณ์ครั้งนี้ ผ่านพ้นไปได้ด้วยความสามารถของกรมชลประทาน ซึ่งนายสวัสดิ์ เล่าถึงวิธีการแก้ไขว่า

"ปัญหาด่วนเฉพาะหน้าคือ ไม่ให้ความเค็มของแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลสำแล จังหวัดปทุมธานี ซึ่งเป็นต้นทางของคลองประปา ไม่ให้เกินกำหนด ก็มาคิดกันว่าน้ำในลุ่มน้ำแม่กลองยังมีเหลือเฟือ มีคลองผันน้ำมาลงแม่น้ำท่าจีนอยู่แล้วที่จังหวัดสุพรรณบุรี แต่ทำอย่างไรจึงจะผันข้ามมาลงแม่น้ำเจ้าพระยาที่ตำบลสำแลได้ มีทางเดียว คือ ต้องผันผ่านคลองพระยาบรรลือกับคลองพระพิมล ซึ่งมีปั๊มขนาดใหญ่อยู่ แต่ปัญหาคือ คลองที่จะผันน้ำไม่มีความลาดเอียงพอ ก็เลยใช้วิธีกั้นทำนบชั่วคราวด้วยกระสอบทราย ปิดคลองเล็กคลองน้อยที่เชื่อมอยู่ตลอดทางหลายสิบคลอง แล้วสูบน้ำใส่คลองพระยาบรรลือกับคลองพระพิมล ฝั่งแม่น้ำท่าจีน น้ำไปไหนไม่ได้ก็ต้องมาออกที่แม่น้ำเจ้าพระยาแน่นอน เมื่อทดลองดูก็ปรากฏว่าสำเร็จ นับเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ ที่มีการผันน้ำข้ามลุ่มน้ำ จากลุ่มน้ำแม่กลองมาแม่น้ำเจ้าพระยา และเป็นการผันน้ำด้วยวิธีง่าย ๆ อย่าง **"โลว์เทค"**

วิกฤตการณ์ผ่านไปได้อย่างหวุดหวิด แต่ก็ยังเคร่งเครียดกันอยู่ เพราะอีกตั้งหลายเดือนกว่าจะถึงมิถุนายนจะทำอย่างไรดี หลังจากนั้น ก็เกิดมหัศจรรย์ขึ้น ปลายเดือนมีนาคมปีนั้นก็เกิดพายุหลงฤดูเข้าทางภาคเหนือ ฝนตกตลอดตั้งแต่เดือนมีนาคม ไม่หยุดเลย น้ำเต็มเขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ เต็มทั่วภาคตะวันออกเฉียงเหนือ"

แต่ในปี ๒๕๓๘ ก็เกิดวิกฤตอีกแบบ นั่นคือ เกิดไต้ฝุ่นหลายลูกเข้ามา ก็เกิดน้ำท่วมใหญ่ทั้งภาคเหนือ ภาคกลางมาจนถึงกรุงเทพมหานคร เป็นที่มาของการเกิดโครงการแก้มลิงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

"ตอนนั้น ปลายเดือนกันยายน ๒๕๓๘ ขณะที่ภาคกลางและกรุงเทพฯ ถูกน้ำท่วม จมอยู่ในน้ำมานานหลาย

เดือน กรมอุตุนิยมวิทยามีการออกประกาศเตือนว่า จะมีซูเปอร์ไต้ฝุ่น ชื่อ แองเจลล่า กำลังก่อตัวในมหาสมุทรแปซิฟิกมุ่งหน้าลงมาประเทศไทยภายในอีก ๒ วัน ซึ่งตามหลักของนักอุตุนิยมวิทยาทั่วโลกแล้ว พายุลูกนี้ต้องเข้าประเทศไทยแน่นอน ก็แตกตื่นกัน เพราะตอนนั้นประเทศไทยก็จมอยู่ใต้น้ำอยู่แล้ว แต่วันรุ่งขึ้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ออกจากโรงพยาบาล มีพระราชดำรัสว่า ไม่ต้องตกใจ พายุแองเจลล่าไม่เข้าเมืองไทยเชื่อไหม พายุแองเจลล่าที่กำลังมุ่งตรงมาถึงเวียดนาม เปลี่ยนทิศหักมุม ๙๐ องศา ขึ้นเมืองจีน คนตายเกือบพันคน"

"วันหนึ่ง ผมได้ร่วมโต๊ะเสวย จึงกราบบังคมทูลถามว่า นักอุตุนิยมวิทยาทั่วโลก ทั้งญี่ปุ่น ฮาวาย อเมริกา บอกจะเผาตำราทิ้งแล้ว เพราะตามลักษณะอากาศพายุแองเจลล่าจะเข้าเมืองไทยแน่นอน แต่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบอกไม่ต้องตกใจ จะไม่เข้า แล้วก็ไม่เข้าจริง ๆ ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงทราบได้อย่างไร พระองค์ท่านทรงแย้มพระสรวล หันมาทางผม แล้วก็รับสั่งว่า ฉันให้นางมณีเมขลาไปห้ามไว้"

ในการรับสนองพระราชดำริโครงการแก้มลิง ของกรมชลประทานนี้ นายรุ่งเรือง จุลชาต อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๓ เล่าว่า ***"พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระเมตตาพวกเรามาก ทรงแนะนำพวกเราให้ทำอย่างไร เราก็จัดการอย่างรวดเร็วมาก จุดไหนจุดอ่อน จุดแข็ง เรารีบสนองพระราชดำริ งานก็ลุล่วงไปด้วยดี ปีต่อมา ทรงรับสั่งถึงแก้มลิงฝั่งตะวันตก ตั้งแต่สมุทรปราการถึงมหาชัย แต่ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างรวดเร็ว จึงกราบบังคมทูลเสนอรัฐบาลขอเป็นโครงการชั่วคราวก่อน เพราะพระองค์ท่านห่วงใยราษฎรมาก มีพระราชดำรัสว่า "น้ำมันจะมาเดือนกันยายน" ปีนั้น กรมชลประทานรีบดำเนินการ ทำงานตลอด ๒๔ ชั่วโมง ฝั่งธนฯ ก็รอดวิกฤตไปได้ในปีนั้น"***

โครงการแก้มลิง ซึ่งพระราชทานพระราชดำริมาเป็นแนวทางแก้ไขปัญหาน้ำท่วมในระยะยาว เมื่อวันที่ ๔ ธันวาคม ๒๕๓๘ และวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๓๙ นั้น หลักการสำคัญเริ่มจากพิจารณาหาที่เก็บกักน้ำฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา เพื่อใช้เป็นพื้นที่รวบรวมน้ำรับและดึงน้ำท่วมขังมาเก็บไว้ในคลองชายทะเลและคลองสายต่าง ๆ ในเขตจังหวัดสมุทรปราการ ส่วนพื้นที่ฝั่งตะวันตกของแม่น้ำเจ้าพระยาจะรวบรวมน้ำ รับและดึงน้ำท่วมขังมาเก็บไว้ในคลองมหาชัย-คลองสนามชัย และแม่น้ำท่าจีน จังหวัดสมุทรสาคร พร้อมกับก่อสร้างประตูระบายน้ำปิดกั้นคลอง ก่อสร้างและปรับปรุงสถานีสูบน้ำต่าง ๆ ให้สามารถทยอยสูบน้ำออก พร้อมกับเปิดประตูระบายน้ำให้น้ำไหลลงทะเล เมื่อน้ำทะเลลดลง และปิดประตูระบายน้ำเมื่อน้ำทะเลมีระดับสูงขึ้น ได้ทรงอธิบายวิธีการดัง กล่าวเปรียบเทียบกับลิงว่า ลิงโดยทั่วไปถ้าเราส่งกล้วยให้ ลิงจะรีบปอกแล้วเอาเข้าปากเคี้ยว ๆ เอาไปเก็บไว้ที่แก้ม และนำออกมาเคี้ยวกลืนเข้าไปภายหลังนั่นเอง

ในท้ายที่สุด เมื่อขอให้สรุปถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ทรงมีต่อพสกนิกรชาวไทย ด้วยการทรงงานอย่างหนักในการจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อให้ทุกชีวิตภายใต้พระบรมโพธิสมภาร ดำรงชีพอยู่ได้ด้วยความร่มเย็นเป็นสุข นายสวัสดิ์ วัฒนายากร องคมนตรี อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๒ กล่าวว่า

"พระมหากรุณาธิคุณในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว คงไม่สามารถบรรยายเป็นคำพูดได้ทั้งหมด เพราะตลอดทั้งพระชนม์ชีพ ทรงอุทิศเพื่อประชาชนอย่างแท้จริง เมื่อผสานกับพระอัจฉริยภาพ และพระวิริยอุตสาหะด้วยแล้ว โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก และทุกโครงการนั้น ล้วนแต่สร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้นกับประชาชนของพระองค์ ดังที่ประจักษ์กันดีอยู่แล้ว ไม่ว่าจะเป็นเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เขื่อนขุนด่านปราการชลโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน และอื่น ๆ อีกมากมาย คงกล่าวได้เพียงสั้น ๆ ว่า เป็นบุญแล้ว ที่ได้เกิดมาบนแผ่นดินนี้"

นักษัตรที่ ๙ ปรัตยุบัน การมีส่วนร่วม (๒๕๔๒-๒๕๕๓)

การขับเคลื่อนและพัฒนางานชลประทานในปัจจุบัน หัวใจสำคัญอยู่ที่การมีส่วนร่วมของประชาชนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทุกองคาพยพของสังคม เพราะนับวันปัญหาการขาดแคลนน้ำจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นเรื่อย ๆ จนเป็นวิกฤตของโลก ไม่เฉพาะแต่ประเทศไทยเท่านั้น

ในขณะที่น้ำมีอยู่จำกัด แต่ความต้องการใช้น้ำกลับเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทั้งในภาคเกษตรกรรม อุตสาหกรรม การอุปโภคบริโภคและการรักษาระบบนิเวศ ตามการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขยายตัวของเมือง และความต้องการอาหารที่เพิ่มขึ้น

ความรุนแรงของปัญหายิ่งทวีขึ้น เนื่องมาจากการเร่งรัดการผลิตเพื่อการส่งออก ทำให้ความต้องการน้ำชลประทานเพื่อการผลิตภาคเกษตรเพิ่มมากขึ้นเป็นเงาตามตัว ทั้งความต้องการใช้น้ำชลประทานยังขยายขอบเขตไปนอกภาคเกษตรกรรมเพิ่มขึ้นตามนโยบายการส่งเสริมการลงทุน และยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ และยังมีปัญหาการใช้น้ำชลประทานเพื่อเกษตรกรรมที่ขาดประสิทธิภาพ มีการใช้น้ำอย่างฟุ่มเฟือย เพราะเป็นบริการแบบให้เปล่าจากรัฐ การบริหารงานพัฒนาแหล่งน้ำขาดการวางแผนอย่างเป็นระบบและมีเอกภาพภายในลุ่มน้ำเดียวกัน ทำให้ศักยภาพของแหล่งน้ำธรรมชาติถูกลดทอนลงไป และข้อจำกัดเกี่ยวกับความเหมาะสมของสภาพภูมิประเทศ สำหรับก่อสร้างแหล่งน้ำขนาดใหญ่ที่มีศักยภาพ รวมทั้งการต้องเผชิญปัญหาการต่อต้านจากประชาคม ชุมชนท้องถิ่น และองค์กรภาคเอกชน สืบเนื่องจากผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศวิทยา

นอกจากความจำเป็นเหล่านี้แล้ว ยังสืบเนื่องจากรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มีบทบัญญัติให้มีการกระจายอำนาจและการบริหารไปสู่ท้องถิ่น ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจกำหนดนโยบายและจัดเก็บรายได้ของตนเอง และรับรองสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ คุ้มครองบำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

นอกจากนี้ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ และฉบับที่ ๙ ยังกำหนดแนวทางการพัฒนาเปลี่ยนไปจากเดิม ที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นการพัฒนาที่คนเป็นศูนย์กลาง โดยมาตรการส่งเสริมการพึ่งตนเองในชุมชนท้องถิ่นและการสร้างเศรษฐกิจที่ยั่งยืน การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีบทบาทเชิงรุกในการพัฒนาท้องถิ่น

มาตรการปรับลดอัตรากำลังข้าราชการ การปฏิรูประบบราชการให้มีประสิทธิภาพ แรงกดดันจากกระแสสังคมที่เน้นความโปร่งใสและการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานบริหารจัดการของภาครัฐ และแนวทางปรับปรุงภาครัฐ เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่ภาครัฐไม่สามารถแบกภาระที่เพิ่มขึ้นได้ ล้วนมีผลต่อนโยบายการบริหารจัดการน้ำของกรมชลประทานทั้งสิ้น

ทั้งหมดนี้ เป็นที่มาในการปรับบทบาทและทิศทางการดำเนินงานของกรมชลประทาน โดยการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินงานชลประทาน ซึ่งกรมชลประทานได้กำหนดระยะการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้ ๔ ระยะ ดังนี้

ระยะที่ ๑ กำหนดโครงการ หมายถึง กระบวนการที่ประชาชนผู้มีส่วนได้เสียเข้ามามีส่วนร่วมในพิจารณากำหนดโครงการชลประทาน การศึกษาเบื้องต้น การศึกษาความเหมาะสม การศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

ระยะที่ ๒ ก่อนก่อสร้าง หมายถึง กระบวนที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้านการสำรวจภูมิประเทศ สำรวจปฐพีและธรณีวิทยา ออกแบบทางวิศวกรรม และจัดหาที่ดินเพื่อการก่อสร้าง

ระยะที่ ๓ ระหว่างก่อสร้าง หมายถึง การส่งเสริมให้ประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการก่อสร้างโครงการชลประทาน เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนงานก่อสร้าง ตั้งแต่ระยะเตรียมการก่อสร้าง และระยะดำเนินการก่อสร้าง จนกระทั่งโครงการก่อสร้างแล้วเสร็จ เพื่อให้ได้รับทราบความคิดเห็นและข้อเสนอแนะจากประชาชน และเพื่อเป็นการป้องกันปัญหาความขัดแย้งของประชาชนในพื้นที่ตลอดจนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการส่งมอบโครงการ

ระยะที่ ๔ หลังก่อสร้าง หมายถึง การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการส่งน้ำและบำรุงรักษาโครงการชลประทาน ผ่านกระบวนการจัดตั้งองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน การจัดตั้งอาสาสมัครชลประทาน การจัดตั้งคณะกรรมการภาคประชาชนที่เรียกว่าคณะกรรมการจัดการชลประทาน ตามกระบวนการบริหารจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม ๑๑ กิจกรรม

การมีส่วนร่วมด้านการส่งน้ำและบำรุงรักษาหรือการมีส่วนร่วมหลังการก่อสร้าง จำแนกออกเป็น ๑๑ กิจกรรม ประกอบด้วย การสร้างความเข้าใจในการมีส่วนร่วม การจัดทำข้อตกลงการมีส่วนร่วม การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน (กลุ่มพื้นฐาน) การเสริมสร้างความเข้มแข็งองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน การยกระดับองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน การจัดตั้งคณะกรรมการจัดการชลประทาน การจัดตั้งกองทุนชลประทาน การจ้างเหมางานบำรุงรักษาแก่กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน การมีส่วนร่วมในการส่งน้ำและบำรุงรักษา การประเมินความเข้มแข็งองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน และการจัดทำข้อมูลพื้นฐานโครงการ

กรมชลประทานตั้งเป้าหมายของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมว่า จะทำให้เกษตรกรและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของโครงการชลประทาน ซึ่งจะนำไปสู่การบริหารจัดการน้ำชลประทานอย่างยั่งยืน การจัดสรรน้ำและบำรุงรักษามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลเพิ่มขึ้น การก่อสร้างอาคารชลประทาน ทั้งที่ก่อสร้างใหม่หรือปรับปรุงอาคารเก่า สอดคล้องกับความต้องการของเกษตรกร การจัดสรรน้ำและบำรุงรักษา เป็นไปตามความต้องการของเกษตรกรอย่างทั่วถึง เป็นธรรมและประหยัด ระบบชลประทานได้รับการบำรุงรักษาอย่างดี สามารถเสริมรายได้ให้แก่เกษตรกรในเขตพื้นที่ชลประทานให้มั่นคงขึ้น ลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเกษตรกรด้วยกันเอง และระหว่างภาคประชาชนกับภาครัฐ

กรมชลประทาน กำหนดยุทธศาสตร์การดำเนินงานการบริหารจัดการชลประทานโดยเกษตรกรมีส่วนร่วม โดยการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทานในเขตพื้นที่ชลประทาน ให้เป็นเครือข่ายการทำงานร่วมกัน เพื่อให้เกษตรกรมีส่วนในการร่วมคิดและเสนอความเห็น ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับประโยชน์และร่วมติดตามผลในการบริหารจัดการน้ำชลประทาน อันเป็นหนทางให้เกษตรกรชุมชน เกิดการเรียนรู้ ร่วมกันดำเนินกิจกรรมที่มุ่งแก้ไขปัญหาของสังคม ชุมชน เป็นสำคัญ

จนถึงปัจจุบัน กรมชลประทานมีพื้นที่ชลประทานในโครงการชลประทานขนาดใหญ่และขนาดกลางทั้งสิ้น ๒๔.๐๗๕ ล้านไร่ มีองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานครอบคลุมพื้นที่ชลประทานแล้ว ๑๔.๔๓๙ ล้านไร่ ประกอบด้วย (๑) กลุ่มผู้ใช้น้ำชลประทาน (กลุ่มพื้นฐาน) ๔๓,๑๕๔ กลุ่ม โดยจำแนกเป็นกลุ่มพื้นฐานที่อิสระต่อกัน ๑๔,๐๘๒ กลุ่ม ครอบคลุมพื้นที่ชลประทาน ๖.๒๓๕ ล้านไร่ และกลุ่มพื้นฐานที่อยู่ภายใต้องค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานประเภทอื่น ๆ อีก ๒๙,๐๗๒ กลุ่ม ครอบคลุมพื้นที่ชลประทาน ๘.๒๐๔ ล้านไร่ (๒) กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน ๑,๓๗๘ กลุ่ม ครอบคลุมพื้นที่ชลประทาน ๗.๕๘๗ ล้านไร่ (๓) สมาคมผู้ใช้น้ำชลประทาน ๓๕ สมาคม ครอบคลุมพื้นที่ชลประทาน ๐.๑๖๘ ล้านไร่ และ (๔) สหกรณ์ผู้ใช้น้ำชลประทาน ๔๕ สหกรณ์ ครอบคลุมพื้นที่ชลประทาน ๐.๔๔๙ ล้านไร่

รูปธรรมแห่งความสำเร็จ

ความสำเร็จของการส่งเสริมการมีส่วนร่วมหลังก่อสร้าง เกิดจากการทำให้ชุมชนเข้มแข็งเกิดการรวมตัวกันจัดตั้งเป็นองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานที่มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำและมีการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ภายในองค์กร เพื่อเป็นการเผยแพร่องค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานที่มีการดำเนินงานดีเด่น จึงได้มีการคัดเลือกสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานดีเด่นแห่งชาติ เพื่อเข้ารับพระราชทานโล่รางวัลจากพระบาทสมเด็จเจ้าอยู่หัวในงานพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญในเดือนพฤษภาคมของทุกปี ณ พลับพลาที่ประทับมณฑลพิธีท้องสนามหลวง ซึ่งได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๐ จนถึงปัจจุบัน โดยสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานดีเด่นแห่งชาติ มีดังนี้

ประจำปี ๒๕๓๐ ได้แก่ สมาคมผู้ใช้น้ำชลประทานแม่แตง-แม่ริมสามัคคี จ.เชียงใหม่

ประจำปี ๒๕๓๑ ได้แก่ สมาคมผู้ใช้น้ำชลประทานห้วยซับประดู่ จ.นครราชสีมา

ประจำปี ๒๕๓๒ ได้แก่ สมาคมกลุ่มกสิกรผู้ใช้น้ำชลประทานกุดลิงง้อ จ.อุดรธานี

ประจำปี ๒๕๓๓ ได้แก่ สมาคมกลุ่มกสิกรผู้ใช้น้ำชลประทานบ้านร่อม จ.พระนครศรีอยุธยา

ประจำปี ๒๕๓๔ ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำเทพประทานพร จ.สงขลา

ประจำปี ๒๕๓๕ ได้แก่ สมาคมกลุ่มกสิกรผู้ใช้น้ำชลประทานห้วยแอ่ง จ.ร้อยเอ็ด

ประจำปี ๒๕๓๖ ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำคลองวังโตนด จ.จันทบุรี

ประจำปี ๒๕๓๗ ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำฝายแม่สาว จ.เชียงใหม่

ประจำปี ๒๕๓๘ ได้แก่ สหกรณ์ผู้ใช้น้ำฝายแม่จั๋วะ จ.แพร่

ประจำปี ๒๕๓๙ ได้แก่ สมาคมกลุ่มกสิกรผู้ใช้น้ำชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยใหญ่ จ.ขอนแก่น

ประจำปี ๒๕๔๐ ได้แก่ สมาคมผู้ใช้น้ำเพื่อการเกษตรฝายท่าวังตาล จ.เชียงใหม่

ประจำปี ๒๕๔๑ ได้แก่ สมาคมกลุ่มกสิกรผู้ใช้น้ำชลประทานบ้านร่อม จ.พระนครศรีอยุธยา

ประจำปี ๒๕๔๓ ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำคลองส่งน้ำสายใหญ่ฝั่งซ้าย จ.ประจวบคีรีขันธ์

ประจำปี ๒๕๔๔ ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำบางทรายนวล จ.สุราษฎร์ธานี

ประจำปี ๒๕๔๕ ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำทุ่งศรีธัญญา เจ้าท่า จ.กาฬสินธุ์

ประจำปี ๒๕๔๖ ได้แก่ กลุ่มผู้ใช้น้ำชัยสมบัติ (ฝั่งขวา) จ.เชียงราย

ประจำปี ๒๕๔๗ ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานโซน ๒ จ.เชียงใหม่

ประจำปี ๒๕๔๘ ได้แก่ กลุ่มเกษตรสามัคคีรวมใจผู้ใช้น้ำชลประทานอำเภอเสาไห้ จ.สระบุรี

ประจำปี ๒๕๔๙ ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานปะกาฮะรัง จ.ปัตตานี

ประจำปี ๒๕๕๐ ได้แก่ สมาคมผู้ใช้น้ำชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยซับประดู่ จ.นครราชสีมา

ประจำปี ๒๕๕๑ ได้แก่ กลุ่มบริหาร ๒ ซ้าย-๑ ขวา จ.สุพรรณบุรี

ประจำปี ๒๕๕๒ ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำอ่างเก็บน้ำพระปรง จ.สระแก้ว

สำหรับในปี ๒๕๕๓ สถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานดีเด่นแห่งชาติ ได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยสะแบก จ.ยโสธร ซึ่งเมื่อแรกเริ่มจัดตั้งกลุ่มบริหารการใช้น้ำฯ มีเกษตรกรมาสมัครเป็นสมาชิกผู้ใช้น้ำเพียง ๕๑๘ รายเท่านั้น จนมาถึงปัจจุบันมีเกษตรกรที่เห็นความสำคัญของการใช้น้ำอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพมารวมกลุ่มด้วย ซึ่งขณะนี้มีจำนวน ๗๓๖ ราย และมีกลุ่มพื้นฐานจำนวน ๑๓๙ กลุ่ม ที่มีตัวแทนกลุ่มเข้าเป็นคณะกรรมการ เพื่อเป็นตัวแทนของสมาชิกทั้งหมดในการวางแผนการใช้น้ำในแต่ละปี เพื่อที่จะใช้ดินและน้ำในพื้นที่ชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยสะแบกได้อย่างเหมาะสมทั้งกับสภาพพื้นดินและปริมาณน้ำในฤดูกาลเพาะปลูก นอกจากนั้นแล้วสำหรับตัวแทนของกลุ่มจะเข้าร่วมประชุมวางแผนการใช้น้ำกับเจ้าหน้าที่ชลประทานในการตัดสินใจที่จะบริหารจัดการน้ำในชลประทานในแต่ละปีอย่างมีประสิทธิภาพ

ส่วนการบริหารการใช้น้ำ ก่อนถึงฤดูกาลส่งน้ำจะมีตัวแทนกลุ่มที่เรียกว่า หัวหน้าคูจะดำเนินการจัดการประชุมผู้ใช้น้ำเพื่อทำการวางแผนที่จะปลูกพืช ตลอดจนการจัดกิจกรรมที่จะต้องใช้น้ำให้เหมาะสมกับน้ำที่มีอยู่ในแต่ละปี

โดยหลังจากนั้น คณะกรรมการจะประชุมวางแผนการส่งน้ำเข้าในแต่ละพื้นที่ พร้อมทั้งแจ้งให้หัวหน้าคูทราบเพื่อจะได้ไปประชุมตกลงกับสมาชิกกลุ่มว่าจะส่งน้ำไปในเส้นทางใดก่อนซึ่งหลังจากได้ข้อสรุปแล้วจะมีการจัดเวรยามเพื่อผลัดกันเข้าเวรตลอดของการส่งน้ำออกไปสู่พื้นที่การเกษตรของประชาชน ซึ่งน้ำจะไหลไปได้ทั่วถึงทุกพื้นที่ โดยจะมีหัวหน้าคูออกตรวจสอบการใช้น้ำตามจุดปล่อยน้ำรอบที่จัดการเข้าเวรตามที่ตกลงกัน หลังจากนั้นแล้วจะต้องรายงานให้เจ้าหน้าที่ของกรมชลประทานทราบทุกสัปดาห์ตามจุดส่งน้ำต่าง ๆ

โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยสะแบก ปัจจุบันมีคลองส่งน้ำจำนวน ๙ สายและคูส่งน้ำเข้าพื้นที่การเกษตรจำนวน ๑๓๙ สาย มีเขตพื้นที่การส่งน้ำจำนวน ๑๓ แห่ง ครอบคลุมพื้นที่การเกษตรของประชาชน ๑๒,๖๗๒ ไร่ โดยเกษตรกรสามารถทำการเกษตรได้ตลอดทั้งปี ในทุกวันนี้เกษตรกรทำการปลูกพืช คือ มันสำปะหลัง ข้าวโพด นาข้าว และทำบ่อขยายพันธุ์ปลา เพื่อแจกจ่ายให้กับสมาชิกปล่อยเลี้ยงในนาข้าว เพื่อนำมาเป็นอาหารและจำหน่าย เพื่อเป็นรายได้เสริมได้อีกทางหนึ่ง ปัจจุบันพื้นที่เกษตรจำนวน ๑๒,๖๗๒ ไร่ ที่อยู่ในพื้นที่โครงการชลประทานอ่างเก็บน้ำห้วยสะแบก จะมีพืชผักอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี จนเกษตรกรในพื้นที่มีความอุดมสมบูรณ์และความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นเป็นลำดับ

ทั้งนี้ จากการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับประชาชนเป็นการช่วยเหลือประชาชนอย่างแท้จริง เป็นผลจากการร่วมมือการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนในพื้นที่ และเจ้าหน้าที่ชลประทานยโสธรที่ช่วยกันบริหารจัดการการใช้น้ำอย่างเป็นระบบ และมีประสิทธิภาพ

กระบวนการมีส่วนร่วม รูปแบบใหม่

กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของกรมชลประทาน ไม่ได้มีแนวทางเพียงการจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเท่านั้น หากแต่ยังมีการระดมเยาวชนและประชาชนทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมด้วยการสร้างยุวชลกรและอาสาสมัครชลประทาน ให้เป็นเครือข่ายแนวร่วมที่สำคัญเพิ่มขึ้น

ยุวชลกร จะเรียนรู้ถึงคุณค่าของน้ำ ความสำคัญของการชลประทาน เพื่อสามารถรับและทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการถ่ายทอดวิทยาการและเทคโนโลยีแบบใหม่ได้ในอนาคต

ขณะที่อาสาสมัครชลประทาน คือ ผู้ที่ทำหน้าที่ประสานงานระหว่างกรมชลประทานกับองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน ในการวางแผน การควบคุม และติดตามการส่งน้ำและบำรุงรักษาในฤดูกาลเพาะปลูก เช่น ข้อมูลเพื่อวางแผนการเพาะปลูก ติดตามการเปิดปิดอาคารควบคุมน้ำให้เป็นไปตามแผนการส่งน้ำ ข้อมูลเพื่อการประเมินผลตลอดจนประสานงานให้กลุ่มผู้ใช้น้ำร่วมกันขุดลอกคูส่งน้ำ รวมทั้งภารกิจอื่น ๆ ตามที่ได้รับมอบหมาย ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๒ กรมชลประทานได้นำร่องดำเนินการโครงการอาสาสมัครชลประทานในโครงการชลประทาน ๑๗ โครงการ มีอาสาสมัครชลประทานปฏิบัติงานในพื้นที่ชลประทาน จำนวน ๗๖ คน เริ่มปฏิบัติงานมาตั้งแต่วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๕๒ และในปัจจุบัน มีอาสาสมัครชลประทานที่ปฏิบัติงานในพื้นที่ของโครงการต่าง ๆ ทั่วประเทศ ครอบคลุมพื้นที่ชลประทานประมาณ ๓,๔๐๐,๐๐๐ ไร่ รวมทั้งสิ้น ๑,๐๕๗ คน (อาสาสมัครชลประทาน ๑ คน จะรับผิดชอบพื้นที่ชลประทาน ประมาณ ๒,๕๐๐-๓,๐๐๐ ไร่) โดยคัดเลือกและจัดตั้งจากตัวแทนองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานที่ได้รับคัดเลือกเป็นสถาบันเกษตรกรผู้ใช้น้ำชลประทานดีเด่น และองค์กรผู้ใช้น้ำชลประทานทั่วไป ซึ่งได้แก่ กลุ่มบริหารการใช้น้ำชลประทาน สมาคมผู้ใช้น้ำชลประทาน และสหกรณ์ผู้ใช้น้ำชลประทาน โดยตั้งเป้าหมายที่จะเพิ่มอาสาสมัครชลประทาน เป็น ๓,๐๐๐ คนให้ได้ในปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๕

เดินร่วมกันบนเส้นทางแห่งอนาคต

เพราะความจริงจัง มุ่งมั่นกับการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งกรมชลประทานถือเป็นหัวใจสำคัญของการทำงาน สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน จึงถูกจัดตั้งขึ้นในเดือนมิถุนายน ๒๕๕๑ ให้มีบทบาทสำคัญในการเสนอแนวนโยบายและจัดทำแผนงานส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน และส่งเสริมความร่วมมือกับชุมชนท้องถิ่นในระดับจังหวัดและระดับภูมิภาค เสริมสร้างความเข้มแข็งขององค์กรผู้ใช้น้ำชลประทาน และความเป็นสถาบันขององค์กรผู้ใช้น้ำ

ชลประทาน รวมทั้งพัฒนาขีดความสามารถของเจ้าหน้าที่กรมชลประทาน ในการสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน

ทิศทางการดำเนินงานของกรมชลประทานในอนาคต การมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนของสังคม จะยังคงเป็นเป้าหมายสำคัญ ดังที่ นายชลิต ดำรงศักดิ์ อธิบดีกรมชลประทาน กล่าวไว้ว่า

"ในปัจจุบัน งานชลประทานต้องอาศัยการมีส่วนร่วมเพื่อไปสู่ความสำเร็จ กรมชลประทานเป็นหน่วยงานแรกที่มีสำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีความจำเป็นสูงมาก เพราะการดำเนินงานต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในหลาย ๆ เรื่อง จะลดปัญหาลงได้ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมทั้ง ๔ ขั้นตอน ทั้งขั้นตอนกำหนดโครงการ ขั้นตอนก่อนการก่อสร้าง ขั้นตอนระหว่างก่อสร้าง และขั้นตอนหลังก่อสร้าง ทุกขั้นตอนมีความสำคัญ เพื่อให้ได้รับรู้ความต้องการของราษฎร อย่างน้อยที่สุดต้องให้ราษฎรรู้ว่า หน่วยราชการจะทำอะไร เขาจะได้ประโยชน์หรือผลกระทบอะไรบ้าง เมื่อเกิดโครงการขึ้น และให้เขาตัดสินใจเองว่าต้องการหรือไม่ต้องการ เมื่อก่อสร้างเสร็จ ก็จะทำให้ประชาชนรู้สึกว่าเป็นเจ้าของ เกิดความหวงแหน และใช้ประโยชน์อย่างรู้ค่าที่สุด"

อธิบดีกรมชลประทาน นายชลิต ดำรงศักดิ์ กล่าวว่า การมีส่วนร่วมจะเป็นตัวนำในหลาย ๆ เรื่องของกรมชลประทาน ถือว่าเป็นนโยบายสำคัญ ที่จะต้องเร่งจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำเพิ่มขึ้นให้ได้มากที่สุด ในปัจจุบันการที่ยังเพิ่มกลุ่มผู้ใช้น้ำได้ไม่มากนักในแต่ละปี เพราะต้องการเน้นคุณภาพมากกว่าเพิ่มปริมาณ ให้กลุ่มฯ สามารถบริหารจัดการภายในกลุ่มได้ ทำตามข้อตกลงใช้น้ำอย่างคุ้มค่า และดูแลสิ่งก่อสร้างให้ใช้งานได้นาน

"ในอนาคต น้ำจะน้อยลงไปเรื่อย ๆ การใช้น้ำจะมากขึ้นเรื่อย ๆ การสร้างการมีส่วนร่วมก็จะยิ่งมีความสำคัญมากขึ้น สำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนจะต้องพัฒนาบุคลากรและเครือข่ายการปฏิบัติงานให้กับหน่วยงานต่าง ๆ ในภูมิภาค เพื่อไปสร้างการมีส่วนร่วมกับประชาชนต่อไป จึงจะทำให้งานของกรมชลประทานเรื่องการมีส่วนร่วมเป็นไปได้เร็วขึ้นและเป็นรูปแบบเดียวกัน"

ดังนั้น ก้าวต่อไปของกรมชลประทาน จึงยังต้องเดินเคียงข้างไปกับเกษตรกรและประชาชนผู้ใช้น้ำ บนเส้นทางที่มีเป้าหมายความสำเร็จ คือ การสร้างความมั่นคงด้านทรัพยากรน้ำให้กับประเทศ

งานเพื่อแผ่นดินไทย

ในปีที่ ๑๐๘ กรมชลประทาน ยังคงมุ่งมั่นปฏิบัติหน้าที่ ด้วยปณิธานที่จะสร้างประโยชน์สุขให้เกิดขึ้น
กับประเทศชาติและประชาชน ตามรอยพระยุคลบาทพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
และตามรอยเท้าบรรพปูชนียบุคคลที่ได้สร้างสมเกียรติภูมิให้กรมชลประทาน เป็นกรมที่ยิ่งใหญ่มาตราบเท่าทุกวันนี้
กรมชลประทานในปีที่ ๑๐๘ ได้สร้างสมผลงานสำคัญไว้มากมาย ในทุกภารกิจ ทั้งที่เป็นภารกิจประจำ
นโยบายสำคัญของกรม และภารกิจพิเศษที่ได้รับมอบหมายจากรัฐบาล ในฐานะหน่วยงานที่มีบทบาทสำคัญในการฟื้นฟู
และพัฒนาประเทศชาติ ให้พร้อมสำหรับการแข่งขันบนเวทีโลกทั้งในปัจจุบันและอนาคต
ผลงานของกรมชลประทานในปีที่ผ่านมา นอกจากต้องเผชิญและแก้ไขวิกฤตการณ์ที่ร้ายแรงที่สุดครั้งหนึ่ง
ในประวัติศาสตร์การชลประทานแล้ว ยังเป็นความก้าวหน้าทั้งในด้านการจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำ
การดำเนินโครงการภายใต้แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง การเพิ่มประสิทธิภาพการใช้น้ำชลประทาน
ด้วยโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำ การจัดการความรู้ และการบริหารจัดการองค์กร เป็นต้น

เผชิญหน้า ฝ่าวิกฤต

ปีที่ ๑๐๘ ของกรมชลประทาน เริ่มต้นด้วยการเผชิญกับวิกฤตการณ์การขาดแคลนน้ำที่รุนแรงที่สุดในรอบ ๕๐ ปี ประเทศไทยเข้าสู่ฤดูแล้งในวันที่ ๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๒ ด้วยปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางทั้งหมด ๕๘,๗๒๖ ล้านลูกบาศก์เมตร เป็นน้ำต้นทุนที่สามารถใช้การได้ ๓๔,๙๓๔ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๔๘ ของความจุอ่างฯ ขนาดใหญ่และขนาดกลางรวมกัน

โดยกำหนดแผนการจัดสรรน้ำทั้งประเทศไว้ ๒๐,๗๒๐ ล้านลูกบาศก์เมตร สำหรับการอุปโภคบริโภค ๑,๘๓๖ ล้านลูกบาศก์เมตร รักษาระบบนิเวศและอื่น ๆ ๕,๕๓๙ ล้านลูกบาศก์เมตร เกษตรกรรม ๑๓,๑๗๖ ล้านลูกบาศก์เมตร และอุตสาหกรรม ๑๖๙ ล้านลูกบาศก์เมตร ส่วนลุ่มเจ้าพระยามีการวางแผนการใช้น้ำไว้ ๘,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร (ใช้น้ำจากเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ ๖,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร เขื่อนแควน้อยบำรุงแดน ๔๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ๖๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร และผันจากลุ่มน้ำแม่กลอง ๑,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร

ส่วนแผนปลูกพืชฤดูแล้งทั้งประเทศ กำหนดไว้รวม ๑๒.๒๘ ล้านไร่ ในจำนวนนี้เป็นข้าวนาปรัง ๙.๕ ล้านไร่ ส่วนการปลูกพืชฤดูแล้งในลุ่มน้ำเจ้าพระยาวางแผนไว้ ๖.๓๙ ล้านไร่ เป็นการปลูกข้าวนาปรัง ๕.๙๕ ล้านไร่

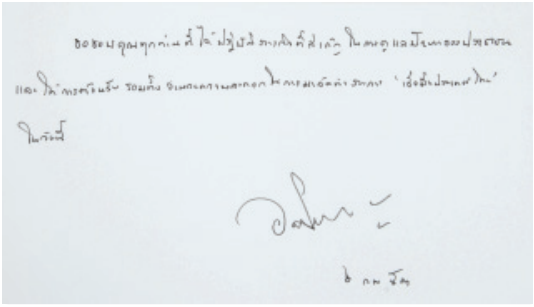

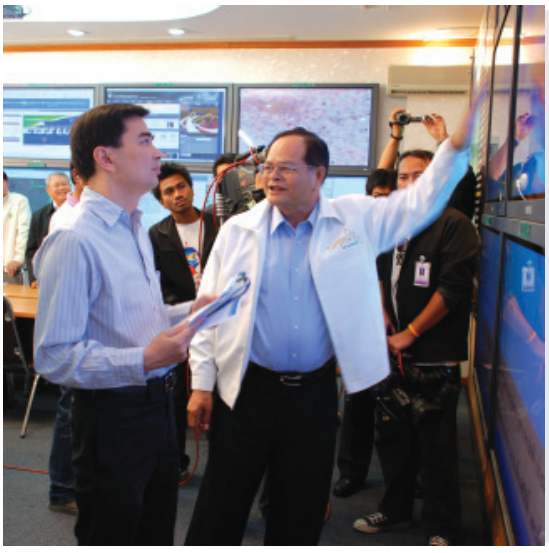

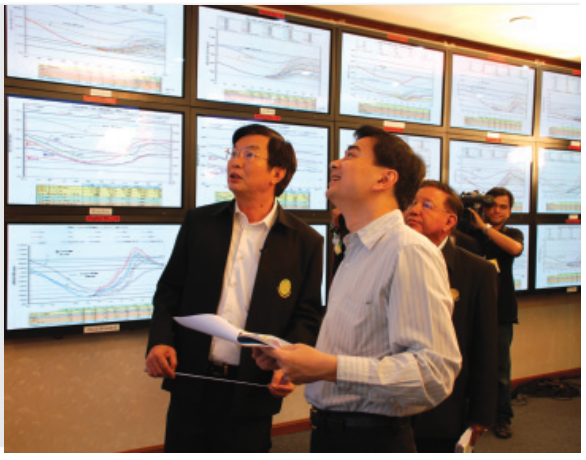

จากการจำลองเหตุการณ์การใช้น้ำจากเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ กรมชลประทานคำนวณได้ว่า หากการใช้น้ำเท่าปี ๒๕๕๑/๕๒ ถึงสิ้นเดือนเมษายน ๒๕๕๓ น้ำในเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ จะเหลืออยู่เพียง ๗,๔๖๓ ล้านลูกบาศก์เมตร และเป็นน้ำใช้การเพียง ๘๑๓ ล้านลูกบาศก์เมตร ประกอบกับปรากฏการณ์เอล นิโญ ที่ทำให้อุณหภูมิสูงกว่าปกติ ปริมาณฝนตกน้อยกว่าเกณฑ์ปกติและฤดูฝนสิ้นสุดเร็ว จนปริมาณน้ำตามธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็ว

หากมีการใช้น้ำเช่นปีก่อนหน้านี้ความเสี่ยงจะสูงมาก เพราะความต้องการใช้น้ำด้านท้ายเขื่อนทั้งสองแห่ง สำหรับการอุปโภคบริโภค และรักษาระบบนิเวศด้านท้ายอ่างฯ ทั้งสองแห่ง อยู่ที่วันละประมาณ ๑๖ ล้านลูกบาศก์เมตร ในเวลาเพียง ๖๐ วัน จะต้องใช้น้ำถึง ๙๖๐ ล้านลูกบาศก์เมตร หากไม่มีฝนตกลงมาเพิ่ม น้ำในอ่างทั้งสองแห่งจะไม่พอใช้ หากมีการงดทำนาปรังครั้งที่ ๒ เหตุการณ์จำลองพบว่า สิ้นเดือนเมษายน ๒๕๕๓ จะมีปริมาณน้ำคงเหลือในเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ รวม ๘,๖๕๑ ล้านลูกบาศก์เมตร

เป็นปริมาณน้ำใช้การได้ ๒,๐๐๑ ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งเพียงพอสำหรับการอุปโภคบริโภค และรักษาระบบนิเวศท้ายอ่าง

ดังนั้น กรมชลประทานจึงออกประกาศเตือน ตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ ขอให้เกษตรกรทุกพื้นที่งดการทำนาปรัง ขอฝนหลวงและหมุนเวียนเครื่องสูบน้ำตามรอบเวรหรือตามความเหมาะสม และจะส่งน้ำเฉพาะเพื่อการอุปโภคบริโภคเท่านั้น

สถานการณ์กลับรุนแรงกว่ากรมชลประทานคาดการณ์ไว้ อันเนื่องจากเกษตรกรมีการทำนาปรังมากถึง ๙.๖๕ ล้านไร่ มากกว่าแผนที่วางไว้ ๕.๙๕ ล้านไร่ ถึง ๓.๗ ล้านไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ ๑๖๒ ของแผน เนื่องมาจากการที่ข้าวมีราคาดี มาตั้งแต่ปี ๒๕๕๑ ทำให้เมื่อสิ้นสุดฤดูกาลจัดสรรน้ำในช่วงฤดูแล้ง ปี ๒๕๕๒/๒๕๕๓ ณ วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓ มีการใช้น้ำไป ๒๒,๔๑๙ ล้านลูกบาศก์เมตร มากกว่าแผนที่กำหนดไว้ ๑,๖๙๗ ล้านลูกบาศก์เมตร โดยเฉพาะในเขตลุ่มน้ำเจ้าพระยา (เขื่อนภูมิพล, สิริกิติ์ แควน้อยฯ ป่าสักฯ และผันน้ำจากลุ่มน้ำแม่กลอง) มีการใช้น้ำไป ๑๐,๓๓๙ ล้านลูกบาศก์เมตร มากกว่าแผนที่กำหนดไว้ ๒,๓๓๙ ล้านลูกบาศก์เมตร

ส่วนปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางทั่วประเทศ ณ วันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๕๓ มีอยู่รวมกันทั้งสิ้น ๓๘,๑๐๒ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๕๒ ของความจุอ่างฯ ทั้งหมด เขื่อนภูมิพล จ.ตาก มีปริมาตรน้ำในอ่างฯ ๔,๗๘๗ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๓๖

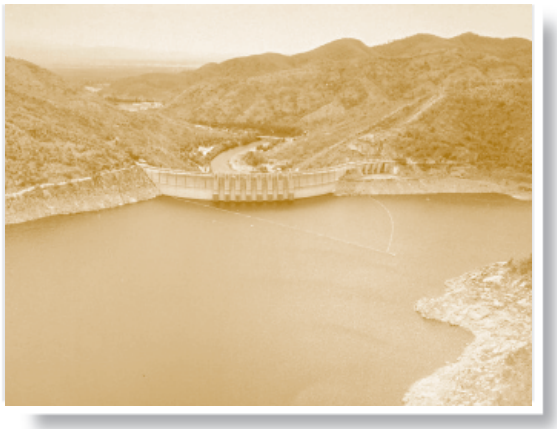

เขื่อนสิริกิติ์ จ.อุตรดิตถ์ มีปริมาตรน้ำในอ่างฯ ๓,๕๙๖ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๓๘ ปริมาณน้ำใช้การได้จากเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์รวมกันเหลืออยู่เพียง ๑,๔๘๗ ล้านลูกบาศก์เมตรเท่านั้น ในขณะที่ความต้องการใช้น้ำขั้นต่ำสุดเพื่อการอุปโภคบริโภค รักษาระบบนิเวศและผลักดันน้ำเค็มในแม่น้ำเจ้าพระยา อยู่ที่วันละ ๒๐ ล้านลูกบาศก์เมตร

ถึงวันศุกร์ที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๓ น้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่และขนาดกลางทั่วประเทศยังลดลงอย่างต่อเนื่อง จนเหลืออยู่รวมกันเพียง ๓๔,๘๔๙ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๔๗ ของความจุอ่างฯ ขนาดใหญ่และขนาดกลางทั้งหมด เป็นปริมาตรน้ำใช้การได้ ๑๑,๐๐๔ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๑๕ ของความจุอ่างฯ น้อยกว่าเวลาเดียวกันของปี ๒๕๕๒ ซึ่งมีอยู่ ๔๑,๐๑๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ถึง ๖,๑๖๖ ล้านลูกบาศก์เมตร

เฉพาะอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ทั่วประเทศมีปริมาตรน้ำรวมกันทั้งหมด ๓๓,๒๓๖ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๔๘ ของความจุ ปริมาตรน้ำใช้การได้ ๙,๗๐๙ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๑๔ ของความจุอ่างฯ น้อยกว่าปี ๒๕๕๒ ถึง ๕,๓๗๙ ล้านลูกบาศก์เมตร อ่างเก็บน้ำภูมิพล มีปริมาตรน้ำในอ่างฯ ๔,๒๘๑ ล้านลูกบาศก์เมตร ร้อยละ ๓๒ ของความจุอ่างฯ น้อยกว่าปี ๒๕๕๒ อยู่ ๑,๑๘๕ ล้านลูกบาศก์เมตร อ่างเก็บน้ำสิริกิติ์ ปริมาตรน้ำในอ่างฯ ๓,๔๐๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ร้อยละ ๓๖ ของความจุอ่างฯ น้อยกว่าปี ๒๕๕๒ อยู่ ๘๖๕ ล้านลูกบาศก์เมตร อ่างเก็บน้ำป่าสัก

ชลสิทธิ์ มีปริมาตรน้ำในอ่างฯ ๘๙ ล้านลูกบาศก์เมตร เพียงร้อยละ ๙ ของความจุอ่างฯ น้อยกว่าปี ๒๕๕๒ อยู่ ๒๖๙ ล้านลูกบาศก์เมตร นับว่าวิกฤตที่สุดในรอบ ๑๐ ปี นับตั้งแต่มีการสร้างเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์มา

อ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ในภาคตะวันออก จังหวัดชลบุรี ปริมาตรน้ำในอ่างฯ ๗ แห่ง รวมกัน ๗๔.๓ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๔๒ ของความจุอ่างฯ ทั้งหมด ปริมาตรน้ำใช้การได้ ๕๙ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๓๓ ของความจุอ่างฯ ประกอบด้วย อ่างเก็บน้ำบางพระ ๔๘.๒ ล้านลูกบาศก์เมตร หนองค้อ ๑๑.๒ ล้านลูกบาศก์เมตร มาบประชัน ๓.๖ ล้านลูกบาศก์เมตร หนองกลางดง ๔.๐ ล้านลูกบาศก์เมตร ชากนอก ๒.๒ ล้านลูกบาศก์เมตร ห้วยขุนจิต ๒.๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ห้วยสะพาน ๒.๖ ล้านลูกบาศก์เมตร

จังหวัดระยอง ลุ่มน้ำระยอง และลุ่มน้ำประแสร์ มีปริมาตรน้ำในอ่างเก็บน้ำ ๔ แห่ง รวมกัน ๓๓๔.๒ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๖๔ ของความจุอ่างฯ ทั้งหมด ปริมาตรน้ำใช้การได้ ๓๐๖ ล้านลูกบาศก์เมตร หรือร้อยละ ๕๘ ของความจุอ่างฯ น้อยกว่าปี ๒๕๕๒ อยู่ ๔๙ ล้านลูกบาศก์เมตร ประกอบด้วยอ่างเก็บน้ำหนองปลาไหล ๙๘ ล้านลูกบาศก์เมตร ดอกกราย ๔๑.๑ ล้านลูกบาศก์เมตร คลองใหญ่ ๒๓.๒ ล้านลูกบาศก์เมตร และประแสร์ ๑๗๑.๙ ล้านลูกบาศก์เมตร

กรมชลประทาน จึงประกาศแจ้งเตือนเกษตรกรในเขตโครงการชลประทานพิษณุโลกและโครงการชลประทานเจ้าพระยาใหญ่ให้เลื่อนการปลูกข้าวนาปีออกไปก่อน เพื่อหลีกเลี่ยงการเกิดความเสียหายต่อการเกษตรต้นฤดูฝน พร้อมกับประสานขอพระราชทานฝนหลวง จากศูนย์ปฏิบัติการฝนหลวงภาคกลางตอนบน เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำในเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นนี้ใกล้เคียงกับภัยแล้งเมื่อปี ๒๕๓๗ ในแง่ปริมาณน้ำฝนที่ตกลงมาน้อย และปริมาณน้ำในเขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์มีปริมาณใกล้เคียงกันเมื่อเริ่มเข้าสู่ฤดูแล้ง แต่สถานการณ์ที่แตกต่างกันอย่างมาก ก็คือ จำนวนประชากร ซึ่งมีอยู่ ๕๙ ล้านคน ในปี ๒๕๓๗ เป็น ๖๓ ล้านคนในปี ๒๕๕๓ การปลูกข้าวนาปรัง เมื่อปี ๒๕๓๗ มีประมาณ ๒.๗ ล้านไร่ ขณะที่ปี ๒๕๕๓ มีการปลูกข้าวนาปรังถึง ๙.๖๕ ล้านไร่ มากกว่าปี ๒๕๓๗ เกือบ ๗ ล้านไร่

เฉพาะการใช้น้ำเพื่ออุปโภคบริโภคของประชากร ๔ ล้านคนที่เพิ่มขึ้นและน้ำสำหรับการทำนาปรังที่เพิ่มขึ้นเกือบ ๗ ล้านไร่ ยังไม่รวมน้ำเพื่ออุตสาหกรรม การรักษาระบบนิเวศ ฯลฯ จะเห็นว่าความต้องการใช้น้ำในปี ๒๕๕๓ นั้นมากกว่าปี ๒๕๓๗ ถึงประมาณ ๑๒,๕๒๐ ล้านลูกบาศก์เมตร (คำนวณจากการใช้น้ำในการทำนาปรังไร่ละ ๑,๖๐๐ ลูกบาศก์เมตร และน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค เฉลี่ย ๓,๓๐๐ ลูกบาศก์เมตร/คน/ปี)

ความแตกต่างในช่วงเวลาที่ห่างกัน ๑๖ ปีนี้ คือ การที่ปี ๒๕๕๓ มีเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ เขื่อนขุนด่านปราการชล และเขื่อนแควน้อยบำรุงแดน ซึ่งมีความจุอ่างฯ รวมกัน ๑,๙๕๓ ล้านลูกบาศก์เมตร มาช่วยเพิ่มปริมาตรเก็บกักน้ำในอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตาม เมื่อเปรียบเทียบกับความต้องการใช้น้ำที่เพิ่มขึ้นกว่า ๑๒,๕๒๐ ล้านลูกบาศก์เมตรแล้ว ก็ยังน้อยกว่าอยู่มาก แต่การที่วิกฤตภัยแล้งปี ๒๕๕๓ ไม่ส่งผลกระทบรุนแรงกว่าที่เป็นอยู่ ส่วนหนึ่งเป็นเพราะประสิทธิภาพในการบริหารจัดการน้ำของกรมชลประทาน ซึ่งมีการเตรียมการล่วงหน้า ประกาศงดการทำนาปรัง และให้เลื่อนการทำนาปีออกไป รวมทั้งผันน้ำจากลุ่มน้ำแม่กลองเข้ามาช่วยผลักดันน้ำเค็ม ไม่ให้น้ำในคลองประปาที่ตำบลสำแล อำเภอเมือง จังหวัดปทุมธานี มีค่าความเค็มเกินกว่า ๐.๒ กรัมต่อลิตร ซึ่งหากค่าความเค็มเกินกว่ามาตรฐานนี้ จะทำให้การประปานครหลวงต้องหยุดการผลิตน้ำประปา สร้างความเสียหายเดือดร้อนอย่างรุนแรงต่อประชาชน

วิกฤตการณ์ภัยแล้งที่เกิดขึ้นในปีนี้ ไม่เพียงแต่กรมชลประทานจะต้องบริหารจัดการอย่างสุดความ สามารถเท่านั้น รัฐบาลเองก็ให้ความเอาใจใส่กับสถานการณ์ครั้งนี้มาก นายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรี เดินทางมารับทราบสถานการณ์และติดตามการแก้ไขปัญหาภัยแล้งของกรมชลประทาน ถึง ๒ ครั้ง ครั้งแรกเมื่อวันที่ ๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๓ และอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๔ มิถุนายน ๒๕๕๓

ต่อมา นายกรัฐมนตรีได้กล่าวในรายการเชื่อมั่นประเทศไทยกับนายกฯ อภิสิทธิ์ ซึ่งออกอากาศเมื่อวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๕๓ ถึงปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นว่า เป็นปัญหาที่หนักหน่วงพอสมควร เนื่องจากการเกิดปรากฏการณ์ เอล นิโญ ซึ่งทำให้มีปริมาณฝนตกน้อยกว่าเกณฑ์เฉลี่ยถึงร้อยละ ๓๐ เกิดความแห้งแล้งอย่างมาก ปริมาณน้ำที่ไหลลงสู่เขื่อนหลักในประเทศ ไม่ว่าจะเป็นเขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ แม้กระทั่งเขื่อนป่าสักฯ มีน้อยมาก ต่ำที่สุดในรอบยี่สิบปี รวมทั้งการทำนาปรังเกินกว่าพื้นที่เป้าหมายที่กำหนดไว้ ทำให้ต้องมีการบริหารจัดการน้ำด้วยความระมัดระวัง

นายกรัฐมนตรีกล่าวถึงการแก้ไขปัญหาที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ดำเนินการแล้ว คือ การประกาศเลื่อนการทำนาปีออกไปรวมทั้งทำความเข้าใจกับพี่น้องประชาชนกลุ่มผู้ใช้น้ำ ในเรื่องการจัดสรรน้ำเพื่อให้มีการกำหนดกรอบเวลาที่เหมาะสมในการทำนาและปลูกพืชผลต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม แม้ว่าปรากฏการณ์ เอล นิโญ จะสิ้นสุดในเดือนกรกฎาคม ซึ่งทำให้จะมีปริมาณน้ำไหลเข้าเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ และเขื่อนอื่น ๆ อย่างไม่มีปัญหา แต่เขื่อนภูมิพลและเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งเป็นเขื่อนหลัก และมีผลกระทบถึงลุ่มน้ำเจ้าพระยาทั้งหมดนั้น ยังจำเป็นที่จะต้องมีการบริหารจัดการที่เหมาะสมนอกจากการเลื่อนเวลาทำนาปีแล้ว ยังต้องดูแลให้มีน้ำเพียงพอสำหรับการอุปโภคบริโภค ซึ่ง

เป็นลำดับความสำคัญสูงสุด และดูแลความสมดุลของระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ผลกระทบต่อการผลิตน้ำประปา ซึ่งกรมชลประทานได้กำหนดแนวทางไว้แล้วว่า จะต้องสำรองปริมาณน้ำไว้เท่าไหร่ อย่างไร รวมทั้งมีการผันน้ำจากลุ่มน้ำแม่กลองเข้ามา ในช่วงที่น้ำทะเลหนุน เพื่อรักษาระดับความเค็มในบริเวณน้ำที่จะนำมาใช้ผลิตน้ำประปา สำหรับกรุงเทพมหานครและปริมณฑล จึงขอให้ประชาชนมั่นใจได้

นายกรัฐมนตรีกล่าวด้วยว่า อย่างไรก็ตาม ปี ๒๕๕๔ ซึ่งเป็นปีหลังจากปีที่แล้งมาก ก็จะเริ่มต้นด้วยการมีน้ำต้นทุนค่อนข้างต่ำ ดังนั้น สำหรับลุ่มน้ำเจ้าพระยา จะมีน้ำสำหรับการปลูกข้าวนาปรังได้เพียง ๒.๔-๓.๒ ล้านไร่ เท่านั้น ซึ่งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จะจัดทำแผนเตรียมการช่วยเหลือเกษตรกรที่จะได้รับผลกระทบไว้ก่อนล่วงหน้า

อย่างไรก็ตาม ความต้องการน้ำยังจะเพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ในอนาคต ซึ่งกรมชลประทานได้เตรียมการเพื่อลดปัญหาการขาดแคลนน้ำในอีก ๕ ปีข้างหน้าไว้แล้ว นั่นคือ การต้องเร่งหาแหล่งเก็บกักน้ำเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ ๕๐ เพื่อให้เพียงพอต่อการใช้น้ำทุกด้าน ซึ่งหมายถึงการพยายามผลักดันให้มีการก่อสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ เช่น เขื่อนแก่งเสือเต้น จ.แพร่ เขื่อนแม่วงก์ จ.นครสวรรค์ เขื่อนลำชีบน จ.ชัยภูมิ เขื่อนโป่งขุนเพชร จ.ชัยภูมิ ซึ่งจะทำให้มีปริมาตรน้ำเก็บกักรวมกันเพิ่มขึ้นอีก ๓,๐๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตร

พัฒนาแหล่งน้ำ ภารกิจหลักที่ลุล่วง

*ภารกิจ*ในการจัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำของกรมชลประทาน ในปีที่ ๑๐๘ ยังเป็นภารกิจหลักที่กรมชลประทานมุ่งมั่นดำเนินการอย่างต่อเนื่อง จนมีผลการดำเนินงานเป็นที่น่าพอใจ ทั้งการได้รับอนุมัติให้เปิดโครงการใหม่ การเตรียมการเพื่อเสนอขออนุมัติในกาลข้างหน้า และความคืบหน้าในการดำเนินการโครงการที่ได้รับอนุมัติแล้ว ดังนี้

โครงการอนุมัติใหม่ในปีที่ ๑๐๘

กรมชลประทานจะก้าวเข้าสู่รอบนักษัตรที่ ๑๐ ในปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวครบ ๘๔ พรรษา ในปี ๒๕๕๔ ในวโอกาสนี้ กรมชลประทานจึงจัดทำโครงการเฉลิมพระเกียรติขึ้น น้อมเกล้าฯ ถวาย ด้วยโครงการอ่างเก็บน้ำห้วยโสมง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ จังหวัดปราจีนบุรี

โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยโสมง

เป็นโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งเกิดขึ้นด้วยพระมหากรุณาธิคุณอันหาที่สุดมิได้ ที่ทรงมีต่อปวงอาณาประชาราษฎร์ผู้ประสบความทุกข์ยากเดือดร้อน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานแนวพระราชดำริให้กรมชลประทานพิจารณา

วางโครงการชลประทานประเภทอ่างเก็บน้ำในลุ่มน้ำพระปรงและลุ่มน้ำห้วยโสมง ซึ่งเป็นสาขาของแม่น้ำปราจีนบุรีและแม่น้ำบางปะกง เพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วมและเก็บกักน้ำไว้ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ รวมถึง ๖ ครั้งด้วยกัน โดยครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๒ มกราคม ๒๕๒๑ และครั้งล่าสุด เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๔๔ ความตอนหนึ่งว่า

"...โครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขา จังหวัดปราจีนบุรี-จังหวัดสระแก้วตามพระราชดำริ เช่น โครงการอ่างเก็บน้ำพระปรง อ่างเก็บน้ำห้วยสะโตน อ่างเก็บน้ำท่ากระบาก และอ่างเก็บน้ำอื่น ๆ เป็นโครงการที่ดีมาก ทำให้มีปริมาณน้ำใช้เพิ่มมากขึ้นและผลที่ได้รับเพิ่มเติมก็คือทำให้ที่ดินมีการพัฒนาตามมาด้วย..."

โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยโสมง เป็นหนึ่งในโครงการพัฒนาพื้นที่ราบเชิงเขา จังหวัดปราจีนบุรีและสระแก้ว ตามพระราชดำริ กำเนิดขึ้นโดยมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันอังคารที่ ๒๗ ตุลาคม ๒๕๕๒ หลังจากที่กรมชลประทานศึกษาความเหมาะสม ผลกระทบสิ่งแวดล้อม รวมทั้งได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการอุทยานแห่งชาติ และคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วยอนุสัญญาคุ้มครองมรดกโลก ให้เข้าใช้พื้นที่อุทยานแห่งชาติทับลาน ๑,๖๕๕ ไร่ และอุทยานแห่งชาติปางสีดาอีก ๑,๐๗๒ ไร่ เพื่อก่อสร้างโครงการได้ เมื่อวันที่ ๕ สิงหาคม ๒๕๕๒

โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยโสมง ตั้งอยู่ที่บ้านแก่งยาว ตำบลแก่งดินสอ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี ลักษณะโครงการเป็นเขื่อนดิน ยาว ๓,๙๗๐ เมตร สูง ๓๓ เมตร ความจุอ่างเก็บน้ำ ๒๙๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ทำนบดินปิดช่องเขาต่ำ ๒ แห่ง พร้อมระบบส่งน้ำและระบบระบายน้ำ ค่าลงทุนโครงการ ๘,๓๐๐ ล้านบาท ระยะเวลาโครงการ ๙ ปี (๒๕๕๓-๒๕๖๑)

ทั้งนี้ เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จ โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยโสมงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จะช่วยบรรเทาอุทกภัยในพื้นที่ลุ่มน้ำปราจีนบุรีและลุ่มน้ำบางปะกงตอนบน ในพื้นที่อำเภอนาดีและอำเภอกบินทร์บุรี จังหวัดปราจีนบุรี ที่เกิดขึ้นทุกปี เป็นแหล่งน้ำต้นทุนและเพิ่มพื้นที่ชลประทานในฤดูฝน ๑๑๑,๓๐๐ ไร่ และฤดูแล้ง ๔๕,๐๐๐ ไร่ ครอบคลุม ๕ หมู่บ้านในเขตอำเภอนาดี และ ๓๒ หมู่บ้านในเขตอำเภอกบินทร์บุรี มีน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคอย่างพอเพียง มีน้ำต้นทุนในการรักษาระบบนิเวศ ผลักดันน้ำเค็ม น้ำเน่าเสียในแม่น้ำปราจีนบุรี และแม่น้ำบางปะกง เป็นแหล่งขยายและเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด เป็นแนวป้องกันการบุกรุกทำลายป่าในพื้นที่มรดกโลก เป็นแหล่งน้ำให้กับสัตว์ป่าและให้ความชุ่มชื่นแก่พันธุ์ไม้ต่าง ๆ เป็นแหล่งน้ำสำรองในการดับไฟป่าที่เกิดขึ้นเป็นประจำในพื้นที่อุทยานแห่งชาติ รวมทั้งเพื่อสนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกและพื้นที่ใกล้เคียงโดยรอบอีกด้วย

โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยโสมงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ เริ่มดำเนินการแล้วในปี ๒๕๕๓ ด้วยงบประมาณจากสำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ (กปร.) ๗๖ ล้าน

บาท สำหรับเตรียมความพร้อม และจะเริ่มลงมือก่อสร้างได้ในปี ๒๕๕๔ อันเป็นปีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๘๔ พรรษา

กรมชลประทาน จึงคัดเลือกให้โครงการอ่างเก็บน้ำห้วยโสมง เป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในวาระโอกาสอันสำคัญยิ่งนี้ เพื่อสนองพระราชปณิธานในการสร้างความสุข ความสวัสดี ความเจริญมั่นคงเป็นปกติสุขให้เกิดขึ้นในบ้านเมืองนี้อย่างยั่งยืนตลอดไป

โครงการเขื่อนทดน้ำผาจุก จังหวัดอุตรดิตถ์

โครงการเขื่อนทดน้ำผาจุก อำเภอเมือง จังหวัดอุตรดิตถ์ เป็นโครงการที่ได้รับอนุมัติให้ดำเนินการในปี ๒๕๕๓ เป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากข้อเรียกร้องของราษฎรจังหวัดอุตรดิตถ์ที่ต้องอาศัยโครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าในการใช้น้ำเพาะปลูก กรมชลประทานจึงมีการทบทวนโครงการพัฒนาลุ่มน้ำน่านที่เคยศึกษาไว้เมื่อปี ๒๕๑๐ อีกครั้ง มีการศึกษาความเหมาะสม และผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้วเสร็จในปี ๒๕๔๘ ในที่สุด คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ ๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๒ อนุมัติให้ดำเนินการโครงการ

โครงการเขื่อนทดน้ำผาจุก มีค่าลงทุนโครงการประมาณ ๑๐,๕๐๐ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๘ ปี (๒๕๕๓-๒๕๖๐) เป็นโครงการก่อสร้างเขื่อนทดน้ำพร้อมระบบส่งน้ำ ชนิดอาคารคอนกรีตเสริมเหล็กและประตูระบายบานเหล็กโค้ง ๗ ช่องบาน ขนาดบานระบาย ๑๒.๕๐ x ๑๑.๕๐ เมตร ระบายน้ำได้สูงสุด ๓,๓๔๔ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที พร้อมประตูปากคลองฝั่งขวา ประตูปากคลองฝั่งซ้าย โรงไฟฟ้าพลังน้ำและระบบชลประทาน ตัวเขื่อนเป็นเขื่อนดิน สูง ๑๓.๓๐ เมตร ยาว ๓,๗๙๒ เมตร สันเขื่อนกว้าง ๙.๐๐ เมตร เก็บกักน้ำได้ ๙๘ ล้านลูกบาศก์เมตร

เมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จ จะเพิ่มพื้นที่ชลประทานเปิดใหม่ ๓๐๔,๐๐๐ ไร่ ในพื้นที่อำเภอเมือง อำเภอลับแล อำเภอตรอน อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ และอำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก ส่งน้ำสนับสนุนและปรับเปลี่ยนระบบส่งน้ำจากการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าแบบเดิม เป็นระบบส่งน้ำด้วยแรงโน้มถ่วง ๑๓๔,๘๐๐ ไร่ และโครงการชลประทานน้ำริด ๔๒,๖๐๐ ไร่ รวมเป็นพื้นที่ที่จะได้รับการพัฒนาระบบชลประทาน ๔๘๑,๔๐๐ ไร่ รวมทั้งส่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค เกษตรกรรม อุตสาหกรรม และรักษาระบบนิเวศในแม่น้ำน่าน

แผนงานที่พร้อมดำเนินการในอนาคต

นอกจากนี้ เพื่อเตรียมการสำหรับอนาคต กรมชลประทานได้ทำการศึกษา สำรวจความเหมาะสม รวมทั้งผลกระทบสิ่งแวดล้อม และเตรียมความพร้อมเสร็จเรียบร้อยแล้วหลายโครงการ ซึ่งหากได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรีให้เปิดโครงการ ก็จะสามารถดำเนินการได้ทันที เช่น

โครงการเพิ่มปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา

จากปัญหาการขาดแคลนน้ำในลุ่มน้ำแม่กวงในปัจจุบัน และมีแนวโน้มจะทวีความรุนแรงมากยิ่งขึ้นในอนาคต กรมชลประทานจึงได้พิจารณาหาแนวทางเพิ่มปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่กวงอุดมธารา โดยการบริหารจัดการน้ำร่วมกันของลุ่มน้ำบริเวณใกล้เคียง ทั้งลุ่มน้ำแม่กวง แม่งัดและแม่แตง เนื่องจากปริมาณน้ำในเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลเพียงพอที่จะเป็นแหล่งน้ำต้นทุนของเขื่อนแม่กวงอุดมธาราได้ จึงจำเป็นต้องเร่งพัฒนาโครงการผันน้ำจากอ่างฯ เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลไปสู่อ่างฯ เขื่อนแม่กวงอุดมธารา ซึ่งจะเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนได้เฉลี่ยปีละประมาณ ๔๗ ล้านลูกบาศก์เมตร และเพื่อให้การแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในลุ่มน้ำแม่กวงมีประสิทธิภาพมากที่สุด ต้องดำเนินการโครงการผันน้ำจากแม่แตง (ปตร.แม่ตะมาน) ไปอ่างฯ เขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชล เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนเฉลี่ยได้อีกปีละประมาณ ๑๐๐ ล้านลูกบาศก์เมตรด้วย

โครงการนี้ นอกจากจะทำให้การบริหารจัดการน้ำในลุ่มน้ำแม่แตง-แม่งัด-แม่กวง มีประสิทธิภาพและปริมาณน้ำในอ่างเก็บน้ำเขื่อนแม่งัดสมบูรณ์ชลและเขื่อนแม่กวงอุดมธารามีเสถียรภาพแล้ว ยังจะเพิ่มพื้นที่เพาะปลูกฤดูแล้งในโครงการชลประทานแม่แตง ลดปัญหาอุทกภัย สนองความต้องการใช้น้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคและอุตสาหกรรมในพื้นที่อำเภอสันกำแพง อำเภอดอยสะเก็ด อำเภอสันทราย และอำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดลำพูนอีกด้วย

วงเงินลงทุนโครงการ ๑๔,๕๐๐ ล้านบาท แผนงานโครงการแบ่งเป็น ๒ ระยะ ได้แก่ ระยะที่ ๑ (แม่งัด-แม่กวง) แผนงานโครงการ ๖ ปี (๒๕๕๔-๒๕๕๙) และระยะที่ ๒ (แม่แตง-แม่งัด) แผนงานก่อสร้าง ๖ ปี (๒๕๕๔-๒๕๖๐) โดยการสำรวจออกแบบรายละเอียดทั้งโครงการแล้วเสร็จเดือนสิงหาคม ๒๕๕๒ ปัจจุบันอยู่ในขั้นตอนการขออนุญาตใช้พื้นที่ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง หากคณะกรรมการนโยบายสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ เห็นชอบรายงานศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้ว กรมชลประทานจะเสนอคณะรัฐมนตรีเพื่ออนุมัติดำเนินการโครงการต่อไป

โครงการมวกเหล็ก จังหวัดสระบุรี

เพื่อจัดหาแหล่งน้ำให้แก่ราษฎรในบริเวณตำบลคำพราน อำเภอวังม่วง จังหวัดสระบุรี ซึ่งอยู่นอกเขตพื้นที่ชลประทานโครงการเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ โดยการพัฒนาห้วยมวกเหล็ก ลำน้ำสาขาของแม่น้ำป่าสัก เป็นแหล่งกักเก็บน้ำ หลังจากตรวจสอบสภาพภูมิประเทศ จัดทำรายงานเบื้องต้นแล้ว กรมชลประทานได้ทำการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้วเสร็จ และประกาศเริ่มก่อสร้างโครงการมวกเหล็ก เมื่อวันที่ ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๑

โครงการมวกเหล็ก เป็นเขื่อนดิน ความจุอ่างเก็บน้ำ ๖๑ ล้านลูกบาศก์เมตร พร้อมระบบส่งน้ำและระบายน้ำสำหรับพื้นที่ชลประทาน ๒๕,๕๐๐ ไร่ ส่งน้ำเสริมพื้นที่ชลประทานโครงการสูบน้ำแก่งคอย-บ้านหมอ (ฤดูแล้ง) ๑๔,๐๐๐ ไร่ ค่าลงทุนโครงการประมาณ ๒,๙๐๐ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๗ ปี (๒๕๕๓-๒๕๕๙) ขณะนี้การจัดหาที่ดินสำหรับงานเขื่อนหัวงานและอาคารประกอบพร้อมส่วนประกอบอื่น ทำการสำรวจปักหลักเขตเสร็จเรียบร้อยแล้ว และกำลังอยู่ระหว่างการขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าไม้

โครงการอ่างเก็บน้ำคลองมะเดื่อ จังหวัดนครนายก

เป็นองค์ประกอบหนึ่งในโครงการพัฒนาลุ่มน้ำนครนายกตอนบน เพื่อให้การพัฒนาลุ่มน้ำนครนายกตอนบนสมบูรณ์เต็มศักยภาพ กรมชลประทานได้ทำการศึกษาความเหมาะสมและวิเคราะห์ผล กระทบสิ่งแวดล้อมโครงการฯ แล้วเสร็จเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๔๐ สำรวจออกแบบแล้วเสร็จเดือนกันยายน ๒๕๔๕ ค่าลงทุนโครงการประมาณ ๔,๑๘๔ ล้านบาท แผนงานโครงการ ๕ ปี (๒๕๕๔-๒๕๕๙)

ประโยชน์ที่จะได้รับเมื่อก่อสร้างแล้วเสร็จ คือ โครงการอ่างเก็บน้ำคลองมะเดื่อจะจัดสรรน้ำร่วมกับโครงการอ่างเก็บน้ำคลองท่าด่าน ส่งน้ำให้กับพื้นที่ชลประทานนครนายกเดิม คือ โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษานครนายก ใน ๒ จังหวัด ๕ อำเภอ ๑๘ ตำบล พื้นที่รวม ๒๓๓,๖๐๐ ไร่ ปริมาณน้ำจากอ่างเก็บน้ำคลองมะเดื่อจัดสรรให้กับพื้นที่เพาะปลูกได้ ๖๗,๔๐๐ ไร่ เกษตรกรได้รับประโยชน์ ๒,๐๐๐ ครัวเรือน รวมทั้งบรรเทาอุทกภัยบริเวณจังหวัดนครนายกและพื้นที่เพาะปลูกสองฝั่งแม่น้ำนครนายก สนับสนุนการอุปโภคบริโภค การพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่และแก้ไขปัญหาดินเปรี้ยว

โครงการอยู่ระหว่างการพิจารณาอนุญาตเข้าทำประโยชน์พื้นที่อุทยานแห่งชาติ และขอใช้พื้นที่มรดกโลกของคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และคณะกรรมการมรดกโลก

โครงการเขื่อนแม่วงก์ จังหวัดนครสวรรค์

กรมชลประทาน ได้บรรจุแผนการพัฒนาลุ่มน้ำสะแกกรังไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๕ (๒๕๒๕-๒๕๒๙) เพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำ และขอรับความช่วยเหลือทางวิชาการจากรัฐบาลญี่ปุ่น (ภายใต้ข้อตกลงความร่วมมือทางวิชาการระหว่างรัฐบาล ปี ๒๕๒๔) โดย JICA ทำการศึกษาพัฒนาแหล่งน้ำในภาพรวมทั้งลุ่มน้ำสะแกกรัง รวมทั้งศึกษาความเหมาะสมโครงการเขื่อนแม่วงก์ ซึ่งผลการศึกษา สรุปว่า บริเวณเขาสบกก เป็นบริเวณที่มีความเหมาะสมสำหรับสร้างเขื่อนแม่วงก์

โครงการเขื่อนแม่วงก์ มีขนาดความจุอ่างเก็บน้ำ ๒๕๘ ล้านลูกบาศก์เมตร ตัวเขื่อนยาว ๙๐๓.๐๒๓ เมตร สูง ๕๖.๐ เมตร มีบานระบาย ๓ บาน ขนาด ๑๒.๕๐ x ๗.๕๐ เมตร ระบายน้ำสูงสุด ๑,๔๔๙ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ค่าลงทุนโครงการประมาณ ๙,๖๓๐ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๘ ปี (๒๕๕๑-๒๕๕๘)

เมื่อแล้วเสร็จ จะมีพื้นที่ชลประทานได้รับประโยชน์ประมาณ ๒๙๑,๙๐๐ ไร่ ในฤดูฝน ๑๑๖,๕๔๕ ไร่ในฤดูแล้ง ครอบคลุมพื้นที่อำเภอขาณุวรลักษบุรี จังหวัดกำแพงเพชร อำเภอลาดยาว อำเภอแม่วงก์ อำเภอเมืองนครสวรรค์ จังหวัดนครสวรรค์ และอำเภอสว่างอารมณ์ อำเภอทัพทัน

จังหวัดอุทัยธานี รวมทั้งเพิ่มปริมาณน้ำต้นทุนเพื่อกิจกรรมในลุ่มน้ำ ๒๕๘ ล้านลูกบาศก์เมตรต่อปี มีน้ำเพียงพอสำหรับการอุปโภคบริโภค อุตสาหกรรมและเลี้ยงสัตว์ ราษฎร ๑๑,๓๒๐ ครัวเรือน ใน ๑๐๒ หมู่บ้านได้รับประโยชน์ ช่วยบรรเทาอุทกภัยและป้องกันไฟป่าที่เกิดขึ้นเป็นประจำทุกปี ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่วงก์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าห้วยขาแข้ง และพื้นที่ป่าใกล้เคียง เช่น อุทยานแห่งชาติคลองลาน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าอุ้มผาง เป็นต้น

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำชีตอนบน

คณะรัฐมนตรี มีมติเมื่อวันที่ ๑๐ มิถุนายน ๒๕๕๑ เห็นชอบตามมติคณะกรรมการพัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรน้ำและการชลประทาน ให้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เตรียมความพร้อมโครงการชลประทานขนาดใหญ่ ๑๖ โครงการ ซึ่งรวมถึงโครงการเขื่อนชีบนและโครงการเขื่อนยางนาดี จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นแผนงานระยะกลางในแผนพัฒนาแหล่งน้ำในลุ่มน้ำชี ที่กรมชลประทานทำการศึกษาความเหมาะสมและผลกระทบสิ่งแวดล้อมไว้ตั้งแต่เดือนตุลาคม ๒๕๓๔

เขื่อนชีบน ตั้งอยู่บริเวณบ้านห้วยข่าเฒ่า ตำบลหนองแวง และบ้านห้วยม่วง ตำบลท่าใหญ่ อำเภอหนองบัวแดง จังหวัดชัยภูมิ อ่างเก็บน้ำมีขนาดความจุ ๓๒๕ ล้านลูกบาศก์เมตร ตัวเขื่อนยาว ๒.๘๓ กิโลเมตร สูง ๓๕ เมตร มีบานระบายแบบบานโค้ง ขนาด ๑๒.๕๐ x ๗.๕๐ เมตร ๓ บาน ระบายน้ำสูงสุด ๑,๓๗๓ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที กรมชลประทานทำการออกแบบเขื่อนหัวงานและอาคารประกอบเขื่อนชีบน และระบบชลประทานหนองบัวแดง แล้วเสร็จเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๕๑

เขื่อนยางนาดี ตั้งอยู่บริเวณบ้านยางนาดี ตำบลชีบน อำเภอบ้านเขว้า และบ้านโคกสะอาด อำเภอหนองบัวระเหว จังหวัดชัยภูมิ เป็นเขื่อนดิน ยาว ๑.๕๘ กิโลเมตร สูง ๒๔ เมตร มีบานระบายแบบบานโค้ง ขนาด ๑๒.๕๐ x ๗.๕๐ เมตร ๖ บาน ระบายน้ำสูงสุด ๓,๓๒๐ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที อ่างเก็บน้ำมีขนาดความจุ ๗๐.๒๑ ล้านลูกบาศก์เมตร กรมชลประทานออกแบบเขื่อนหัวงานและอาคารประกอบแล้วเสร็จเมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๔๓

ค่าลงทุนโครงการ ประมาณ ๔,๖๐๐ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๗ ปี (๒๕๕๔-๒๕๖๐) เมื่อแล้วเสร็จจะส่งน้ำให้กับพื้นที่ชลประทานหนองบัวแดงได้ ๒๒,๔๗๕ ไร่ สนับสนุนสถานีสูบน้ำตามลำน้ำชี จากบริเวณท้ายเขื่อนในเขตจังหวัดชัยภูมิ ถึงจุดบรรจบลำน้ำพอง ในเขตจังหวัดขอนแก่น พื้นที่เหนือฝายชนบทประมาณ ๑๒๑,๖๕๐ ไร่ และพื้นที่ท้ายฝายชนบทประมาณ ๕๖,๒๘๐ ไร่ เป็นแหล่งน้ำต้นทุน เพื่อส่งน้ำให้พื้นที่ชลประทานชัยภูมิ ๑๖๕,๓๐๐ ไร่ บรรเทาอุทกภัยและเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด และแหล่งจับปลาของราษฎรในบริเวณใกล้เคียง

ผลการดำเนินงานที่เป็นความก้าวหน้า

นอกจากโครงการที่ได้รับการอนุมัติใหม่และแผนงานที่เตรียมพร้อมไว้แล้ว ในปีนี้กรมชลประทานยังมีผลการดำเนินงานที่เป็นความก้าวหน้าของโครงการที่ได้รับการอนุมัติในปีก่อนหน้านี้แล้ว ดังนี้

โครงการผันน้ำจากพื้นที่ลุ่มน้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออกไปยังอ่างเก็บน้ำบางพระ จังหวัดชลบุรี

ค่าก่อสร้างโครงการ ๔,๙๓๖ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๕ ปี (๒๕๕๒-๒๕๕๖) เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่เมืองชลบุรี นิคมอุตสาหกรรมแหลมฉบัง และแหล่งท่องเที่ยวเมืองพัทยา ด้วยการเพิ่มปริมาณน้ำเพื่อการเกษตร การอุปโภคบริโภค และอุตสาหกรรม ให้กับอ่างเก็บน้ำบางพระปีละ ๓๐ ล้านลูกบาศก์เมตร และบรรเทาน้ำท่วมขังในพื้นที่คลองพระองค์ไชยานุชิต

ความคืบหน้าของโครงการ ในส่วนงานก่อสร้างระบบท่อส่งน้ำคลองพระองค์ไชยานุชิต-อ่างเก็บน้ำบางพระ มีการสำรวจปักหลักเขต รังวัดที่ดิน ตรวจสอบทรัพย์สินเรียบร้อยแล้ว การประกวดราคางานจ้างก่อสร้างดำเนินการเสร็จแล้ว หากได้รับความเห็นชอบจากสำนักงบประมาณก็จะสามารถจัดหาที่ดินได้

โครงการผันน้ำจากพื้นที่จังหวัดจันทบุรีไปแหล่งเก็บกักน้ำจังหวัดระยอง

ค่าก่อสร้างโครงการ ๓,๙๙๒.๘๕ ล้านบาท ระยะเวลา ๕ ปี (๒๕๕๒-๒๕๕๖) เพื่อเพิ่มปริมาณน้ำให้แก่อ่างเก็บน้ำประแสร์ มีปริมาณน้ำเพียงพอที่จะใช้สำหรับส่งน้ำเพื่อเสริมประสิทธิภาพการชลประทาน ๑๓๗,๐๐๐ ไร่ และรองรับพื้นที่ชลประทานส่วนขยายที่อยู่ระหว่างการก่อสร้างอีกจำนวน ๓๘,๐๐๐ ไร่ แก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำในภาคการอุปโภคบริโภค ภาคอุตสาหกรรมและการท่องเที่ยว สามารถผันน้ำได้สูงสุดปีละประมาณ ๗๐ ล้านลูกบาศก์เมตร

ความคืบหน้าของโครงการ มีการประกวดราคาจ้างก่อสร้างเสร็จแล้ว ปัจจุบันอยู่ระหว่างเสนอสำนักงบประมาณพิจารณาความเหมาะสมของราคางานจ้างก่อสร้าง ส่วนการจัดหาที่ดินสำหรับสถานีสูบน้ำและระบบท่อส่งน้ำพร้อมอาคารประกอบส่วนที่ ๑ มีการสำรวจปักหลักเขต รังวัดที่ดิน ตรวจสอบทรัพย์สินเรียบร้อยแล้ว อยู่ระหว่างการขออนุญาตใช้พื้นที่ป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าขุนซ่อง จังหวัดจันทบุรี

โครงการบรรเทาอุทกภัยเมืองจันทบุรี (แผนระยะที่ ๒)

เป็นโครงการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมจังหวัดจันทบุรี และจังหวัดใกล้เคียง ซึ่งคณะรัฐมนตรีมีมติให้กรมชลประทานดำเนินการ เมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒ ระยะเวลาดำเนินการ ๖ ปี (๒๕๕๒-๒๕๕๗) ค่าก่อสร้างโครงการ ประมาณ ๓,๕๐๐ ล้าน ลูกบาศก์เมตร

เมื่อแล้วเสร็จ จะช่วยระบายน้ำส่วนเกินไม่ให้ท่วมจังหวัดจันทบุรี รวมทั้งป้องกันการรุกล้ำของน้ำเค็มเข้ามาในบริเวณพื้นที่โครงการ และเป็นแหล่งเก็บกักน้ำจืดสำหรับการเกษตรประมาณ ๕,๐๐๐ ไร่ เพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาจังหวัดจันทบุรีและเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

ความก้าวหน้าโครงการ ประกวดราคางานจ้างก่อสร้างดำเนินการเสร็จแล้ว ปัจจุบันอยู่ระหว่างเสนอสำนักงบประมาณ พิจารณาความเหมาะสมของราคางานจ้างก่อสร้าง ส่วนการจัดหาที่ดิน มีการสำรวจปักหลักเขตเสร็จแล้ว และต้องจัดซื้อที่ดินประมาณ ๕๔๐ ไร่ สำหรับที่ดินที่มีเอกสารสิทธิ์ ได้ออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินในบริเวณที่จะเวนคืนแล้ว เมื่อวันที่ ๓๑ สิงหาคม ๒๕๓๒ และอยู่ระหว่างการปักหลักเขตและรังวัดแบ่งแยกกรรมสิทธิ์

โครงการอ่างเก็บน้ำคลองหลวง อ.พนัสนิคม จ.ชลบุรี

เกิดจากการร้องขอของราษฎร ขนาดความจุอ่างฯ ๙๘ ล้านลูกบาศก์เมตร ค่าก่อสร้างโครงการประมาณ ๖,๗๐๐ ล้านบาท ระยะเวลาดำเนินการ ๗ ปี (๒๕๕๓-๒๕๕๙) เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จ จะส่งน้ำให้พื้นที่เพาะปลูกข้าวในฤดูฝน ๔๔,๐๐๐ ไร่ ในฤดูแล้ง ๘,๕๐๐ ไร่ บรรเทาอุทกภัยเพื่อการอุปโภคบริโภค รวมทั้งผันน้ำไปใช้เพื่อการอุตสาหกรรมได้ปีละ ๑๑.๙๐ ล้านลูกบาศก์เมตร ซึ่งจะเป็นฐานรองรับการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมและพาณิชยกรรมในบริเวณพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกได้เป็นอย่างดี

ความก้าวหน้าโครงการ ด้านการจัดหาที่ดิน มีการสำรวจปักหลักเขตเสร็จแล้ว อยู่ระหว่างการรังวัดแบ่งแยกแปลงกรรมสิทธิ์ ส่วนที่ดินมีเอกสารสิทธิ์ มีการออกประกาศพระราชกฤษฎีกาเวนคืนในราชกิจจานุเบกษาแล้ว เมื่อวันที่ ๑๔ พฤษภาคม ๒๕๕๓ ส่วนงานก่อสร้างนั้น การประกวดราคางานจ้างก่อสร้าง ดำเนินการเสร็จแล้ว ปัจจุบันอยู่ระหว่างเสนอสำนักงบประมาณ พิจารณาความเหมาะสมของราคางาน

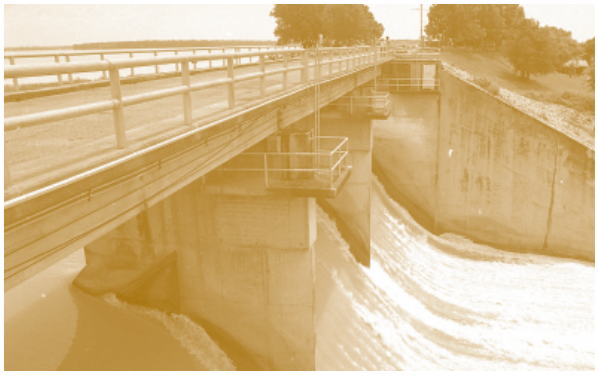

โครงการพัฒนาลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

เพื่อใช้ประโยชน์จากน้ำที่ปล่อยจากท้ายเขื่อนรัชชประภา มาพัฒนาระบบชลประทานประเภทสูบน้ำจากแม่น้ำพุมดวง แล้วส่งเข้าคลองเพื่อใช้บรรเทาแก้ไขปัญหาการขาดแคลนน้ำทำการเกษตรในเขต ๙ ตำบลของอำเภอพุนพิน และ ๒ ตำบลของอำเภอท่าฉาง รวมพื้นที่ชลประทานประมาณ ๗๓,๙๘๐ ไร่ และในฤดูแล้งประมาณ ๕๗,๘๑๙ ไร่ ค่าลงทุนโครงการ ๓,๓๓๐ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๘ ปี (๒๕๕๒-๒๕๕๙) คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้เปิดโครงการเมื่อวันที่ ๗ เมษายน ๒๕๕๒

ความก้าวหน้าโครงการ ด้านการจัดหาที่ดิน มีการสำรวจปักหลักเขตเสร็จแล้ว อยู่ระหว่างการรังวัดแบ่งแยกแปลงกรรมสิทธิ์ ส่วนที่ดินมีเอกสารสิทธิ์ คณะรัฐมนตรีมีมติเมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๕๒ อนุมัติในหลักการร่างพระราชกฤษฎีกาเวนคืนแล้ว ขณะที่อยู่ระหว่างการพิจารณาของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

โครงการปรับปรุงประสิทธิภาพการเก็บกักน้ำอ่างเก็บน้ำลำปาว จังหวัดกาฬสินธุ์

เริ่มดำเนินการในปี ๒๕๔๙ ขณะนี้ มีความก้าวหน้าร้อยละ ๗๐ เมื่อแล้วเสร็จในปี ๒๕๕๔ จะเพิ่มประสิทธิภาพในการส่งน้ำให้เป็นไปตามศักยภาพของโครงการ ซึ่งมีพื้นที่ชลประทานทั้งสิ้น ๓๑๔,๐๐๐ ไร่ ในฤดูฝน ๑๘๐,๐๐๐ ไร่ ในฤดูแล้ง ครอบคลุมพื้นที่ ๒๔๘ หมู่บ้าน ๓๐ ตำบล ในเขตอำเภอเมือง อำเภอยางตลาด อำเภอกมลาไสย และกิ่งอำเภอฆ้องชัย จังหวัดกาฬสินธุ์ ๒๙,๑๗๔ ครัวเรือน จำนวนประชากรประมาณ ๑๔๕,๘๗๐ คน

โครงการอ่างเก็บน้ำประแสร์ จังหวัดระยอง

มีกำหนดระยะเวลาก่อสร้าง ๑๒ ปี (๒๕๔๓- ๒๕๕๔) งานที่ดำเนินการเสร็จแล้ว ได้แก่ งานเขื่อนหัวงาน พร้อมอาคารประกอบ แล้วเสร็จปี ๒๕๔๗ งานสถานีสูบน้ำพร้อมอาคารประกอบ และระบบส่งน้ำฝั่งซ้ายพร้อมอาคารประกอบ แล้วเสร็จปี ๒๕๔๙ งานก่อสร้างระบบสั่งน้ำฝั่งขวา แล้วเสร็จปี ๒๕๕๑ เหลืองานที่อยู่ระหว่างดำเนินการก่อสร้าง คือ งานก่อสร้างระบบส่งน้ำส่วนขยายเพิ่มเติม Zone ๑, ๒, ๓, ๔ ดำเนินการในปีงบประมาณ ๒๕๕๒-๒๕๕๔ ผลการดำเนินงาน ณ ปัจจุบัน ร้อยละ ๓๕.๘๑ และงานก่อสร้างจุดจ่ายน้ำเพิ่มเติม ผลงานสะสมร้อยละ ๙๕.๔๑ และงานก่อสร้างระบบส่งน้ำส่วนขยายเพิ่มเติม Zone ๒, ๓ ที่จะดำเนินการต่อเนื่องในปีงบประมาณ ๒๕๕๔

โครงการคลองสียัด จังหวัดฉะเชิงเทรา

ระยะเวลาก่อสร้างโครงการ ๑๘ ปี (๒๕๓๙-๒๕๕๔) งานที่ดำเนินการเสร็จแล้วตั้งแต่ปี ๒๕๔๓ คือ เขื่อนหัวงานและอาคารประกอบ ฝายท่าลาดและอาคารประกอบ งานขุดดาดคอนกรีตคลองส่งน้ำสายใหญ่และสายซอย รวม ๕ สาย ความยาวประมาณ ๕๕.๔๐ กิโลเมตร อาคาร ๙๐ แห่ง ส่วนงานขุดดาดคอนกรีตคลองส่งน้ำสายใหญ่และสายซอย รวม ๓ สาย ความยาวรวม ๓๔.๑๖ กิโลเมตร อาคาร ๕๖ แห่ง แล้วเสร็จปี ๒๕๔๗ งานจ้างก่อสร้างขุดดาดคอนกรีตคลองส่งน้ำสายใหญ่และสายซอย ๓ สาย ยาว ๒๒.๙๒ กิโลเมตร พร้อมอาคารประกอบ แล้วเสร็จปี ๒๕๕๐ งานจ้างก่อสร้างคลองส่งน้ำและคลองระบายน้ำพร้อมอาคารประกอบ Zone D แล้วเสร็จปี ๒๕๕๒ งานก่อสร้างอาคารประกอบในคลองส่งน้ำสายใหญ่ที่ กม.๐+๗๐๐ และ กม.๒+๗๕๔ แล้วเสร็จปี ๒๕๕๓

คงเหลืองานที่กำลังดำเนินการ คือ งานจ้างก่อสร้างคลองส่งน้ำและคลองระบายน้ำพร้อมอาคารประกอบ Zone B งานจ้างก่อสร้างคลองส่งน้ำและคลองระบายน้ำพร้อมอาคารประกอบ Zone C งานจ้างก่อสร้างคลองส่งน้ำและคลองระบายน้ำพร้อมอาคารประกอบ Zone C งานอาคารประกอบในคลองส่งน้ำสายใหญ่

โครงการคลองระบายน้ำบริเวณสนามบินสุวรรณภูมิ

ความก้าวหน้าของการดำเนินงานโครงการ มีผลงานสะสมทั้งโครงการ ร้อยละ ๙๖.๕๔ โดยงานที่ดำเนินการแล้วเสร็จ คือ งานจ้างก่อสร้างสะพานน้ำยกระดับพร้อมอาคารประกอบส่วนที่ ๓ งานที่อยู่ระหว่างดำเนินการก่อสร้าง คือ งานจ้างก่อสร้างคลองระบายน้ำและถนน พร้อมอาคารประกอบส่วนที่ ๑ มีผลงานสะสมร้อยละ ๙๐.๕๕ งานจ้างก่อสร้างคลองระบายน้ำและถนนพร้อมอาคารประกอบส่วนที่ ๒ ผลงานสะสมร้อยละ ๙๘.๔๓ งานปรับปรุงภูมิทัศน์ ผลงานสะสมร้อยละ ๓.๑๑

โครงการอ่างเก็บน้ำท่าแซะ จังหวัดชุมพร

คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้เปิดโครงการท่าแซะ จังหวัดชุมพร เมื่อวันที่ ๒๙ กรกฎาคม ๒๕๔๖ โดยวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาแหล่งน้ำสำหรับส่งน้ำให้แก่พื้นที่

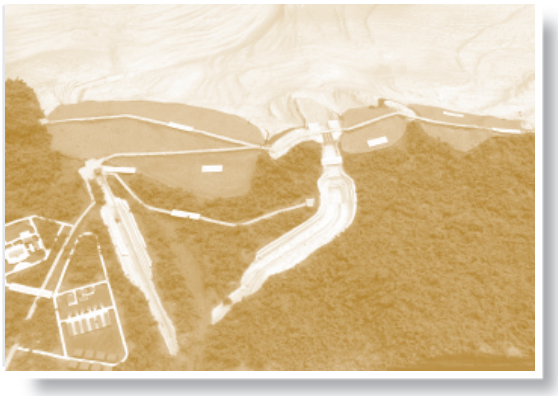

เพาะปลูกในเขตอำเภอท่าแซะ ๖๑,๐๐๐ ไร่ จัดหาน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเขตอำเภอท่าแซะ และอำเภอเมือง จังหวัดชุมพร บรรเทาอุทกภัยในเขตที่ราบลุ่มของเมืองชุมพร เพื่อการประมงน้ำจืด การเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลา และป้องกันการรุกล้ำของน้ำเค็มในเขตลุ่มน้ำชุมพร

อ่างเก็บน้ำท่าแซะ มีขนาดความจุเก็บกัก ๑๙๔ ล้านลูกบาศก์เมตร ตัวเขื่อนเป็นเขื่อนดินสูง ๕๙ เมตร ยาว ๖๗๐ เมตร ค่าลงทุนโครงการ ๓,๓๒๑ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๖ ปี (๒๕๔๖-๒๕๕๒) ขณะนี้ยังไม่สามารถดำเนินการก่อสร้างได้ เนื่องจากประสบปัญหาความเห็นขัดแย้งทางสังคม ดังนั้น จึงได้ดำเนินงานก่อสร้างประตูระบายน้ำคลองท่าแซะก่อน ปัจจุบันมีผลงานก่อสร้างร้อยละ ๕๕

โครงการกิ่วคอหมา จังหวัดลำปาง

เป็นอ่างเก็บน้ำขนาดความจุ ๑๗๐ ล้านลูกบาศก์เมตร ตัวเขื่อนเป็นเขื่อนดินสูง ๔๓.๕ เมตร ยาว ๕๐๐ เมตร ค่าลงทุนโครงการ ๓,๖๗๐.๐๕ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๑๐ ปี (๒๕๔๘-๒๕๕๗) เมื่อแล้วเสร็จ จะเป็นแหล่งน้ำสำหรับเกษตรกรรม สำหรับโครงการแม่วังและกิ่วลมเดิม ในฤดูฝน ประมาณ ๑๔๓,๗๕๐ ไร่ รวมทั้งขยายพื้นที่ส่งน้ำในเขตอำเภอแจ้ห่ม และพื้นที่กิ่วลมส่วนขยาย (กิ่วลม III) ด้านตะวันตกของน้ำแม่วัง เพิ่มขึ้นอีกประมาณ ๙๐,๒๐๐ ไร่ เป็นแหล่งน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค ในเขตอำเภอแจ้ห่ม อำเภอเกาะคา และอำเภอเมือง จังหวัดลำปาง เป็นแหล่งน้ำสำหรับการอุตสาหกรรม ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ส่งเสริมการประมงน้ำจืด ลดอุทกภัยในเขตอำเภอเมืองลำปาง

งานที่ดำเนินการได้แล้วเสร็จ คือ งานจ้างก่อสร้างเขื่อนหัวงานและอาคารประกอบ งานก่อสร้างถนนเข้าหัวงาน ส่วนงานที่อยู่ระหว่างดำเนินการ คือ งานก่อสร้างระบบชลประทานกิ่วลม ๑ ระยะที่ ๓ มีผลงานสะสมร้อยละ ๙๒.๙๐ งานก่อสร้างระบบชลประทานแจ้ห่ม ระยะที่ ๑ ผลงานสะสมร้อยละ ๒๒.๑๑ และงานที่จะดำเนินการก่อสร้างต่อ คือ งานก่อสร้างระบบชลประทานกิ่วลม ๓ ระยะที่ ๒ ราคาสัญญา ๓๐๒ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๖๐๐ วัน อยู่ระหว่างการเซ็นสัญญางานก่อสร้างระบบชลประทานแจ้ห่ม ระยะที่ ๒ ค่าก่อสร้างประมาณ ๑๗๖ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๖๐๐ วัน (๒๕๕๕-๒๕๕๗) และงานก่อสร้างระบบชลประทานกิ่วลม ๓ ระยะที่ ๓ ค่าก่อสร้างประมาณ ๒๖๐ ล้านบาท ระยะเวลาก่อสร้าง ๖๐๐ วัน (๒๕๕๕-๒๕๕๗)

นอกจากโครงการขนาดใหญ่แล้ว กรมชลประทานยังมีการดำเนินการก่อสร้างโครงการชลประทานขนาดกลาง รวม ๕๗ โครงการ ซึ่งมีผลการดำเนินงานในภาพรวม คิดเป็นร้อยละ ๖๒.๗๐ แยกเป็นโครงการเปิดใหม่ ๒๑ โครงการ โครงการต่อเนื่อง ๓๖ โครงการ ในวงเงินงบประมาณที่ได้รับจัดสรร ๓,๓๗๖ ล้านบาท รวมทั้งมีการก่อสร้างการชลประทานขนาดเล็ก แหล่งน้ำและระบบส่งน้ำในพื้นที่หมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ในวงเงินงบประมาณที่ได้รับการจัดสรร ๓,๐๖๐ ล้านบาท เป็นจำนวนโครงการตามแผน ๒๓๕ แห่ง ยกเลิก ๔ แห่ง และปรับแผนเพิ่มเติม ๑๕ แห่ง รวมทั้งสิ้น ๒๔๖ แห่ง สามารถดำเนินการได้แล้วเสร็จ ๒๔๐ แห่ง มีพื้นที่ได้รับประโยชน์จำนวน ๑๖๕,๘๔๕ ไร่ จำนวน ๗๒,๖๐๒ ครัวเรือน

นอกจากนี้ ยังมีโครงการจัดทำและพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเกษตรกร ที่กรมชลประทานได้รับจัดสรรงบประมาณเพิ่มเติม เพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจที่กำลังประสบปัญหาเป็นการเร่งด่วน ตามแผนงานฟื้นฟูและเสริมสร้างความเชื่อมั่นด้านเศรษฐกิจ มีการจัดทำโครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อเกษตรกร รวม ๑๖๔ โครงการ งบประมาณ ๑,๙๓๓ ล้านบาท ผลการดำเนินงานในภาพรวมคิดเป็นร้อยละ ๙๖.๔๖ เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จจะมีพื้นที่ได้รับประโยชน์จำนวน ๑๘๒,๘๖๙ ไร่ ครัวเรือนที่ได้รับประโยชน์ ๓๓,๔๕๗ ครัวเรือน

คุณภาพน้ำ เพื่อความยั่งยืน

*ไม่เพียง*จัดหาและพัฒนาแหล่งน้ำ คุณภาพของแหล่งน้ำ ยังเป็นเรื่องสำคัญที่กรมชลประทานให้ความใส่ใจเสมอมา จึงมีการศึกษาวิจัย เรื่อง ***"การประเมินความต้องการน้ำต่ำสุดเพื่อรักษาระบบสิ่งแวด ล้อมในลำน้ำ"*** ขึ้น โดยมีลุ่มน้ำลำตะคองตอนล่าง จังหวัดนครราชสีมา เป็นกรณีศึกษา เพื่อพัฒนาวิธีการในการประเมินปริมาณน้ำต่ำสุดที่เหมาะสมและทำให้คุณภาพบริเวณด้านท้ายน้ำอยู่ในเกณฑ์ที่ดีตามเกณฑ์มาตรฐานสิ่งแวดล้อม โดยการประยุกต์ใช้แบบจำลอง QUAL2Kw ร่วมกับเทคนิค Figurative Method ในการจำลองสถานการณ์การไหลของน้ำกับค่าความสกปรกของลำน้ำ (BOD Loading) ตลอดลำน้ำลำตะคองตอนล่าง และการประเมินปริมาณน้ำต่ำสุดที่เหมาะสมในการจัดสรรน้ำของอ่างเก็บน้ำลำตะคองเพื่อรักษาระบบสิ่งแวดล้อมท้ายน้ำตามลำดับ

ผลการศึกษาพบว่า แบบจำลอง QUAL2Kw มีความสามารถและประสิทธิภาพในการจำลองสถานการณ์การไหลของน้ำกับค่าความสกปรกของลำน้ำ (BOD Loading) ตลอดลำน้ำลำตะคองตอนล่างอย่างดี จากการทดสอบและเปรียบเทียบด้วยอัตราการไหลและค่าความสกปรกที่ทำการตรวจวัดภาคสนาม ซึ่งเมื่อนำผลการจำลองสถานการณ์การปล่อยน้ำจากอ่างเก็บน้ำลำตะคอง ณ ปริมาณต่าง ๆ มาวิเคราะห์ด้วยเทคนิค Figurative Method พบว่า ค่าการไหลต่ำสุดที่ต้องคงไว้และมีความเหมาะสมของลำน้ำลำตะคองตอนล่าง เพื่อรักษาระบบสิ่งแวดล้อมด้านท้ายน้ำ คือ 2.71 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที จะทำให้คุณภาพน้ำที่เสื่อมโทรมบริเวณท้ายลำน้ำลำตะคอง กลับมาอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการอุปโภคและเกษตรกรรมได้

ผลการศึกษานี้สรุปว่า ในอนาคตควรมีการรักษา ควบคุมและตรวจสอบคุณภาพน้ำในลำน้ำลำตะคองตอนล่างอย่างต่อเนื่องจริงจัง ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อน้ำต้นทุนในอ่างเก็บน้ำ ที่จะต้องส่งน้ำมากขึ้นสำหรับการรักษาระบบสิ่งแวดล้อมของลำน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงฤดูแล้ง และควรมีการพัฒนาแหล่งน้ำด้านท้ายอ่างเก็บน้ำ อาทิ แก้มลิง เพื่อเก็บกักน้ำไว้ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยลดภาระการส่งน้ำของอ่างเก็บน้ำลำตะคองได้อีกส่วนหนึ่งด้วย นอกจากนี้ ในทุกลุ่มน้ำ ควรมีการประเมินน้ำต่ำสุดเพื่อรักษาระบบนิเวศและระบบสิ่งแวดล้อมของลำน้ำ ให้สามารถใช้ประโยชน์จากลำน้ำได้อย่างยั่งยืน

กรมชลประทาน ยังได้ปฏิบัติหน้าที่ มีผลสำเร็จลุล่วงในปีที่ ๑๐๘ ทั้งงานที่เป็นภารกิจในหน้าที่ งานตามนโยบายสำคัญของรัฐบาล และงานที่เป็นนโยบายสำคัญของกรมอีกมาก

ชลประทาน ร่วมสร้างไทยเข้มแข็ง

ในปีที่ ๑๐๘ กรมชลประทานมีภารกิจสำคัญในการฟื้นฟูเศรษฐกิจของประเทศที่ได้รับผลกระทบจากวิกฤติเศรษฐกิจโลกที่เกิดขึ้นในปี ๒๕๕๑-๒๕๕๒ ซึ่งส่งผลให้ภาคการผลิต การส่งออก การบริโภค การลงทุนรวมทั้งการใช้จ่ายของภาคเอกชนหดตัวลงอย่างมาก เมื่อรัฐบาลจัดทำโครงการ ***"แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง ๒๕๕๕"*** ขึ้นเพื่อช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจ และเพิ่มการจ้างงานอย่างต่อเนื่องผ่านการลงทุนของภาครัฐและเอกชน ควบคู่กับการสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว กรมชลประทานเป็นหน่วยงานที่ได้รับอนุมัติงบประมาณมากที่สุด ในการดำเนินโครงการภายใต้แผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง

จากการที่ภารกิจของกรมชลประทาน คือ พัฒนาแหล่งน้ำตามศักยภาพของลุ่มน้ำให้สมดุล บริหารจัดการน้ำอย่างมีประสิทธิภาพ ทั่วถึง เป็นธรรม และยั่งยืน เสริมสร้าง การมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาและบริหารจัดการน้ำทุกระดับอย่างบูรณาการ และดำเนินการป้องกันและบรรเทาภัยอันเกิดจากน้ำ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่สำคัญของแผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง ในการสร้างความมั่นคงด้านอาหารและพลังงาน อนุรักษ์ระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อม เพิ่มประสิทธิภาพการผลิตในภาคการเกษตรและอุตสาหกรรม และ สร้างอาชีพและรายได้เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับชุมชน

กรมชลประทานจึงได้รับอนุมัติงบประมาณภายใต้โครงการตามแผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง ๒๕๕๕ รวมทั้งสิ้น ๑๙๗,๓๑๙.๔๒ ล้านบาท เพื่อดำเนินการตามแผนงาน ๒ แผน คือ ปรับปรุงประสิทธิภาพระบบการกระจายน้ำ พัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่อการเกษตร น้ำเพื่ออุตสาหกรรม และประสิทธิภาพการผลิตภาคเกษตร และแผนงานการลงทุนเพื่อการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตในระดับชุมชนและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ วงเงินงบประมาณ ๓,๓๘๒.๑๙ ล้านบาท

ภายใต้แผนงานปรับปรุงประสิทธิภาพระบบกระจายน้ำ พัฒนาแหล่งน้ำขนาดเล็กเพื่อการเกษตร น้ำเพื่ออุตสาหกรรมและประสิทธิภาพการผลิตภาคเกษตร กรมชลประทานจะดำเนินการปรับปรุง ซ่อมแซมระบบชลประทานที่มีอยู่เดิมให้มีประสิทธิภาพในการส่งน้ำให้พื้นที่เกษตรกรรมอย่างเหมาะสม ก่อสร้างระบบกระจายน้ำในแปลงนาเพื่อกระจายน้ำให้ทั่วถึงตามศักยภาพของพื้นที่ จัดหาแหล่งน้ำต้นทุนใหม่ โดยการก่อสร้างโครงการชลประทานขนาดใหญ่ ขนาดกลาง และขนาดเล็ก เพื่อเพิ่มพื้นที่ชลประทาน ซึ่งจะเป็นการสร้างความมั่นคงเรื่องน้ำเพื่อการเกษตร อุปโภคบริโภคให้แก่พื้นที่การเกษตร รวมทั้งก่อสร้างอาคารชลประทานเพื่อการป้องกันและบรรเทาภัยจากน้ำ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม อีกทั้งสนับสนุนศักยภาพการแข่งขันของประเทศต่อไปในอนาคต โดยดำเนินการในพื้นที่ ๗๖ จังหวัด ในช่วงปี ๒๕๕๓-๒๕๕๕ จำนวน ๗,๖๔๔ โครงการ ได้ปริมาณน้ำเก็บกักเมื่อก่อสร้างเสร็จ ๖๘๐ ล้านลูกบาศก์เมตร มีพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น ๑.๑๕ ล้านไร่ มีผู้ได้รับประโยชน์ ๔๑๐,๐๐๐ ครัวเรือน เกิดการจ้างงาน ๑.๔ ล้านคน ด้วยวงเงินงบประมาณ ๑๙๓,๙๘๗.๒๖ ล้านบาท

มีโครงการที่เริ่มการก่อสร้างในปีงบประมาณ ๒๕๕๓ จำนวน ๒,๖๒๖ โครงการ เมื่อก่อสร้างเสร็จจะมีแหล่งเก็บกักน้ำเพิ่มขึ้น ๒๐๔ ล้านลูกบาศก์เมตร มีพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น ๐.๕๐ ล้านไร่ และจะมีโครงการที่แล้วเสร็จในปี ๒๕๕๓ จำนวน ๖๖๕ โครงการ ได้พื้นที่ชลประทาน

๐๓๙ ล้านไร่ ในวงเงินงบประมาณ ๑๑,๕๙๘ ล้านบาท

สำหรับแผนงานการลงทุนเพื่อการยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตในระดับชุมชนและพัฒนาจังหวัดชายแดนภาคใต้ จะดำเนินการปรับปรุง ซ่อมแซมระบบชลประทานที่มีอยู่เดิมให้มีประสิทธิภาพในการส่งน้ำก่อสร้างระบบกระจายน้ำในแปลงนาเพื่อกระจายน้ำให้ทั่วถึงตามศักยภาพของพื้นที่ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงเรื่องน้ำเพื่อการเกษตร อุปโภคบริโภคให้แก่พื้นที่การเกษตรในเขตพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ เพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและความเชื่อมั่นในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ลดปัญหาการละทิ้งถิ่นฐาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตให้เกษตรกรในพื้นที่ ๕ จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ สงขลา สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส ในช่วงปี ๒๕๕๓-๒๕๕๕ ใช้งบประมาณรวมทั้งสิ้น ๓,๓๘๒.๑๗ ล้านบาท

ในปี ๒๕๕๓ กรมชลประทานได้รับอนุมัติงบประมาณตามแผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง ๔๐,๐๓๗.๕๘ ล้านบาท ได้รับจัดสรรในระบบ GFMIS แล้ว ๓๘,๑๔๑.๕๗ ล้านบาท จนถึงวันที่ ๒๗ พฤษภาคม ๒๕๕๓ สามารถเบิกจ่ายงบประมาณได้ ๑๘,๓๙๖.๒๑ ล้านบาท คิดเป็นร้อยละ ๔๘.๒๓

แผนงาน/ โครงการ	ได้รับจัดสรรในระบบ GFMIS	เบิกจ่ายสะสม		ผลการดำเนินงาน (รายการ)					
รวมทั้งสิ้น	(ล้านบาท)	(ล้านบาท)	ร้อยละ	รวมรายการทั้งสิ้น	๐-๒๐%	๒๑-๔๐%	๔๑-๖๐%	๖๑-๘๐%	๘๑-๑๐๐%
	๓๘,๑๔๑.๕๗	๑๘,๓๙๖.๒๑	๔๘.๒๓	๑,๙๘๘	๗๗๐	๓๒๙	๓๒๒	๒๖๘	๒๙๙
แผนที่ ๑	๓๗,๒๐๓.๕๙	๑๗,๘๖๖.๓๔	๔๘.๐๒	๑,๘๘๒	๗๕๒	๓๑๔	๒๙๔	๒๕๑	๒๗๓
๑. การบริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชลประทาน	๑๖,๕๗๐.๓๑	๘,๗๖๖.๐๓	๕๒.๙๑	๗๕๖	๓๒๗	๑๓๐	๑๑๑	๙๗	๙๑
๒. การจัดหาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทาน	๑๓,๔๑๙.๑๒	๖,๖๓๕.๑๖	๔๙.๔๕	๗๐๙	๒๓๙	๑๑๐	๑๓๑	๑๑๕	๑๑๔
๓. การป้องกันและบรรเทาภัยจากน้ำ	๗,๒๑๔.๑๕	๒,๔๖๕.๑๕	๓๔.๑๗	๔๑๙	๑๘๖	๗๔	๕๒	๓๙	๖๘
แผนที่ ๒	๙๓๗.๙๙	๕๒๗.๗๗	๕๖.๒๘	๑๐๔	๑๘	๑๕	๒๘	๑๗	๒๖
๔. การจัดการน้ำชลประทาน	๙๓๗.๙๙	๕๒๗.๘๗	๕๖.๒๘	๑๐๔	๑๘	๑๕	๒๘	๑๗	๒๖

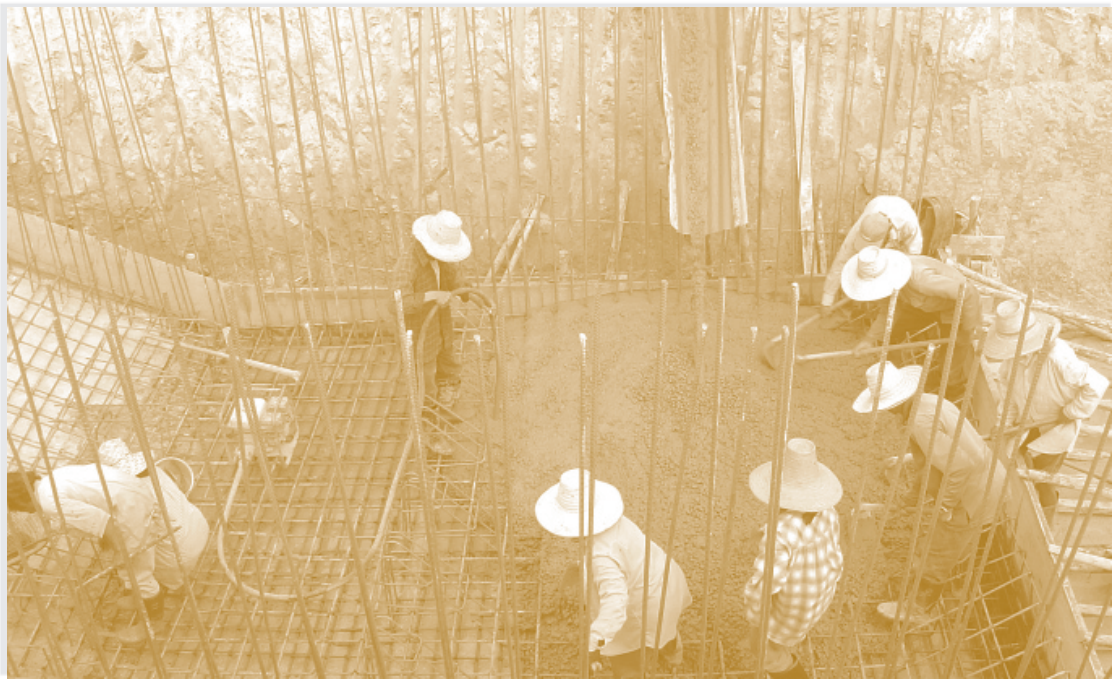

สำหรับแผนการจ้างแรงงาน ซึ่งกรมชลประทานกำหนดว่า จะสามารถจ้างแรงงานได้ รวมทั้งสิ้น ๔๕๑,๑๕๐ คน ใน ๓ ปี คือ ๔๓๒,๔๐๐ คน ในปี ๒๕๕๓ จำนวน ๑๑,๕๗๐ คน ในปี ๒๕๕๔ และ ๗,๑๘๐ คน ในปี ๒๕๕๕ นั้น ในปี ๒๕๕๓ มีการจ้างงานแล้ว จนถึงเดือนเมษายน ๑๘๓,๙๐๖ คน วงเงิน ๑,๕๕๐.๗๖ ล้านบาท คงเหลือ (๔๓๒,๔๐๐ - ๑๘๓,๙๐๖) ๒๔๘,๔๙๔ คน ซึ่งคาดว่าเมื่อถึงสิ้นปี ๒๕๕๓ (ธันวาคม ๒๕๕๓) การจ้างแรงงานจะเป็นไปตามแผนที่วางไว้

กรมชลประทานคาดหมายประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการดำเนินโครงการตามแผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็งของกรมฯ ว่า เมื่อดำเนินการแล้วเสร็จ จะเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศได้ เนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยการผลิตหลักที่สำคัญที่มีผลต่อการเกษตร การพัฒนาแหล่งน้ำและระบบชลประทานจึงเป็นการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ ที่จะช่วยสนับสนุนและสร้างความมั่นคงให้กับอาชีพเกษตรกรรม แก้ไขปัญหาความยากจนของเกษตรกร และเสริมสร้างความมั่นคงแก่อาชีพของเกษตรกรของประเทศ ทั้งนี้ จากสถิติรายได้ครัวเรือนภาคการเกษตรในพื้นที่ชลประทาน โดยเฉลี่ยจะมีรายได้สูงกว่าครัวเรือนที่อยู่นอกเขตชลประทานประมาณ ๓ เท่าตัว ซึ่งเกิดจากความมั่นคงด้านน้ำเพื่อการเกษตร และปัญหาจากอุทกภัยในเขตพื้นที่ชลประทานที่เกิดผลกระทบต่อพื้นที่การเกษตรไม่มาก เมื่อเทียบกับพื้นที่นอกเขตชลประทาน เนื่อง จากระบบโครงสร้างพื้นฐานและการบริหารจัดการน้ำที่ดี จึงมีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่เพาะปลูกอย่างเต็มที่

เมื่อสิ้นสุดแผนปฏิบัติการไทยเข้มแข็ง ๒๕๕๕ กรมชลประทานคาดว่า จะสามารถเพิ่มปริมาณน้ำเก็บกักได้ ๖๘๒.๖๖ ล้านลูกบาศก์เมตร เพิ่มพื้นที่ชลประทานใหม่ ๑,๑๔๕,๖๕๕ ไร่ พื้นที่รับประโยชน์ ๑,๔๓๔,๒๘๓ ไร่ บริหารจัดการน้ำในพื้นที่ชลประทานเดิม ๒๔,๔๙๐,๐๐๐ ไร่ มีครัวเรือนที่ได้รับประโยชน์ ๔๑๐,๐๐๐ ครัวเรือน และเกิดการจ้างงานจำนวน ๑,๔๓๐,๙๐๓ คน

พลังงานสะอาด จากน้ำชลประทาน

ในปีที่ ๑๐๘ กรมชลประทานยังประสบความสำเร็จอย่างน่าภาคภูมิใจ ในการนำพลังงานน้ำที่ระบายผ่านโครงการชลประทานมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้เพิ่มขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นการใช้ประโยชน์จากน้ำชลประทานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเท่านั้น หากแต่ *"น้ำ"* ยังเป็นพลังงานที่สะอาดสำหรับการนำมาผลิตกระแสไฟฟ้าอีกด้วย

การนำพลังงานน้ำมาผลิตกระแสไฟฟ้า เกิดขึ้นโดยพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว กรมชลประทานจึงร่วมกับมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ดำเนินการโครงการศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพของคลองลัดโพธิ์ด้านไฟฟ้าพลังน้ำและการปรับปรุงคุณภาพน้ำ

ในที่สุด มีการออกแบบกังหันพลังน้ำที่เหมาะสมกับคลองลัดโพธิ์ เป็นกังหันพลังน้ำอาศัยพลังงานจลน์จากความเร็วของกระแสน้ำไหล ๒ แบบ คือ แบบหมุนตามแนวแกน (Axial Flow) ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒ เมตร และแบบหมุนขวางการไหล (Cross Flow) ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑.๐๐ เมตร ยาว ๒.๕๐ เมตร ทั้ง ๒ แบบจะประกอบกับโครงเหล็กเป็นต้นกำลังของเครื่องกำเนิดไฟฟ้าแบบแม่เหล็กถาวรมีเกียร์ทดอยู่ภายในกล่องที่จมน้ำได้ติดตั้งบริเวณประตูระบายน้ำเพื่อผลิตไฟฟ้าพลังน้ำ

กำลังและแรงดันไฟฟ้าที่ได้ขึ้นอยู่กับความเร็วรอบ เช่น หากความเร็วที่ ๒๐๐ รอบต่อนาที หรือความเร็วน้ำตั้งแต่ ๒ เมตรต่อวินาทีขึ้นไป จะได้กำลังไฟฟ้า ๕ กิโลวัตต์ ต่อวัน และ Open Circuit Voltage ๖๕๐ โวลต์ จะเป็นต้นกำลังไปหมุนเครื่องกำเนิดไฟฟ้าแบบแม่เหล็กถาวร ทำให้ได้พลังงานไฟฟ้าแบบกระแสสลับ และใช้ Rectifier เปลี่ยนกระแสไฟฟ้าเป็นกระแสตรงแล้วเชื่อมต่อเข้ากับ Inverter & Controller ซึ่งจะปรับแรงดันและความถี่เพื่อเชื่อมต่อกับระบบไฟฟ้าของการไฟฟ้านครหลวง และเมื่อทำการทดลองเดินเครื่องกังหันพลังน้ำแบบหมุนตามแนวแกนเป็นครั้งแรก เมื่อวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๕๑ ก็ประสบผลสำเร็จอย่างงดงาม

กรมชลประทานยังขยายความสำเร็จในการนำพลังงานน้ำมาใช้ผลิตกระแสไฟฟ้า ในปี ๒๕๕๐ ด้วยโครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็กท้ายเขื่อนชลประทาน ๖ เขื่อน คือ โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนเจ้าพระยา จ.ชัยนาท โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนแม่กลอง จ.กาญจนบุรี โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนขุนด่านปราการชล จ.นครนายก โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ จ.ลพบุรี โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนแควน้อย จ.พิษณุโลก และโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนนเรศวร จ.พิษณุโลก

ขณะนี้ โรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนเจ้าพระยา ซึ่งมีมูลค่าลงทุน ๙๑๐ ล้านบาท เริ่มงานก่อสร้างตั้งแต่เดือนธันวาคม ๒๕๕๐ ประกอบด้วยงานก่อสร้างอาคารโรงไฟฟ้าคอนกรีตเสริมเหล็ก ติดตั้งเครื่องผลิตไฟฟ้าพลังน้ำขนาด ๖ เมกะวัตต์ จำนวน ๒ เครื่อง รวมกำลังผลิต ๑๒ เมกะวัตต์ ใช้ปริมาณน้ำในการผลิตไฟฟ้าเฉลี่ยเครื่องละ ๙๗.๓ ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ที่ความสูงของหัวน้ำ ๗.๒๐ เมตร ขณะนี้คืบหน้าแล้วมากกว่าร้อยละ ๙๓ ซึ่งเมื่อโรงไฟฟ้าก่อสร้างแล้วเสร็จในปลายปี ๒๕๕๓ จะสามารถผลิตพลังงานไฟฟ้าสะอาดได้ปีละ ๖๑ ล้านหน่วย ลดการนำเข้าเชื้อเพลิงต่างประเทศปีละ ๑๕ ล้านลิตร และลดการปล่อยก๊าซคาร์บอน ไดออกไซด์ปีละ ๓๖,๕๑๘ ตัน อีกทั้งชุมชนในพื้นที่จะได้รับประโยชน์จากเงินกองทุนพัฒนาชุมชนพื้นที่รอบโรงไฟฟ้าในอัตรา ๒ สตางค์ต่อหน่วย รวมเป็นเงินประมาณปีละ ๑.๒ ล้านบาท

โครงการโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนเจ้าพระยา ยังได้รับการรับรองจากองค์การบริหารจัดการก๊าซเรือนกระจก (องค์การมหาชน) ให้เป็น ๑ ใน ๕ โครงการที่สนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๕๓

สำหรับโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขื่อนนเรศวร จ.พิษณุโลก ซึ่งใช้งบประมาณก่อสร้าง ๗๒๗ ล้านบาท กำลังการผลิต ๘ เมกะวัตต์ เริ่มดำเนินการเมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๕๒ คืบหน้าแล้วกว่าร้อยละ ๓๙ คาดว่าจะเสร็จในเดือนมีนาคม ๒๕๕๔ และเมื่อโรงไฟฟ้าก่อสร้างแล้วเสร็จจะสามารถผลิตไฟฟ้าพลังงานสะอาดได้เฉลี่ย ปีละ ๔๓ ล้านหน่วย ลดการนำเข้าเชื้อเพลิงจากต่างประเทศได้ประมาณ ๘๔ ล้านบาท/ปี และเพิ่มความมั่นคงให้กับระบบไฟฟ้าของประเทศโดยเฉพาะใน ท้องถิ่นที่ตั้งโรงไฟฟ้าได้

ล่าสุด เมื่อวันที่ ๑๖ พฤษภาคม ๒๕๕๓ กรมชลประทานยังลงนามในบันทึกข้อตกลงความร่วมมือกับการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคและมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ในการพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็กที่ประตูระบายน้ำและอ่างเก็บน้ำของกรมชลประทาน กว่า ๓๓,๐๐๐ แห่งทั่วประเทศ เพื่อสนับสนุนการใช้พลังงานหมุนเวียนในการผลิตไฟฟ้าในอนาคต ลดผลกระทบจากภาวะโลกร้อน และใช้ประโยชน์จากน้ำอย่างคุ้มค่า เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

โครงการดังกล่าว แบ่งการดำเนินงานออกเป็น ๓ ระยะคือ ระยะที่ ๑ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์จะทำการศึกษาวางแผนหลัก โดยศึกษาครอบคลุมถึงศักยภาพและความเป็นไปได้ในการผลิตไฟฟ้าพลัง งานน้ำขนาดเล็กทั้งแบบน้ำไหลผ่าน (พลังงานจลน์) สำหรับผลิตไฟฟ้าที่ประตูระบายน้ำ และแบบพลังน้ำ (พลังงานศักย์) สำหรับอ่างเก็บน้ำของกรมชลประทานทั่วประเทศ รวมทั้งจัดอันดับความสำคัญก่อนหลังของการดำเนินงานในระยะที่ ๒ โดยใช้เวลาในการศึกษาประมาณ ๑ ปี

ระยะที่ ๒ เป็นการนำผลการศึกษาในระยะที่ ๑ มาออกแบบเพื่อก่อสร้างให้เห็นผลเป็นรูปธรรม และระยะที่ ๓ เป็นการบริหารและการใช้ประโยชน์จากโครงการดังกล่าว

จากการสำรวจประตูระบายน้ำและอ่างเก็บน้ำของกรมชลประทานทั่วประเทศในเบื้องต้น พบว่า มีศักยภาพที่จะพัฒนาไฟฟ้าพลังน้ำขนาดเล็กได้ประมาณ ๓๓,๐๐๐ แห่ง ซึ่งจะสามารถผลิตกระแสไฟฟ้ารวมได้ประมาณ ๒๐๐-๓๐๐ เมกะวัตต์ (MW) โดยไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อปริมาณการใช้น้ำเพื่อการเกษตร อุปโภคบริโภค การรักษาระบบนิเวศ และอุตสาหกรรม เนื่องจากเป็นการปล่อยน้ำผ่านเครื่องผลิตไฟฟ้าก่อนที่จะนำไปใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ เท่านั้น

การลงทุนสร้างโรงไฟฟ้าพลังงานน้ำขนาดเล็ก จะใช้เงินลงทุนประมาณ ๕๐ ล้านบาทต่อไฟฟ้า ๑ เมกะวัตต์ (๑,๐๐๐ กิโลวัตต์) ไฟฟ้าที่ได้จะมีต้นทุนการผลิตเพียงหน่วยละ ๒.๑๕ บาท ซึ่งถือว่าเป็นต้นทุนที่ต่ำมาก ไฟฟ้าพลังน้ำที่ได้ ยังเป็นพลังงานที่สะอาดไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม และจะช่วยประหยัดเงินตราต่าง ประเทศในการนำเข้าเชื้อเพลิงอีกด้วย

๘๔ โครงการ ๘๔ พรรษา มหามงคล

ในปีนี้ กรมชลประทานยังมีการดำเนินโครงการ ซึ่งจะจัดทำเป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในวโอกาสมหามิ่งมงคล เฉลิมพระชนมพรรษาครบ ๘๔ พรรษา ในปีหน้า ด้วยโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ซึ่งมีที่มาจากพระวิตกห่วงใยเรื่องการใช้ประโยชน์โครงการชลประทานอย่างไม่คุ้มค่า ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเคยมีรับสั่ง เมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๓๒ ว่า *"...โครงการชลประทานต่าง ๆ ที่ได้ดำเนินการก่อสร้างเสร็จแล้ว ควรจัดการให้ราษฎรมีการใช้น้ำอย่างถูกวิธีและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยเน้นให้หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องร่วมมือกันดำเนินการ..."* และอีกครั้งหนึ่งเมื่อวันที่ ๒๔ เมษายน ๒๕๕๑ เกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากโครงการ อ่างเก็บน้ำห้วยหวด จังหวัดสกลนคร ว่า *"...ยังมีคนใช้ประโยชน์ไม่พอ เป็นอ่างเก็บน้ำที่ใหญ่มาก มีน้ำมาก แต่ไม่มีคนใช้ประโยชน์จากน้ำมากเท่าที่ควร เพราะอ่างเก็บน้ำห้วยหวดจำได้ว่ามีความจุ ๒๒ ล้านลูกบาศก์เมตร..."*

กรมชลประทาน สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย จึงร่วมกันจัดทำโครงการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำในพื้นที่โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ นำร่อง ๘๔ แห่ง คัดเลือกจาก ๙ จังหวัด คือ เชียงใหม่ น่าน สกลนคร มุกดาหาร กาฬสินธุ์ เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ นครศรีธรรมราช และนราธิวาส มาพัฒนาองค์ความรู้ รูปแบบ และสร้างกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมจากการปฏิบัติ เพื่อให้กลุ่มเกษตรกรเกิดความ รู้สึกเป็นเจ้าของโครงสร้างพื้นฐาน และเมื่อสิ้นสุดโครงการปี ๒๕๕๔ จะสามารถบริหารจัดการน้ำด้วยกลุ่มได้ ตลอดจนสร้างเครือข่ายระหว่างภาคประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐ ในการบริหารจัดการน้ำอย่างบูรณาการและยั่งยืน

ในปี ๒๕๕๒ มีการสำรวจข้อมูลสภาพทางกายภาพของโครงสร้างพื้นฐาน และความต้องการของกลุ่มทั้ง ๘๔ โครงการ ๙ จังหวัดแล้ว พบว่า ภาคเหนือมีปัญหาตะกอนดินตกจมในอ่างหรือฝาย เนื่องจากป่าต้นน้ำถูกทำลาย และน้ำที่ไหลลงมามีสารพิษปนเปื้อนจากสวนส้ม กะหล่ำ และพริกแดง การเดินทางลำบากเพราะแต่ละอ่างฯ อยู่ในที่กันดาร ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ราษฎรไม่นิยมปลูกพืชฤดูแล้ง มักมาขายแรงงานในเมืองใหญ่ เพราะไม่ต้องเสี่ยงด้านราคา ภาคกลาง น้ำต้นทุนน้อย บางแห่งมีการทำปศุสัตว์เหนืออ่างฯ ทำให้น้ำเน่าเสียไหลลงอ่างฯ โครงสร้างพื้นฐานชำรุดเสียหาย กลุ่มไม่เข้มแข็ง ภาคใต้ราษฎรขาดความรู้ความเข้าใจด้านการจัดการน้ำ ตลอดจนมีปัญหาความขัดแย้งในการเมืองท้องถิ่น

การดำเนินงานในปี ๒๕๕๓ จึงกำหนดให้มีการพบปะเกษตรกร ๑-๒ ครั้งต่อเดือนต่อโครงการ เพื่อติดตามและกระตุ้นให้เกิดการใช้ประโยชน์ และดูแลบำรุงรักษา ตลอดจนสำรวจพื้นที่รับน้ำเพื่อการเพาะ ปลูก เปิดเวทีประชาคม ๒-๓ ครั้งใน ๑ ปี เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น รวบรวมความต้องการ วิธีการแก้ปัญหาโดยกลุ่มและสรุปบทเรียน มีการศึกษาดูงานอย่างน้อย ๑ ครั้ง ประชาสัมพันธ์เพื่อกระตุ้นให้เกษตรกรตระหนักถึงโครงการ รวมทั้งซ่อมแซมหัวงาน เช่น ขุดลอกดินหน้าอ่างฯ/ฝาย control room อาคารระบายน้ำล้น ท่อส่งน้ำและอาคารประกอบ หินเรียงหน้าฝาย-ท้ายฝาย เครื่องกว้านบานระบาย เป็นต้น ซ่อมแซมระบบส่งน้ำ เช่น ขุดลอกคลองส่งน้ำ คูส่งน้ำ เสาตอม่อของรางริน ถังพักน้ำอาคารแบ่งน้ำและอาคารน้ำตกแบบรางเท เป็นต้น

จัดทำโครงการนำร่อง ๑ โครงการ ๑ จังหวัดด้วยรูปแบบงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เพื่อสร้างทีมวิจัยชาวบ้าน (กลุ่มผู้ใช้น้ำ) เป็นแกนหลักชวนสมาชิกผู้ใช้น้ำ วิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ และวิธีแก้ด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมผสานกับวิชาการด้านวิศวกรรมชลประทาน แล้วทดลองปฏิบัติในสนาม โดยมีทีมพี่เลี้ยงจาก สกว.และเจ้าหน้าที่ชลประทานให้คำแนะนำ และเน้นรูปแบบเวทีประชาคมเป็นหลัก เพื่อค้นหาประเด็นปัญหาของชุมชนที่เหมาะสมในการทำงานตามโครงการงานชล ประทานเพื่อท้องถิ่น จัดทำข้อเสนอโครงการงานชลประทานเพื่อท้องถิ่น ติดตามสนับสนุนการดำเนิน งานชลประทานเพื่อท้องถิ่นให้มีความก้าวหน้า กิจกรรมพัฒนาศักยภาพการทำงาน สรุปบทเรียนการทำงาน จัดทำรายงานความก้าวหน้าและผลการปฏิบัติงาน

ส่วนแผนการดำเนินงานชลประทานเพื่อท้องถิ่น เริ่มจากทำความเข้าใจคณะทำงาน ชี้แจงทำความเข้าใจโครงการชลประทานเพื่อท้องถิ่นแก่ชุมชน วางแผนการเก็บข้อมูล เก็บข้อมูล สรุปผลการเก็บข้อมูล ศึกษาดูงาน นำเสนอผลการเก็บข้อมูล กำหนดแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำ ดำเนิน การตามแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการน้ำ นำเสนอผลการดำเนินงานชลประทานเพื่อท้อง ถิ่น สรุปบทเรียนการทำงาน จัดทำรายงานความก้าวหน้าและรายงานฉบับสมบูรณ์ โดยทั้ง ๒ แผนนี้ เริ่มดำเนินการมาตั้งแต่เดือนมกราคม ๒๕๕๓ และจะสิ้นสุดในเดือนมกราคม ๒๕๕๔

มุ่งมั่นจัดการความรู้สู่เป้าหมาย

ตลอดทั้งปีที่ ๑๐๘ กรมชลประทานยังมุ่งมั่นจัดการความรู้ เพื่อไปสู่เป้าหมายการเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้ ทีมงานจัดการความรู้ (KM Team) โดยการสนับสนุนของอธิบดีกรมชลประทาน ในฐานะผู้บริหารการจัดการความรู้ (CKO) ได้ผลักดันให้เกิดกระบวนการจัดการความรู้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง เพื่อให้บุคลากรตระหนักถึงคุณค่าในการดำเนินการ ตลอดจนเทคนิค วิธีการที่เป็นเครื่องมือด้านการจัดการความรู้ (KM Tool) ที่หลากหลาย ทั้งการถ่ายทอดความรู้จาก Tacit ไปสู่ Explicit การพัฒนาคู่มือการปฏิบัติงาน การถอดความรู้จากผู้มีประสบการณ์ การพัฒนาทีมเรียนรู้สู่การสรุปบทเรียนเพื่อปรับปรุงกระบวนการปฏิบัติงาน เปิดเวทีส่งเสริมการถ่ายทอดแลก เปลี่ยนเรียนรู้ที่กว้างขวางขึ้น เพื่อสร้างสรรค์บรรยากาศการเรียนรู้ร่วมกันที่เป็นธรรมชาติในรูปแบบของชุมชนนักปฏิบัติ (CoPs) ทั้งในพื้นที่จริงและพื้นที่เสมือน เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ในศูนย์ความรู้กลาง กรมชลประทาน ซึ่งเป็นช่องทางหลักในการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และแหล่งสั่งสมองค์ความรู้ของกรมชลประทาน ที่สามารถสืบค้นและนำเข้าข้อมูลความรู้ที่หลากหลายได้ง่าย สอดคล้องกับบริบทของกรมชลประทาน และใช้เป็นช่องทางสร้างการมีส่วนร่วมในการพัฒนาฐานความรู้ของกรมชลประทานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ผลจากการพัฒนากระบวนการจัดการความรู้ นำไปสู่การใช้ความรู้ที่ผ่านกระบวนการประมวลกลั่นกรอง ตรวจสอบจากผู้รู้ด้านต่าง ๆ เพื่อพัฒนา ปรับปรุงกระบวนการทำงานให้ที่ประสิทธิภาพ จาก Best Practice ทั้งในระดับบุคคล และหน่วยงานที่นำเสนอภาพความสำเร็จในระดับต่าง ๆ นำเข้าสู่กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยใช้กลยุทธ์การประกวดเพื่อผลงานด้านต่าง ๆ เสริมสร้างแรงจูงในในการแบ่งปันความรู้ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง พร้อมก้าวกระโดดไปสู่การต่อยอดนวัตกรรมด้านต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ

การจัดการความรู้ในปีที่ผ่านมา ผลจากความมุ่งมั่นสร้างสรรค์บรรยากาศแห่งการเรียนรู้ ส่งผลอย่างเป็นรูปธรรมในการพัฒนาศักยภาพการให้บริการผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน พัฒนาสู่การเป็นวัฒนธรรมองค์กรที่จะทำให้เกิดภาพของความสำเร็จในการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมแก้ไขปัญหาเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการทำงานให้เกิดประโยชน์สูงสุด

การปรับเปลี่ยนเพื่อสิ่งที่ดีกว่า

ในการบริหารจัดการกรมชลประทาน ซึ่งมีอายุได้ ๑๐๘ ปีในปีนี้ โดยนับเนื่องจากวันเริ่มการสถาปนา เมื่อวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๔๔๕ กรมชลประทานผ่านการปรับเปลี่ยนโครงสร้างการทำงานมาแล้วหลายครั้ง โดยที่การบริหารจัดการในอดีตที่ผ่านมา จะเป็นการดำเนินการพัฒนาตามแผนงานราชการจากส่วนกลางไปสู่ภูมิภาคแต่เพียงอย่างเดียว (Top - Down) โดยยึดระเบียบและกฎหมายทำให้ไม่มีความยืดหยุ่นในการดำเนินงานนัก และไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนได้ทันท่วงที

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๙ ซึ่งมุ่งเน้นให้เกิดการพัฒนาในประเทศทุกด้าน ประกอบกับปัจจัยภายนอก ทั้งการแข่งขันและการกีดกันทางการค้า กดดันให้รัฐบาลต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระบบการบริหารราชการแผ่นดิน และการดำเนินงานของภาครัฐ ให้เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี มีประสิทธิภาพ คุ้มค่าในเชิงภารกิจ ลดขั้นตอนการปฏิบัติงานเกินความจำเป็น ปรับปรุงภารกิจของส่วนราชการได้ทันต่อเหตุการณ์ เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน

ทุกส่วนราชการจึงต้องปรับบทบาทภารกิจในการดำเนินงาน ในส่วนของกรมชลประทาน มีการปรับแผนการดำเนินงานของโครงการชลประทานจังหวัด ให้เป็นหัวหน้าโครงการชลประทานจังหวัดแบบบูรณาการ (RID CEO)ทำหน้าที่เป็นผู้แทนกรมชลประทานในพื้นที่จังหวัดนั้น เพื่อรองรับการบริหารราชการแบบบูรณาการที่มุ่งเน้นผลการดำเนินงานเชิงพื้นที่ และให้แต่ละโครงการจัดทำวิสัยทัศน์ พันธกิจ รองรับการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ รวมทั้งมีการกระจายอำนาจการบริหารให้กับผู้อำนวยการสำนักชลประทาน และหัวหน้าโครงการชลประทานจังหวัดมากขึ้นเพื่อลดขั้นตอนการปฏิบัติราชการให้หัวหน้าโครงการชลประทานจังหวัด เป็นหน่วยเบิกจ่ายให้กับโครงการชลประทานในจังหวัดนั้น เช่น โครงการส่งน้ำและบำรุงรักษา โครงการปฏิบัติการคันคูน้ำ ฯลฯ

นอกจากนี้ ผู้บริหารของกรมชลประทาน ยังมอบอำนาจหน้าที่ให้รองอธิบดีแต่ละคน ทำหน้าที่เป็นรองอธิบดีพื้นที่อีกหน้าที่หนึ่ง เพื่อติดตามการแก้ไขปัญหาและให้คำแนะนำโครงการชลประทานต่างๆ ให้แก้ไขปัญหาในพื้นที่ได้อย่างทันท่วงที และใช้ระบบการประเมินผลการปฏิบัติราชการมาใช้ในการประเมินผลการดำเนินงาน โดยมีการจัดทำคำรับรองการปฏิบัติราชการเข้ามาใช้กับหน่วยงานและกำหนดตัวชี้วัด ค่าเป้าหมาย เพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยงานเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล และตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

การบริหารจัดการกรมชลประทานในปัจจุบัน ยังยึดหลักเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติ (Thailand Quality Award-TQA) เกณฑ์การพัฒนาคุณภาพการบริการจัดการภาครัฐในการประเมินตนอง ระเบียบข้าราชการตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๐ ที่มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพคุณธรรมและจริยธรรมควบคู่กับการปรับปรุงรูปแบบและวิธีการทำงาน แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาระบบราชการไทย พ.ศ.๒๕๕๑-๒๕๕๕ ที่มีการปรับรูปแบบการทำงานในลักษณะบูรณาการ ให้เป็นองค์กรที่มีสมรรถนะสูง และมีการกำกับดูแลตนเองที่ดี

ทั้งนี้ กรมชลประทานได้นำระบบการจัดตั้งกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร (กพร.) มาใช้ตั้งแต่ปี ๒๕๔๖ เพื่อพัฒนาคุณภาพการบริหารจัดการภาครัฐ (PMQA) และติดตามประเมินผลการปฏิบัติราชการในกรมชล ประทาน โดยกลุ่มพัฒนาระบบบริหารได้เริ่มทำความรู้ความเข้าใจในด้านการพัฒนาระบบการบริหารจัด การภาครัฐแนวใหม่ (PMQA) ให้กับบุคลากรภายในองค์กร และให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องดำเนินการตาม พรฎ.การบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี จัดตั้งสำนักการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อดำเนินการด้านผู้รับ บริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย กำหนดกลไกในการให้บริการ จัดทำระบบการจัดการข้อร้องเรียนอย่างเป็นระบบ จัดทำสายด่วน ๑๔๖๐ เป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่และประชาชนผู้รับบริการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และมีมาตรการในการเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบจากการดำเนินงานของกรมฯ พร้อมระบบติดตามและตรวจสอบการดำเนินงาน ทำให้ภาพลักษณ์ของกรมฯ ในสายตาสาธารณชนดีขึ้น มีความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานมากขึ้น

การดำเนินการทั้งหมดนี้ กรมชลประทานมีความมุ่งหวังเพื่อให้องค์กรสามารถขับเคลื่อน รองรับการเปลี่ยนแปลงได้ เป็นองค์กรที่ทันสมัย มีการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล เพื่อประโยชน์สุขของประชาชนไทย

งบประมาณ เพื่ออนาคตข้างหน้า

เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างต่อเนื่อง กรมชลประทานจึงได้กำหนดแผนการดำเนินงานในปี ๒๕๕๔ ด้วยการเสนอขอตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๔ เป็นจำนวนรวมทั้งสิ้น ๔๑,๕๘๒.๕๑๙๘ ล้านบาท ในจำนวนนี้ เป็นงบลงทุน ๓๓,๘๗๘.๑๓๗ หรือร้อยละ ๘๙.๑๘๗๖ นอกนั้นเป็นงบบุคลากร ๖,๑๙๕.๒๘๕ ล้านบาท หรือร้อยละ ๗.๘๕๔๗ งบดำเนินงาน ๑,๓๒๗.๗๘๓ ล้านบาท หรือร้อยละ ๒.๔๒๑๘ งบเงินอุดหนุน ๐.๗๑๗ ล้านบาท หรือร้อยละ ๐.๐๐๑๓ และงบรายจ่ายอื่น ๑๘๐.๕๙๖ ล้านบาทหรือร้อยละ ๐.๕๓๔๗ โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มพื้นที่ชลประทาน ๑๕๓,๖๕๐ ไร่ เพิ่มปริมาณน้ำเก็บกัก ๑๘๙.๒๒ ล้าน ลูกบาศก์เมตร

งบประมาณดังกล่าว ประกอบด้วย แผนการจัดการน้ำชลประทาน ซึ่งจะดำเนินการปรับปรุง บำรุงรักษาระบบชลประทานเพื่อส่งน้ำ ระบายน้ำให้พื้นที่เพาะปลูก ๒๔.๑๗ ล้านไร่ ในวงเงินงบประมาณ ๑๖,๔๓๒.๙๐๔๕ ล้านบาท

แผนการจัดหาแหล่งน้ำและเพิ่มพื้นที่ชลประทาน ซึ่งจะดำเนินการสำรวจออกแบบและจัดหาที่ดิน ก่อสร้างโครงการชลประทานขนาดกลางทั้งสิ้น ๕๘ โครงการ (เป็นโครงการต่อเนื่อง ๓๔ โครงการและโครงการเปิดใหม่ ๒๔ โครงการ) ก่อสร้างแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำ ๙๕ แห่ง ก่อสร้างแหล่งน้ำและระบบส่งน้ำในหมู่บ้านป้องกันตนเองชายแดน ๒๐ แห่ง ก่อสร้างสถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้า ๓๗ แห่ง ในวงเงินงบประมาณ ๑๒,๘๑๘.๖๕๒๙ ล้านบาท ซึ่งจะทำให้มีพื้นที่ชลประทานเพิ่มขึ้น ในปี ๒๕๕๔ จำนวน ๕๑,๑๕๐ ไร่ จากโครงการที่ก่อสร้างเสร็จ ๑๕ โครงการ

ในแผนการสนับสนุนโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ จะมีการพัฒนาแหล่งน้ำ พัฒนาการเกษตร ป้องกันและฟื้นฟูสภาพป่าต้นน้ำตามพระราชดำริ ในโครงการพระราชดำริ ๔ ศูนย์ คือ ห้วยฮ่องไคร้ ภูพาน ป่าขุนแม่กวง ปากพนัง และจัดหาน้ำสนับสนุนโครงการหลวง โครงการขยายผลโครงการหลวง โครงการรักษ์น้ำเพื่อ

พระแม่ของแผ่นดิน ๓๗ แห่ง ด้วยวงเงินงบประมาณ รวม ๙๒๒.๗๓๙๑ ล้านบาท

แผนการป้องกันและบรรเทาภัยจากน้ำ ในพื้นที่การเกษตรและพื้นที่เขตเศรษฐกิจ วงเงินงบประมาณ ๔,๐๐๒.๖๒๙๑ ล้านบาท เพื่อลดจำนวนพื้นที่การเกษตรที่ได้รับความเสียหายจากอุทกภัยลง ๐.๔๒ ล้านไร่ และเป็นแผนงานก่อสร้างโครงการชลประทานขนาดใหญ่ ๑๑ โครงการ (เป็นโครงการต่อเนื่อง ๙ โครงการและโครงการเปิดใหม่ ๒ โครงการ) ในวงเงินงบประมาณ ๗,๔๐๕.๕๙๔๒ ล้านบาท ซึ่งจะเพิ่มพื้นที่ชลประทานได้ในปี ๒๕๕๔ ๑๐๒,๕๐๐ ไร่ ในส่วนที่ดำเนินการแล้วเสร็จ

ทิศทางสู่อนาคต

ทิศทางการทำงานของกรมชลประทานในอนาคตนั้น นายชลิต ดำรงศักดิ์ อธิบดีกรมชลประทาน กล่าวไว้อย่างน่าสนใจว่า *"สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นขณะนี้ทำให้กรมชลประทานต้องทบทวนกลยุทธ์ในการพัฒนาแหล่งน้ำว่าเราจะเดินกันอย่างไร เพราะในภาวการณ์ปัจจุบัน มีปัจจัยภายนอกเข้ามากระทบการทำงานของกรมชลประทานพอสมควร การเดินไปสู่เป้าหมายจะทำเหมือนเก่าไม่ได้แล้ว ยิ่งเริ่มต้นปรับตัวได้เร็วเท่าไร ก็จะยิ่งดีเท่านั้น เพราะยิ่งช้าปัญหาจะยิ่งมากขึ้น เช่น การพัฒนาแหล่งน้ำกรมชลประทานจะมุ่งเฉพาะโครงการขนาดใหญ่หรือขนาดกลางไม่ได้แล้ว จำเป็นต้องปรับมองมุมอื่นด้วย คือ หาโครงการที่สามารถดำเนินการควบคู่กันไปได้ เช่น โครงการแก้มลิง ฝาย ประตูน้ำ ทุกอย่างที่สามารถจะเก็บกักน้ำเอาไว้ได้ นี่จึงจะเป็นแนวทางในอนาคตสำหรับกรมชลประทาน*

รวมทั้งต้องทำความเข้าใจกับประชาชนด้วยว่าจากนี้ไป การพัฒนาแหล่งน้ำจะอาศัยภาครัฐเพียงอย่างเดียวไม่ได้ เกษตรกรต้องขุดสระขุดบ่อเองด้วย เพื่อสำรองน้ำไว้ใช้ในหน้าแล้ง องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นก็ต้องใช้งบท้องถิ่นของตัวเองมาพัฒนาแหล่งน้ำ ปีละ ๑-๒ โครงการก็ยังดี นอกเหนือจากนี้ จึงจะเป็นความรับผิดชอบของกรมชลประทาน ถ้าร่วมกันสามแรงแข็งขันอย่างนี้ ก็จะสามารถเพิ่มแหล่งน้ำได้จำนวนมาก ประการสุดท้าย กรมชลประทานต้องบูรณาการร่วมกับหน่วยงานอื่น ๆ หลายฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงมหาดไทย กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพราะการพัฒนาแหล่งน้ำนับจากนี้ไป ต้องทำเป็นโครงการบูรณาการร่วมกันทุกฝ่าย"

ในที่สุดแล้ว ไม่ว่าสถานการณ์ของประเทศ สถานการณ์ของโลก จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ตาม กรมชลประทานก็พร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงนั้นได้เสมอ ด้วยประสบการณ์ที่เคี่ยวกรำมาถึง ๑๐๘ ปี

ชลกร ผู้รังสรรค์

หม่อมหลวงเฉิงชาญ กำภู

อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๑๓

(วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๐๙-๓๐ กันยายน ๒๕๑๔)

"มาอยู่ที่กรมฯ เถอะ มาช่วยกัน" ผมจำได้ว่า คำนี้คือคำที่พี่ผม หม่อมหลวงชูชาติ กำภู ซึ่งตอนนั้นเป็นอธิบดีกรมชลประทานชวนผม ซึ่งเพิ่งจบจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แม้จะมีที่ทำงานให้เลือกอีก แต่ผมก็ไม่ลังเลเลยที่จะมาทำงานที่กรมชลประทาน เพราะสมัยนั้น กำลังมีการขยายงานอย่างกว้างขวาง เพื่อให้มีแหล่งน้ำเพียงพอแก่เกษตรกรรมทั่วประเทศ และ ๑๐๘ ปีที่ผ่านมา ที่กรมชลประทานมีการพัฒนางานมาโดยตลอด ก็ต้องยอมรับว่าหม่อมหลวงชูชาติได้ปรับปรุง วางรากฐานไว้ให้อย่างกว้างขวาง เพราะท่านเป็นคนที่ทุ่มเทกับงานมาก ทุกคนที่ทำงานกับท่าน หากไม่รู้ ท่านจะสอน ตั้งแต่ยุคที่กรมชลประทานเป็นเพียงหน่วยงานเล็ก ๆ จนกระทั่งกลายเป็นหน่วยงานที่มีความก้าวหน้า มีเครื่องไม้เครื่องมือก่อสร้างที่ทันสมัย มีการพัฒนาบุคลากรในด้านความรู้ มีการจัดตั้งโรงเรียนการชลประทาน การส่งข้าราชการไปอบรม และการส่งข้าราชการไปศึกษาต่อต่างประเทศ เพื่อให้กลับมาเป็นกำลังช่วยกันพัฒนางานชลประทานให้ก้าวไกล จนถึงการดูแลสวัสดิการต่างๆ ที่พักอาศัย โรงพยาบาล ทั้งหมดนี้ เพราะหม่อมหลวงชูชาติ ท่านอยากให้บุคลากรของกรมชลประทานสามารถทำงานได้อย่างเต็มที่ จึงให้สวัสดิการดูแลทุกด้านอย่างดี

ตลอดระยะเวลา ๑๐๘ ปีที่ผ่านมา โครงการพัฒนาแหล่งน้ำต่างๆ ที่พวกเราร่วมกันสร้างขึ้นมา ตั้งแต่พื้นที่ตรงนั้นยังเป็นป่าเขา ทุ่งนาเวิ้งว้าง ทำงานท่ามกลางอันตรายต่างๆ นานา อาหารการกิน ต้องอยู่กันตามอัตภาพ ถนนหนทางยังมีน้อยและคุณภาพไม่ดี ต้องขนส่งวัสดุก่อสร้างและเดินทางทางน้ำก็มาก ตอนนั้นแม้จะลำบากแค่ไหน แต่ก็สนุกจนกระทั่งงานเสร็จ มาถึงวันนี้ พวกเราในฐานะชลกรที่อยู่เบื้องหลังงานพัฒนาแหล่งน้ำ อดไม่ได้ที่จะภาคภูมิใจที่เห็นแหล่งน้ำที่เราร่วมกันพัฒนาขึ้น ได้สร้างประโยชน์สุขให้แก่ประชาชน ให้มีความเป็นอยู่ที่ดี มีน้ำใช้อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะโครงการชลประทานเจ้าพระยาใหญ่ซึ่งประกอบด้วยเขื่อนเจ้าพระยาและโครงการย่อยรับน้ำจากเขื่อนไปยังพื้นที่เพาะปลูกสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาจนจดอ่าวไทย เขื่อนภูมิพลซึ่งเป็นเขื่อนเก็บกักน้ำผลิตไฟฟ้าพลังน้ำและการชลประทาน ซึ่งเมื่อแล้วเสร็จ ชื่อของกรมชลประทานก็เป็นที่สนใจ เป็นที่รู้จัก กลายเป็นหน่วยงานชั้นนำ ที่ใคร ๆ ก็พูดถึง ต่อจากนั้นก็มีการดำเนินงานโครงการพร้อมกันอีก ๓ โครงการในภาคอีสาน คือ โครงการเขื่อนลำปาว ลำพระเพลิง และภาคเหนือคือโครงการแม่แตง และเริ่มก่อสร้างเขื่อนสิริกิติ์ ซึ่งเดิมออกแบบเป็นเขื่อนคอนกรีตและเขื่อนดินปรากฏว่าเขื่อนดินประหยัดค่าก่อสร้างได้มาก จึงดำเนินการก่อสร้างเป็นเขื่อนดิน ซึ่งทางธนาคารโลกไว้วางใจยอมให้กู้เงินพร้อมกันทีเดียว สมัยนั้นทำงานกันเหน็ดเหนื่อยจริงๆ แต่ก็สนุกกับงาน และยิ่งได้เห็นผลงานที่ออกมาก็รู้สึกภูมิใจของการเป็นชาวชลประทาน ในฐานะนายช่างน้ำคนหนึ่ง

นายประกายพฤกษ์ ศรุตานนท์

อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๑๗

(วันที่ ๘ ตุลาคม ๒๕๒๗-๒๐ พฤษภาคม ๒๕๒๙)

*สมัย*ที่เรียนจบมาทำงานเป็นนายช่างตรี สังกัดกองพลังน้ำ กรมชลประทาน ทำหน้าที่วางโครงการและบริหารงานโครงการแหล่งน้ำขนาดใหญ่ ส่วนใหญ่จะเป็นการปฏิบัติงานร่วมกับบริษัทที่ปรึกษาชาวต่างประเทศและสถาบันการเงินระหว่างประเทศ สมัยนั้นกองพลังน้ำเป็นหน่วยงานราชการแรกที่ดำเนินการจัดหาพลังน้ำมาใช้ในการผลิตไฟฟ้า คำนวณออกแบบและปฏิบัติงานเกี่ยวกับทำนบใหญ่เพื่อการไฟฟ้าพลังน้ำ มีคุณเกษม จาติกวณิช เป็นผู้อำนวยการกอง เนื่องจากเป็นกองเพิ่งตั้งใหม่ ก็แทบจะไม่มีเครื่องมืออะไรเลย มีเพียงแค่ปากกา ดินสอ แล้วก็โต๊ะทำงานที่พวกเราใช้ในการทำงาน เตรียมงาน คิดแผนวางโครงการต่างๆ ของเขื่อนภูมิพล สิ่งอำนวยความสะดวกอื่น ๆ แอร์ พัดลม ไม่ต้องพูดถึง เพราะไม่มี เวลาลงพื้นที่จริงที่จังหวัดตาก กว่าจะไปถึงเหนื่อยเอาเรื่องเพราะถนนหนทางไม่ดี จำได้ว่ารถไฟก็ไปไม่ถึง ผมกับเพื่อนอีก ๗-๘ คน ที่ไปด้วยกัน ต้องลงแล้วต่อรถยนต์ถนนลูกรังเข้าไป นักเลงก็เยอะ คนที่จะไปทำงานตรงนั้นได้ จึงต้องเป็นคนที่ต้องเสียสละพอสมควร เพราะลำบากมาก แต่ผมก็เลือกที่จะทำ ทั้ง ๆ ที่สมัยนั้นงานที่ดีกว่านี้ก็มีอยู่มาก แต่ทำเพราะสมัยหนุ่ม ๆ ทำงานด้วยกันกับเพื่อน อะไร ๆ ก็สนุกไปหมด อาหารการกินไม่ต้องพูดถึง อยู่กันในป่าก็มีแต่หน่อไม้ เป็นอาหารหลัก ส่วนงานที่ทำส่วนใหญ่สมัยนั้นจะเป็นการส่องกล้องสำรวจ วัดระดับภูมิประเทศ ซึ่งเป็นงานใหม่ที่ยังไม่เคยมีใครเคยทำมาก่อน หม่อมหลวงขูขาติ กำภู ท่านก็ดูแลอย่างดี เพราะรู้ว่าเราไปทำงานกันลำบาก เงินเดือนขึ้น ๒ ขั้นทุกปี ตอนนั้นเด็กหนุ่มอย่างเรา แฟนก็ไม่มี เลยลุยงานอย่างเดียว

พอลงพื้นที่ งานเริ่มเป็นรูปเป็นร่าง ก็ขอกู้เงินจากธนาคารโลก พวกเราก็ลุ้นกันอยู่นาน สุดท้ายเขาก็ให้กู้ พอเห็นเขื่อนภูมิพลเป็นรูปเป็นร่าง ก็อดภูมิใจไม่ได้ เพราะว่าเราเป็นหนึ่งในผู้บุกเบิก

ทำงานเรื่อยมาจนไปเป็นรัฐมนตรี เป็นอธิบดีกรมชลประทาน งานส่วนใหญ่ก็ทำไปตามหน้าที่ แต่งานที่ภูมิใจที่สุด คือ การตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในการทรงงานพัฒนาแหล่งน้ำ เพราะประสบการณ์ที่ได้ คือ ได้เห็นว่า แต่ละครั้งไม่ว่าจะทรงทำอะไร จะทรงเน้นย้ำถึงความเป็นอยู่ที่ดีของประชาชนเป็นหลัก แล้วก็ทรงรอบรู้มาก รู้ลึก แผนที่ของกรมชลประทานยังสู้แผนที่ของพระองค์ท่านไม่ได้ ทุกพื้นที่ทรงรู้หมด บางครั้งกรมชลประทานยังไม่รู้เลย

ทั้งหมดนี้ คืองานที่ผมได้ทำ เมื่ออยู่ในกรมชลประทาน ผมไม่รู้หรอกว่าหน่วยงานอื่น เขาเป็นอย่างไร แต่ตลอดเวลาที่ผ่านมา กรมชลประทานเป็นหน่วยงานที่พวกเราทำงานได้อย่างสบายอกสบายใจ

นายจรัย ตุลยานนท์

อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๑๙

(วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๓๑-๓๐ กันยายน ๒๕๓๓)

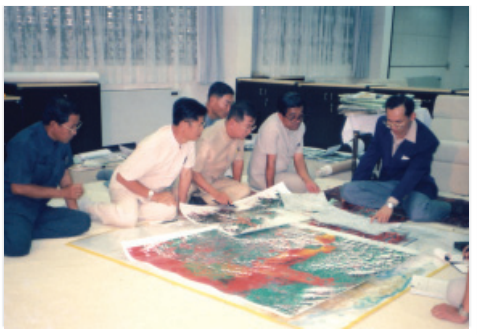

*งานแรก*ที่ได้รับมอบหมาย เมื่อเข้ามาทำงานกรมชลประทานในปี ๒๔๙๕ คือ การออกแบบเขื่อนเจ้าพระยา ในส่วนที่เป็นโครงสร้าง ต่อมาก็เป็นหัวหน้าหน่วยก่อสร้างงานคอนกรีตของเขื่อน ออกแบบเขื่อนภูมิพล นายช่างก่อสร้างเขื่อนภูมิพล นายช่างก่อสร้างเขื่อนแม่กลอง และอีกหลายต่อหลายโครงการ ตลอด ๑๔ ปีนั้น คือความภาคภูมิใจที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องในการก่อสร้างโครงการขนาดใหญ่ที่เป็นประโยชน์ จนกระทั่งมาเป็นตัวแทนของกรมชลประทานทำงานร่วมกับกรุงเทพมหานคร ในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ในปี ๒๕๒๓ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการทำงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริโครงการแรก ซึ่งเป็นความภูมิใจที่สุด

เมื่อเป็นอธิบดีกรมชลประทานในปี ๒๕๓๑ เกิดอุทกภัยใหญ่ที่ภาคใต้ น้ำท่วมตั้งแต่ชุมพรถึงหาดใหญ่ ความเสียหายประมาณ ๗,๕๐๐ ล้านบาท ตอนนั้นงบประมาณของกรมชลประทานปีหนึ่ง หมื่นถึงสองหมื่นล้านบาทเท่านั้น ถ้าไม่ได้เครื่องมือชุดงานดินที่รัฐบาลจีนทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวแล้วทรงพระราชทานมาให้กรมชลประทานใช้คงลำบาก ต่อมาก็มีโครงการแก้ไขปัญหาอุทกภัยในภาคใต้ตามมา กว่า ๑๐ โครงการ เช่น โครงการอ่างเก็บน้ำคลองกะทูน โครงการอ่างเก็บน้ำคลองดินแดง โครงการบรรเทาอุทกภัยบ้านนาสาร โครงการฟื้นฟูบรรเทาอุทกภัยคีรีวง โครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง โครงการปรับปรุงลุ่มน้ำชุมพร โครงการบรรเทาอุทกภัยหาดใหญ่ โครงการบรรเทาอุทกภัยเมืองนครศรีธรรมราช และประตูระบายน้ำบางนราตอนบน ซึ่งเป็นโครงการที่ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลญี่ปุ่น ก่อสร้างแล้วเสร็จเมื่อปี ๒๕๓๓ นับเป็นโครงการเฉลิมพระเกียรติ ๖๐ พรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ มาทรงเปิดโครงการพร้อมกับนายกรัฐมนตรีญี่ปุ่น ผมจึงถือว่า โครงการนี้เป็นผลงานที่สำคัญผลงานหนึ่งก่อนการเกษียณอายุราชการการทำงานในกรมชลประทานตลอดระยะเวลาที่ยาวนาน จนผมถือว่ากรมชลประทานเป็นบ้านหลังหนึ่งของผม ทำให้เกิดความภาคภูมิใจและประทับใจกับบุคลากรหลายคน ที่มากที่สุด คือ ความประทับใจที่มีต่อหม่อมหลวงชูชาติ กำภู ซึ่งเป็นทั้งอาจารย์และเป็นทั้งเจ้านายที่น่านับถือ ประทับใจการทำงานหนักของท่าน การเป็นผู้เห็นการณ์ไกล ทำให้งานชลประทานก้าวหน้าอย่างมากในยุคของท่านมาจนถึงปัจจุบันนี้.

นายยุทธ กิ่งเกตุ

อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๑

(วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๓๔-๒๗ กรกฎาคม ๒๕๓๕)

ผมมาเริ่มเรียนและทำงานกรมชลประทานในยุคก่อสร้างโครงการเจ้าพระยาใหญ่ หลังสงครามโลกครั้งที่สอง ตั้งแต่ปี ๒๔๙๒ ซึ่งประเทศไทยต้องเร่งเพิ่มพื้นที่ชลประทาน และเพิ่มหลักประกันเรื่องแหล่งน้ำสำหรับการทำนาในทุ่งราบภาคกลางให้ปลูกข้าวได้สม่ำเสมอ แน่นอน เพียงพอต่อการใช้หนี้ค่าปฏิกรรมสงคราม และความต้องการบริโภคในประเทศ รวมทั้งเป็นผลผลิตเพื่อการส่งออกด้วย ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นงานชลประทานขนาดใหญ่ที่สืบต่อมาจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

จากนั้นผมไปทำงานในโครงการชลประทานพายัพ เมื่อปี ๒๕๐๕ สมัยนั้นการพัฒนาชลประทานในภาคเหนือจะเป็นการปรับปรุงระบบเหมืองฝายให้ถาวร โดยมีการส่งน้ำให้ถึงไร่นา คลองส่งน้ำ ทำระบบคันคูน้ำ ฝายให้ถาวร เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น โครงการแม่ลาว โครงการแม่แฝก โครงการแม่วัง โครงการแม่ยม เป็นต้น และได้มารับผิดชอบโครงการหลวงและโครงการพระราชดำริในภาคเหนือ ซึ่งได้รับมอบหมายจากนายช่างชลประทานด้านพายัพตั้งแต่ปี ๒๕๐๖ เป็นต้นมา ตอนนั้นยังไม่มีงบประมาณโดยตรง จะใช้งบช่วยเหลือจากต่างประเทศ และต่อมาจึงมีงบของกรมชลประทานเพื่อการก่อสร้างโครงการต่างๆ เช่น โครงการหนองหอย โครงการแม่สา จังหวัดเชียงใหม่ และอื่นๆ อีกมากมาย จนถึงประมาณปี ๒๕๒๕ ถึงเริ่มมีการตั้งงบประมาณโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริขึ้น อันเป็นการสืบเนื่องจากผลงาน ซึ่งกรมชลประทานได้ดำเนินการมาจากความสำเร็จมาเป็นเวลานาน

ช่วงที่ผมทำงานในภาคเหนือนั้น กรมชลประทานได้รับเสด็จฯ ทุกปีในพื้นที่ทุรกันดาร ทั้งที่แม่ฮ่องสอน ลำพูน เชียงใหม่ ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา และเชียงราย อย่างน้อยพระองค์ท่านจะเสด็จฯ จังหวัดละหนึ่งแห่ง บางจังหวัด ๔-๕ แห่งก็มี การทำงานสนองพระราชดำริของกรมชลประทานในสมัยนั้น มีข้อเด่นกว่าหน่วยงานอื่น คือ เรามีงบประมาณซ่อมแซมเหมืองฝายประมาณปีละ ๒ ล้านบาท ซึ่งถือว่าพอเพียงในยุคนั้น งบดังกล่าวเป็นหน้าที่ของสำนักงานเองว่าที่ไหนจำเป็นต้องก่อสร้างหรือซ่อมแซมโดยด่วน กรมชลฯ ได้มอบหมายให้สำนักงานทำการสำรวจออกแบบก่อสร้างเองทั้งหมด ทำให้งานคล่องตัวและเป็นไปอย่างรวดเร็วทันตามความต้องการ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำริในปีนี้ และหากเสด็จฯ มาปีหน้า ก็ทอดพระเนตรความสำเร็จของโครงการได้ทันที เป็นที่พอพระราชหฤทัยอย่างยิ่ง

การที่ชลประทานด้านพายัพ มีความจริงใจในการทำงานสนองพระราชดำริ สร้างประโยชน์ให้แก่เกษตรกรในพื้นที่ชายแดนเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ราษฎรมีความเลื่อมใสศรัทธากรมชลประทานเป็นอย่างมาก เห็นได้ว่าแม้ช่วงนั้นจะมีผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์อยู่มากในพื้นที่ แต่บุคลากรของกรมชลประทานกลับได้รับอันตรายน้อยมาก เพราะชาวบ้านในพื้นที่ให้การข่าวและร่วมมือช่วยเหลือเป็นหูเป็นตาให้ตลอด

ฉะนั้นแล้ว ข้อคิดที่จะฝากให้ข้าราชการกรมชลประทานปัจจุบันรุ่นใหม่ คือ นอกจากจะมีความรู้ความสามารถมีเทคโนโลยีทันสมัยในการปฏิบัติงานแล้วก็ตาม อยากให้ตระหนักว่างานชลประทานต้องเกี่ยวกับเกษตรกรและอื่นๆ เราต้องศึกษา ชี้แจงแก้ไขปัญหาให้มาก แก้ปัญหาให้ตรงจุด ให้เหมาะสม ให้ราษฎรได้รู้จริง ใช้ประโยชน์ได้จริง อีกทั้งความสามัคคีร่วมมือของทุกฝ่ายในประเทศจะนำไปสู่ความก้าวหน้า เช่น ในสมัยหม่อมหลวงชูชาติ กำภู บิดาแห่งชลกรที่ได้ให้มรดกกับชาวชลกรไว้ จนทำให้เราเป็นปึกแผ่นได้ถึงทุกวันนี้ และยังจะต้องพัฒนาต่อไปอีกอย่างไม่หยุดยั้ง เพราะยังมีปัญหาต่างๆ รออยู่อีกมากมาย เช่น โครงการเขื่อนเก็บกักน้ำลุ่มแม่น้ำยม จังหวัดแพร่ โครงการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าซึ่งมีการมอบให้ อบต. ไปแล้วก็ตาม แต่ยังขาดการแนะนำ ปรับปรุงดูแลให้เกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง รวมทั้งโครงการอื่นๆ ซึ่งจะต้องพัฒนาต่อไปให้เกิดความเจริญมั่นคงกับประเทศชาติของเราในที่สุดด้วย

นายสวัสดิ์ วัฒนายากร

องคมนตรี

อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๒

(วันที่ ๒๘ กรกฎาคม ๒๕๓๕-๓๐ กันยายน ๒๕๓๘)

งานของกรมชลประทานนั้น ดำเนินการมาด้วยดีตลอดระยะเวลา ๑๐๘ ปี
ข้าราชการกรมชลประทานทุกคน ตั้งแต่อดีต รุ่นครูบาอาจารย์มา
ต่างตั้งใจทำงานด้วยความมุ่งมั่นทุ่มเท สิ่งที่อยากจะฝากไว้ก็คือ
พึงระมัดระวังในการปฏิบัติงาน เพราะกรมชลประทานเป็นกรมที่มีงบประมาณมาก
มีโอกาสจะให้คุณให้โทษได้มาก ซึ่งเป็นสิ่งที่เย้ายวนอยู่พอสมควร
เราเป็นข้าราชการของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ขอให้เสียสละ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
ในบางครั้งหากจะมีแรงกดดันจากฝ่ายนโยบายหรือการเมือง ที่จะเข้ามาข้องเกี่ยว
ซึ่งก็เข้าใจได้ว่า เพราะนักการเมืองนั้นมาจากการเลือกตั้ง ก็ต้องตอบสนองเสียงเรียกร้องจากราษฎรในพื้นที่
โดยเฉพาะเรื่องแหล่งน้ำ ขอให้กำลังใจข้าราชการและพนักงานกรมชลประทานให้ตอบสนอง
ไม่ว่าจะเป็นนโยบายหรือการเมืองในสิ่งที่ถูกที่ควร และขอให้ใช้ความอดทนในการทำหน้าที่ให้มาก
ผมคิดว่า ความภาคภูมิใจของการเป็นข้าราชการกรมชลประทาน คือ
การที่ได้มีส่วนในการพัฒนาความรุ่งเรืองให้กับบ้านเมือง
และเป็นกรมที่มีความสำคัญต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยเฉพาะเกษตรกร ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่
การที่กรมชลประทานเป็นกรมที่มีประวัติยาวนาน เป็นหนึ่งในไม่กี่หน่วยงานที่มีคำว่า ROYAL นำหน้าชื่อกรม
ซึ่งหมายถึงการเป็นกรมที่พระเจ้าอยู่หัวทรงตั้งขึ้น ฉะนั้นควรจะภาคภูมิใจ
โดยเฉพาะกรมชลประทาน เป็นกรมที่มีชื่อเสียงในเรื่องความซื่อสัตย์สุจริตมายาวนาน
ขอให้ชาวชลประทานรุ่นน้อง ๆ ตั้งใจรักษาความซื่อสัตย์สุจริตนี้ไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงทุ่มเท ตรากตรำพระวรกาย ทรงงานด้านการชลประทานมาตลอดกว่า ๖๐ ปี
ที่ทรงครองราชย์ เสด็จฯ ไปเยี่ยมราษฎรในถิ่นทุรกันดาร ท่ามกลางแสงแดด สายฝน
โดยไม่ได้คำนึงถึงพระพลานามัยของพระองค์เอง เพื่อความอยู่ดีกินดี เพื่อแก้ปัญหา แก้อุปสรรคในการทำมาหากิน
ของราษฎร โดยเฉพาะคนที่ขาดโอกาส ด้อยโอกาส อย่างที่ไม่มีพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ไหนในโลกทำได้เช่นนี้
และการที่ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้กรมชลประทานดำเนินโครงการเกี่ยวกับแหล่งน้ำตามแนวพระราชดำริมาอย่างต่อ
เนื่อง จึงนับเป็นความภาคภูมิใจอย่างที่สุด ฉะนั้นก็ขอให้ชาวกรมชลประทานรักษาเกียรติยศนี้ไว้ตลอดไป

นายรุ่งเรือง ตุลาทิต

อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๓

(วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๓๘-๓๐ กันยายน ๒๕๔๐)

ผมชอบงานที่เกี่ยวกับน้ำ ได้มีโอกาสใกล้ชิดกรมชลประทานตั้งแต่สมัยที่ยังเรียนอยู่ที่ SEATO Graduated School of Engineering (ต่อมา คือ AIT) เพราะต้องใช้ข้อมูลอุทกวิทยาของกรมชลประทานในการทำวิทยานิพนธ์ปริญญาโท ด้านชลศาสตร์ เมื่อจบการศึกษาจึงสมัครเข้าทำงานที่กรมชลประทานตั้งแต่ปี ๒๕๐๔

ยุคนั้นการชลประทานเริ่มเฟื่องฟูด้วยวิสัยทัศน์อันกว้างไกลของท่านอธิบดี หม่อมหลวงชูชาติ กำภู การพัฒนาแหล่งน้ำขนาดต่าง ๆ ได้ขยายครอบคลุมไปทั่วประเทศ เกิดโครงการชลประทานขนาดใหญ่มากมาย หลายโครงการ เช่น โครงการเขื่อนภูมิพล เขื่อนสิริกิติ์ เขื่อนลำปาว เขื่อนลำพระเพลิง เขื่อนแม่แตง พร้อมทั้งโครงการส่งน้ำต่าง ๆ ได้แก่ โครงการพัฒนาเกษตรชลประทานเจ้าพระยาใหญ่ โครงการฯ แม่กลองใหญ่ เป็นต้น น้ำจากโครงการเหล่านี้กลายเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการพัฒนาประเทศในทุกภาคส่วน นำความมั่งคั่งมาสู่ประเทศชาติ จนก้าวขึ้นมาเป็นประเทศชั้นนำในภูมิภาค และสามารถใช้คืนเงินกู้จำนวนมหาศาลจากต่างประเทศที่กู้มาใช้ก่อสร้างโครงการเหล่านี้ภายในเวลาไม่นาน

งานชลประทานเป็นงานที่ยากลำบาก เพราะต้องออกบุกเบิกในถิ่นทุรกันดาร ในการทำงานในพื้นที่บางแห่งก็ต้องเสี่ยงภัยเสี่ยงชีวิตร่วมกับเหล่าทหารหาญ ผมมีอายุราชการสะสม ๕๑ ปี ก็เนื่องมาจากการได้อายุราชการทวีคูณจากการเข้าไปพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของชาวชนบทในพื้นที่เสี่ยงภัยเหล่านี้เป็นเวลามากกว่าสิบสี่ปี ตลอดชีวิตการทำงานของผม ผมทำด้วยใจสนุก ตั้งใจทำในสิ่งที่ชอบ ไม่ใช่เพียงแต่ทำตามหน้าที่ แม้งานชลประทานจะเป็นงานชนิดปิดทองหลังพระ แต่ไม่เคยย่อท้อ เพียงเพื่อให้ได้มาซึ่งความอิ่มเอิบใจที่เกิดจากความภาคภูมิใจหลังจากทำงานสำเร็จลุล่วง โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้มีโอกาสถวายงานแด่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอย่างใกล้ชิด และได้ผลักดันงานชลประทานให้เข้าไปช่วยแก้ไขปัญหาด้านการประปา โดยนำน้ำดิบจากแม่น้ำแม่กลองมาผลิตน้ำประปาให้แก่การประปานครหลวง ทำให้กรุงเทพฯ ไม่ต้องเผชิญกับวิกฤตน้ำประปามาจนตราบเท่าทุกวันนี้

ในปัจจุบันกรมชลประทานกำลังนำแนวคิดการให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำมาใช้ นับเป็นความคิดที่น่าสนับสนุน แต่ต้องทำอย่างเป็นขั้นเป็นตอนและรัดกุม การมอบหมายหน้าที่หากจัดการไม่เหมาะสมรอบคอบแล้ว แทนที่จะทำให้มีการใช้ทรัพยากรน้ำอย่างชาญฉลาด กลับจะเกิดปัญหาการหวงน้ำและแย่งน้ำกันอย่างรุนแรงไร้เหตุผล การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการน้ำควรคำนึงถึงสิทธิของทุกคนในชาติและหลีกเลี่ยงการอ้างสิทธิเหนือผู้อื่น แนวปฏิบัติ คือ การถ่ายเทน้ำส่วนเกินไปช่วยเหลือพื้นที่ขาดแคลนอย่างเหมาะสม หากจัดการได้ดีจะเป็นการช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในพื้นที่น้ำน้อย และยังเป็นการลดความเสี่ยงภัยน้ำท่วมในพื้นที่น้ำมากด้วยอีกโสตหนึ่ง หลักการในการบริหารคือ การใช้ทรัพยากรน้ำของชาติให้ก่อเกิดประโยชน์แก่ประเทศชาติโดยรวมมากที่สุด

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากประชากรยังเพิ่มขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง เราต้องตระหนักถึงปัญหาที่จะเกิดในอนาคตและต้องดำเนินมาตรการป้องกันปัญหาเป็นการล่วงหน้าก่อนที่ปัญหาจะเกิด เราต้องเตรียมน้ำไว้ให้แก่ลูกหลานในอนาคต การพัฒนาแหล่งน้ำจึงยังต้องดำเนินการต่อไป โดยการพัฒนาแหล่งน้ำที่มีภายในประเทศเพราะประเทศของเรายังมีศักยภาพที่จะทำการพัฒนาต่อไปได้ ควบคู่กันไปกับการอาศัยแหล่งน้ำจากประเทศเพื่อนบ้าน

นายปราโมทย์ ไม้กลัด

อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๔

(วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๐-วันที่ ๓๐ กันยายน ๒๕๔๒)

ยุคที่ผมเข้าทำงานจนเป็นอธิบดี งานที่ทำเป็นงานดำเนินการตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและงานรับสนองพระราชดำริ
ในการพัฒนาแหล่งน้ำ ตลอดระยะเวลากว่า ๓๐ ปี ของการทำงาน ภูมิใจที่มีโอกาสได้แสดงศักยภาพ
พละกำลังอย่างเต็มที่ ทั้งวิชาการความรู้
ทั้งนี้ ส่วนหนึ่งก็มาจากการพัฒนากรมชลประทานให้มีความพร้อม จากบรรพบุรุษของกรมชลประทานรุ่นก่อน ๆ
โดยเฉพาะหม่อมหลวงชูชาติ กำภู ผู้วางรากฐานงานชลประทานของไทย ตั้งแต่ปี ๒๕๐๖ ที่ผมเริ่มเข้ารับราชการ
กรมชลประทาน ก็ได้พบได้เห็นว่า ผู้ใหญ่ของกรมชลประทานในยุคนั้น เป็นมืออาชีพกันมากมาย ไม่ว่าจะเป็น
หม่อมหลวงชูชาติ กำภู อธิบดีกรมชลประทาน รองอธิบดี วิศวกรใหญ่ ผู้อำนวยการทุกคน ได้สร้างกรมชลประทาน
ให้มีความเข้มแข็ง มีศักยภาพ ทั้ง ๆ ที่ ในยุคนั้น ยังไม่มีสิ่งอำนวยความสะดวกใด ๆ ทั้งสิ้น
แต่พวกท่านก็สามารถสร้างงานขึ้นได้ โดยไม่ต้องพึ่งต่างชาติ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนางานด้านอุทกวิทยา
ด้านวิชาการออกแบบ ด้านบริหารจัดการก่อสร้าง ด้านการส่งน้ำและบำรุงรักษาครบถ้วนหมด
ยุคนั้น ถ้าจะว่าไปแล้วก็เป็นยุคที่กรมชลประทานเฟื่องฟูมาก สมัยนั้นแทบไม่มีโอกาสเลยที่จะจ้างบริษัทเอกชนไหน
ให้มาทำงานได้ เพราะการสร้างเขื่อน ถือเป็นเรื่องใหม่สำหรับประเทศไทยในขณะนั้น ฉะนั้นกรมชลประทาน
จึงต้องวางแผน ทำเองทุกอย่าง ทุกเรื่อง และต้องมีความถูกต้องทางด้านวิชาการ เครื่องจักร เครื่องมือ
ต้องสร้างเองทั้งหมด ภายในโรงงานของเราเอง ถนนหนทางก็ยังไม่ทันสมัยเหมือนปัจจุบัน
กรมชลประทาน ปากเกร็ด สมัยนั้นสองข้างทางยังเป็นทุ่งนา เต็มไปด้วยต้นตาล ที่ทำงานของคนชลประทาน
ก็เป็นเรือนไม้ โรงพัสดุ ที่จอดรถของกรมฯ
แต่คนกรมชลประทาน ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษมา ก็ทำงานโดยไม่ได้มุ่งหวังว่า จะต้องได้รับการตอบแทน
เพียงแค่ได้สนองงาน และงานนั้นเกิดประโยชน์กับส่วนรวมก็พอแล้ว ซึ่งก็เป็นความตั้งใจของผมด้วย
ตั้งแต่สำเร็จการศึกษามาด้วยทุนพระราชทานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และเมื่อผมเข้าไปกราบพระบาท
มีพระราชดำรัสว่า

“...ทุนของฉัน ไม่มีการเซ็นสัญญาเป็นลายลักษณ์อักษรว่าใครจะต้องไปทำราชการ รับราชการอะไร
แต่ขอฝากให้แต่ละคนกลับมาทำงานให้เกิดประโยชน์กับสังคม...”

นายกิจจา ผลภาษี

อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๕

(วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๒-๓๐ กันยายน ๒๕๔๕)

สมัยเรียนที่คณะวิศวกรรมชลประทาน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีโอกาสไปฝึกงาน
ตามโครงการชลประทานต่าง ๆ มากมาย ที่ประทับใจที่สุดคือที่เขื่อนภูมิพล ได้เห็นวิธีการทำงานของ
นายแสวง พูนสุข สมัยเป็นนายช่วงควบคุมการก่อสร้างโครงการฯ ทำให้มุ่งหวัง มีความฝันว่าในชีวิต
ถ้าได้เป็นนายช่างควบคุมงานก่อสร้างโครงการฯ แบบท่านก็พอใจมากแล้ว
เมื่อเริ่มทำงานที่กรมชลประทาน ประมาณปี ๒๕๑๕ ตอนนั้นนายแสวง พูลสุข ซึ่งเป็นรองปลัดกระทรวง
ได้กลับมาเป็นอธิบดีกรมชลประทานแล้ว ท่านก็เรียกให้มาทำงานด้วย เป็นนายช่างติดต่อประสานงาน
และก็ทำงานติดต่อมาจนถึงสมัยอธิบดีมนัส ปิติวงษ์ ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มีงานพระราชดำริเข้ามามาก
เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้เสด็จฯ ตามที่ต่าง ๆ ท่านอธิบดีต้องตามเสด็จฯ ผมก็ต้องตามไปด้วย
ทำให้ได้รับประสบการณ์เกี่ยวกับงานพระราชดำริมากมาย
มีโอกาสได้รับสนองโครงการพระราชดำริอีกครั้ง เมื่อมาเป็นผู้อำนวยการสำนักชลประทานที่ ๙ ทั้งโครงการเขาหินซ้อน
โครงการอ่าวคุ้งกระเบน โครงการพัฒนาที่ราบเชิงเขา จ.ปราจีนบุรี และพระราชดำริอื่นๆ อีกหลายโครงการ
จนเมื่อเป็นรองอธิบดีฝ่ายก่อสร้าง ก็ยังได้ทำงานโครงการพระราชดำริ คือ เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์ ซึ่งได้แก้ไขปัญหาต่าง ๆ
ทั้งทางด้านการบริหารบุคคลและการปฏิบัติงานก่อสร้างจนลุล่วงไปด้วยดี
ตลอดจนการเริ่มโครงการเขื่อนขุนด่านปราการชลในระยะต่อมา
ความภูมิใจในการเป็นอธิบดีกรมชลประทาน นอกจากการแก้ไขปัญหาระเบียบจัดซื้อจัดจ้าง ที่เป็นอุปสรรค
ทำให้งานล่าช้า จนเกิดงานได้มากและรวดเร็วขึ้นแล้ว ที่ภูมิใจมาก คือ การที่เขื่อนป่าสักชลสิทธิ์สร้างแล้วเสร็จ
และเขื่อนขุนด่านปราการชล กำลังเริ่มก่อสร้าง และงานสุดท้ายก่อนเกษียณอายุราชการ ยังได้สนองพระราชดำริ
ในการดำเนินงานของโครงการคลองลัดโพธิ์ ซึ่งเป็นพระปรีชาสามารถของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว
ที่มองเห็นการแก้ปัญหาในการบรรเทาอุทกภัยของ กทม. โดยที่หลายคนนึกไม่ถึง เป็นความประทับใจแก่ข้าราชการ
และพสกนิกรที่รับใช้เบื้องพระยุคลบาทอย่างมาก
ประสบการณ์การทำงานในกรมชลประทาน แม้ว่าจะแตกต่างกันไปในแต่ละยุคสมัย เพราะสภาพสังคม
และการเมืองที่เปลี่ยนไป แต่เรื่องความรู้ความสามารถของข้าราชการและลูกจ้างกรมชลประทานของประเทศไทยนั้น
กล้าพูดได้เลยว่า ไม่เป็นรองใครในเอเชียแน่นอน

นายสามารถ โชคคณาพิทักษ์

อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๖

(วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๕-๓๐ กันยายน ๒๕๕๐)

กรมชลประทาน เป็นหน่วยงานที่ผมตั้งใจอยากทำงานตั้งแต่ยังเรียนมัธยมศึกษาอยู่ เพราะทราบว่าเป็นกรมฯ ที่มีความก้าวหน้าและทันสมัยมาก มีเครื่องมือ เครื่องจักรกล เพียบพร้อม ใหญ่โต มีสวัสดิการให้กับข้าราชการ และลูกจ้างของกรมชลประทานตั้งแต่เกิดจนตาย สามารถทำงานได้ โดยไม่ต้องห่วงหน้าพะวงหลัง มีทั้งโรงพยาบาล โรงเรียนชลประทานสงเคราะห์ โรงเรียนชลประทานวิทยา ระดับอุดมศึกษาก็มีคณะวิศวกรรมชลประทาน จบมาแล้วก็ทำงานได้จนเกษียณ หรือตายก็มีวัดชลประทานไว้เผา และเมื่อมาทำงาน ก็ได้สัมผัสว่ากรมชลประทาน ยังเป็นกรมฯ ที่มีเกียรติ ที่ทุกคนให้ความสำคัญ เพราะพวกเรา คือ ผู้จัดหาน้ำเพื่อประชาชนโดยเฉพาะเกษตรกร ข้าราชการและลูกจ้างทุกคน ทำงานอย่างตั้งอกตั้งใจ อุทิศตัวเพื่องานชลประทานจริง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ช่วงปี ๒๕๑๒ ซึ่งยุคนั้น กรมชลประทานยิ่งใหญ่มาก มีการเร่งขยายงานพัฒนาแหล่งน้ำในจังหวัดต่าง ๆ และกู้เงินจากธนาคารโลกมาทำโครงการสำคัญมากมาย เช่น การพัฒนาและปรับปรุงงานชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งในระยะแรกเน้นแหล่งน้ำใช้สำหรับหมู่บ้าน ตำบลหรืออำเภอ จากนั้นก็พัฒนาแหล่งน้ำให้เกษตรกรมีน้ำใช้ได้พอเพียง และทำระบบส่งน้ำสู่แปลงนาหรือคูน้ำ เป็นผลให้ลุ่มน้ำเจ้าพระยา แหล่งปลูกข้าวสำคัญของประเทศ มีผลผลิตดีขึ้นตามลำดับ การทำงานของกรมชลประทานนั้น ไม่ว่าจะยากลำบากเพียงใด แต่กรมชลประมาณก็จะบุกป่าฝ่าดงเข้าไป เพื่อให้พี่น้องประชาชนมีน้ำใช้อย่างเพียงพอตลอดมา และด้วยประสบการณ์การทำงานที่หลากหลาย ก็ทำให้คนชลประทานมีความสามารถ พัฒนางานได้กว้างไกล และเป็นหน่วยงานที่มีการปรับตัวได้รวดเร็ว สอดรับกับการเปลี่ยนแปลง มีความทันสมัย ทั้งยังจัดการกับวิกฤตการณ์ภัยแล้ง น้ำท่วมได้อย่างทันท่วงที โดยเฉพาะเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ปี ๒๕๔๙ ที่ต้องทำงานกันอย่างต่อเนื่อง ๒๔ ชั่วโมง ตลอด ๗ วัน ความสำเร็จครั้งนั้น นอกจากมีการเตรียมการที่ดีแล้ว ยังมีเครือข่ายที่ดี อย่างกรมอุตุนิยมวิทยา กระทรวงมหาดไทย และกองทัพบก ช่วยประสานความร่วมมือทำให้ผ่านพ้นวิกฤตการณ์ไปได้ด้วยดี สุดท้าย ที่อยากฝากไว้กับชาวชลประทาน คือ การทำงานในยุคปัจจุบัน แตกต่างไปจากเดิมมาก คือ สมัยก่อนจะมุ่งเน้นการทำงานในเรื่องใด เรื่องหนึ่ง แต่มายุคหลังๆ มีการขับเคลื่อนนโยบายต่าง ๆ และโครงการต่าง ๆ ไปพร้อมกัน ขอให้ทุกคนปรับตัวให้ทันกับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง และทำหน้าที่ของตนเองให้ดีที่สุด

นายธีระ วงศ์สมุทร

อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๗

(วันที่ ๑ มิถุนายน ๒๕๕๐-๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๑)

กรมชลประทาน มีพัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง มีวัฒนธรรมองค์กรที่ดี คือ มีการดูแลกันแบบพี่แบบน้อง ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ตั้งแต่ผู้บังคับบัญชา เพราะสิ่งที่พวกเราคำนึงถึง คือ ความสุขร่วมกันในการทำงานของเจ้าหน้าที่ทุกคน ผมภูมิใจที่ได้เป็นข้าราชการกรมชลประทาน เพราะเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดหาน้ำให้กับพี่น้องภาคการเกษตรซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศไทย

ในสมัยนั้นหากเป็นข้าราชการบรรจุใหม่ ๆ ของกรมชลประทานที่มาจากสายวิศวกรรมผู้บริหารจะมีนโยบายว่าจะต้องเริ่มต้นทำงานในกองออกแบบ อย่างน้อย ๑ ปี ซึ่งคิดว่าเป็นสิ่งที่ดี เพราะจะเป็นการปูพื้นฐานทางวิชาการให้แน่นก่อนการปฏิบัติงานจริงนอกสถานที่ ปฏิบัติงานอยู่ในส่วนกลางประมาณ ๕ ปี ก็มีโอกาสลงไปรับหน้าที่ในภาคใต้ ซึ่งในสมัยนั้นการทำงานยังไม่สะดวกสบายเหมือนทุกวันนี้ ถนนหนทางยังทุรกันดาร การสื่อสารก็ยังไม่ทันสมัย แต่กรมชลประทานก็ได้สร้างผลงานที่เป็นประโยชน์สุขให้แก่พี่น้องประชาชนคนไทยอย่างมากมาย เวลาไปไหนมาไหน หรือมีคนถามว่าทำงานที่ไหน ผมสามารถพูดได้ด้วยความภาคภูมิใจว่า ผมเป็นคนกรมชลประทาน

เมื่อเป็นอธิบดีกรมชลประทาน ผมตั้งเป้าหมายว่า จะพัฒนาองค์กรให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น ด้วยนโยบาย การพัฒนา ๔ ด้าน คือ ด้านโครงสร้างอัตรากำลังก็มีการเตรียมความพร้อมในการเข้าสู่ระบบแท่งเป็นอย่างดี จนได้รับคำชมเชยจากสำนักงาน ก.พ. และที่สำคัญได้มีส่วนผลักดันให้มีการจัดตั้งสำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนขึ้นเป็นหน่วยงานภายใน ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วมกับกรมชลประทานอย่างเป็นรูปธรรม สามารถตอบสนองความต้องการของลูกค้าและผู้รับบริการได้อย่างตรงจุด รวมทั้งริเริ่มให้มีโครงการปรับปรุงพระราชบัญญัติชลประทานราษฎร์จนสำเร็จ โดยความร่วมมือของชาวชลประทาน ตลอดจนการปรับปรุงพระราชบัญญัติชลประทานหลวง โดยจัดหาผู้เชี่ยวชาญมาช่วยตรวจสอบความถูกต้อง

ในด้านวิชาการ มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนการทำงาน โดยมอบนโยบายให้มีการออกแบบภายหลังการสำรวจพื้นที่และผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม เพื่อไม่ให้สิ้นเปลืองงบประมาณที่จะต้องออกแบบใหม่หากพื้นที่นั้นทำการสำรวจไว้นานแล้ว จนทำให้สภาพพื้นที่เปลี่ยนแปลงไป

ด้านงานบำรุงรักษา ส่งเสริมให้มีการจัดตั้งอาสาสมัครชลประทานขึ้น เพื่อทดแทนกำลังคนที่ต้องปรับลดลง โดยใช้คนในพื้นที่มาทำหน้าที่ประสานงานในท้องถิ่น เพื่อจะได้เข้าใจความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และริเริ่มให้มีความร่วมมือกับภาคเอกชน เช่น มูลนิธิโคคา-โคลา ในการสนับสนุนโครงการยุวชลกรเรียนรู้งานชลประทาน เพื่อให้ยุวชลกร ซึ่งเป็นผู้ใช้น้ำที่กำลังจะก้าวสู่วัยผู้ใหญ่ตระหนักถึงคุณค่าและใช้น้ำได้อย่างถูกต้อง และสามารถถ่ายทอดความรู้ให้ผู้ปกครองได้

ด้านงานก่อสร้าง ผมมีส่วนผลักดันการก่อสร้างเขื่อนแควน้อยบำรุงแดน จังหวัดพิษณุโลก ให้โครงการแล้วเสร็จเริ่มการเก็บกักน้ำได้เมื่อเดือนพฤศจิกายน ปี 2552 ทั้งนี้ด้วยเพราะการให้ความใส่ใจและติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานของ ฯพณฯ นายบรรหาร ศิลปอาชา อีกทางหนึ่งด้วย

สุดท้ายนี้ อยากฝากถึงเจ้าหน้าที่กรมชลประทานทุกคนว่า ขอให้ตั้งใจทำงาน ทำงานด้วยความรับผิดชอบอย่างดีที่สุดและทำงานอย่างมีความสุข มองงานเป็นของเล่นที่เราชอบ จะทำให้เราสนุกกับงาน เหมือนทีมฟุตบอลเพื่อให้การทำงานทุกด้านขับเคลื่อนได้รวดเร็วและสำเร็จผล เพราะงานทุกอย่างสำเร็จไม่ได้ด้วยคนคนเดียว ที่สำคัญ อยากให้ทุกคนยึดคำสอนของหม่อมหลวงขูชาติ กำภู บิดาแห่งชลกร เป็นแนวทางปฏิบัติที่ว่า

"จงช่วยกันรักษามรดกของตระกูลที่ผู้ใหญ่ได้สร้างสมไว้ให้จนเป็นปึกแผ่นครบครัน เป็นหน้าที่ของทุกคน แล้วทุกคนยังต้องรักษาไว้ซึ่ง ศักดิ์ ศรี สามัคคี และพิริยะ นี่คือ มงคลของลูกชลประทาน"

บรรณานุกรม

กรมชลประทาน. (๒๕๒๙). ๘๔ **ปี ชลประทาน.** กรุงเทพฯ : สารมวลชน.

กรมชลประทาน. (๒๕๓๗). รายงานสรุปผลการดำเนินงาน การแก้ไขวิกฤตการณ์ภัยแล้งปี พ.ศ. ๒๕๓๗. ม.ป.ท.

กรมชลประทาน. (๒๕๓๙). **พระบารมีแผ่ไพศาล ชลประทาก้าวไกล ประชาไทยร่มเย็น.** กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง.

กรมชลประทาน. (๒๕๔๐). **แนวคิดและทฤษฎีการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.** กรุงเทพฯ : 21 เซ็นจูรี่.

กรมชลประทาน. (๒๕๔๕). ๑๐๐ **ปี กรมชลประทาน ร้อยตำนาน พระบารมี ๑๓ มิถุนายน ๒๕๔๕.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมชลประทาน. (๒๕๔๕). **ประวัติการพัฒนางานชลประทานในประเทศไทย.** กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

กรมชลประทาน. (๒๕๔๙). **เขื่อนขุนด่านปราการชล.** กรุงเทพฯ : ดาวฤกษ์ คอมมูนิเคชั่นส์.

กรมชลประทาน. (๒๕๕๒). **รายงานประจำปี ๒๕๕๒.** ม.ป.ท.

กรมชลประทาน. (๒๕๕๓). **กรอบการพัฒนาการชลประทาน.** ม.ป.ท.

กรมชลประทาน. (ม.ป.ป.). **โครงการห้วยโสมงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี.** ปราจีนบุรี : สำนักงานก่อสร้าง ๗ สำนักโครงการขนาดใหญ่.

กรมชลประทาน. (ม.ป.ป.). **รายงานการมีส่วนร่วมของประชาชน โครงการห้วยโสมงอันเนื่องมาจากพระราชดำริ อำเภอนาดี จังหวัดปราจีนบุรี.** ปราจีนบุรี : สำนักงานก่อสร้าง ๗ สำนักโครงการขนาดใหญ่.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (๒๕๕๒). **ผลการดำเนินงานในรอบ ๑ ปี ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์.** ม.ป.ท.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (๒๕๕๓). **๑๑๘ ปี ร่วมใจ เกษตรกรไทยเข้มแข็ง.** กรุงเทพฯ : ดาว คอมมูนิเคชั่นส์.

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (ม.ป.ป.). จากปูมสู่ภูมิปัญญาแห่งเกษตรกรรมไทย. กรุงเทพฯ : ดาวฤกษ์.

จาริน อัตถะโยธิน. (ม.ป.ป.). **๑๐๘ ปี ชลประทานก้าวหน้า ด้วยพระมหากรุณาธิคุณฯ.** ม.ป.ท.

บรรจง วรรธนะพงษ์. (๒๕๔๒). เครื่องสูบน้ำพลังน้ำอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. กรุงเทพฯ : 21 เซ็นจูรี่.

บรรจง วรรธนะพงษ์. (๒๕๔๒). ประวัติความเป็นมาและพัฒนาการเครื่องจักรกล. กรุงเทพฯ : 21 เซ็นจูรี่.

บรรจง วรรธนะพงษ์. (ม.ป.ป.). **“ในหลวงกับงานประดิษฐ์”** หรือ **“พระบิดาแห่งการประดิษฐ์ไทย”** ม.ป.ท.

ศูนย์ประมวลวิเคราะห์สถานการณ์น้ำ. (๒๕๕๓). **สถานการณ์น้ำในปัจจุบัน.** กรุงเทพฯ : กรมชลประทาน.

สมาคมศิษย์เก่าวิศวกรรมชลประทาน. (๒๕๕๐). **วันชูชาติ ๔ มกราคม ๒๕๕๐.** กรุงเทพฯ : กรมชลประทาน.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (๒๕๔๒). **ประวัติศาสตร์ ศูนย์ศึกษาการพัฒนาอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.** กรุงเทพฯ : อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง.

คณะทำงานจัดทำหนังสือที่ระลึกครบรอบ ๑๐๘ ปี กรมชลประทาน

ขอขอบคุณ

ม.ล.เชิงชาญ กำภู	อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๑๓
นายประกายพฤกษ์ ศรุตานนท์	อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๑๗
นายจริย์ ตุลยานนท์	อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๑๙
นายยุทธ กิ่งเกตุ	อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๑
นายสวัสดิ์ วัฒนายากร	อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๒
นายรุ่งเรือง จุลชาต	อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๓
นายปราโมทย์ ไม้กลัด	อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๔
นายกิจจา ผลภาษี	อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๕
นายสามารถ โชคคณาพิทักษ์	อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๖
นายธีระ วงศ์สมุทร	อธิบดีกรมชลประทานคนที่ ๒๗
นายจาริน อัตถะโยธิน	อดีตเลขาธิการ ส.ป.ก.
นายวสันต์ บุญเกิด	ที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ ประจำสถาบันพัฒนาการชลประทาน
นางสาวศุภริน พรประพันธ์	อาจารย์พิเศษวิทยาลัยการชลประทาน
นางอรทัย วัฒนชัย	ที่ปรึกษากรมชลประทาน
นางกาญจนา ธรรมประทานกุล	อดีตผู้เชี่ยวชาญชาญด้านวิเคราะห์เศรษฐกิจโครงการพัฒนาแหล่งน้ำ

ที่ปรึกษา

นายชลิต ดำรงศักดิ์	อธิบดีกรมชลประทาน
นายวีระ วงศ์แสงนาค	รองอธิบดีฝ่ายบำรุงรักษา
นายสี่พร มณีโชติ	รองอธิบดีฝ่ายก่อสร้าง
นายมงคล วิเชียรชิต	รองอธิบดีฝ่ายบริหาร
นายประสงค์ เสี่ยงโชคอยู่	รองอธิบดีฝ่ายวิชาการ
นายชัชวาล ปัญญาวาทีนันท์	ผู้อำนวยการสำนักสำรวจวิศวกรรมและธรณีวิทยา
นายสาธิต มณีผาย	ผู้เชี่ยวชาญด้านวิศวกรรมโยธาด้านออกแบบและคำนวณ
นายศุภชัย รุ่งศรี	ผู้อำนวยการสำนักวิจัยและพัฒนา

ประธานคณะทำงาน

นายบุญสนอง สุชาติพงศ์	โฆษกกรมชลประทาน

คณะทำงาน

นายสุพัตร วัฒยุ	ผู้อำนวยการสำนักอุทกวิทยาและบริหารน้ำ
นายสัญชัย เกตุวรชัย	ผู้อำนวยการสำนักโครงการขนาดใหญ่
นายเลอศักดิ์ ริ้วตระกูลไพบูลย์	ผู้อำนวยการสำนักพัฒนาโครงสร้างฯ
นายสมเกียรติ ประจำวงษ์	ผู้อำนวยการสำนักบริหารโครงการ
นายมนัส กำเนิดมณี	ผู้อำนวยการสำนักส่งเสริมการมีส่วนร่วมฯ

คณะทำงาน

นายทวีศักดิ์ ธนเดโชพล	ผู้อำนวยการกองแผนงาน
นางสุชาดา ชวนานนท์	ผู้อำนวยการกองการเงินและบัญชี
นางวัลภา ไวทยาภรณ์	ผู้อำนวยการกองพัสดุ
นายอัตถพงษ์ ฉันทานุมัติ	ผู้อำนวยการกลุ่มพัฒนาระบบบริหาร
นายทวี เต็มญารศิลป์	ผู้อำนวยการกลุ่มกิจกรรมพิเศษ
นายสุธี ศรีเอี่ยมสะอาด	เลขานุการกรม
นางณภัทร เวียงคำมา	หัวหน้าฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่
นางสาวยุคล นุมาศ	นักประชาสัมพันธ์ชำนาญการ
นางสาวยุพเรศ บุญธรรม	นายช่างภาพชำนาญงาน
นางสาวนิรมล ฉ่องหมุน	นักประชาสัมพันธ์ชำนาญการ

สนับสนุนข้อมูล

นายทองเปลว กองจันทร์	นางสาวเพ็ญประภา พงศ์พงัน
นายพลชัย กลิ่นขจร	นายประพนธ์ หิรัญตีรพล
นายสัณฐิต พีรานนท์	นายรุทธ์ อินนุพัฒน์
นายพีระชาติ อุดาการ	นายอาทร สุทธิกาญจน์
นายกิติศักดิ์ เฮงษฎีกุล	นายพรชัย ทองดีมีสุข
นายประวิทย์ เกรัมย์	นางสาวนันทพร เงินฉลาด

๙ รอบนักษัตร ชลประทาน งานเพื่อแผ่นดินไทย

เจ้าของ	กรมชลประทาน กระทรวงเกษตรและสหกรณ์
	๘๑๑ ถนนสามเสน แขวงถนนนครไชยศรี เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐
	www.rid.go.th และ www.kromchol.com
ISBN	978-974-403-693-3
พิมพ์ครั้งที่ ๑	เดือนมิถุนายน ๒๕๕๓
จำนวน	๔,๕๐๐ เล่ม
ดำเนินการผลิต	ฝ่ายประชาสัมพันธ์และเผยแพร่
	สำนักงานเลขานุการกรม
	โทรศัพท์ ๐-๒๒๔๓-๖๙๗๔ โทรสาร ๐-๒๒๔๓-๖๙๒๖
พิมพ์ที่	โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด
	๗๙ ถนนงามวงศ์วาน แขวงลาดยาว เขตจตุจักร กรุงเทพมหานคร ๑๐๙๐๐
	โทรศัพท์ ๐-๒๕๖๑-๔๕๖๗, ๐-๒๕๖๑-๔๕๙๐-๖
	โทรสาร ๐-๒๕๗๙-๕๑๐๑, ๐-๒๙๔๑-๑๒๓๐